

*Academia de Științe
a Moldovei*

INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE

*Ministerul Economiei
al Republicii Moldova*

ANALELE

Institutului Național de Cercetări Economice

Ediția a V-a / nr. 1, 2015

ISSN 1857-3630
ISBN 978-9975-4326-6-5

Chișinău, 2015

COLEGIUL DE REDACȚIE:

Redactor-șef:

Alexandru STRATAN, doctor habilitat, profesor universitar (INCE, Republica Moldova)

Redactor-șef adjunct:

Gheorghe ILIADI, doctor habilitat, profesor cercetător (INCE, Republica Moldova)

Redactor științific:

Tudor BAJURA, doctor habilitat, conferențiar universitar (INCE, Republica Moldova)

Membrii:

Altînbec MOLDAȘEV, doctor habilitat, profesor universitar (Kazahstan)

Sandor J. ZSARNOCZAI, doctor, profesor universitar (Ungaria)

Emil DINGA, doctor, profesor universitar (România)

Ceslav CIOBANU, doctor, profesor universitar (SUA)

Elena PĂDUREAN, doctor (România)

Mihail FIODOROV, doctor (Rusia)

Camelia GAVRILESCU, doctor (România)

Euphrasia Susy SUHENDRA, doctor, profesor universitar (Indonezia)

Ercean UYGUR, doctor, profesor universitar (Turcia)

Iulia ABUHOVICI, doctor (Belarus)

Tudor CIUMARA, doctor, conferențiar cercetător (România)

Natalia RAD, doctor, conferențiar universitar (Ucraina)

Iulia LUPU, doctor, conferențiar cercetător (România)

Nicolai SAHAŢKHII, doctor habilitat, profesor universitar (Ucraina)

Ionel LEONIDA, doctor, conferențiar cercetător (România)

Ileana ANASTASE, doctor (România)

Pavel MOVILEANU, doctor habilitat, Doctor Honoris Causa (UASM, Republica Moldova)

Tatiana MANOLE, doctor habilitat, profesor universitar (INCE, Republica Moldova)

Olga GAGAUZ, doctor habilitat, conferențiar cercetător (INCE, Republica Moldova)

Valeriu DOGA, doctor habilitat, profesor universitar (INCE, Republica Moldova)

Angela TIMUȘ, doctor, conferențiar cercetător (INCE, Republica Moldova)

Vadim MACARI, doctor, conferențiar cercetător (INCE, Republica Moldova)

Victor MOROZ, doctor, conferențiar cercetător (INCE, Republica Moldova)

Anatolii ROJCO, doctor, conferențiar cercetător (INCE, Republica Moldova)

Galina SAVELIEVA, doctor (INCE, Republica Moldova)

RECENZENȚI ȘTIINȚIFICI:

Galina ULIAN, doctor habilitat, profesor universitar (USM, Republica Moldova)

Alexandru GRIBINCEA, doctor habilitat, profesor universitar (ULIM, Republica Moldova)

Victor MOCANU, doctor, conferențiar universitar (AȘM, Republica Moldova)

REDACTORI LITERARI:

Redactor-șef: **Iulita BÎRCĂ**

Redactare, machetare computerizată: **Andrian SCLIFOS**

Redactor tehnic: **Corina GANTEA**

Designer copertă: **Alexandru SANDULESCU**

Redactare bibliografică: **Nionila DALINIȚCHI, Angelina CATANA, Diana PELEPCIUC**

Analele INCE are statut de publicație științifică de profil, categoria „C” (Decizia Consiliului Suprem pentru Știință și Dezvoltare Tehnologică al Academiei de Științe a Moldovei și a Consiliului Național pentru Acreditare și Atestare, Hotărârea nr. 15 din 29 ianuarie 2015). Revista este elaborată în baza rezultatelor investigațiilor institutului din domeniile: economie, finanțe, statistică, demografie și sociologie și recomandată tuturor celor interesați de problemele socioeconomice și financiare actuale, inclusiv: doctoranzilor, studenților la specialitățile sus-numite, specialiștilor din domeniile respective etc.

Preluarea textelor editate în revista „Analele INCE” este posibilă doar cu acordul autorului. Responsabilitatea asupra fiecărui text publicat aparține autorilor. Autorii declară pe propria răspundere că articolele sunt autentice și nu există niciun conflict de interese, totodată, transmit dreptul de autor și editorului. Opinia redacției nu coincide întotdeauna cu opinia autorilor.

© Institutul Național de Cercetări Economice, 2015

Adresa redacției: Complexul Editorial, INCE, MD-2064,
or. Chișinău, str. Ion Creangă, 45. tel.: +373-22-50-11-30, fax.: +373-22-50-74-37-94
web: ince.md/ro/complexul-editorial/; e-mail: bircaulita@mail.ru

Ediția a V-a / nr. 1, 2015

CUPRINS

ECONOMIE

Rodica PERCIUN, doctor, conferențiar cercetător, INCE Alexandru STRATAN, doctor habilitat, profesor universitar, INCE Laura AFTENI, cercetător științific, INCE STUDIUL PRIVIND SITUAȚIA ÎNTREPRINDERILOR DIN SFERA ALIMENTAȚIEI PUBLICE DIN REPUBLICA MOLDOVA.....	8
Alexandru GRIBINCEA, doctor habilitat, profesor universitar, ULIM Elena SAVA, doctor, conferențiar universitar, STIL TUR Iulita BÎRCĂ, cercetător științific, INCE TURISMUL INTERNAȚIONAL – EVOLUȚIE ÎN CONDIȚIILE DE PIAȚĂ.....	16
Vitalii NIȚENKO, doctor, profesor asociat, UNO „I. I. Mechnikov” din Odessa, Ucraina DEZVOLTAREA FORMAȚIUNILOR AGROINDUSTRIALE ÎN SISTEMUL DE PRODUCERE MARFARĂ ÎN VOLUME MARI DIN UCRAINA (РАЗВИТИЕ АГРОПРОМЫШЛЕННЫХ ФОРМИРОВАНИЙ В СИСТЕМЕ КРУПНОТОВАРНОГО АГРОПРОИЗВОДСТВА В УКРАИНЕ).....	21
Tudor BAJURA, doctor habilitat, profesor, INCE Svetlana GANDACOVA, cercetător științific, INCE SECURITATEA ALIMENTARĂ: ABORDĂRI TEORETICE, RECOMANDĂRI PRACTICE.....	26
Mihail POISIC, doctor, INCE PIAȚA UE S-A DESCHIS, IAR CREȘTEREA EXPORTULUI ÎNCĂ NU (РЫНОК ЕС ОТКРЫЛСЯ, НО РОСТА ЭКСПОРТА ПОКА НЕТ).....	31
Maria OLEINIUC, doctor, lector superior, Universitatea de Stat „A. Russo” din Bălți MODELAREA COGNITIVĂ CA ELEMENT DE SECURITATE ECONOMICĂ ÎN MANAGEMENTUL STRATEGIC AL ÎNTREPRINDERII.....	38
Danaia BEȚIVU, cercetător științific, INCE Olga COLESNIC, economist, Universitatea din Patras, Grecia IMPORTANȚA ECONOMICĂ A TURISMULUI ÎN REPUBLICA MOLDOVA.....	41

FINANȚE

Valentina GANCIUCOV, doctor, INCE Alina CEBAN, cercetător științific stagiar, INCE EVOLUȚIA COMERȚULUI EXTERIOR ÎN REPUBLICA MOLDOVA ÎN PERIOADA 2007-2014...	47
Ion MOROZNIUC, cercetător științific, INCE Tatiana COLESNICOVA, doctor, conferențiar cercetător, INCE Tatiana IAȚIȘIN, doctorand, cercetător științific, INCE UNELE ASPECTE PRIVIND ACTIVITATEA INSTITUȚIILOR FINANCIARE DIN REPUBLICA MOLDOVA.....	59
Viorica POPA, doctorand, cercetător științific, INCE MICROFINANȚAREA–VERIGA IMPORTANTĂ DE DEZVOLTARE A SECTORULUI FINANCIAR NEBANCAR DIN REPUBLICA MOLDOVA.....	68
Ion MOROZNIUC, cercetător științific, INCE FORMAREA FINANȚELOR PUBLICE ÎN REPUBLICA MOLDOVA.....	75

Vasile ȘARCO, doctorand, Universitatea de Stat din Moldova

ARMONIZAREA LEGISLAȚIEI FISCALE A REPUBLICII MOLDOVA LA STANDARDELE UNIUNII EUROPENE PRIVIND PREVENIREA ȘI COMBATerea FENOMENULUI EVAZIONIST.....	80
---	----

POLITICI SOCIALE. DEMOGRAFIE

Galina SAVELIEVA, doctor, INCE al AȘM

ABORDĂRI TEORETICO-METODICE DE EVALUARE A UNOR INDICATORI DE DEZVOLTARE A POTENȚIALULUI UMAN.....	85
--	----

Ana TOMCEAC, cercetător științific, INCE

UNELE ASPECTE ALE PERFEȚIONĂRII SISTEMULUI DE PRESTAȚII SOCIALE PENTRU FAMILIILE CU COPII.....	93
---	----

Raisa TARAGAN, cercetător științific, INCE

EXPERIENȚA INTERNAȚIONALĂ ÎN DOMENIUL SISTEMULUI EDUCAȚIONAL SECUNDAR PROFESIONAL.....	98
---	----

Irina PAHOMII, cercetător științific, Centrul de Cercetări Demografice, INCE

TRANSFORMAREA FAMILIEI ÎN REPUBLICA MOLDOVA: CONVERGENȚA ȘI DIVERGENȚA ÎN CONTEXTUL TENDINȚELOR EUROPENE.....	103
--	-----

Valentina COTELNIC, cercetător științific, INCE

OPORTUNITĂȚI ȘI POLITICI DE PRELUNGIRE A VIEȚII ACTIVE ECONOMICE A VÂRSTNICILOR.....	110
---	-----

Valentina VINOGRADOVA, cercetător științific, INCE

EVALUAREA SĂRĂCIEI MULTIDIMENSIONALE DUPĂ VÂRSTA CAPIOR GOSPODĂRIEI CASNICE ÎN REPUBLICA MOLDOVA.....	115
--	-----

CONTENT

ECONOMY

Rodica PERCIUN, PhD, Associate Professor, NIER Alexandru STRATAN, PhD, Professor, NIER Laura AFTENI, scientific researcher, NIER THE STUDY OF THE SITUATION OF THE PUBLIC ALIMENTATION ENTITIES IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA.....	8
Alexandru GRIBINCEA, PhD, Professor, ULIM Elena SAVA, PhD, Associate Professor, STILTUR Iulita BIRCA, scientific researcher, INCE INTERNATIONAL TOURISM – THE EVOLUTION OF MARKET CONDITIONS.....	16
Vitalii NITENKO, PhD, Associate Professor, NUO „I. I. Mechnikov” of Odessa, Ucraina DEVELOPMENT OF AGROINDUSTRIAL FORMATIONS OF LARGE-SCALE AGRICULTURAL PRODUCTION SYSTEM IN UKRAINE.....	21
Tudor BAJURA, PhD, Professor, INCE Svetlana GANDACOVA, scientific researcher, INCE FOOD SECURITY: APPROACH THEORETICAL, RECOMMENDATIONS OF PRACTICE.....	26
Mihail POISIC, PhD, INCE THE EU MARKET HAS OPENED, BUT THERE IS STILL NO EXPORT GROWTH.....	31
Maria OLEINIUC, PhD, Senior Lecturer, State University „A. Russo” of Balti THE COGNITIVE MODELING AS AN ELEMENT OF ECONOMIC SECURITY IN THE ENTERPRISE STRATEGIC MANAGEMENT.....	38
Danaia BETIVU, scientific researcher, NIER Olga COLESNIC, economist, University of Patras, Greece THE ECONOMIC IMPORTANCE OF TOURISM IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA.....	41

FINANCE

Valentina GANCIUCOV, PhD, NIER Alina CEBAN, scientific researcher intern, NIER EVOLUTION OF FOREIGN TRADE IN MOLDOVA DURING 2007-2014.....	47
Ion MOROZNIUC, scientific researcher, NIER Tatiana COLESNICOVA, PhD, Associate Professor, NIER Tatiana IATISIN, PhD Student, scientific researcher, NIER SOME ASPECTS OF FINANCIAL INSTITUTIONS ACTIVITY IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA.....	59
Viorica POPA, PhD Student, scientific researcher, NIER THE MICROFINANCE – THE IMPORTANT LINK IN THE DEVELOPMENT OF THE NON-BANK FINANCIAL SECTOR IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA.....	68
Ion MOROZNIUC, scientific researcher, NIER FORMATION OF PUBLIC FINANCES IN MOLDOVA.....	75

Vasile SARCO, PhD Student, Moldova State University

HARMONISATION OF REPUBLIC OF MOLDOVA LAW TO EUROPEAN UNION STANDARDS IN THE FIELD OF COMBATING AND PREVENTING TAX EVASION.....	80
--	----

SOCIAL POLICY. DEMOGRAPHICS

Galina SAVELIEVA, PhD, NIER

THEORETICAL AND METHODOLOGY APPROACHES FOR THE ASSESSMENT OF SOME INDICATORS OF HUMAN POTENTIAL DEVELOPMENT.....	85
--	----

Ana TOMCEAC, scientific researcher, NIER

SOME ASPECTS OF IMPROVING THE SYSTEM OF SOCIAL BENEFITS FOR FAMILIES WITH CHILDREN.....	93
---	----

Raisa TARAGAN, scientific researcher, NIER

INTERNATIONAL EXPERIENCE IN THE FIELD OF SECONDARY VOCATIONAL EDUCATION SYSTEM.....	98
---	----

Irina PAHOMII, scientific researcher, Center for Demographic Research, NIER

CHANGING OF THE FAMILY IN REPUBLIC OF MOLDOVA: CONVERGENCE AND DIVERGENCE IN THE CONTEXT OF EUROPEAN TRENDS.....	103
--	-----

Valentina COTELNIC, scientific researcher, NIER

OPPORTUNITIES AND POLICIES FOR EXTENDING THE ECONOMIC ACTIVE LIFE OF THE ELDERLY.....	110
---	-----

Valentina VINOGRADOVA, scientific researcher, NIER

EVALUATION OF MULTIDIMENSIONAL POVERTY BY THE AGE OF HOUSEHOLDS' HEADS IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA.....	115
--	-----

ECONOMIE

STUDIUL PRIVIND SITUAȚIA ÎNTREPRINDERILOR DIN SFERA ALIMENTAȚIEI PUBLICE DIN REPUBLICA MOLDOVA

Rodica PERCIUN¹, doctor, conferențiar cercetător, INCE
Alexandru STRATAN², doctor habilitat, profesor universitar, INCE
Laura AFTENI³, cercetător științific, INCE

Alimentația publică este o sferă importantă a circulației mărfurilor, având rolul de organizare a producției preparatelor culinare și de desfacere a acestora către populație. În Republica Moldova, în special mun. Chișinău, sectorul respectiv a cunoscut și cunoaște în continuare o creștere în contextul dezvoltării de ansamblu a activității de comerț. Scopul articolului este de a analiza situația întreprinderilor din sfera alimentației publice, de a evidenția problemele existente în acest sector și de a veni cu unele recomandări de rigoare. Investigațiile se bazează pe un sistem de metode de cercetare corelate între ele: metoda statistică, sinteza, deducția, metode moderne de diagnosticare, cum ar fi: metodele calitative (compararea, gruparea și descompunerea) și metodele grafice. Din analiza în dinamică a pieței alimentației publice, conchidem că majoritatea covârșitoare a agenților economici generează pierderi, în timp ce numărul entităților se află în creștere permanentă. Acest fenomen ne face să credem că agenții economici activează „la negru”, ascunzând veniturile și generând artificial pierderi pentru a se eschiva de la plata impozitului pe profit.

Cuvinte cheie: alimentație publică, restaurante, baruri, cantine, activitate economico-financiară, venit, profit, pierderi etc.

Catering is an important sphere of goods circulation; it has the role to organize foodstuff production and selling it to the public. In the Republic of Moldova, especially in Chisinau, this sector has been meeting an increase on the overall background development of the trading activity. The purpose of this article is to analyze the situation of public catering enterprises, to highlight the existing problems of this sector and to come up with some suggested recommendations. The investigation is based on a system of research methods correlated with each other, such as: qualitative methods (comparison, grouping and decomposition) and graphical methods. The dynamic analysis of the public catering market made us to conclude that the overwhelming majority of the economic agents generates losses, while the number of the entities is growing constantly. This phenomenon makes us think that economic agents work in shadow, by hiding their income and generating artificial losses to avoid paying the corporate income tax.

Key words: public catering, restaurants, bars, canteens, economic-financial activity, income, profits, losses.

JEL Classification: E25; M00; M11; M29; L66.

Caracteristica generală a pieței alimentației publice din Republica Moldova. Activitatea de alimentație publică este influențată, într-o măsură foarte importantă, de fenomenul turistic, ceea ce contribuie la creșterea caracterului sezonier al acestei activități. La baza politicii de prețuri stă atât complexitatea activității de alimentație (care include procese de producție, de comercializare și prestarea unor servicii), cât și necesitatea diferențierii prețurilor de la o unitate la alta, în funcție de: specificul lor, gradul de încadrare și calitatea serviciilor prestate. În alte sectoare comerciale se asigură un câmp mai larg de promovare și introducere a progresului tehnic atât în domeniul producției preparatelor culinare, cât și în cel al comercializării și prestării de servicii decât în cel al alimentației publice. De asemenea, sectorul cercetat, spre deosebire de alte sectoare ce prestează servicii, se caracterizează printr-un grad ridicat de dotare cu capital fix (unele cu un nivel superior de tehnicitate), care impune cheltuieli mult mai ridicate de întreținere și reparare, dar și cheltuieli pentru încadrarea personalului de înaltă calificare. O altă particularitate a sectorului dat este că stabilirea formațiilor de lucru, a orarelor și a programelor de desfășurare a activității se caracterizează printr-o flexibilitate ridicată [1].

¹ © Rodica PERCIUN, rodica21@gmail.com

² © Alexandru STRATAN, alex_stratan@yahoo.com

³ © Laura AFTENI, laura.afteni@mail.ru

Dezvoltarea rapidă a societății contemporane și globalizarea impun, în epoca modernă, o mobilizare a tuturor resurselor disponibile, pentru a ține pasul cu aceste fenomene. Tendințele dezvoltării economiilor își schimbă direcțiile, în special, de la producerea propriu-zisă a bunurilor la prestarea serviciilor. Valoarea materială cedează locul celei nemateriale, generate de multitudinea de servicii prestate în ziua de astăzi. Industria serviciilor de restaurante se numără printre ramurile generatoare de servicii atât de indispensabile epocii contemporane. Sectorul serviciilor a înregistrat, în ultimele decenii, o creștere semnificativă în economia națională, factor care prezintă un interes teoretic și practic deosebit [2]. Piața alimentației publice în Republica Moldova este caracterizată de o creștere constantă: în fiecare an, în țară sunt deschise mai multe localuri de alimentație publică (creșterea anuală constituie circa 0,5% pe republică sau 0,8% în mun. Chișinău), Figura 1. În ceea ce privește numărul de locuri în localele noi deschise, în medie, acesta se înscrie în diapazonul 120-200 de locuri per unitate.

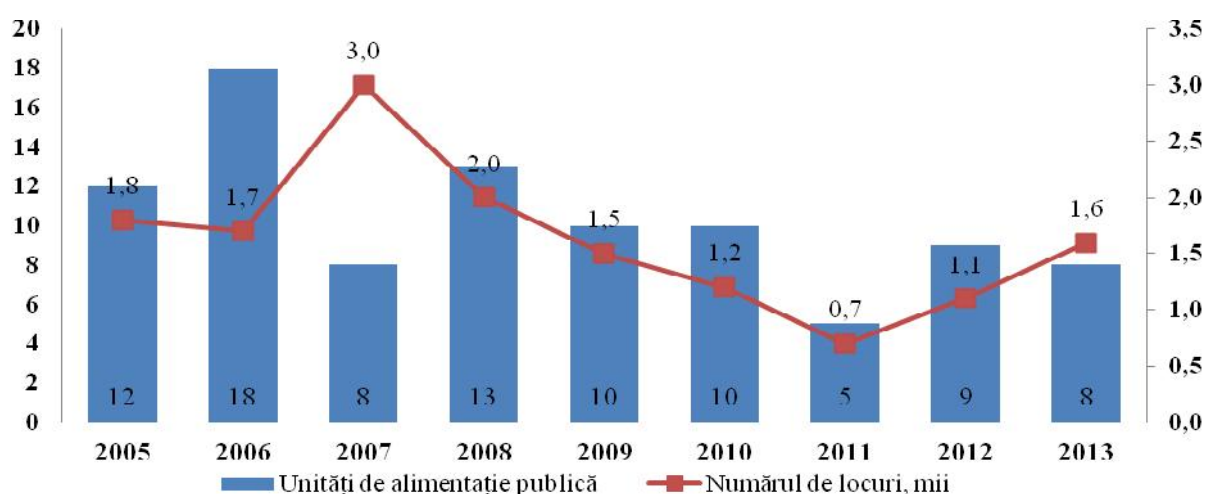

Fig. 1. Dinamica dării în exploatare a unităților de alimentație publică, 2005-2013

Sursa: BNS, Darea în folosință a unităților de comerț și de alimentație publică.

De altfel, se observă dezvoltarea tuturor segmentelor pieței: de la rețele tip fast-food și până la restaurante tematice sau de elită. În Figurile 2 și 3 este arătată evoluția numărului de întreprinderi în Republica Moldova și, respectiv, în mun. Chișinău pentru perioada 2011-2013. Astfel, pe întreg teritoriul țării, în anul 2013 au activat 1575 întreprinderi din sfera analizată, fiind în creștere cu circa 3% în comparație cu anul 2012. În 2012, această creștere a constituit 9,3 la sută în comparație cu anul 2011.

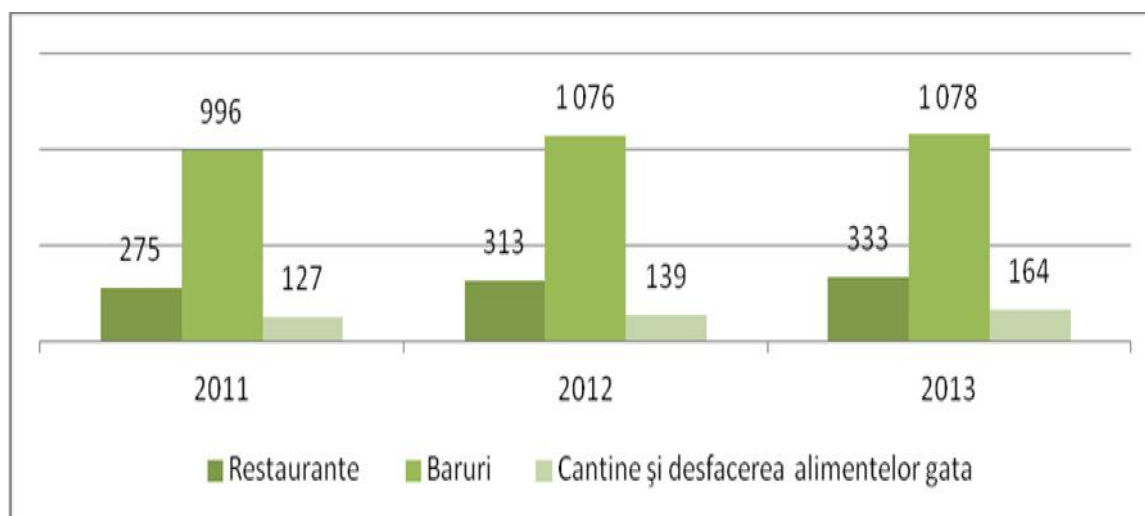

Fig. 2. Evoluția numărului de întreprinderi din alimentația publică în Moldova, unit.

Sursa: În baza datelor BNS, Rapoartelor financiare ale activității restaurantelor, barurilor și cantinelor.

Analizând situația în mun. Chișinău, putem constata că există un trend de creștere a numărului de întreprinderi. În anul 2013, numărul total de întreprinderi a constituit 1014 unități economice, fiind în creștere continuă, 4,2% comparativ cu anul 2012 și respectiv cu 10,6% în anul 2012 în raport cu anul 2011, Figura 3.

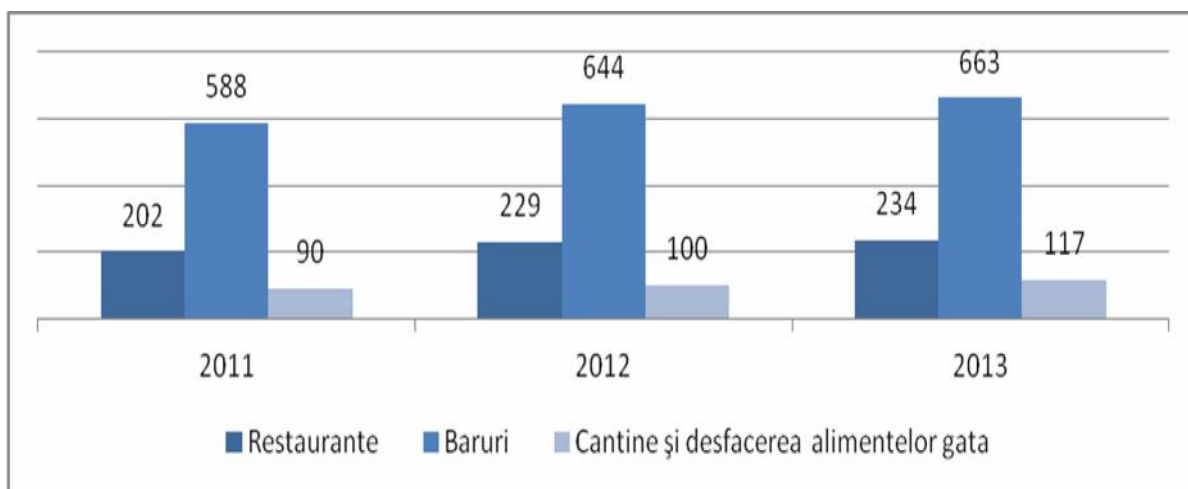

Fig. 3. Evoluția numărului de întreprinderi din alimentația publică în mun. Chișinău, unit.
Sursa: În baza datelor BNS, Rapoartelor financiare ale activității restaurantelor, barurilor și cantinelor.

Analiza structurală. În anul 2013, pe piață funcționau 1575 de localuri, dintre care: 333 restaurante, 1078 baruri, 142 cantine și 22 localuri cu desfacerea alimentelor gata. Totodată, cea mai mare concentrație a localurilor este observată în mun. Chișinău și, anume, 1014 localuri (64,4% din total pe republică), dintre care: 234 restaurante, 663 baruri, 105 cantine și 12 localuri cu desfacerea alimentelor gata (ceea ce constituie corespunzător – 70,3%, 61,5%, 73,9% și 54,6% din cele similare pe republică), Figura 4.

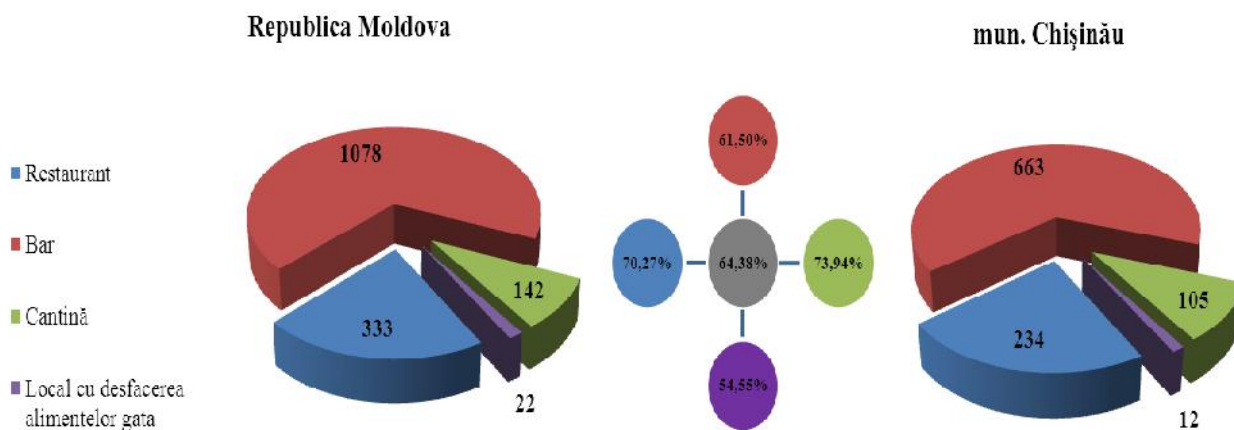

Fig. 4. Numărul și clasificarea unităților de alimentație publică în Republica Moldova și în mun. Chișinău și ponderea localurilor din mun. Chișinău, 2013
Sursa: În baza datelor BNS, Rapoartelor financiare ale activității restaurantelor, barurilor și cantinelor.

Din analiza în dinamică a cotei-părți, putem constata că în perioada analizată, această pondere a suferit schimbări neesențiale și, cu certitudine, putem afirma că piața alimentației publice este concentrată în mun. Chișinău, Tabelul 1.

Tabelul 1

**Evoluția ponderii tipurilor de întreprinderi din mun. Chișinău
în numărul total de întreprinderi de același tip, %**

Indicatorul	2011	2012	2013
ponderea restaurantelor din mun. Chișinău, în total restaurante	73,5	73,2	70,3
ponderea barurilor din mun. Chișinău în numărul total baruri	59,0	59,9	61,5
ponderea cantinelor și desfacerea alimentelor gata din mun. Chișinău, în total	70,9	71,9	71,3

Sursa: În baza datelor BNS, Rapoartele financiare ale activității restaurantelor, barurilor și cantinelor.

Din analiza ponderii în numărul total de întreprinderi, constatăm că cele mai răspândite sunt barurile, care dețin o pondere de peste 65 % din total în mun. Chișinău și circa 70% pe țară, Tabelul 2.

Tabelul 2

**Ponderea localurilor după categorie în numărul total de
întreprinderi din domeniul dat în Republica Moldova și în mun. Chișinău, %**

Indicatorul	2011	2012	2013
Republica Moldova			
ponderea nr. de restaurante în nr. total de întreprinderi din domeniul dat	19,7	20,5	21,1
ponderea nr. de baruri în nr. total de întreprinderi din domeniul dat	71,2	70,4	68,4
ponderea nr. de cantine și desfacerea alimentelor gata în nr. total de întreprinderi din domeniul dat	9,1	9,1	10,4
mun. Chișinău			
ponderea nr. de restaurante în nr. total de întreprinderi din domeniul dat pe mun. Chișinău	23,0	23,5	23,1
ponderea nr. de baruri în nr. total de întreprinderi din domeniul dat pe mun. Chișinău	66,8	66,2	65,4
ponderea nr. de cantine și desfacerea alimentelor gata în nr. total de întreprinderi din domeniul dat pe mun. Chișinău	10,2	10,3	11,5

Sursa: În baza datelor BNS, Rapoartele financiare ale activității restaurantelor, barurilor și cantinelor.

Analiza economico-financiară a întreprinderilor din sfera alimentației publice. Venitul din vânzări. În anul 2013, suma totală a venitului din vânzări pe sectorul analizat a constituit 1709,2 mil. lei. La întreprinderile din mun. Chișinău, această sumă a fost egală cu 1398,7 mil. lei, ambii indicatori fiind în creștere cu aproximativ 10,5 la sută în comparație cu anul 2012. În Figura 5 este arătată dinamica veniturilor din vânzări pe categorii de întreprinderi.

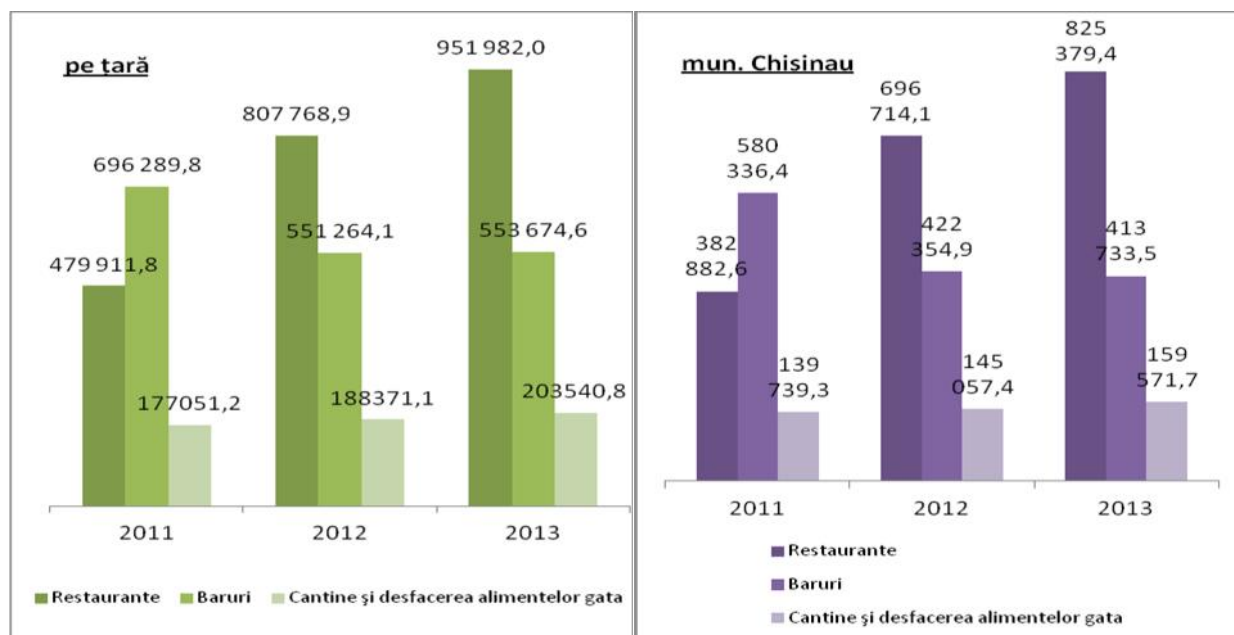

Fig. 5. Evoluția veniturilor din vânzări, mii lei

Sursa: În baza datelor BNS, Rapoartelor financiare ale activității restaurantelor, barurilor și cantinelor.

În Tabelul 3 se observă o creștere a veniturilor din vânzări la restaurante atât pe țară, cât și în mun. Chișinău. Astfel, în anul 2012, venitul din vânzări al restaurantelor din Republica Moldova a crescut cu 68 la sută în comparație cu anul 2011, iar în anul 2013, această creștere a constituit circa 18 la sută în raport cu anul precedent. Activitatea barurilor a fost mai modestă, în anul 2012, acestea au prezentat o descreștere de circa 20% în raport cu anul precedent și, respectiv, în anul 2013, situația a rămas, practic, neschimbată – barurile au avut un ritm de creștere de doar 0,4%. Cantinele au reflectat un ritm de creștere, respectiv, de 6,4% pentru anul 2012 în raport cu 2011, iar pentru anul 2013 în raport cu 2012, constituind 8,1% pe țară. În mun. Chișinău, se păstrează un trend similar: restaurantele au avut un ritm de creștere foarte mare, egal cu 82% (în anul 2012 în comparație cu anul 2011) și unul mai moderat – de 18,5% (în anul 2013 în comparație cu 2012); barurile au avut un trend descrescător în anii analizați.

Tabelul 3

Dinamica veniturilor din vânzări, %

Indicatorul de creștere a veniturilor din vânzări	2012/2011	2013/2012
Republica Moldova		
Restaurante	168,3	117,9
Baruri	79,2	100,4
Cantine și desfacerea alimentelor gata	106,4	108,1
mun. Chișinău		
Restaurante	182,0	118,5
Baruri	72,8	98,0
Cantine și desfacerea alimentelor gata	103,8	110,0

Sursa: În baza datelor BNS, Rapoartele financiare ale activității restaurantelor, barurilor și cantinelor.

Ponderea veniturilor categoriilor de întreprinderi în totalul veniturilor demonstrează că restaurantele, în anii 2012 și 2013, au fost cele care au încasat cel mai mare venit din vânzări. Astfel, ponderea lor în total pe țară a constituit, respectiv, 52,2 și 55,7%. Barurile, în schimb, au ajuns pe locul 2, după ce în anul 2011, aveau o pondere de circa 52%, iar în anii ulterioari, această pondere s-a diminuat, atingând cota de 35,6% în anul 2012 și 32,4% în anul 2013, Figura 6.

Fig. 6. Ponderea veniturilor din vânzări a categoriilor de întreprinderi în total venituri pe țară, %

Sursa: În baza datelor BNS, Rapoartelor financiare ale activității restaurantelor, barurilor și cantinelor.

Situația în mun. Chișinău este similară cu cea din republică. În anii 2012 și 2013, restaurantele au avut cea mai mare pondere în totalul veniturilor. În anul 2013, aceasta a constituit 59 la sută. Veniturile din vânzări ale barurilor din mun. Chișinău sunt în descreștere. În anul 2013, această pondere constituia circa 30%, Figura 7.

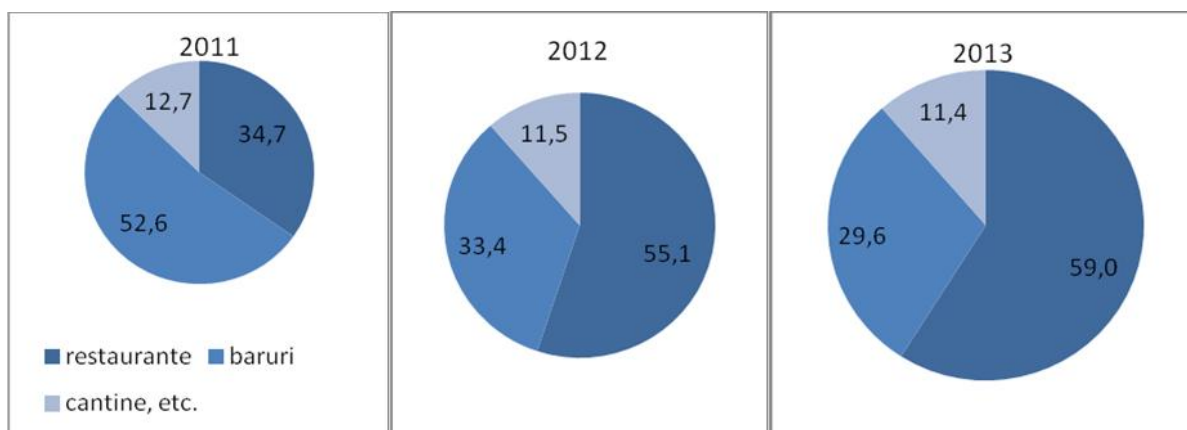

Fig. 7. Ponderea veniturilor din vânzări a categoriilor de întreprinderi în total venituri, mun. Chișinău, %

Sursa: În baza datelor BNS, Rapoartelor financiare ale activității restaurantelor, barurilor și cantinelor.

Ponderea veniturilor din vânzări ale întreprinderilor din mun. Chișinău în total pe țară a constituit respectiv: 81,5% în anul 2011, 81,7% în anul 2012 și 81,8% în anul 2013, ceea ce demonstrează încă o dată gradul mare de concentrare a pieței în mun. Chișinău.

Analiza profitului. În anul 2012, întreprinderile din sfera analizată au suferit pierderi din activitate în sumă de 68949,8 mii lei în total pe republică. În anul 2013, doar restaurantele din mun. Chișinău au obținut profit în sumă de 3,3 mil. lei. Evoluția indicatorului dat, în cazul barurilor, demonstrează faptul că barurile sunt unități care au generat pierderi de-a lungul celor 3 ani analizați. În acest sens, menționăm că ponderea barurilor în numărul total de întreprinderi este cea mai mare, Tabelul 4.

Tabelul 4

Dinamica profitului (pierderilor), mii lei			
	2011	2012	2013
PROFIT (PIERDERE) până la impozitare			
pe țară			
Restaurante	47 041,7	-33 316,2	-3 324,3
Baruri	-50 901,7	-59 409,5	-63 262,1
Cantine și desfacerea alimentelor gata	368,5	-176,6	-2 363,3
mun. Chișinău			
Restaurante	46 798,1	-393,1	3 324,9
Baruri	-54 128,0	-28 007,7	-53 810,1
Cantine și desfacerea alimentelor gata	2 887,7	-47 281,2	-1 691,9
PROFIT NET (PIERDERE)			
pe țară			
Restaurante	47 041	-39 627	-12 018
Baruri	-51 260	-63 085	-67 269
Cantine și desfacerea alimentelor gata	2516,313	-1338,762	-3533,85
mun. Chișinău			
Restaurante	46 797	-33 415	-4 693
Baruri	-54 503	-50 032	-56 533
Cantine și desfacerea alimentelor gata	2 888	-890	-2 611

Sursa: În baza datelor BNS, Rapoartele financiare ale activității restaurantelor, barurilor și cantinelor.

Examinând informația ce ține de activitatea restaurantelor, a barurilor și a cantinelor în Republica Moldova, constatăm că **doar 90 (27%)** de restaurante (din numărul total de 333) au înregistrat profit în anul 2013, acest indicator însumând până la impozitare 68,2 mil. lei, restul înregistrând pierderi de 71,5 mil. lei. Respectiv, **în mun. Chișinău, doar 46** de restaurante (din numărul total de 234) au înregistrat profit până la impozitare în sumă de 64,0 mil lei, iar celelalte au obținut pierderi de 60,7 mil. lei, Tabelul 5.

Tabelul 5

Evoluția numărului de întreprinderi cu profit și pierderi						
Numărul de întreprinderi	2011		2012		2013	
	profit	pierderi	profit	pierderi	profit	pierderi
pe țară						
Restaurante	105	155	84	212	90	229
Baruri	333	615	293	729	279	751
Cantine și desfacerea alimentelor gata	51	73	53	78	48	111
mun. Chișinău						
Restaurante	64	128	46	170	46	179
Baruri	163	391	137	468	131	501
Cantine și desfacerea alimentelor gata	32	55	31	61	32	80

Sursa: În baza datelor BNS, Rapoartele financiare ale activității restaurantelor, barurilor și cantinelor.

Aceleași situații și tendințe negative pot fi observate și în cazul celorlalte tipuri de întreprinderi care activează în domeniu. Astfel, de exemplu, în anul 2013, **doar 20% din barurile** amplasate în mun. Chișinău au înregistrat în total 18,5 mil. lei profit până la impozitare, iar restul barurilor din Chișinău au generat pierderi de 72,3 mil. lei. Figura 8 reflectă tendința de scădere a numărului de agenți economici care sunt în profit.

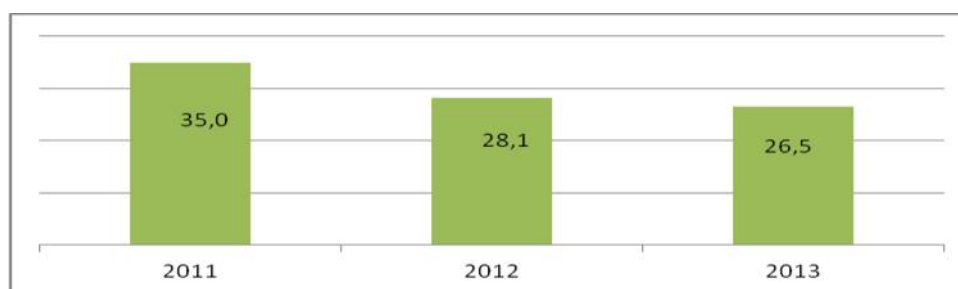

Fig. 8. Ponderea întreprinderilor cu profit în total întreprinderi din sfera dată, pe țară, %

Sursa: În baza datelor BNS, Rapoartelor financiare ale activității restaurantelor, barurilor și cantinelor.

În urma analizei rapoartelor Serviciului Fiscal, de asemenea, se observă o stagnare a contribuției agenților economici din domeniu la încasările BPN, în pofida multiplelor acțiuni întreprinse de către această instituție.

Concluzii generale și recomandări. Din analiza efectuată, am ajuns la concluzia că majoritatea covârșitoare a agenților economici generează pierderi, în timp ce numărul entităților se află în creștere permanentă. Acest fenomen ne face să credem că agenții economici activează „la negru”, ascunzând veniturile și generând artificial pierderi pentru a se eschiva de la plata impozitului pe profit.

Această problemă ar putea fi soluționată prin două modalități. În primul caz, mai simplu, s-ar putea aplica un procent unic din cifra de afaceri (venit din vânzări). În al doilea caz, complex, s-ar putea fixa o cotă unică, care trebuie determinată ca valoarea medie a întreprinderilor care au înregistrat profit pe parcursul unui an calendaristic. Valoarea respectivă urmează a fi multiplicată cu un coeficient de majorare în funcție de:

1. localitatea în care este amplasată unitatea:

- a) mun. Chișinău;
- b) mun. Bălți, or. Ungheni, or. Călărași, or. Soroca;
- c) alte orașe;
- c) localități rurale.

2. tipul localului:

- a) restaurant;
- b) bar;
- c) cafenea;
- d) cantină;
- e) alte.

3. regimul de lucru:

- a) 8 ore;
- b) regim extins (9-14 ore);
- c) regim non-stop.

4. extensiile existente:

- a) terasă;
- b) sală de ceremonii.

Totodată, menționăm că anul 2015 este un an greu, de recesiune, caracterizat prin: incertitudini financiare și economice, riscuri aferente stabilității financiare, majorarea prețurilor, diminuarea consumului intern, creșterea dobânzilor la credite, instabilitatea cursului valutar – toate aceste tendințe, într-adevăr, vor duce la înrăutățirea situației economico-financiare a majorității agenților economici, iar implementarea unor norme suplimentare de impozitare va avea efect negativ pentru agențiile respective (va crește povara fiscală, ceea ce va duce la falimentul multor întreprinderi).

În contextul celor menționate, eliminarea evaziunii fiscale poate fi efectuată prin rigidizarea controalelor din partea autorităților abilitate, cum ar fi crearea echipelor mobile, care ar efectua controale instantanee.

Referințe bibliografice

1. Managementul activității de alimentație publică [accesat 08 mai 2015]. Disponibil: <http://www.qreferat.com/referate/turism/MANAGEMENTUL-ACTIVITATII-DE-AL559.php>
2. SMEȘNOI, E. *Contabilitatea produselor și mărfurilor în alimentația publică*: teza de master. Chișinău: Ed. ASEM, 2011. 89 p. [accesat 08 mai 2015]. Disponibil: http://www.contabilsef.md/public/files/teza_alim_publica.pdf

Recomandat spre publicare: 11.05.2015

TURISMUL INTERNAȚIONAL – EVOLUȚIE ÎN CONDIȚIILE DE PIAȚĂ

Alexandru GRIBINCEA¹, doctor habilitat, profesor universitar, ULIM
Elena SAVA², doctor, conferențiar universitar, STILTUR
Iulita BÎRCĂ³, cercetător științific, INCE

Turismul constituie o activitate economică importantă, având consecințe social-culturale, politice și economice benefice, contribuie la crearea bunăstării, la soluționarea problemei șomajului, reprezentând indicatorul economic prioritar care oferă o valoare adăugată impresionantă. În prezentul articol se constată că turismul mondial este unul dintre cele mai dinamice domenii de comerț și de prestare a serviciilor. Multe țări occidentale dezvoltate, cum ar fi: Elveția, Austria, Franța, au realizat o mare parte din bunăstarea națională grație veniturilor provenite din turism. Dezvoltarea turismului internațional a fost analizată în baza investigației tendințelor în condițiile moderne. De asemenea, drept scop al studierii temei abordate a constituit cercetarea perspectivelor posibile ale dezvoltării turismului internațional. Astfel, precum reiese din practica mondială, constatăm că sarcina de creare a imaginii favorabile a unei țări, pentru a spori numărul de sosiri turistice, este, exclusiv, sarcina statului. Deci, cele mai multe dintre țările europene cu resurse turistice tind să dezvolte turismul și, în acest context, investesc sume enorme în promovarea propriilor țări pe piața mondială.

Cuvinte cheie: turism internațional, globalizare, strategie, dezvoltare, servicii, comerț, piață.

Tourism is an important economic activity, with consequences socio-cultural, political and economic, helping to create wealth, to solve the problem of unemployment and economic indicator representing a priority, offering an impressive added value. In this article it is noted that world tourism is one of the most dynamic areas of trade and service provision. Many Western developed countries, such as Switzerland, Austria, France, have made much of the national wealth thanks to income from tourism. The development of international tourism was analyzed under investigation trends in modern conditions. Also aim of studying the topic addressed was the possible perspectives of tourism development research internationally. Thus the task of creating a positive image of a country, to increase the number of tourist arrivals is exclusively the state, as shown in world practice. So most of the European countries tend to develop tourism tourist resources and in this context, investing heavily in promoting their countries on the world market.

Key words: international tourism, globalization, strategy, development, services, trade, market.

JEL Classification: L83; F6; F14; D4; D20.

Introducere. În prezent, turismul global este unul dintre domeniile cu cea mai rapidă creștere a comerțului și a serviciilor internaționale. Organizația Mondială a Turismului, fiind parte componentă a Organizației Națiunilor Unite (UNWTO), în anul 2010 a înregistrat, la nivel mondial, 846 milioane de sosiri ale turiștilor, iar în 2013 numărul de sosiri turistice internaționale a crescut cu 5%, încasările internaționale din turism constituind 733 miliarde USD (2010) și, totodată, atingând un record de 1,087 miliarde USD. Turismul internațional s-a răspândit foarte mult în anii '60-70 ai secolului XX. Prin urmare, s-a format piața turistică mondială, în care sunt implicate aproape toate țările lumii. Cu toate acestea, dinamica fluxurilor turistice internaționale este neuniformă, deoarece dezvoltarea social-economică a țărilor și a regiunilor este diversă.

Analize. În ultimii ani, în lume se observă o tendință de creștere a ratei numărului de călători în țările și în regiunile învecinate, comparativ cu țările și cu ținuturile îndepărtate. Unii experți susțin ideea că tendința de creștere se produce din cauza amenințărilor teroriste în lume, alții – datorită creșterii numărului de sosiri turistice în decursul anului, în perioada concediilor. Această tendință ar trebui să fie luată în considerare pentru formularea și implementarea politicilor de stat, care vizează promovarea turismului.

¹ © Alexandru GRIBINCEA, agribincea@mail.ru

² © Elena SAVA, stiltur@yahoo.com

³ © Iulita BÎRCĂ, bircaiulita@mail.ru

Principalii factori care determină viitorul turismului sunt: concurența, tehnologiile informaționale, transportul avia, serviciile de ghizi turistici, dar și condițiile politice și sociale de dezvoltare.

În ultima perioadă, industria turismului se confruntă, la nivel mondial, cu un grad tot mai mare de concurență între țări. În primul rând, se referă la unele măsuri stricte de publicitate, măsuri de promovare a produselor turistice pe piețele externe. În plus, cererea și oferta turistică depind de o serie de factori variabili, cum ar fi: impactul politicilor guvernamentale, dezvoltarea economică și financiară, schimbările demografice și sociale, dezvoltarea tehnologiilor inovatoare.

Astfel, sporirea competitivității atât pe piața cererii turistice, cât și pe piața ofertei turistice constă în tendințele esențiale de dezvoltare a turismului mondial. Creșterea competitivității pe piața serviciilor cererii turistice se derulează sub influența **următorilor factori**:

- ✓ promovarea unui număr tot mai mare de țări cu planuri expansive, ambițioase, de atragere a turiștilor;
- ✓ atingerea punctului de saturație la unele forme și tipuri de turism, oferite de centrele turistice (de exemplu, pe piața turismului de plajă).

Țările care tind să-și păstreze atractivitatea turistică trebuie să întreprindă următoarele **acțiuni**:

- ✓ tentative de menținere a balanței dintre creșterea cererii și creșterea ofertei;
- ✓ realizarea planurilor de dezvoltare a turismului în concordanță cu principiile dezvoltării sustenabile;
- ✓ previziunea investițiilor durabile pe termen lung în domeniul turismului;
- ✓ asigurarea elaborării și a implementării unor strategii de stat, vizând dezvoltarea turismului; elasticitate și operativitate în luarea deciziilor.

Deci, cu cât avantajele economice ale turismului devin tot mai evidente, cu atât relațiile țărilor către turismul internațional devin tot mai loiale și conduc la reducerea barierelor.

Tabelul 1

Cele mai populare direcții ale fluxului turismului internațional, anul 2013

Locul	Țara	Regiunea după clasificarea UNWTO	Numărul de turiști de peste hotare, 2013 (mil)	Numărul de turiști de peste hotare, 2012 (mil)	Diferența (2012 și 2013), %
1	Franța	Europa	84.7	83.0	2,0
2	SUA	America de Nord	69.8	66.7	4,7
3	Spania	Europa	60.7	57.5	5,6
4	China	Asia	55.7	57.7	-3,5
5	Italia	Europa	47.7	46.4	2,9
6	Turcia	Europa	37.8	35.7	5,9
7	Germania	Europa	31.5	30.4	3,7
8	Marea Britanie	Europa	31.2	29.3	6,4
9	Rusia	Europa	28.4	25.7	10,2
10	Thailanda	Asia	26.5	22.4	18,8

Sursa: UNWTO World Tourism Barometer, 2014.

Avantajele promovării unei politici a strategiei de dezvoltare a turismului constau în monitorizarea tendințelor demografice derulate în Europa. Actualmente, statistica remarcă creșterea continuă a ponderii populației de vârstă a treia în țările europene cu economia dezvoltată, pe când populația aptă de muncă este în stagnare. În rezultat, sporește cererea rapidă față de produsele turistice din partea segmentului persoanelor adulte pe piața turistică, fapt înregistrat prin studiile demografice dedicate structurii pe vârste, așa-numitul *indice de îmbătrânire a populației*, care este un simplu raport între efectivul populației vârstnice și cel al grupei tinerilor, în sensul clasificării trihotomice, menționată mai sus. De obicei, este evident raportul: P_{60+} / P_{0-14} sau P_{65+} / P_{0-14} , valori exprimate în procente.

În ultima perioadă de timp, în mod clar, se observă o tendință de consolidare a măsurilor de protecție a mediului. Europa, ca un tot întreg, este caracterizată printr-un standard relativ înalt al nivelului de trai și de educație a populației. Acești factori explică atenția sporită față de problemele mediului de pe continent. La nivel de stat, în mod frecvent, sunt discutate problemele ce vizează starea mediului atmosferei și a apei, gestionarea deșeurilor, protecția naturii, a florei și a faunei sălbatice și altele, care favorizează gradul sporit de atenție din partea mass-mediei. Problemele mediului ambiental sunt, adesea, în raport cu problemele dezvoltării turismului, măbind interesul guvernelor țărilor europene față de dezvoltarea durabilă a turismului și față de protecția mediului înconjurător în baza interdependenței. În mod evident, atenția sporită față de aceste probleme creează condiții pentru apariția unor produse turistice atât la nivelul turismului individual, privind interesele eco-turistice, cât și la turismul de scară.

O altă tendință este faptul că majoritatea oamenilor locuiesc în zonele urbane, dens populate. Într-o mare măsură, acest lucru determină preferințele turistice, direcționate spre: turismul rural, sejur pe termen scurt, odihnă în afara sezonului de vârf, formele active ale turismului, excursii pe termen scurt în alte orașe cu obiective educaționale, de cunoaștere, cazarea nu în hoteluri, ci în apartamente cu autoservire etc. În perspectivă, pe măsură ce lumea devine informată, va spori tendința de a călători în locuri mai îndepărtate, mai puțin cunoscute și inaccesibile.

Concomitent, dezvoltarea tehnologiilor informaționale și declinul general al prețurilor pentru călătoriile turistice, comparativ cu veniturile relativ crescânde ale populației, contribuie la creșterea numărului de turiști și la procesul continuu de globalizare. După cum se știe, în paralel cu globalizarea apare și uniformitatea. Prin urmare, tot mai mulți oameni preferă să călătorească în centrele turistice care garantează un grad înalt al divertismentului și timp frumos. Actualmente, există un număr mare de stațiuni care asigură nevoile caracteristice unui anumit segment al pieței turistice. Un exemplu ar fi o simplă recreere pentru tineret sau o ofertă de odihnă după sistemul „all inclusive”, care nu implică necesitatea comunicării cu populația locală și nici cunoașterea culturii țării-gază și, în același timp, acest tip de odihnă își menține popularitatea în rândul turiștilor.

Majoritatea turiștilor străini preferă un nivel ridicat de servicii și o corelare rezonabilă între preț și calitate. Aceste condiții sunt și vor fi pe viitor preferențiale la selectarea direcțiilor de călătorie turistică.

Astfel, tendința generală constă, pe de o parte, în polarizarea preferințelor turistice, caracteristică consolidării poziției turismului de scară în țările dezvoltate turistic, iar pe de altă parte, în cererea tot mai mare pentru produse turistice personalizate și de specialitate. Prin urmare, sunt necesare acțiuni active, susținute de către țările care promovează turismul și orientate spre selectarea tipurilor prioritare ale produsului turistic și spre crearea condițiilor pentru realizarea unui echilibru acceptabil dintre preț și calitate.

Cea mai mare cerere în rândul turiștilor internaționali revine vectorului regiunii Asia-Pacific (6%), Africii (+6%) și Europei (+5%). Printre subregiuni, lideri au fost Asia de Sud-Est (+10%), Europa Centrală și de Est (+7%), Europa de Sud și Mediteraneană (+6%) și Africa de Nord (Maghreb) (+6%).

Anul 2013 a fost excelent pentru turismul internațional. Sectorul turismului s-a adaptat cu succes la modificările pieței, contribuind la creșterea economică și la crearea locurilor noi de muncă în lume, în pofida provocărilor economice și geopolitice continue.

UNWTO a prognozat pentru anul 2014 o creștere cu 4-4,5% a numărului de sosiri internaționale, ceea ce depășește propriile previziuni pe termen lung (+3,8% anual, în perioada până în 2020). Indicele încrederii UNWTO, format în baza unui sondaj de 300 de experți din întreaga lume, confirmă acest punct de vedere, perspectivele pentru 2014 sunt superioare celor din anii precedenți.

Rezultatele pozitive din 2013 și așteptările de îmbunătățire a situației economice globale din 2014 creează premise pentru un an favorabil turismului internațional. În acest sens, Organizația Mondială a Turismului încurajează guvernele să acorde mai multă atenție elaborării politicilor naționale pentru a sprijini sectorul industriei „fără fum” și să-și onoreze obligațiunile pentru o creștere durabilă și echitabilă.

În anul 2014, printre cele mai atractive regiuni se conturează: Asia-Pacific (de la +5 la +6%), Africa (în diminuare, din cauza epidemiei Ebola), Europa și cele două Americi (ambele de la +3 la +4%). Perspectivele pentru Orientul Mijlociu (0 la 5%) sunt pozitive, dar instabile la moment.

Cele mai multe dintre sosirile noi au revenit Europei. În anul 2013, Europa a recepționat, suplimentar, 29 de milioane de turiști internaționali, numărul total de sosiri în regiune, sporind până la 563 de milioane, ajungând lider privind ritmul de creștere în termeni absoluți. Rata de creștere (+5%) a depășit previziunile pentru anul 2013, fiind de două ori mai mare decât rata medie de creștere pe regiune pentru perioada 2005-2012 (+2,5% anual). Acest rezultat este vizibil pe fundalul situației economice regionale, creată după 2011 și 2012, atunci când ratele de creștere au devenit stabile. La nivelul subregiunilor, rezultate

remarcabile au obținut Europa Centrală și de Est (+7%), Europa de Sud și cea Mediterană (+6%).

În termeni relativi, o creștere proeminentă a fost observată în regiunea Asia-Pacific (+6%), în care numărul de sosiri turistice internaționale a crescut cu 14 milioane, constituind 248 de milioane în total. În subregiuni, cele mai bune rezultate a obținut Asia de Sud-Est (+10%), în timp ce ratele de creștere, relativ moderate, au fost observate în Asia de Sud (5%), în Oceania și în Asia de Nord-Est (4% fiecare).

În cele două Americi (+4%), numărul de sosiri a crescut cu șase milioane, constituind în total 169 de milioane. Conform ritmului de creștere, lideri au fost destinațiile din America de Nord și din cea Centrală (+4% fiecare), în timp ce în America de Sud (+2%) și în Caraibe (+1%), rata de creștere a încetinit, într-o anumită măsură, în comparație cu anul 2012.

În 2013, Africa (+6%) a atras încă trei milioane de vizitatori, stabilind un nou record de sosiri (56 de milioane), ceea ce indică creșterea continuă a turismului în Africa de Nord (+6%) și o creștere stabilă de destinații din Africa Subsahariană (+5%), cu toate că pe viitor pot fi reduceri și chiar restricții la călătoriile în această regiune. Rezultatele din Orientul Mijlociu (0% la nivelul de 52 milioane) au fost destul de ambigue și instabile.

Rusia și China – lideri în termeni de creștere în 2013

În topul zece, dintre cele mai importante orientări de pe piețele turistice din lume, în mod vădit, se disting Rusia și China. În China, cheltuielile destinate turismului au creat cea mai mare piață de plecări – 102 miliarde USD în anul 2012. Statele Unite ale Americii au reflectat o creștere cu 28% în primele trei trimestre ale anului 2013. Federația Rusă, care ocupă poziția a cincea în lista celor mai mari piețe de plecări din lume, a raportat cu 26% o sporire a ratei cheltuielilor pentru turism în septembrie 2013.

Indicatorii cheie ai piețelor turistice dezvoltate au fost relativ modești. Franța (+6%) și-a recâștigat poziția sa după o performanță în anul 2012. În Statele Unite, Marea Britanie, Canada și Australia, cheltuielile turistice au crescut cu 3%. În schimb, Germania, Japonia și Italia au raportat o scădere a cheltuielilor pentru turismul emițător.

Printre alte piețe emergente, care au atins o creștere semnificativă a cheltuielilor pentru turismul extern, se numără Turcia (+24%), Qatar (+18%), Filipine (+18%), Kuweit (+15%), Indonezia (+15%) și Brazilia (+14%).

În realizarea politicii de stat în domeniul turismului, administrațiile naționale de turism din majoritatea țărilor prognozează dezvoltarea turismului din lume, sondaj realizat de către Organizația Mondială a Turismului (UNWTO), în calitate de cea mai mare organizație interguvernamentală, este o agenție specializată a Organizației Națiunilor Unite și înglobează circa 153 de țări-membre. Potrivit studiului „Turismul – Panorama 2020”, realizat de către OMT, creșterea sosirilor de turiști din lume se va dubla până în anul 2020. Prognoza arată că, în 2014, numărul de sosiri ale turiștilor internaționali va depăși 1,0 miliard de persoane, iar către 2020 va constitui 1,56 miliarde de persoane, dintre care 1,18 miliarde de persoane se vor deplasa regional (Europa, America, Africa etc.) și doar 377 milioane de persoane vor face călătorii lungi în alte regiuni ale lumii.

Raportul dintre deplasarea intraregională și interregională a turiștilor va varia începând cu anul 1995 până în anul 2020 de la 82:18 la 76:24. Astfel, este posibilă următoarea distribuție a turiștilor în funcție de regiune: poziția de lider o va deține Europa – 717 milioane de turiști, pe locul secund va fi regiunea Asia de Est/Pacific – 397 milioane de turiști, iar a treia poziție îi va reveni Americii – 282 milioane de turiști, urmată de: (în ordine descrescătoare) Africa, Orientul Mijlociu și Asia de Sud. Această prognoză presupune faptul că până în 2020, Rusia va ocupa locul nouă din lume după numărul de sosiri turistice [2].

Experiența internațională arată că îmbunătățirea competitivității produsului turistic din orice țară de pe piața mondială poate fi realizată în condițiile alocărilor mijloacelor bugetare suficiente pentru promovarea noncomercială a produsului turistic pe piețele interne și mondiale.

Prin urmare, sarcina de creare a imaginii favorabile a țării, pentru a spori numărul de sosiri turistice, este, exclusiv, sarcina statului, după cum reiese din practica mondială. În ciuda pozițiilor de lider mondial în dezvoltarea turismului, bugetul anual de stat, alocat de Marea Britanie și de Spania, numai pentru promovarea produsului național de turism, privind sporirea fluxului turistic de intrare, constituie 50,9 și, respectiv, 96,2 Euro. Cele mai multe dintre țările europene cu resurse turistice tind să dezvolte turismul și, în acest context, investesc sume enorme în promovarea propriilor țări pe piața mondială, care, în medie, constituie aproximativ 31,7 milioane de Euro pe an [1].

Concluzii și propuneri

În scopul majorării sosirilor turistice internaționale, comunitatea turistică, la nivel mondial, a formulat următoarele sarcini principale cu care se vor confrunta țările în următorul deceniu:

- creșterea responsabilității comune și a rolului de coordonare din partea guvernelor;
- asigurarea măsurilor de securitate și informarea la timp a turiștilor;
- sporirea rolului politicii publice în domeniul turismului;
- sporirea parteneriatului public-privat;
- necesitatea investițiilor publice în dezvoltarea turismului, în special, în promovarea produsului turistic și de dezvoltare a infrastructurii turistice.

Turismul internațional la nivel mondial este extrem de neuniform, dar poate fi explicat, după cum s-a menționat deja, prin niveluri diferite de dezvoltare social-economică a țărilor și a regiunilor. Cea mai mare dezvoltare a turismului internațional se remarcă în țările din Europa de Vest. Ponderea acestei regiuni reprezintă peste 70% din piața turistică mondială și aproximativ 60% din câștigurile din schimbul valutar. Aproximativ 20% revin Americii, mai puțin de 10% – Asiei, Africii și Australiei, luate împreună. O astfel de dezvoltare a relațiilor internaționale de turism a determinat crearea numeroaselor organizații internaționale, menite să promoveze și să îmbunătățească imaginea acestei zone și prosperarea comerțului internațional. Multe țări occidentale dezvoltate, cum ar fi: Elveția, Austria, Franța, au realizat o mare parte din bunăstarea națională grație veniturilor provenite din turism.

Astfel, turismul internațional joacă un rol tot mai important în economia mondială, iar industria turistică constituie indicatorul economic prioritar ce oferă o valoare adăugată impresionantă.

Referințe bibliografice

1. ВОРОНОВА, Е.Ю. *Тенденция развития менеджмента туризма в странах Западной Европы*: автореф. дис. канд. эк. наук. Москва: МГИМО, 2011.
2. Статистика прибытий туристов по регионам мира в 2010 году [accesat 08 ianuarie 2015]. Disponibil: http://www.world-tourism.org/frameset/silk_road.html
3. Основные цели международных туристских прибытий в 2011 году [accesat 08 ianuarie 2015]. Disponibil: <http://www.travel.ru>
4. Яндекс [accesat 08 ianuarie 2015]. Disponibil: <http://www.yandex.ru>

Recomandat spre publicare: 20.01.2015

РАЗВИТИЕ АГРОПРОМЫШЛЕННЫХ ФОРМИРОВАНИЙ В СИСТЕМЕ КРУПНОТОВАРНОГО АГРОПРОИЗВОДСТВА В УКРАИНЕ

Виталий НИЦЕНКО¹, к.э.н., доцент
Одесский национальный университет им. И.И. Мечникова,
г. Одесса, Украина

This research analyzes the main trends in the development of large agricultural companies in Ukraine, position Agroholding enterprises agro-industrial and agricultural sites. Also described is predicting big agricultural classification. There are justified reasons for not further increase agricultural production on a large scale. Agroholding properties are characterized potential sites and their advantages in relation to other market operators.

Key words: large-scale agricultural production, large agricultural companies, agro-training, agroholding, agriculture, farmland.

Prezenta cercetare analizează principalele tendințe în dezvoltarea societăților agricole mari din Ucraina, poziția întreprinderilor agro-industriale și agroholding-urilor în agricultură. De asemenea, este descrisă estimarea clasificării agricole mari. Sunt justificate motivele care împiedică creșterea în continuare a producției agricole la scară mare. Sunt caracterizate atât proprietățile potențiale ale agroholding-urilor, cât și avantajele lor în raport cu alți operatori de pe piață.

Cuvinte cheie: producție agricolă la scară largă, societăți agricole mari, agro-instruire, agroholding, agricultură, terenuri agricole.

Рассмотрены основные тенденции развития крупнотоварных агроформирований в Украине, место агропромышленных предприятий, в т.ч. агрохолдингов, в сельском хозяйстве. Дана оценка классификации крупнотоварных агроформирований. Обоснованы причины, сдерживающие дальнейший рост крупнотоварного агропроизводства. Охарактеризованы свойства потенциала агрохолдинга, а также их преимущества в сравнении с другими операторами рынка.

Ключевые слова: крупнотоварное агропроизводство, крупнотоварные агроформирования, агропромышленные формирования, агрохолдинги, сельское хозяйство, сельскохозяйственные угодья.

JEL Classification: Q10; Q12; Q15; Q19; O10.

Введение. Становление и формирование крупнотоварных агроформирований в Украине связано с несколькими причинами. Во-первых, низкая стоимость аренды сельскохозяйственных угодий в сравнении с другими странами (ЕС, США и др.), а также отсутствие ограничений на размеры аренды; во-вторых, низкая стоимость найма рабочей силы (в 40 раз ниже, чем в Германии и в 20 раз ниже, чем в Латиноамериканских странах); в-третьих, рост численности населения земли, требует все больших объемов производства продукции сельского хозяйства и продуктов ее переработки.

Вопросам развития и формирования крупнотоварных аграрных предприятий в своих исследованиях уделяют внимания такие ученые, как В. Андрийчук, А. Данкевич, В. Месель-Веселяк, П. Саблук, Г. Черевко, М. Кропивко и другие. Приведенные вопросы раскрываются в работах данных авторов.

Крупнотоварное агропроизводство. Крупнотоварное агропроизводство в Украине на нынешнем этапе своего развития напоминает модель развития сельского хозяйства латиноамериканских стран. Такие предприятия имеют большие наделы сельскохозяйственных угодий, оптимизированную организационно-операционную структуру, что позволяет эффективно использовать имеющиеся финансовые, человеческие, земельные, материально-технические ресурсы.

Большинство агрохолдингов специализируются на выращивании зерновых культур, подсолнечника, рапса, сахарной свеклы, производят продукцию животноводства (мясо свиней, птицы, молоко). Кроме этого занимаются хранением, переработкой и реализацией, как сырья, так и готовых товаров, ведут другую деятельность [12].

¹ © Vitalii NIȚENKO, nicik11071981@ya.ru

Выращиванием зерновых культур занимается 98% крупнотоварных агропредприятий, масличных культур – 29%, овощами – 11%. Производством продукции животноводства занимается 54% крупнотоварных агропредприятий (выращиванием КРС и свиней в живом весе), птицеводства – 12% и молока – 6%. Продукция переработки (мука – 4%), услуги (хранение продукции зерновых и масличных культур – 16%) и производство комбикормов (16%) также занимает большой удельный вес.

Анализ финансовой отчетности западных агропродовольственных корпораций показывает, что около 40% их собственного и привлеченного капитала относится к землям сельскохозяйственного назначения, около 40% – к необоротным активам и более 20% – к оборотным активам. Именно в таком восприятии капитал притягивает в отрасль финансовые ресурсы [1].

В Украине в процессе реформирования сельского хозяйства сложилась ситуация, когда товаропроизводитель (сельскохозяйственное предприятие) не является собственником земельных ресурсов, а де-факто использует их для операционной деятельности. В связи с этим недооценка инвестиционной привлекательности сельского хозяйства приобретает громадных масштабов.

Низкая эффективность аграрного производства (30,7% от общего количества предприятий) обусловлена присутствием на аграрном рынке зернотрейдеров, которые покупают произведенную продукцию по ценам в несколько раз ниже по сравнению с рыночными ценами. Агрохолдинги, в свою очередь, имеют преимущества перед обычными аграриями. Они имеют вертикально-интегрированную структуру, которая позволяет эффективно управлять всей производственно-сбытовой цепью ведения сельского хозяйства – от производства семян, планирования и выращивания урожая – до хранения, транспортировки и логистики. Так, урожайность зерновых, выращенных на необъятных полях агрохолдингов, даже в засушливые годы приближается к западным стандартам [8].

Агрохолдингами считаются компании, которые располагают более 50 тыс. га земель. Таковых, по мнению экспертов, в Украине, 40 структур. Около 150 компаний располагают земельным фондом в размере 20-50 тыс. га. По мнению экспертов, в дальнейшем эти компании будут наращивать количество обрабатываемых земель и могут вскоре превратиться в агрохолдинги [5].

Формирование рациональной организационной модели развития сельского хозяйства предусматривает достижения в 2015 г. оптимальных размеров землепользования сельскохозяйственных предприятий: средних (рациональных) – 2,0-2,1 тыс. га, крупных – 10-15 тыс. га, объединений предприятий – до 100 тыс. гектаров; фермерских хозяйств, зависимости от направления специализации: плодово-ягодного – 30-60 га, овощного – 25-50 га, зерново-техническо-животноводческого – 350-400 га [11, с. 43].

М. Зубец и М. Безуглый выделяют пять форм хозяйствования в аграрном секторе: аграрные холдинги, крупнотоварное производство, среднетоварное производство (ООО), фермерские хозяйства и хозяйства населения.

Это – аграрные холдинги, которые обрабатывают десятки и сотни тысяч гектаров земли, крупнотоварные сельхозтоваропроизводители, которые обрабатывают от трех до десяти тысяч гектаров, среднетоварные производители, обрабатывающие несколько тысяч гектаров, фермерские хозяйства, в обработке которых находится несколько сот гектаров и крестьянские подворья, которые имеют от одного до двух гектаров земли и производят львиную долю животноводческой продукции, картофеля, овощей и фруктов [4].

Согласно приведенной классификации, одни авторы сходятся во мнении, что крупнотоварное агропредприятие занимает до 10 тыс. га, другие – 25-50 тыс. га; к агрохолдингам – более 15-20 тыс. га и от 50 тыс. га соответственно. Очень сложно проводить параллель в рамках приведенной классификации, что связано с различными подходами авторов к разделению предприятий на крупнотоварные и агрохолдинги, так как не учитываются другие аспекты операционной деятельности (животноводство, услуги и др.).

В данном исследовании мы будем придерживаться понятий крупнотоварного производства и агрохолдингов, как сходных по своему содержанию и идентичных.

Основным стимулом к их (агрохолдингов) возникновению является стремление собственников капитала приумножить его в долгосрочной перспективе. Это основной стимул к деятельности субъектов хозяйствования в рыночной экономике. Получение прибыли и ее капитализация – это только способ увеличения капитала. Между тем стоимость капитала, инвестированного в агробизнес, растет сегодня и может расти в долгосрочной перспективе за счет:

- благоприятной рыночной конъюнктуры мировых и внутренних рынков продукции сельского хозяйства и пищевых продуктов;

• возможности увеличивать прибыли от деятельности за счет получения дешевого сырья посредством интеграции сельского хозяйства и переработки продукции отрасли;

- низкой стоимости рабочей силы;
- низкой арендной платы за землю;
- минимизации налоговых платежей;

• возможности аккумулировать значительные земельные массивы посредством их аренды, а в условиях функционирования рынка сельскохозяйственных земель – приобрести их в собственность с возможностью дальнейшей перепродажи;

• возможности перепродать бизнес, стоимость которого с учетом всех указанных факторов может существенно вырасти через несколько лет [7].

А. Данкевич считает, что «создание агрохолдингов – своеобразный ответ аграрной экономики Украины требованиям рынка, направленный на восстановление нарушенных межотраслевых связей и диспаритета цен между реализованной сельскохозяйственной продукцией и материально-техническими ресурсами промышленного происхождения, восстановление самодостаточной кредитной системы» [3].

При этом, по мнению Я. Березивского, рост масштабов производства должен сопровождаться улучшением технологий производства, совершенствованием форм внутрихозяйственной организации труда, более эффективным использованием производственных мощностей и рабочей силы. Однако повышение уровня концентрации производства оказывает положительное влияние на экономику лишь до определенного предела, переход за которую приводит к снижению эффективности. В чрезмерно больших предприятиях усложняется процесс управления производством, растут транспортные расходы, ухудшается контроль за качеством выполнения работ и соблюдением технологии [2].

Свойства потенциала агрохолдинга, как интегрированной экономической системы:

- целостность потенциала – это единое целое, имеет определенные свойства;
- полиструктурность потенциала – потенциал состоит из определенных частей (предприятий по производству, переработке, хранению и реализации продукции);
- сложность потенциала – потенциал определяется неоднородностью составляющих, иерархическими связями между ними;
- нестационарность потенциала – потенциал имеет меняющиеся параметры, характеризуется стохастичностью поведения;
- уникальность потенциала – потенциал имеет в любое время присущие только ему возможности и свойства;
- адаптивность потенциала – потенциал имеет способность к адаптации под воздействием факторов внешней среды;
- синергичность потенциала – для потенциала характерен эффект усиления элементов при их взаимодействии;
- противоэнтропийность – это возможность противодействовать разрушительным тенденциям [9].

Приведенные факты свидетельствуют об отсутствии альтернатив в сельском хозяйстве Украины в сравнении с крупнотоварными агропредприятиями, которые доминируют перед средними и малыми формами хозяйствования, не учитывая хозяйства населения.

Агрохолдинги в Украине занимают приблизительно 6,5 млн. га земель, т.е. более 10% всей площади Украины.

В Украине насчитывается 45,5 млн. жителей, в т.ч. 7,2 млн. человек, проживающих в сельской местности. Соответственно на одного жителя сельской территории приходится 0,9 га земельных угодий крупнейших латифундистов Украины и в расчете на одного жителя страны – 0,1 га.

Наиболее востребованными в процессе операционной деятельности сельскохозяйственные земли Полтавской (23%), Киевской (20%), Черниговской (18%), Винницкой (15%) и Житомирской (15%) областей. Наименее пригодными для ведения сельскохозяйственной деятельности земли Ужгородской, Волынской, Ровенской и Запорожской областей – по 4% используемых площадей.

По данным журнала «Фокус» крупнейшие агрокомпании Украины расположены в Сумской области (9), Хмельницкой (8), Житомирской и Полтавской (по 7), Харьковской и Черниговской (по 6), Черкасской и Тернопольской (по 5) областях.

Приведенная информация свидетельствует не только о территориальной разрозненности предприятий, входящих в состав агрохолдинга, но и о диверсификации его деятельности с целью

минимизации производственно-технологических рисков и снижении уровня зависимости от рыночной конъюнктуры.

Оценка динамики изменения земельных угодий, арендованных агрохолдингами для ведения производственной деятельности, свидетельствует не только об их росте, но и уменьшении, что вызвано процессами оптимизации структуры предприятия и деятельности, улучшением логистической составной (строительство или приобретение элеваторных мощностей, приобретение современных видов техники, внедрение передовых агротехнологий и т. д.).

Сдерживающим фактором развития крупнотоварного агробизнеса в Украине является отсутствие реального рынка земель сельхозназначения.

Покупателями земель сельхозназначения в Украине могут выступать не только физические лица-иностранцы, но и крупные зарубежные агрохолдинги. В связи с этим, по словам Л. Козаченка, для крупных иностранных компаний необходимо законодательно предусмотреть ограничение в 50% от объема выставленных на продажу земель в регионе [10]. Учитывая вышесказанное, необходимо подчеркнуть недопустимость для Украины о монополизации рынка земли иностранными и отечественными агрохолдингами, что приведёт к снижению занятости в сельской местности, пойдет оттоку за рубеж большей части выращенной продукции, капиталов (налоги и доходы уплачиваются в стране базирования компании).

Академик М.Ф. Крапивко подчеркивает: «...учитывая, что рынок земли имеет признаки территориального, целесообразно ограничить площади аренды земли одним арендатором до 30% от общей площади сельскохозяйственного назначения административного района, оставив простор для деятельности других, менее конкурентных операторов этого рынка: сельхозпредприятий, фермерских и личных крестьянских хозяйств и т.п.» [6]. Мы согласны с академиком в вопросе ограничения аренды земель сельхозназначения одним агрохолдингом. Но в тоже время необходимо учитывать, что таких структур в районе может действовать до трех и более. Соответственно, необходимо ограничить данный процент аренды земель в административном районе – не более 30% для агрохолдингов в целом. Только в этом случае будет соблюден паритет в развитии различных операторов данного рынка.

Достижение стратегических целей в области развития форм хозяйствования и интеграции производства предполагается осуществить путем формирования производственных структур, которые по своей организационной форме и размеру соответствуют аналогам мирового ведения сельского хозяйства: сельскохозяйственные предприятия – американской и бывшей советской, фермерские хозяйства – европейской, личные крестьянские хозяйства, хозяйства населения – японской и китайской организационным формам [11, с. 44-45].

Развитие сельскохозяйственных предприятий направлено на:

- формирование крупнотоварного производства в регионах, благоприятных для производства доходных видов сельскохозяйственной продукции, в частности: зерновых и зернобобовых, технических культур, а в южных регионах, выращивания овощных и бахчевых культур, путем формирования крупных землепользований на базе арендных отношений, создания агрохолдингов, районных и межрайонных объединений свиноводства и птицеводства;

- достижение рациональных размеров производства за счет кооперирования сельскохозяйственных предприятий относительно совместного использования машинно-тракторного парка и транспортных средств;

- создание условий для конкуренции на рынке аренды земли из-за ограничений размеров землепользования крупных хозяйственных структур в пределах административных районов и в целом в Украине, обязательной государственной регистрации землепользователей по месту нахождения земельных участков;

- внедрение производственных стандартов структуры посевных площадей и плотности поголовья животных на региональном уровне и на уровне хозяйствующих субъектов;

- стимулирование развития сельскохозяйственных обслуживающих кооперативов по закупке, хранению, переработке и сбыту продукции животноводства и растениеводства, как альтернативу посредническим коммерческим структурам.

Наши исследования показывают, что агрохолдинги имеют следующие преимущества перед другими операторами аграрного рынка:

- более низкая производственная себестоимость и высокая добавленная стоимость продукции;
- развитая система логистики;

- развитая инфраструктура;
- внедрение инновационных технологий в производство;
- эффективно используют имеющиеся ресурсы;
- высокий профессиональный уровень и квалификация управленческого состава;
- высокий уровень технико-технологического обеспечения.

В целом, в сельском хозяйстве Украины происходят следующие процессы, характеризующие развитие агрохолдингов:

- капитализация агропроизводства на основе концентрации сельскохозяйственной земли;
- формируются горизонтально и вертикально интегрированные, ориентированные на экспорт структуры (иногда по типу земельных латифундий);
- увеличение объемов производства продукции сельского хозяйства за счет эффекта масштаба;
- концентрация капитала, что не под силу мелким и средним компаниям;
- интеграция производства с последующей переработкой сельхозпродукции;
- инвестиционная привлекательность для иностранных компаний, путем размещения ценных бумаг на фондовых рынках и привлечения кредитов международных финансовых организаций.

Библіографічні джерела

1. БЕЗУГЛИЙ, М.Д., ПРИСЯЖНЮК, М.В. *Сучасний стан реформування аграрно-промислового комплексу України*. Київ: Аграр. наука, 2012. 48 с.
2. БЕРЕЗІВСЬКИЙ, Я.П. Організаційні аспекти формування великотоварних аграрних підприємств асоційованого типу. В: Науковий вісник ЛНАУ. 2012, том 14, сс. 33-38.
3. ДАНКЕВИЧ, А.Є. Передумови та основні принципи розвитку агрохолдингів. В: Економіка АПК. 2011, № 5, сс. 139-147.
4. ЗУБЕЦЬ, М.В., БЕЗУГЛИЙ, М.Д. *Економічні аспекти реформування аграрно-промислового комплексу України*. Київ: Аграр. наука, 2010. 32 с.
5. Количество агрохолдингов в Украине будет расти. 2010 [accesat 20 februarie 2015]. Disponibil: <http://www.rbc.ua/rus/news/kolichestvo-agroholdingov-v-ukraine-budet-rasti---ekspert--19052010182900>
6. КРАПИВКО, М.Ф. Концептуальний підхід до кластерної організації та управління розвитком агропромислового виробництва. В: Економіка АПК. 2010, № 11, сс. 3-13.
7. НИЦЕНКО, В.С. О формах объединений в сельском хозяйстве Украины. В: Научно-инновационная деятельность в агропромышленном комплексе: сборник научных статей 5-й Международной научно-практической конференции, 21-22 апреля 2011. Минск, 2011, часть 2, сс. 196-198.
8. НИЦЕНКО, В.С. Вертикально-інтегрований розвиток аграрного сектору економіки України. В: Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія Економіка і менеджмент. Суми: СНАУ, 2011, вип. 9, сс. 58-62.
9. НИЦЕНКО, В.С. Потенціал розвитку крупнотоварного агробізнесу в Україні. В: Досвід роботи підприємств при фінансовій кризі: Збірник праць Всеукраїнської науково-практичної конференції, 28 березня 2012. Миколаїв: Ділова інформація, 2012, сс. 15-16.
10. Половину земель в Украине могут скупить иностранные агрохолдинги. 2011, 29 марта [accesat 20 februarie 2015]. Disponibil: <http://www.bagnet.org/news/summaries/ukraine/2011-03-29/119933>
11. ЛУПЕНКА, Ю.О., МЕСЕЛЬ-ВЕСЕЛЯКА, В.Я. *Стратегічні напрями розвитку сільськогосподарства України на період до 2020 року*. Київ: ННЦ «ІАЕ», 2012. 182 с.
12. NITSENKO, V. Formation and Development in Ukraine Agroholding In: The Advanced Science Journal. 2011, issue 3, pp. 25-29.

Recomandat spre publicare: 23.02.2015

SECURITATEA ALIMENTARĂ: ABORDĂRI TEORETICE, RECOMANDĂRI PRACTICE

Tudor BAJURA¹, doctor habilitat, profesor, INCE
Svetlana GANDACOVA², cercetător științific, INCE

În calitate de pilon de importanță majoră pentru dezvoltarea dinamică și stabilă a economiei naționale, securitatea alimentară merită o atenție deosebită din partea organelor de administrare publică de la toate nivelurile ierarhice. Cu toate acestea, în publicațiile autohtone, problema securității alimentare practic nu este abordată. Deci, temeiul dat a servit ca bază pentru pregătirea articolului. Credem că elaborarea bilanțurilor alimentare, pornite recent de către Biroul Național de Statistică, va servi în calitate de ghid practic pentru luarea deciziilor manageriale în ceea ce privește asigurarea securității alimentare a țării.

Cuvinte cheie: securitate alimentară, consum final, gospodării casnice, coș minim de consum, Kilocalorii, norme sanitar-veterinare, bilanț al produselor alimentare, comerț extern, lanț valoric, administrare publică, produse fitotehnice, produse zootehnice.

As a pillar of major importance for the dynamic development of the national economy stable food security deserves to be enjoying the attention from the public administration bodies of different levels. However in local publications the problems of food security practical are not addressed. What has also served as the basis for preparing the present article. We believe that the development of food balance sheets, recently started by the National Bureau of Statistics, will serve as a practical guide for making management decisions regarding the problems of food security of the country.

Key words: food security, final consumption of households, the consumption basket, Kilocalory, animal health rules, food balance sheets, external commerce value chain, public administration, phyto products, livestock products.

JEL Classification: Q12; Q19; F19; O10; O13; L66.

Introducere. Securitatea alimentară constituie un factor de importanță majoră în stabilitatea economică, socială, dar și politică a unei țări, regiuni sau/și în plan global. Având diferite dimensiuni de abordare, categoria securității alimentare, în sensul accesului economic și fizic relativ liber al consumatorilor către aceste produse (într-un volum necesar și un asortiment bogat), poate fi prezentată ca o tratare de bază.

În plan global, esența problemei securității alimentare constă în creșterea numărului populației (de la 7,2 miliarde de persoane în anul 2015 până la aproape 9 miliarde de persoane în anul 2050), însoțită de remedierea concomitentă a bunăstării și a nivelului de trai, soldată, consecutiv, cu majorarea cantitativă și îmbunătățirea structurii calitative a rației zilnice de consum. Totodată, evidențiem problema resurselor limitate atât în aspect regional, cât și în plan global, dar și cea privind creșterea volumelor de producție, nemaivorbind de îmbunătățirea radicală a coșului minim de consum. Un factor limitat, conform opiniei experților, îl constituie lipsa de apă pentru irigare și pentru creșterea animalelor, precum și lipsa unor elemente nutritive pentru plante, drept exemplu, menționăm fosforul.

Este necesar de remarcat că pericolul de a supune riscurilor majore funcționarea sectorului agrar, ca segment principal de producere a alimentelor, nu este specific doar Republicii Moldova. Atât din punctul de vedere al amplasării geografice, cât și din considerentele rodniciei solului, sectorul agricol autohton este relativ bine înzestrat cu toți factorii cheie de producere.

Cu toate acestea, este de subliniat faptul că ponderea produselor alimentare în cheltuielile generale ale gospodăriilor casnice în Republica Moldova, actualmente, este încă foarte înaltă, constituind 43,8%, iar în spațiul rural – 45,6%. În comparație cu țările industrial dezvoltate, această pondere este de 2, 3 ori mai mare, fapt ce denotă dependența dură a gospodăriilor casnice de mărimea veniturilor curente, dar și lipsa rezervelor, vulnerabilitatea lor față de cataclismele naturale (ex.: secetă), instabilitatea financiară și o multitudine de alți factori de risc.

Securitatea alimentară. În principiu, securitatea alimentară înseamnă asigurarea accesului liber al populației țării (independent de vârstă, sex, poziționare socială etc.) din punct de vedere fizic și economic,

¹ © Tudor BAJURA, bajuraiefs@rambler.ru

² © Svetlana GANDACOVA, msgandacov@mail.ru

către o cantitate suficientă de produse alimentare care ar corespunde normelor sanitar-veterinare și care ar satisface necesitățile (preferințele) omului pentru a duce o viață activă și sănătoasă. Lipsa asigurării acestei necesități înseamnă și lipsa securității alimentare. Evident, cauzele insecurității alimentare pot fi mai multe decât cele menționate mai sus. Totodată, în măsura dezvoltării capacităților productive, financiare, informaționale etc. cresc și posibilitățile reale, inclusiv ale Republicii Moldova, de depășire a riscurilor și a amenințărilor la adresa securității alimentare.

Drept exemplu, poate servi extinderea capacităților de import al produselor alimentare. Evident că alături de importuri, în unele cazuri – masive, ale acestor produse, țara trebuie să posedă și să utilizeze, în mod eficient, propriile sale capacități de export al produselor alimentare, iar aici ar trebui să recunoaștem că posibilitățile autohtone de producere a alimentelor sunt mult mai mari în comparație cu necesitățile interne de consum.

După cum arată sursele bibliografice, diferențierea necesităților în produse alimentare și a posibilităților de îndeplinire pe cont propriu în Republica Moldova este destul de înaltă. Drept exemplu, menționăm faptul că nivelul de satisfacere a necesităților populației țării cu carne și produse din carne, constituie abia 30,0 la sută, iar referitor la uleiurile vegetale, acest indicator atinge proporții de 335,0 la sută, iar în unele perioade – chiar mai mult [1]. Aplanarea disproporționalităților atât de mari cere o dezvoltare avansată a comerțului exterior cu produse agricole, care, de fapt, transformă Republica Moldova într-o țară deschisă pentru importul și exportul liber și aproape nelimitat al acestor produse. Deci, în cazul dat, atât „surplusul”, cât și „deficitul” anumitor produse (grupele de produse) agroalimentare sunt echilibrate prin aplicarea mecanismelor și a instrumentelor sistemului de comerț exterior.

Astfel, pentru stabilirea dimensiunii actuale a nivelului de securitate alimentară a țării, este nevoie să evaluăm: (i) necesarul de consum; (ii) volumele potențial existente de producție; (iii) capacitățile existente ale comerțului exterior de a exporta produsele alimentare în „surplus” și de a importa produsele alimentare „deficitare”.

Drept bază, atât pentru formarea unui bilanț provizoriu de securitate alimentară, cât și pentru evidențierea riscurilor care pot amenința durabilitatea acesteia, ne servește componența de facto a coșului mediu existent de consum în calcul pentru o persoană fizică, Tabelul 1.

Tabelul 1

Componența coșului de consum existent

(în calcul la o persoană, primul trimestru, anul 2015)

Denumirea produselor*	Utilizarea anuală		
	Cantitatea, kg	Valoarea produselor în kilocalorii	Costul produselor pentru un an, lei
Unt	6,2	46155	620,0
Brânză	7,2	16660	432
Lapte și alte produse lactate	77,1	43193	655,4
Carne de vită	7,10	15469	639,0
Carne de porc	14,3	30399	806,0
Carne de pasăre	12,5	17030	501,0
Pește	15,3	10798	872,4
Ouă de pasăre	8,2	14398	114,8
Alte produse animaliere	8,50	21288	410
Total produse zootehnice	156,4	215390	5050,6
Pâine și produse de panificație	183,5	359426	2044,6
Crupe	22,9	70471	412,2
Macaroane	15,2	46278	197,6
Ulei vegetal	7,7	69345	154,0
Zahăr	15,6	57693	218,4
Legume și bostănoase	129,6	32395	926,0
Cartofi	72,0	41136	359,8
Fructe și pomușoare	100,2	35171	771,0
Alte produse fitotehnice	49,4	68685	701
Total produse fitotehnice	596,1	780600	5784,6
TOTAL GENERAL	752,5	995990	10835,2

* produsele ca materie primă sau semifabricate, inclusiv, pregătite în condițiile casnice

Conform datelor Tabelului 1, elaborat în baza calculelor de tip expert, consumul alimentar adaptat atât la condițiile actuale, cât și la tradițiile seculare de hrană (alimentare) a populației țării constituie (în medie, pe cap de locuitor, inclusiv componenta lichidă, sub formă de lapte și sucuri naturale de legume și/sau fructe):

- greutatea fizică – 752,5 kg/an sau 2,06 kg/zi;
- valoarea energetică – 995990 Kcal/an sau 2729 Kcal/zi;
- valoarea economică – 10835,2 lei/an sau 29,7 lei/zi, dintre care aproximativ 20,1 la sută o constituie producția proprie a consumatorilor.

Din componența rației anuale de consum, evaluată în greutate fizică, 156,4 kg sau 20,8 la sută o constituie produsele animaliere, inclusiv laptele și produsele lactate, ponderea cărora reprezintă 90,5 kg sau 12,0 la sută.

Ponderea produselor vegetale în greutatea fizică a coșului anual de consum constituie 79,2 la sută, dintre care pâinea și produsele de panificație reprezintă 221,6 kg sau 29,5 la sută.

De menționat că, fiind evaluat în unități energetice, coșul anual de consum este alcătuit din:

– 215390 Kcal sau 21,6% – produse animaliere, inclusiv – 106008 Kcal sau 10,6 la sută – lapte și produse lactate.

– 780600 Kcal sau 78,4% – produse fitotehnice, inclusiv – 476175 Kcal sau 47,8 la sută – pâine și produse de panificație.

Același coș anual de consum al unui om (mediu ponderat), măsurat în unități bănești, este format din:

– 5050,6 lei sau 46,6 la sută – produse animaliere, inclusiv 1707,4 lei sau 15,8 la sută – lapte și produse lactate;

– 5784,6 lei sau 53,4 la sută – produse fitotehnice, inclusiv 2654,4 lei sau 24,5 la sută – pâine și produse de panificație.

Concluzia principală, care poate rezulta din evaluările în diferite unități de măsurare ale coșului mediu de consum existent indică următorul fapt: componența nutritivă a acestei rații este constituită mai mult din produsele fitotehnice, în primul rând, din pâine și produse de panificație, crupe, macaroane etc. Totodată, se constată nivelul destul de scăzut (mai ales în greutatea fizică și în valoarea energetică) al produselor animaliere, îndeosebi, al peștelui, al laptelui și al produselor lactate, dar și al cărnii (al produselor din carne).

Sunt bine cunoscute și cauzele principale ale orientării excesive a consumatorilor autohtoni spre produsele vegetale. Calculele efectuate ne arată, de exemplu, că 1000 de Kcal sub formă de pâine și produse de panificație sunt cumpărate de consumator la prețul de doar 5,69 lei, pe când tot aceste 1000 de Kcal, cumpărate sub formă de carne de vite cornute mari, vor costa deja câte 41,30 lei sau de 7,26 ori mai scump.

Fiind un produs de importanță socială, prețul pâinii, dar și al unei game largi de produse de panificație, este controlat și subvenționat din partea statului și, de aceea, este mult mai accesibil după preț, în primul rând, pentru păturile social-vulnerabile ale populației țării. Reieșind din aceste considerente, fiind la nivel de numai 24,5 la sută din componența generală a raționului de consum (în valoare bănească), acest grup de produse alimentare asigură mai mult de 47,8 la sută din valoarea energetică a rației de hrană.

De asemenea, conform datelor Tabelului 1, putem concluziona că valoarea medie a unei unități energetice (Kcal), care este o parte componentă a raționului de consum anual, calculată în baza structurii și a prețurilor primului trimestru al anului 2015, constituie 1,09 bani, iar 1000 de Kcal în condițiile sus-menționate costă 10,88 lei. Deci, prețul de piață al coșului mediu ponderat al produselor alimentare de consum zilnic constituie 29,7 lei pentru o persoană sau 10835,2 lei anual.

La nivel național se consumă, după calculele noastre, produse alimentare în sumă de aproximativ 33,3 miliarde lei anual (anul 2014). Conform analizei efectuate, aproape 50,0 la sută din suma indicată sau 16,65 miliarde lei au fost furnizate consumatorilor prin sistemul de comercializare cu amănuntul. Este important de subliniat faptul că aproximativ 6,7 miliarde lei sau 20,0% din consumul total al produselor alimentare au constituit produsele de import. Restul, aproape 30,0 la sută din consumul total al produselor alimentare, se consumă din contul producerii proprii a acestor produse (preponderent în spațiul rural). Tot din această grupă de produse fac parte produsele alimentare obținute de consumatori, fie direct de la comerțul cu ridicată, fie prin canalele de rudenie și, evident, prin rețelele tenebre (inclusiv de contrabandă) ale produselor alimentare.

Informația despre contrabanda masivă a produselor alimentare este comunicată permanent de către organele împuternicite. De exemplu, în anul 2009, specialiștii Curții de Conturi a Republicii Moldova au confirmat faptul că „...în rezultatul estimărilor indirecte, efectuate de către IFST pe parcursul anului 2009, s-au constatat 209 cazuri de evaziune fiscală (majoritatea cazurilor – cu produse de carne și de pește), suma obligațiunilor fiscale estimate, constituind 3,8 miliarde lei, dintre care TVA – în sumă de 3,7 miliarde lei” [2]. Este evident că sumele de încasări, parvenite în urma realizărilor ilicite atât de considerabile ale produselor alimentare, n-au trecut prin aparate de casă, n-au fost supuse impozitării și, în mod corespunzător, nu sunt reflectate oficial de către Biroul Național de Statistică. Astfel de produse, însă, au fost vândute-cumpărate și, în cele din urmă, consumate de populația țării.

Indiscutabil, canalele de contrabandă sunt utilizate, în primul rând, pentru furnizarea produselor alimentare de cea mai mare valoare bănească și anume: carne de toate speciile, produse din carne; pește (sub forme diverse); brânzeturi, uleiuri etc. Luând în considerație importul tenebru masiv al produselor alimentare, trebuie să precizăm că, în realitate, rația zilnică de consum a cetățenilor Republicii Moldova este mult mai înaltă decât cea oficial înregistrată.

Sub aspect ierarhic, dimensiunile securității alimentare a țării sunt divizate pe mai multe trepte de planificare și de control. Se are în vedere, în primul rând, planificarea neformală a corelației dintre cerere și ofertă privind produsele agroalimentare la nivel de: gospodărie casnică; întreprindere (asociații de întreprinderi); sat (comună); raion; zonă (regiune); nivel național.

Atât după volum (fizic, energetic, de cost etc.), cât și din punctul de vedere al importanței sociale, elementul principal al securității alimentare îl constituie, în mod evident, gospodăriile casnice. Menționăm că în cadrul gospodăriilor casnice are loc atât procesul de producție (mai ales în spațiul rural), cât și procesul de prelucrare inițială, dar și cel de consum. Fiind prima și cea mai importantă verigă a sistemului național de securitate alimentară, gospodăriile casnice trebuie să fie monitorizate, în mod permanent, de către organele de administrare publică (locală și de nivel național) la subiectul asigurării, cel puțin, a coșului minim de consum. În cazul lipsei garanțiilor pentru astfel de asigurări, organele abilitate trebuie să obțină o informație deplină și veridică, în primul rând, privind asigurarea familiilor respective cu coșul alimentar de consum real, iar în al doilea rând, să aibă posibilități de suplimentare a rației zilnice de consum pentru gospodăriile casnice social-vulnerabile prin alocarea compensațiilor nominative sau prin repartizarea ajutorului umanitar în formă naturală etc.

La fel ca gospodăriile casnice rurale, în ceea ce privește securitatea alimentară a țării, majoritatea întreprinderilor (asociațiilor, uniunilor etc.) apar atât în calitate de producători, cât și în calitate de consumatori ai produselor respective. Excepție fac doar întreprinderile de producere a surselor alternative de energie, precum și cele de producere a furajului. Din procesul de asigurare a securității alimentare, practic, sunt eliminate produsele cu termen depășit, precum și alte feluri de restanțe sau deșeuri din cadrul tehnologiilor de procesare, de ambalare, de păstrare, de transportare, de comercializare și de consum final.

În acest context, menționăm că ultimele investigații, efectuate în domeniul securității alimentare, în plan mondial, au arătat că sub diferite forme de restanțe inutilizabile și deșeuri de diferite feluri, populația planetei pierde aproximativ 1/3 din volumul total al alimentelor pentru consum [3].

Deci, după cele menționate mai sus, formula generală a bilanțului alimentar la nivel național poate fi exprimată în modul următor:

$$P + S_{in} + I = S_{fin} + C_{fin} + C_{inter} + D + E \quad (\text{mii tone}) \quad (1)$$

în care:

P – volumul producției agroalimentare autohtone;

S_{in}; **S_{fin}** – stocuri inițiale și finale, la începutul și la sfârșitul perioadei de întocmire a bilanțului (de obicei – anul calendaristic);

I; **E** – importul și exportul produselor respective;

C_{fin} = **H** + **S** + **F** – consumul final al produselor respective în cadrul gospodăriilor casnice (**H**) sau sub formă de semințe (**S**) sau furaj (**F**);

C_{inter} = **P_{ind}** + **P_{comb}** – consumul intermediar în cadrul industriei de procesare a materiei prime agricole (**P_{ind}**) sau a celei de producere a surselor energetice (**P_{comb}**) alternative,

D – volumul deșeurilor (pierderilor) pe parcursul lanțului valoric al mișcării mărfii [4].

Luând în considerație dezideratul public comun de a menține stocuri stabile la începutul și la sfârșitul perioadei (**S_{in}** = **S_{fin}**), precum și doleanța de a menține echilibrul permanent dintre import și export (**I**=**E**), formula simplificată a bilanțului pe orice produs alimentar se transformă în:

$$P = C_{fin} + C_{inter} + D \quad (\text{mii tone}) \quad (2)$$

În funcție de contribuția consumului intermediar (C_{inter}), care la unele produse alimentare contribuie prin creștere, iar la altele – prin descreștere, adică poate să fie atât cu semnul „plus”, cât și cu semnul „minus”, însă și în acest caz trebuie să fie consumat în mod final (în cadrul gospodăriilor casnice), fie sub formă de produs alimentar procesat, fie sub formă de combustibil renovabil, iar varianta finală de formalizare a bilanțului pe produs alimentar o constituie:

$$P = C_{fin} + D \quad (\text{mii tone}) \quad (3)$$

Este necesar să subliniem faptul că atât la capitolul de ofertă, cât și la cel de cerere a produselor alimentare trebuie menționate livrările tenebre și consumurile neînregistrate ale acestor produse. Din cauza lipsei informației, cu părere de rău, nu putem introduce în algoritmul elaborării bilanțului alimentar volumele respective ale produselor alimentare. Totodată, având contribuții aproximativ egale ale bilanțului alimentar, fluxurile tenebre atât ale livrărilor, cât și ale consumurilor sunt practic egale și se elimină reciproc.

Concluzii și recomandări

Per total, la nivel național, propunem să fie elaborate anual cel puțin 26 de bilanțuri ale produselor alimentare. Aspectul metodologic de elaborare a acestor bilanțuri, evidențiat mai sus, va asigura organele de rang național și/sau regional cu informație detaliată și veridică, privind luarea măsurilor necesare de combatere a riscurilor de diferite genuri, majoritatea cărora amenință societatea cu apariția fenomenelor de subalimentație și/sau malnutriție.

Referințe bibliografice

1. MOCANU, N. *Managementul reformelor în sectorul agrar al Republicii Moldova*. Chișinău: UASM, 2010.
2. Hotărâre privind Raportul auditului veniturilor administrate de Serviciul Fiscal de Stat în perioada anului 2009: nr. 48 din 29.06.2010. In: Monitorul Oficial al Republicii Moldova. 2010, nr. 163-165, art. 39.
3. FOOD AND AGRICULTURE ORGANIZATION OF THE UNITED NATIONS. *The State of Food Insecurity in the World 2010*. Rome, 2010. 56 p. [accesat 05 mai 2015]. Disponibil: <http://www.fao.org/docrep/013/i1683e/i1683e.pdf>
4. BAJURA, T. Dimensiunile și tendințele securității alimentare în Republica Moldova = Dimensions and Trends of Food Security in Republic of Moldova. In: *Economie și Sociologie*. 2012, nr. 4, pp. 9-18.

Recomandat spre publicare: 13.05.2015

РЫНОК ЕС ОТКРЫЛСЯ, НО РОСТА ЭКСПОРТА ПОКА НЕТ

Михаил ПОЙСИК¹, доктор экономики
Национальный институт экономических исследований

Актуальность. Молдова стала участником зоны свободной торговли с ЕС и Турцией. Наряду с положительными факторами либерализации торговли, возник целый ряд рисков, которые могут привести к банкротству производителей, прежде всего, продовольственных товаров. Цели. На основе динамических рядов показателей внешней торговли выявить наиболее острые проблемы для молдавской экономики. Методы. В работе использованы методы логического и статистического анализа. Результаты. На конкретных показателях показаны основные проблемные аспекты для национальных экспортёров, возникшие в 2014 году.

Реэкспорт – вывоз из страны ранее ввезенных (импортированных) в нее товаров.

Режим переработки на таможенной территории – использование товаров на территории Республики Молдова в рамках одной или нескольких операций по переработке.

Ключевые слова: реэкспорт, режим переработки на таможенной территории.

Topicality. Moldova became a part of a free trade zone with the EU and Turkey. In addition to the positive factors of trade liberalization emerged a number of risks that could lead to bankruptcy of producers, especially for them which are specialized in producing in food industry. Goal. Based on the time series of foreign trade indicators to identify the most acute problems of the Moldovan economy. Methods. We used the methods of logical and statistical analysis. Results. On the specific indicators shows the main problematic aspects for national exporters incurred in 2014.

Key words: re-export, regime for processing on customs territory.

Actualitate. Moldova a devenit o parte a unei zone de comerț liber cu UE și Turcia. În paralel cu factorii pozitivi ai liberalizării comerțului, au apărut o serie de riscuri care ar putea duce la falimentul producătorilor, în special al celor de produse alimentare. Scop. Identificarea celor mai acute probleme ale economiei moldovenești în baza seriei de timp a indicatorilor de comerț exterior. Metode. Au fost folosite metodele de analiză logică și statistică. Rezultate. Potrivit analizei indicatorilor specifici, au fost reflectate principalele aspecte problematice din anul 2014, care vizează exportatorii naționali.

Cuvinte cheie: reexport, regim de prelucrare pe teritoriul vamal.

JEL Classification: O52; F10; F16; D4.

Введение. Развитие отношений между Республикой Молдова и странами Европейского союза началось далеко не с момента подписания Соглашения об ассоциации 2014 года. До этого были ещё два этапа, имеющие историю почти в два десятилетия. В начале, фактически, с 1998 год вступило в силу Соглашение о партнерстве и сотрудничестве, которое представляло собой лишь базовые рамочные посылы, так как большинство его положений было не конкретизировано и имело весьма общий характер. Оно было направлено на установление политического диалога и развитие отношений между Молдовой и ЕС в разных областях и, прежде всего, в экономической сфере. Тогда обе стороны взяли на себя обязательства по созданию благоприятной, не дискриминационной экономической среды сотрудничества, как: предоставление друг другу режима наибольшего благоприятствования, исключение количественных ограничений в торговле, обеспечение свободы транзита товаров, взаимной защиты инвестиций, не дискриминационных условий для деятельности компаний на своих территориях и т. п. Параллельно ЕС начало оказывать и техническое содействие в рамках программы ТАСИС, которое включало в себя консультирование, экспертную поддержку, профессиональную подготовку, помощь в разработке нормативно-правовой базы.

В 2004 году нашей стране было предложено более тесное политическое и экономическое партнерство, которое в 2005 году трансформировалось в План действий Европейский союз –

¹ © Mihail POISIC, poisic@rambler.ru

Республика Молдова, первоначально на 3 года. Он представлял собой некую «дорожную карту» европеизации Молдовы, включая и её экономику. Прежде всего, наша страна тогда взяла на себя обязательство существенно сблизить нормативно-правовую базу с европейскими нормами и стандартами. Это относилось к системе управления публичными финансами, организации государственных закупок, технического регламентирования, стандартизации и оценки соответствия продукции, антимонопольного регулирования, регламентирования предпринимательской деятельности, санитарных и фитосанитарных правил и т. д.

В свою очередь, Европейский союз расширил финансовую помощь и предоставил Молдове автономные торговые преференции. В их рамках для целого ряда наименований молдавской продукции ежегодно устанавливались квоты для беспошлинного экспорта, которые в полной мере постоянно не осваивались.

И, наконец, в 2014 году было принято новое базовое соглашение, которое с сентября внедряется в режиме временного применения и имеет бессрочный характер. Изложенное более чем на тысяче страниц оно детально расписывает график и порядок внедрения сотен актов ЕС. Это директивы, регламенты, решения и рекомендации Комиссии и Совета ЕС, а также Европейского парламента, касающиеся развития основных секторов экономики, систем регулирования экономической деятельности и торговли. И, прежде всего, это формирование Зоны свободной торговли, есть не что иное, как первой ступени экономической интеграции.

Анализируя динамику показателей объёмов внешней торговли за последние шесть лет нахождения у власти проевропейской коалиции следует отметить, что основные показатели демонстрировали не только опережающий рост экспорта над импортом. С одной стороны, это способствовало сокращению дефицита торгового баланса, а, с другой, во многом отражало последствия экономического кризиса 2009 года и засушливого 2012 года. Кроме того, в динамике этих показателей также отражается негативное воздействие санкций инициированных Российской Федерацией: в сентябре 2013 года – винное эмбарго, и через год – на животноводческую и плодоовощную продукцию, а также на продукцию консервной промышленности. Параллельно, ссылаясь на возможную угрозу массового молдавского реэкспорта товаров из ЕС и, не получив от Молдовы адекватную систему мер по недопущению подобного, Россия в одностороннем порядке, фактически, вышла и из Соглашения о зоне свободной торговли. При этом для импорта из Молдовы с сентября 2014 года были введены пошлины, действующие в рамках ВТО.

Учитывая, что одним из условий подписания Соглашения об ассоциации с ЕС было создание зоны свободной торговли и с Турцией, следует учесть и то, что экспорт в это государство втрое меньше импорта. При этом следует учесть, что из Молдовы экспортируется в основном примитивное сырьё, а из Турции к нам поставляется не только большая гамма плодоовощной и другой продовольственной продукции, но и большой перечень товаров с высокой добавленной стоимостью.

Таблица 1

Экспорт и импорт за 2008-2014 годы

(млн. долларов США)

	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2008/2014, %
Экспорт – всего	1591	1283	1542	2217	2162	2399,0	2339,5	147,0
в страны ЕС	820,1	667,3	728,9	1083	1013	1141	1246,0	151,9
в страны ТС	450,9	393,6	514,8	746,6	786,2	761,6	603,7	133,9
в Турцию	33,4	31,8	67,5	73,4	56,1	127,1	104,7	313,5
Импорт – всего	4899	3278	3855	5191	5213	5493	5317,0	108,5
из стран ЕС	2105	1421	1704	2256	2319	2473	2568	122,0
из стран ТС	886,7	679,9	721,4	1050	1016	998,9	886,5	100,0
из Турции	231,9	172,4	205,8	366,9	388,2	381,0	300,9	129,8

В результате введённых санкций Россией экспорт в эту страну в 2014 году только по сравнению с предыдущим годом сократился на 32,9%, то есть почти на треть. В государства Таможенного союза на 20,7%. Но самое неприятное не в этом, а в том, что после подписания соглашения с ЕС и последовавшей за ним либерализацией условий торговли экспорт товаров из Молдовы не был перенаправлен в Европу! За четыре последние месяца 2014 года после вступления в силу в сентябре Соглашения об ассоциации он также уменьшился на 0,4 процента.

Не внушают оптимизма и первые три месяца текущего года: в страны ЕС экспорт наконец-то показал рост, но всего в 0,3% при общем его сокращении на 14,8%, в том числе в страны ТС – на 37,6%.

А пока иностранные инвесторы, если и инвестируют в производство, то, как правило, в изготовление продукции по давальческим схемам. В основном это компании из ЕС.

Таблица 2

Объёмы экспорта переработанной продукции за 2012-2014 годы

(млн. долларов США)

	2012 год			2013 год			2014 год		
	Всего	После переработки	Доля в экспорте, %	Всего	После переработки	Доля в экспорте, %	Всего	После переработки	Доля в экспорте, %
Всего	2161,9	526,4	24,3	2399,0	565,8	23,6	2339,5	557,7	23,8
в т.ч. ЕС	1013,4	480,5	47,4	1140,9	516,9	45,3	1246,0		
Россия	655,1	7,9	1,2	632,0	10,7	1,7	423,7	10,4	2,4

Примечание: данные об объёмах экспорта продукции после переработки в страны ЕС за 2014 год Национальный банк Молдовы пока не опубликовал.

Учитывая сложившуюся многолетнюю динамику объёмов поставок продукции по давальческим схемам, можно предположить, что и в 2014 году из \$1246 млн. экспорта в ЕС по своему удельному весу они также составили не менее 45%. То есть для производства швейных и трикотажных изделий, обуви и кожгалантерейных товаров, комплектов электропроводки для автомобилей отечественным производителям под эти объёмы европейскими заказчиками предоставляется техническая документация и сырьё, а здесь в основном используется дешёвая рабочая сила. Добавленная стоимость при этом минимальна.

Ещё более четверти – это реэкспорт. Мы экспортируем в ЕС не нами произведенное дизельное топливо, сжиженный газ и многое другое.

Таблица 3

Объёмы экспорта и реэкспорта за 2012-2014 годы

(млн. долларов США)

	Реэкспорт			Экспорт			% реэкспорта		
	2012	2013	2014	2012	2013	2014	2012	2013	2014
Всего	772,32	781,70	809,9	2162,0	2399,0	2339,5	35,7	32,6	34,6
в т.ч.: в ЕС	272,01	296,56		1013,4	1140,9	1246,0	26,8	26,0	
ТС	427,04	407,12		786,2	761,6	603,7	54,3	53,5	

Примечание: на портале <http://comtrade.un.org/db/> пока отсутствуют данные о реэкспорте в разрезе отдельных государств за 2014 год. Молдавская статистика их не публикует.

Таким образом, остальные виды продукции, которые непосредственно были произведены в Молдове, в суммарном экспорте в ЕС занимают чуть более четверти. И в основном это либо примитивное сырьё, либо переработанная пищевая продукция первого передела, как подсолнечное масло, концентрированные соки и свекловичный сахар, а также виноградные вина нижнего ценового сегмента.

В целом последние два года были весьма удачными для растениеводства. С одной стороны, это создало предпосылки для значительного наращивания экспорта по этим позициям. А с другой – цены реализации стали существенно ниже.

Таблица 4

Экспорт полевых и технических культур в 2013-2014 годах

	2013			2014		
	Тыс.т	Тыс. \$	\$/t	Тыс.т	Тыс. \$	\$/t
Пшеница и меслин	312,4	65879,2	210,9	420,2	81310,1	193,5
в том числе: ЕС	101,1	23107,3	228,6	106,1	21310,4	200,9
Ячмень	125,2	26613,9	212,6	98,5	17616,7	178,8
в том числе: ЕС	28,0	6216,7	222,0	43,3	7683,4	177,4
Кукуруза	133,0	28079,9	211,1	425,5	82023,6	192,8
в том числе: ТС	1,4	3709,0	2649,3	2,0	4862,8	2431,4
ЕС	42,1	9043,2	214,8	219,7	41744,5	190,0
Соя	12,7	7790,5	613,4	42,6	18402,1	432,0
в том числе: ТС				16,6	8287,8	499,3
ЕС	12,7	7790,5	613,4	25,2	9863,8	391,4
Рапс	44,5	20703,5	465,2	69,1	27262,1	394,5
в том числе: ЕС	35,0	16432,1	469,5	39,8	15351,3	385,7
Подсолнечник	275,1	136153,7	494,9	247,5	105568,5	426,5
в том числе: ТС	1,2	3026,5	2522,1	1,7	3492,9	2054,6
ЕС	94,0	46431,1	493,9	101,5	44368,1	437,1

Высокие цены реализации в ТС кукурузы и подсолнечника предопределяются тем, что здесь значительную часть экспорта представляет семенной материал.

Рост экспорта в ЕС винограда и косточковых в 2014 году, который преподносится, как наиболее значимый результат открытия для Молдовы европейского рынка, в сравнении с общими объёмами экспорта по этой номенклатуре незначителен. К тому же и здесь цены реализации стали существенно ниже. Высокие цены зафиксированы по яблокам, но из общего объёма это лишь 1,4%. И, разумеется, более высокие цены это следствие отгрузки самого качественного материала. По-прежнему пользуются высоким спросом в ЕС и орехи.

Таблица 5

Экспорт винограда и фруктов в 2013-2014 годах

	2013			2014		
	Тыс.т	Тыс. \$	\$/t	Тыс.т	Тыс. \$	\$/t
Виноград свежий и сушёный	37,5	17027,8	454,1	50,4	20123,5	399,3
в том числе: ТС	35,3	15968,9	452,4	37,4	16317,1	436,3
ЕС	1,8	857,2	478,9	11,9	3328,5	279,7
Яблоки, груши и айва свежие	194,9	48015,2	246,4	117,7	25261,4	214,6
в том числе: ТС	190,9	47221,0	247,4	107,4	22784,3	212,1
ЕС	3,3	475,2	144,0	1,6	613,3	383,3
Косточковые (абрикосы, персики, слива, вишня) свежие	46,9	26207,8	558,8	39,1	21689,8	554,7
в том числе: ТС	46,1	25928,2	562,4	33,7	20386,3	604,9
ЕС	0,4	147,7	360,2	4,2	844,2	201,0
Орехи	13,3	97522,1	7332,5	14,4	110761,8	7691,8
в том числе: ТС	0,1	576,8	4473,1	0,1	772,4	5808,8
ЕС	10,5	84061,1	8005,8	10,7	92280,4	8624,3

По продуктам животноводства ситуация драматическая. Здесь счёт вообще идёт на килограммы. В 2014 году в ЕС говядины было отгружено 14,2 кг, свинины – 78,6 кг, птицы – 95,1 кг, молочной продукции – 101,3 кг, сыров – 7,1 кг, яиц – 500 штук.

Но для животноводов не экспорт в ЕС главная проблема, а импорт оттуда – как сохранить производство при взаимном обнулении пошлин? Европейская продукция намного дешевле. Например, за прошедший год средняя стоимость 4,4 тыс. т ввезённого из этих стран птичьего мяса составила \$875,4 за тонну, в том числе из Бельгии 3,0 тыс. т по \$745,7 за тонну. Свиного мяса – 2,5 тыс. тонн по \$2643,5 за тонну, в том числе из Германии 1,4 тыс. тонн по \$2486,6 за тонну. В свою очередь Молдова экспортировала в государства Таможенного союза 5,1 тыс. тонн свинины при средней цене \$4346,1 за тонну или почти на две трети дороже.

Из чистого сырья в 2014 году в ЕС также было ещё отгружено мёда на \$9,2 млн., сырых кож крупного рогатого скота – на \$5,0 млн. и лома меди – на \$17,7 млн.

В числе основных переработанных продуктов в ЕС экспортировались масло подсолнечное, фруктовые и овощные соки, свекловичный сахар, а также виноградные вина. Всего на \$140,9 млн.

Таблица 6

**Экспорт основных продуктов переработки
сельскохозяйственного сырья в 2013-2014 годах**

	2013			2014		
	Тыс.т	Тыс. \$	\$/t	Тыс.т	Тыс. \$	\$/t
Масло подсолнечное	43,1	41636,2	966,0	88,9	74071,9	832,9
в том числе: ТС	0,1	111,6	1192,3	0,1	144,0	1003
ЕС	42,9	41399,3	964,7	82,4	69257,8	840,3
Соки	44,9	52617,7	1171,9	45,0	38159,8	848,0
в том числе: ТС	1,6	1216,3	741,1	1,9	1540,5	791,7
ЕС	39,3	47775,7	1215,7	40,5	34117,7	842,4
Сахар	28,7	23388,8	814,9	78,5	49787,9	634,6
в том числе: ТС	1,7	990,6	579,6	61,5	40689,3	661,5
ЕС	26,6	22209,1	834,9	15,7	8537,9	543,8
Вино виноградное, млн. дал	12,3	149590,4	1,21 ¹	10,2	111830,1	1,09 ¹
в том числе: ТС	7,8	90506,6	1,16 ¹	6,0	56456,4	0,94 ¹
ЕС	1,9	27538,5	1,42 ¹	2,1	29033,3	1,37 ¹

Примечание: ¹ – \$/литр.

Как и при экспорте сельскохозяйственной продукции, здесь также произошло существенное снижение цен реализации. Так, масло подсолнечное в 2014 году стало дешевле на 13%. Но особенно большое падение на 31% произошло на соки и на 35% – на сахар.

При этом особо следует выделить многолетнее обрушение всего комплекса предприятий производящих алкогольную продукцию. Оно стало системным и идёт по нарастающей ещё с 2006 года, года вступления в силу первого российского эмбарго.

Таблица 7

Экспорт алкогольной продукции

(млн. долларов США)

	2005	2009	2010	2011	2012	2013	2014
ВСЕГО	314,26	157,26	175,84	177,81	210,65	226,75	189,55
в т.ч.: страны ЕС	10,49	23,83	20,98	24,29	24,00	32,35	34,88
страны ТС	278,95	110,54	116,97	103,25	126,55	117,27	77,74
из них Россия	234,92	52,15	62,20	47,90	61,02	45,33	10,67

Пока статистика не дала финансовых итогов за 2014 год, но и за 2013 винодельческие предприятия уже имели суммарные убытки в 42 млн. леев. При годовом объеме чистых продаж в 3 млрд. леев их задолженности достигли 4,9 млрд. А это на 1 млрд. леев больше, чем вся дебиторская задолженность и запасы всех товароматериальных ценностей.

В архи сложной ситуации ныне и консервные предприятия, которые переработали богатый урожай плодоовощной продукции 2014 года, но её, фактически, некому отгрузить.

В разделах А, В и С приложения XV к Соглашению об ассоциации с ЕС прописаны квоты и другие количественные ограничения для экспорта молдавской продукции. Однако и в рамках предыдущего договора с ЕС об асимметричной торговле, как уже отмечалось выше, тогдашние квоты не выбирались, так как основная масса, прежде всего, продовольственных товаров была и остаётся неконкурентоспособной в государствах ЕС не только по ценовым параметрам, а и по качественным нормам, которые к тому же постоянно ужесточаются. Молдова на десятилетия отстала в технологическом развитии, а субсидирование аграрного сектора в ЕС более чем на порядок выше.

В тоже время импорт из ЕС по суммарному объёму в последние годы более чем вдвое превышал экспорт, включая и 2014 год. А если из молдавского экспорта исключить реэкспорт, составляющий более четверти, то соотношение импорта с экспортом продукции произведенной непосредственно в Молдове приблизится к трём. При этом импортируется из ЕС и во всё возрастающих объёмах не только товары с высокой добавленной стоимостью, но и наукоёмкая продукция, как семена, племенные животные и птица, посадочный и другой репродуктивный материал, а также сложные технические изделия. Прежде Молдова в своей основной массе их не только производила для собственных нужд, а и массово экспортировала.

В Соглашении об ассоциации с ЕС в части импорта из Европы для Молдовы прописано обязательство обнулить свои таможенные пошлины по абсолютному большинству товарных групп с момента его подписания. В результате, начиная с сентября 2014 года около 92% объёма всех товаров уже импортируется из ЕС с нулевой пошлиной, а для оставшихся 8% в приложении XV-D были определены дифференцированные нормы пролонгированной отмены конкретных таможенных пошлин. При этом каждой отдельной товарной группе якобы в зависимости от её уязвимости и значимости для национальной экономики были присвоены следующие категории:

(а) Таможенные пошлины на товары из промежуточной категории '5' Графика Республики Молдова будут отменены в 6 равномерных этапов, начиная с момента вступления в силу данного Соглашения и при дальнейшем ежегодном сокращении каждого 1 января в течение последующих 5 лет с момента вступления в силу данного Соглашения.

(b) Таможенные пошлины на товары из промежуточной категории '3' Графика Республики Молдова будут отменены в 4 равномерных этапа, начиная с момента вступления в силу данного Соглашения и при дальнейшем ежегодном сокращении каждого 1 января в течение последующих 3 лет с момента вступления в силу данного Соглашения.

(c) Таможенные пошлины на товары из промежуточной категории '10-A' Графика Республики Молдова будут отменены в 10 равномерных этапов, начиная с 1 января года, следующего за годом вступления в силу данного Соглашения.

(d) Таможенные пошлины на товары из промежуточной категории '5-A' Графика Республики Молдова будут отменены в 5 равномерных этапов, начиная с 1 января года, следующего за годом вступления в силу данного Соглашения.

(e) Таможенные пошлины на товары из промежуточной категории '3-A' Графика Республики Молдова будут отменены в 3 равномерных этапа, начиная с 1 января года, следующего за годом вступления в силу данного Соглашения.

(f) Отмена таможенных пошлин на продукцию из промежуточной категории '10-S' (продукция, подпадающая под действие 5-летнего моратория) начнется 1 января пятого по счету года с момента вступления в силу данного Соглашения.

Таким образом, в соответствии с данным графиком приложения XV-D на товары из промежуточных категорий '5' и '3' снижение таможенных пошлин уже было запущено с момента подписания Соглашения, а второй этап был проведен уже для всех категорий за исключением '10-S' с 1 января 2015 года.

В категорию '10-S' включены только виноград, яблоки и пищевые субпродукты животных и птицы. Основные виды алкогольных напитков отнесены к категории '5-A'.

Кроме того, в этом приложении по отдельным видам товаров были прописаны максимальные квоты с нулевой пошлиной:

- для свинины и птицы по 4 тыс. тонн;
- молока и сметаны без сахара и других наполнителей – 1 тыс. тонн;
- масла сливочного – 1 тыс. тонн;
- колбасы и продукты из мяса – 1,7 тыс. тонн;
- сахар – 5,4 тыс. тонн;
- прочие сахара – 640 тонн.

Таким образом, лишь эти шесть групп товаров имеют реальную возможность сохранить и развить в будущем свой потенциал, как для внутреннего рынка, так и для экспорта. По остальным видам товаров, особенно агропродовольственного комплекса, по мере дальнейшего уменьшения пошлин наступают сложные времена, так как по основным параметрам конкурентоспособности Молдова кардинально проигрывает Западу. В этой связи весьма нагляден негативный опыт Болгарии, в которой уже, практически, не выращиваются томаты и болгарский перец. Их «убил» импорт собратьев по ЕС.

У многих преобладают иллюзии, что, если поднапрячься, то молдавские товары вот-вот и хлынут на необъятный рынок ЕС. Но как этого не происходило в первые два предыдущих этапа сближения с ЕС, так продолжает буксовать и по сей день. В частности, до конца 2014 года Молдова в соответствии с Планом действий по внедрению Соглашения намечалось реализовать 109 мероприятий по гармонизации законодательства и внедрению европейских норм и стандартов в различных областях. По информации министерства экономики из них в полной мере осуществлены только 74.

Ориентация исключительно на западный вектор развития, для рынка которого в основном востребованы лишь молдавское сырьё и продукция с низкой добавленной стоимостью – это незавидный путь к колониальному типу экономики, который обрекает большую часть населения на дальнейшее и более глубокое прозябание. На таких видах продукции построить благополучие для 58% населения, проживающего в сельской местности, просто невозможно. Если обратиться к американской практике, то там порог безубыточности для полевых культур на одну семью фермеров превышает 2 тыс. гектаров, а в Молдове на сегодня зарегистрировано 903 тыс. хозяйств при средней площади – 2,5 га.

Следовательно, из ныне проживающих на земле одной тысячи семей должна остаться одна?

Развивать торгово-экономическое сотрудничество с ЕС, безусловно, необходимо. Но не ценой же утраты потенциала, который создавался в нашей стране десятилетиями?

И, разумеется, следует незамедлительно восстанавливать отношения с Россией. Она была и ещё долго будет оставаться главным нашим потенциальным потребителем продовольственной продукции и не только её.

Библиографические источники

1. United Nations Commodity Trade Statistics Database [accesat 16 aprilie 2015]. Disponibil: <http://comtrade.un.org/db/>
2. BANCA NAȚIONALĂ A MOLDOVEI. Balanța de plăți pentru anii 2008-2014 [accesat 17 aprilie 2015]. Disponibil: www.bnm.md/ro/search?search_name=balanța%20de%20plăți
3. BIROUL NAȚIONAL DE STATISTICĂ. Comerțul exterior al Republicii Moldova [accesat 23 aprilie 2015]. Disponibil: <http://www.statistica.md/category.php?l=ro&idc=336&>
4. Соглашение об ассоциации между Европейским Союзом и Европейским сообществом по атомной энергии и их государствами-членами, с одной стороны, и Республикой Молдова, с другой стороны [accesat 16 aprilie 2015]. Disponibil: http://www.gov.md/europa/sites/default/files/_-.pdf

Recomandat spre publicare: 05.05.2015

MODELAREA COGNITIVĂ CA ELEMENT DE SECURITATE ECONOMICĂ ÎN MANAGEMENTUL STRATEGIC AL ÎNTREPRINDERII

**Maria OLEINIUC¹, doctor, lector superior,
Universitatea de Stat „A. Russo” din Bălți**

Actualitate. În condițiile economice actuale, baza oricărui sistem eficient de management al întreprinderii este conducerea strategică. Deseori, managementul întreprinderii are loc în exclusivitate pentru desfășurarea activității conducerii operaționale și curente. Acest lucru duce la o incapacitate de a răspunde, în mod flexibil, la schimbările parvenite din mediul extern. În rezultat, are loc o diminuare a competitivității întreprinderii, a pierderii poziției pe piață și rezultate economice nefavorabile. Prin urmare, întreprinderea trebuie să-și definească strategia de dezvoltare pe o anumită perioadă de timp. *Scop* – analiza și importanța modelării cognitive în conducerea strategică a întreprinderii. *Drept metode de bază pentru scrierea articolului au servit analiza și sinteza, inducția și deducția, dar și metoda teoriei.* *Rezultate.* Prin intermediul teoriei modelării hărților cognitive, luând în considerare întreprinderea ca un sistem dinamic complex și ținând cont de factorii externi și interni, există posibilitatea de a realiza deciziile strategice în conducerea întreprinderii.

Cuvinte cheie: conducere strategică, factori interni, factori externi, modelare cognitivă, hartă cognitivă.

Relevance. In modern economic conditions the fundamental basis and any effective system of enterprise management is strategic management. Often the management of the enterprise, only because of the work of the management and operational current. This leads to the inability to respond flexibly to changes coming from the external environment. As a result, and about the lower competitiveness, loss of market position and economic results adverse. Thus, the enterprise must define its strategy for the development of a certain period of time. *Goal* – analysis and value modeling of cognitive function in strategic company management. *Methods.* As the main methods for writing the article was an analysis and synthesis, induction and deduction, theory method. *Results.* Thus, using the theory of modeling of cognitive maps considering the enterprise as a complex dynamic system and subject to the factors external and internal, have the ability to implement strategic decisions in the management of the enterprise.

Key words: strategic management, internal factors, external factors, cognitive modeling, cognitive map.

JEL Classification: M10; M11; H32; L32.

Introducere. Atât fenomenele politice, economice și sociale, cât și procesele lumii contemporane, care afectează securitatea în mod direct sunt destul de complicate pentru gândirea științifică și pentru stabilirea rezultatelor în comparație cu științele naturale. Acest lucru se datorează faptului că sistemele politice, economice, sociale și organizaționale sunt caracterizate de o mare cantitate de elemente și o diversitate de relații dintre acestea și mediul înconjurător, de prezența incertitudinii, inclusiv de lipsa completă de informații despre funcționarea acestora, de imprecizii calitative și cantitative ale evaluărilor la diferite niveluri. Prin urmare, problemele de prognoză a dezvoltării sistemelor complexe, de management în cadrul de dezvoltare sigură sunt considerate slab structurate. În același timp, nevoia cercetării sistemelor complexe devine tot mai acută și necesită o organizare clară a metodologiei de cercetare științifică. Nevoia de dezvoltare a unui sistem metodologic, de asemenea, apare în legătură cu procesele integraționiste în dezvoltarea științei și cu dorința de reflectare multidisciplinară a problemelor, ceea ce este valabil, mai ales, în ultimii ani.

Modelarea cognitivă și managementul strategic: trăsături și influențe

Abordarea cognitivă a obiectelor studiate, tehnologiile cognitive sunt considerate a fi extrem de promițătoare în elaborarea de suport a deciziilor în domeniul asigurării diferitelor laturi de securitate a unui sistem complex.

¹ © Maria OLEINIUC, mariadodu@yandex.ru

Analiza și modelarea cognitivă sunt noi elemente fundamentale în structura sistemelor de luare a deciziilor. La momentul actual există un număr suficient de proiecte elaborate în diferite domenii de activitate, care se bazează pe tehnologii cognitive.

Astfel, aplicarea tehnologiilor cognitive în domeniul economic permite, în termene restrânse, de a elabora și de a fundamenta o strategie de dezvoltare economică a regiunii sau a unui stat, ținând cont de impactul schimbărilor din mediul extern.

De asemenea, aplicarea tehnologiei modelării cognitive permite să depășească situațiile de conflict. Prin urmare, posibilitățile tehnologiilor cognitive contribuie la obținerea încrederii structurilor care se ocupă de planificarea strategică și operativă la toate nivelurile și în toate domeniile de management.

În condițiile economice actuale, baza fundamentală a oricărui sistem eficient de management al întreprinderii este conducerea strategică. Deseori, managementul întreprinderii are loc în exclusivitate pentru desfășurarea activității conducerii operaționale și curente. Acest lucru duce la o incapacitate de a răspunde, în mod flexibil, la schimbările parvenite din mediul extern. În rezultat, are loc o diminuare a competitivității întreprinderii, a pierderii poziției pe piață și a rezultatelor economice nefavorabile. Prin urmare, întreprinderea trebuie să-și definească strategia de dezvoltare pe o anumită perioadă de timp.

Conducerea strategică este o activitate practică, asociată atât cu formularea scopurilor și obiectivelor întreprinderii, cât și cu menținerea relațiilor dintre întreprindere și mediu, care-i permit să-și atingă obiectivele, care corespund competențelor ei interne și îi permit să rămână receptivă la schimbările externe [1].

Alegerea unei strategii eficiente de dezvoltare implică perspectiva mai multor factori atât din mediul intern, cât și din mediul extern al întreprinderii, dar și identificarea celor mai importanți factori dintre ei în funcție de obiective. De asemenea, pentru o conducere strategică eficientă este nevoie de o prognoză pentru dezvoltarea dinamică a întreprinderii pe viitor.

Pentru modelarea și pentru controlul sistemelor complexe în teoria luării deciziilor, există direcția de modelare cognitivă. În ultima perioadă de timp, această teorie a fost aplicată de următorii autori: Camaev V. și Avdeeva Z., prin urmare, dovedindu-se eficiența ei. Modelarea cognitivă este utilizată pe scară largă în analiza unor astfel de sisteme complexe, cum ar fi: sistemul de învățământ, sistemul calității vieții populației, sistemul sănătății. La moment, nu există o lucrare complexă, care ar prezenta analiza deplină a unui sistem complex ca „întreprinderea”.

Modelarea cognitivă reprezintă oportunitatea de a forma un algoritm simplu pentru a atinge obiectivele propuse de întreprindere. De asemenea, modelarea cognitivă este un mod sigur de a crea o imagine a viitorului cu scopul de a vedea oportunitățile și de a lua în considerare riscurile înainte de a începe activitatea. Deci, modelarea cognitivă permite alegerea propriilor obiective, astfel încât să aducă o satisfacție maximă, iar rezultatele obținute să fie pe o perioadă îndelungată de timp.

Tehnologia modelării cognitive cuprinde parcurgerea următoarelor etape:

1. Etapa de lucru cu dorința;
2. Etapa de lucru cu starea resurselor;
3. Etapa de lucru cu timpul și cu evenimentele;
4. Etapa de lucru cu spațiul;
5. Etapa de creare a mediului.

În cadrul modelării cognitive, este posibil să se determine strategia de dezvoltare a întreprinderii, luând în considerare principalele procese care au loc în cadrul întreprinderii, precum și în mediul ei extern. Baza abordării cognitive este un model al unui sistem complex, prezentat sub formă de „hartă cognitivă”. Ca elemente ale „hărții cognitive” sunt factorii în termenele cărora sunt descrise atât procesele și fenomenele existente în sistem, cât și arcurile care oglindesc relațiile dintre factori.

În evoluția abordării cognitive a fost adoptată o reprezentare generală a hărții cognitive sub formă de grafic semnat din noduri care reprezintă factorii, iar arcurilor li s-au atribuit semnele „+” sau „-”. În ultima perioadă de timp, hărțile cognitive sunt prezentate sub formă de grafic ponderat, în care nodurile nu sunt altceva decât factorii relevanți, iar arcurilor li se acordă greutatea corespunzătoare.

Analiza cognitivă a unui astfel de sistem social-economic complex ca întreprinderea va permite:

1. Să efectueze o analiză cuprinzătoare a tuturor factorilor care afectează performanța întreprinderii;
2. Să ia în considerare dificultatea de a formaliza atât factori calitativi, cât și factori cantitativi;
3. Să efectueze analiza dinamicii de dezvoltare a întreprinderii;
4. Să formeze și să controleze ipotezele de funcționare a întreprinderii;
5. Să efectueze o analiză generală a întreprinderii.

O trăsătură specifică a modelării cognitive este posibilitatea de a efectua analiza statică și dinamică a situațiilor. Analiza statică presupune studiul structurii hărții cognitive și determinarea gradului de influență reciprocă a factorilor. Analiza dinamică presupune analiza factorilor de control în funcție de dinamica schimbării factorilor de conducere, dar și elaborarea activităților de dezvoltare a situațiilor în timp și alegerea variantei potrivite.

Concluzii. Astfel, prin intermediul teoriei modelării hărților cognitive, luând în considerare întreprinderea ca un sistem dinamic complex și ținând cont de factorii externi și interni, există posibilitatea de a realiza deciziile strategice în conducerea întreprinderii.

Referințe bibliografice

1. АВДЕЕВА, З.К., КОВРИГА, С.В., МАКАРЕНКО, Д.И. Когнитивное моделирование для решения задач управления слабоструктурированными системами. В: Когнитивный анализ и управление развитием ситуаций (CASC'2006): труды VI международной конференции. Москва, 2006, с. 41.
2. ГОРЕЛОВА, Г.В., ЗАХАРОВА, Е.Н., ГИНИС, Л.А. Когнитивный анализ и моделирование устойчивого развития социально-экономических систем. Ростов н/Дону: Изд-во РГУ, 2005. 288 с.
3. КАМАЕВ, В.А. Когнитивное моделирование социально-экономических систем: учеб. пособие. Волгоград: ИУНЛ ВолгГТУ, 2012. 136 с.

Recomandat spre publicare: 28.05.2015

IMPORTANȚA ECONOMICĂ A TURISMULUI ÎN REPUBLICA MOLDOVA

Danaia BEȚIVU¹, cercetător științific, INCE
Olga COLESNIC², economist, Universitatea din Patras, Grecia

Turismul este un sector cheie pentru multe economii naționale. Republica Moldova, fiind un stat membru al Uniunii Republicilor Sovietice Socialiste și fiind caracterizată de o economie centralizat-planificată, în 1991 își proclamă independența și este nevoită să se adapteze la economia de piață. Odată cu proclamarea independenței și căderii blocului sovietic, Moldova se vede în fața unor evenimente care deschid noi oportunități politice, economice și sociale. Majoritatea activităților umane, inclusiv turismul, iau o altă întorsătură și capătă o altă importanță atât pentru economia națională, cât și pentru întreaga societate. Articolul dat are drept scop prezentarea turismului moldovenesc și a importanței acestuia pentru economia națională.

Cuvinte cheie: turism, importanță economică, Republica Moldova, încasări din turism, circulație turistică.

The tourism is a key sector for many national economies. Moldova, as a member of the Union of Soviet Socialist Republics, was characterized by a centrally-planned economy. In 1991, Moldova proclaims independence and is forced to adapt to a market economy. With the independence and the fall of the Soviet bloc, Moldova deal with events that open new political, economic and social opportunities. The most human activities, tourism without exception, take another turn and get another importance for the national economy and for whole society. This article aims to present the Moldovan tourism and its importance to the national economy.

Key words: tourism, economic importance, Republic of Moldova, tourism receipts, tourism circulation.

JEL Classification: L83; L89; O10; M29; O52.

Introducere. În ultimele decenii, în țările dezvoltate și nu numai, s-a asistat la schimbarea marjei de participare a diverselor sectoare economice la produsul național brut și la o expansiune a serviciilor în majoritatea țărilor lumii occidentale. Contribuind, în medie, cu aproximativ 60% la valoarea nou-creată în activitățile economice pe plan mondial [3, p. 81], serviciile au produs o revoluție în economia mondială.

Dezvoltarea turismului internațional s-a produs într-un ritm deosebit de înalt, depășind ritmul de creștere al altor servicii de consum atât ca număr de consumatori (în 1950, sosiri turiști = 25,3 mil. și 1035 mil. în 2012 [1]), cât și ca volum al cheltuielilor de consum (încasări din turism), după 1950, Figura 1.

Republica Moldova apare ca un stat independent pe harta lumii din 1991, după căderea Uniunii Republicilor Sovietice Socialiste și a cortinei de fier, într-o lume postindustrială, caracterizată de emergența sectorului terțiar la care era nevoită să se adapteze.

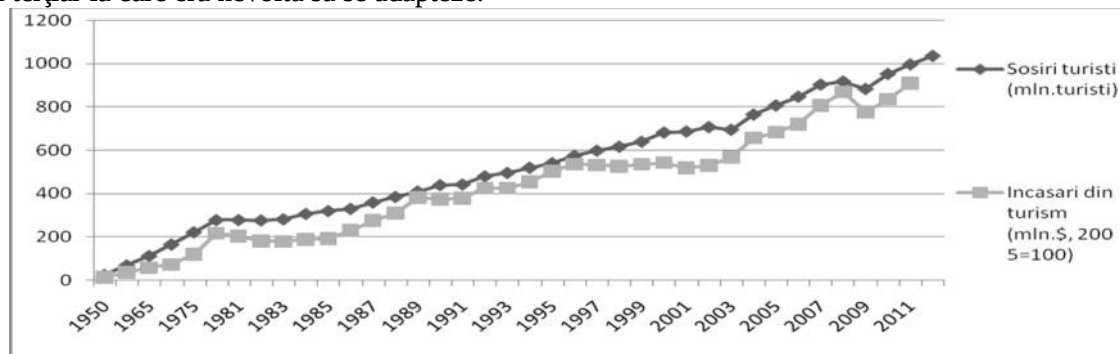

Fig. 1. Evoluția numărului de sosiri turistice și a încasărilor din turism la nivel mondial

Sursa: Realizată de autori, în baza [1].

¹ © Danaia BEȚIVU, danaverdes@yahoo.com

² © Olga COLESNIC, ocolesnic@yahoo.com

Sectorul turistic al Republicii Moldova, altă dată fiind puternic controlat și organizat de stat, după proclamarea independenței, s-a pomenit în condițiile unei economii de tranziție.

Evoluția organizării și a coordonării turismului. Republica Moldova, ca țară membră a Uniunii Republicilor Sovietice Socialiste până în 1991, a avut economia națională centralizat-planificată. Turismul, ca toate activitățile economice, era controlat de stat. Coordonarea și organizarea turismului internațional sovietic era în responsabilitatea agenției touroperatoare unice „Inturism”, care deținea 80 de oficii în URSS și 32, în străinătate, de regulă, în țările socialiste aliatare, de unde proveneau fluxurile de turiști. Fluxurile de turiști sovietici care plecau în străinătate erau foarte mici, constituind doar 0,4 % din populație, pe parcursul anilor 1960-1970. Turismul intern, în principiu, era asigurat de turiștii rezidenți participanți la turismul social cu destinațiile de litoral sau în stațiunile balneare.

De la proclamarea independenței Republicii Moldova în august 1991, sectorul turistic a fost tolerat de către autorități, rolul de observator al fenomenului turistic și atribuțiile de coordonare a sectorului turistic aparțin Departamentului de stat pentru turism al RSS Moldova în perioada 1990-1992 și Ministerului Tineretului, Sportului și Turismului în perioada 1992-1994.

Pe parcursul următorilor ani, infrastructura turistică avea să intre în declin, restabilindu-și numărul de înnopțări abia după 1998. Instabilitatea politică a unui stat care-și croia drumul către suveranitate și independență, conflictul armat din Transnistria și, în special, instalarea frontierelor între statele ex-sovietice, emițătoare de turiști pentru Republica Moldova au fost factori care au împiedicat sosirile turiștilor străini (din anul 1992 până în 1994, numărul turiștilor din Ucraina a scăzut de la 119111 la 3876). Astfel, circulația turistică a intrat în declin.

Activitatea de turism în Moldova este licențiată începând cu anul 1993. Sistemul de licențiere este aplicat intermediarilor pe piața turistică: agențiilor de turism și touroperatorilor. Datorită fluxurilor masive de călători în primii ani de independență (în perioada de până la anul 2000) pe piață erau prezente peste o mie de agenții de turism. Numărul acestora era fluctuant și multe agenții erau bătute de export de forță de muncă în străinătate.

În perioada 1995-1999, statul a abandonat gestionarea sectorului turistic. Una dintre direcțiile Ministerului Economiei colecta datele despre evoluția turismului din Republica Moldova, fapt care a favorizat elaborarea unei strategii de dezvoltare a sectorului până în anul 2005, numită Conceptul de dezvoltare a turismului (1998-2005).

Ca rezultat al necesităților de coordonare a sectorului turistic de către Guvern, aplicare a standardelor de calitate în domeniu și dezvoltarea turismului intern și receptor, în anul 2000 a fost creată Autoritatea Națională de turism și a fost adoptată prima lege a turismului (nr. 798-XIV din 11.02.2000). Din 2000, începe etapa de consolidare a sectorului turistic național prin crearea Autorității naționale de turism. Numărul agențiilor economice s-a stabilizat, ajungând la 200 de agenți licențiați în turism, iar odată cu introducerea contractului unic și a voucher-ului turistic, relația dintre agenții economici și turiști s-a reglementat, făcând posibilă monitorizarea fluxurilor turistice. În anul 2001, se constituie Fondul special pentru promovarea și dezvoltarea turismului, care elaborează site-ul și sloganul turistic al Republicii Moldova și care marchează primele trasee turistice.

În perioada 2001-2005, gestiunea sectorului turistic trece în responsabilitatea Departamentului Dezvoltarea Turismului, care elaborează Strategia dezvoltării durabile a turismului (2003-2015) și Programele naționale: „Satul moldovenesc” și „Drumul vinului” (2004). Tot în această perioadă se realizează un proiect de îmbunătățire a statisticii naționale de turism.

Monitorizarea infrastructurii de cazare turistică începe după anul 2003, atunci când este înființat sistemul național de clasificare, care permite desfășurarea activității de turism în 12 tipuri ale structurilor de primire turistică.

În perioada 2005-2009, sectorul turistic al Republicii Moldova trece în gestiunea Ministerului Culturii și Turismului, atunci când are loc redactarea noii legi a turismului (352 – XVI din 24.11.2006), planul de dezvoltare instituțională și elaborarea traseelor turistice reprezentative etc.

În 2009, a fost creată Agenția Turismului a Republicii Moldova, cu misiunea de restabilire a capacităților administrative ale Departamentului Dezvoltarea Turismului, de reactualizare a Strategiei turismului și de actualizare a legislației turistice, agenție care gestionează și la momentul actual.

Situația actuală. În prezent, sectorul turistic al Republicii Moldova se adaptează, cu pași mici, tendințelor pieței în materie de turism, dar nedebarasându-se încă de ordinea sovietică.

De cele mai multe ori, resursele turistice existente atât cele naturale, cât și cele antropice nu sunt valorificate. În cazul existenței unor amenajări pentru valorificarea turistică a potențialului existent, este necesar să menționăm faptul că acestea sunt învechite și nu corespund cerințelor turistului modern.

Infrastructura de cazare a țării este constituită din 264 de structuri de primire turistică. Din totalul structurilor de primire turistică, 119 unități sunt hoteluri și moteluri. În ultimii 10 ani, Republica Moldova a înregistrat o dezvoltare a pensiunilor și a agropensiunilor, cu o creștere a numărului de unități de aproximativ 4 ori față de anul 2004. Cu toate acestea, structurile de primire turistică de moștenire sovietică, precum sunt structurile de primire turistică cu camere comune și/sau camere cu priciuri și cele cu funcțiuni de tratament balnear, n-au dispărut, reprezentând aproximativ 10% din capacitatea de cazare a țării, iar ultimele s-au bucurat de succes, fiind în preferințele turiștilor interni (utilizarea netă este de 68%, în anul 2013) [4]. Un loc important pe piața turistică națională îl ocupă taberele de copii, cu o capacitate de cazare de 80% din totalul țării și cu un grad de ocupare de aproximativ 50%.

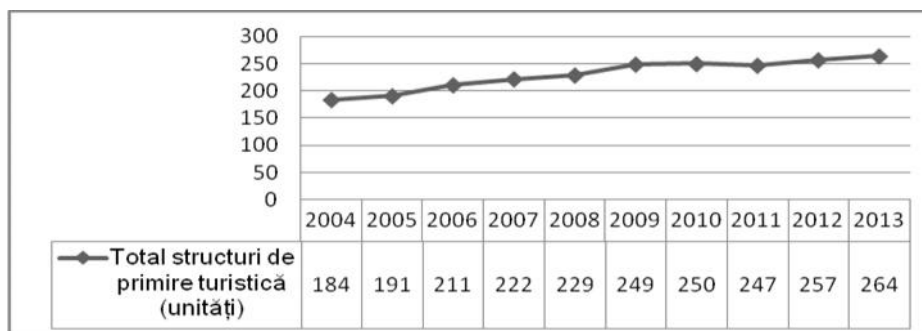

Fig. 2. Evoluția sectorului hotelier al Republicii Moldova în perioada 2004-2013

Sursa: Realizată de autori, în baza datelor [4].

Capacitatea de cazare turistică a Republicii Moldova este neuniform distribuită, cea mai mare parte, circa 75%, fiind concentrată în municipiul Chișinău și în zona centrală, pe axa Chișinău – Orhei, ceea ce vorbește despre o concentrare a activităților turistice în centrul țării.

De la proclamarea Republicii Moldova ca stat suveran, atractivitatea turistică a țării, exprimată prin circulația turistică, a fost constituită, în mare parte, din sosirile turiștilor străini, originari, în special, din țările CSI: în anul 1992, din totalul de 341069 de turiști participanți la turismul organizat, 292220 erau turiști străini, iar dintre aceștia, 280981 (96% din totalul sosirilor de turiști străini) erau turiști originari din țările CSI. În anul 2013, ponderea turiștilor din țările CSI sosiți în Republica Moldova prin intermediul titularilor de licențe de turism reprezenta 28% din totalul turiștilor străini sosiți în țară. Cei mai mulți turiști sosiți în Republica Moldova, în prezent, sunt originari din România, chiar dacă în perioada 1993-2013, numărul lor a avut o tendință de scădere (1993 – 7615 turiști români; 2013 – 2307 turiști români), cu valoarea minimă de 765 turiști în anul 2009, atunci când regimul politic național s-a manifestat ostil față de accesul acestora în țară, introducându-se regimul de vize pentru cetățenii români.

În perioada 1992-1994, circulația turistică a intrat în declin prin diminuarea numărului de turiști de circa 6 ori, fapt cauzat de diminuarea numărului de sosiri din țările CSI din motive politice. Deși țara se afla într-o situație economică precară, liberalizarea sistemului de vize în multe dintre țările occidentale și nu numai, altele decât cele care au făcut parte din blocul sovietic, a stimulat dezvoltarea turismului emițător, care asigură și în prezent cea mai mare parte din circulația turistică a țării, Figura 3.

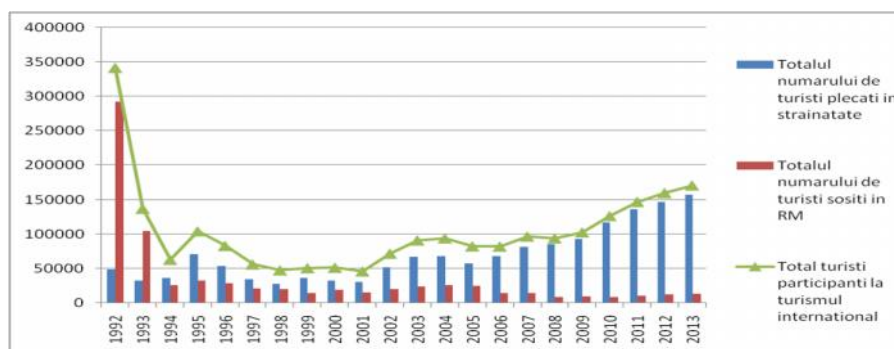

Fig. 3. Evoluția numărului de turiști participanți la turismul internațional, organizat de intermediarii turistici din Republica Moldova

Sursa: Realizată de autori, în baza datelor [7].

Comportamentul turistic al consumatorului moldovean se caracterizează prin alegerea destinațiilor, altele decât cele aflate până în 1989 în lagărul sovietic, situate la distanțe mici față de țara de reședință, fiind puternic turistificate, cu un turism de litoral bine dezvoltat și prin alegerea structurilor de primire turistică din categoriile superioare (hoteluri de 3-5 stele). În ultimii ani, se observă o maturare a turistului moldovean prin alegerea destinațiilor din bazinele noi ale ofertei turistice mondiale cu localizare îndepărtată (Emiratele Arabe, China, Sri-Lanka, Insulele Maldive etc.).

Turismul intern a înregistrat valori maxime în perioada 2001-2003 (circa 60 de mii de turiști), după care a urmat o perioadă de declin, ajungând în 2013, la fel ca turismul receptor, să dețină o cotă minoritară, de aproximativ 20% din piață. Fluxul turistic al rezidenților în interiorul țării este susținut de copii (~30% din numărul total de cazări ale rezidenților în structurile de primire turistică din RM au loc în tabere de vacanță pentru copii), dar cu un puternic caracter sezonier, determinat de disponibilitatea de timp liber al acestei categorii de turiști. În preferințele turiștilor rezidenți, includem turismul balnear și turismul rural (~15% și, respectiv, ~20% din totalul turiștilor rezidenți participanți la turismul intern) [4].

Asocierea Republicii Moldova cu Uniunea Europeană a adus turismului moldovenesc noi perspective. În anul 2014, numărul turiștilor care au beneficiat de serviciile intermediarilor turistici a crescut cu peste 16% față de anul 2013, cea mai mare creștere, evidențiindu-se în rândul rezidenților participanți la turismul intern (cu 26% față de 2013) [4].

Importanța economică. În Republica Moldova, sectoarele care contribuie cel mai mult la formarea PIB-ului sunt: agricultura, industria de prelucrare a producției agricole, comerțul, transportul și telecomunicațiile, turismul ocupând un loc marginal, cu o pondere de 2,3%, în anul 2014 [6].

Potrivit Consiliului Mondial al Turismului, contribuția directă a turismului la PIB-ul Republicii Moldova, pe fundalul reducerii numărului de turiști sosiți, are o tendință de scădere, Figura 5, deși încasările din activitățile de turism, în anul 2012, au crescut de 5 ori mai mult față de anul 2000 (57,000,000\$ – în 2000; 294,000,000\$ – în 2012), Figura 4.

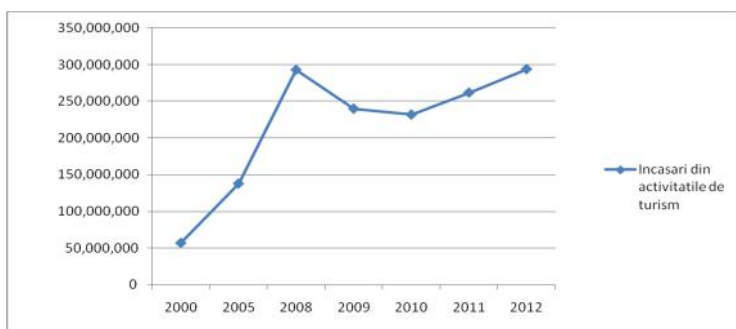

Fig. 4. Evoluția încasărilor din turism în Republica Moldova

Sursa: Realizată de autori, în baza datelor [4].

Turismul a creat, în 2013, 8600 locuri de muncă, acestea reprezentând 2,1% din totalul populației ocupate a RM. Valoarea maximă a numărului de persoane ocupate în sectorul turistic a fost atinsă în anul 1992, cu aproximativ 50 de mii de angajați, când a fost exploatat sectorul intermediarilor în turism (~2000 unități).

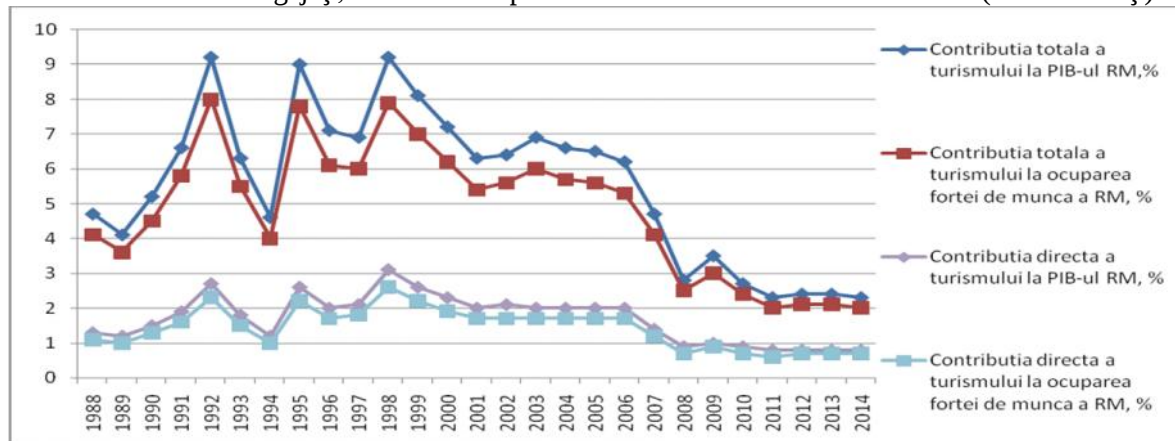

Fig. 5. Evoluția efectelor socioeconomice principale ale turismului Republicii Moldova

Sursa: Realizată de autori, în baza datelor [3].

Concluzii. Tolerarea sectorului turistic în primii ani de la proclamarea independenței a dus la o dezvoltare necontrolată. Odată cu crearea Autorității naționale de turism, începând cu anul 2009, situația s-a stabilizat în materie de infrastructură turistică și de fluxurile turistice ale rezidenților în străinătate. Cu toate acestea, Republica Moldova rămâne a fi o destinație turistică puțin atractivă.

Importanța turismului în Republica Moldova este nesemnificativă, contribuind cu doar 2% la PIB și cu circa 2% la ocuparea forței de muncă.

Referințe bibliografice

1. AREPPIM [accesat 18 martie 2015]. Disponibil: <http://stats.areppim.com/mobility.htm>
2. ASOCIAȚIA DE DEZVOLTARE A TURISMULUI ÎN MOLDOVA. *Analiza diagnostică a sectorului turistic din R. Moldova pentru anii 2003-2010*. Chișinău, 2011. 138 p. [accesat 18 martie 2015]. Disponibil: [http://www.turism.gov.md/files/files/ADTM_Analiza%20Diagnostic%20Turism%20final%20\(1\).pdf](http://www.turism.gov.md/files/files/ADTM_Analiza%20Diagnostic%20Turism%20final%20(1).pdf)
3. THE WORLD BANK. World Development Indicators [accesat 18 martie 2015]. Disponibil: <http://wdi.worldbank.org/>
4. Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova [accesat 18 martie 2015]. Disponibil: <http://www.statistica.md/>
5. CRISTUREANU, C. *Strategii și tranzacții în turismul internațional*. București: Ed. C. H. Beck, 2006. 430 p. ISBN 9789736559259.
6. WORLD TRAVEL&TOURISM COUNCIL [accesat 30 aprilie 2015]. Disponibil: <http://www.wttc.org/>
7. Smarter Research With All Statistics In Your Hands [accesat 18 martie 2015]. Disponibil: <http://knoema.com/>
8. ZHIZHANOVA, Y. Tourism in the USSR in the second half of the 20th century. Experience of travelling and international tourism exchange. 2011 [accesat 15 aprilie 2015]. Disponibil: http://t2m.org/wp-content/uploads/2011/09/Zhizhanova_Yuliya_Paper.pdf

Recomandat spre publicare: 04.05.2015

FINANȚE

EVOLUȚIA COMERȚULUI EXTERIOR ÎN REPUBLICA MOLDOVA ÎN PERIOADA 2007-2014

Valentina GANCIUCOV¹, doctor, INCE
Alina CEBAN², cercetător științific stagiar, INCE

În articol este prezentată analiza comerțului exterior al Republicii Moldova în ultimii ani (2007-2014). Analiza a fost efectuată pe grupe principale de mărfuri, grupe principale de țări (UE, CSI și alte țări), dar și pe principalii parteneri de comerț în parte. De asemenea, în lucrare este examinată schimbarea prețurilor și a volumului fizic al exportului și importului cu ajutorul indicilor Laspeyres. Sunt cercetate cauzele ce au determinat aceste modificări în anumite perioade ale dezvoltării economiei RM și sunt prezentate câteva soluții de redresare a situației. Actualitatea temei constă în interesul și importanța acestui sector economic pentru întreaga economie națională, mai ales în contextul semnării Acordului de Asociere între RM și UE și, drept urmare, crearea Zonei de Liber Schimb Aprofundat și Cuprinzător (ZLSAC), ceea ce oferă Republicii Moldova posibilitatea de a penetra piețele alternative de desfacere. Scopul analizei efectuate este reflectarea principalelor tendințe în evoluția comerțului exterior al RM de-a lungul perioadei 2007-2014. Metodologia cercetării. Pentru analiză au fost utilizate metodele fundamentale de cercetare: observarea, compararea, selectarea și gruparea, analiza, sinteza, dar și metoda indicilor Laspeyres. Surse de informație au constituit lucrările științifice în domeniu, anualele statistice și site-urile de specialitate. În calitate de sursă de bază a servit statistica comerțului exterior a Republicii Moldova, furnizată de Biroul Național de Statistică. Rezultatele cercetării. În rezultatul studiului, s-a constatat că Republica Moldova deține un deficit comercial istoric cu exporturi, deși în creștere, dar care nu acoperă nici jumătate din importurile țării. Principalii parteneri de comerț sunt statele europene, în particular România și Federația Rusă. Embargoul rusesc și tensiunile geopolitice din estul Ucrainei au rezultat în creșterea exporturilor spre piețele europene în detrimentul statelor CSI, astfel că Rusia – partener tradițional de export – cedează poziția de lider României, concomitent având loc o reducere a concentrării exportului pe țări. Analiza demonstrează că în ultimii doi ani s-a înregistrat reducerea cotei produselor industriale în exporturi în favoarea complexului agro-alimentar, fapt care indică o reducere a competitivității și a industrializării proceselor de producție.

Cuvinte cheie: comerț exterior, import, export, grupe de mărfuri, UE, CSI, CAI, nomenclator, indicii Laspeyres.

The article presents the analysis of external trade of the country in recent years (2007-2014). Analysis was carried out on the main commodity groups, the main groups of countries (EU, CIS and other countries) and major trade partners separately. Also the work presents changes in prices and volumes of exports and imports by Laypeyres indices. Below are analyzed the causes that led to these changes in certain periods of RM's evolution and economic development and are given some solutions to improve the situation. The interest of the topic consists of the importance of this sector for the entire national economy, especially in the context of signing the Association Agreement between Moldova and the EU and thereby creating the DCFTA, thus providing alternative markets for local exporters. The aim of the work is to reflect the major trends in the development of foreign trade of the country over the period 2007-2014. Research methodology. For analysis were used fundamental methods of research: observing, comparing, selecting and grouping, analysis, synthesis method, Laspeyres indices. Sources of information were scientific works in the field, statistical yearbooks and specialized websites. As a basic source served Moldova's foreign trade statistics provided by the National Bureau of Statistics. The research results. The study found that Moldova has a historic trade deficit, with exports, although increasing, but that does not cover even half of the imports of the country. The main trading partners are European countries, particularly Romania and the Russian Federation and Italy. Russian embargo and geopolitical tensions in eastern Ukraine resulted in increased exports to European markets to the detriment of the CIS, so that Russia – a traditional partner – gives

¹ © Valentina GANCIUCOV, ganciucov.valea@rambler.ru

² © Alina CEBAN, alinaceban1991@gmail.com

leadership on export to Romania, while a reduction in the concentration of exports by country is being noticed. The analysis shows that in the last two years, there has been recorded a reduction of the share in exports of industrial products for the agro-food complex, which points to a decrease in competitiveness and industrialization of production processes.

Key words: foreign trade, import, export, commodity groups, UE, CIS, Laspeyres indices.

JEL Classification: L89; Q37; Q33; F14; E31.

Dinamica comerțului exterior al Republicii Moldova. În anul 2014, comerțul exterior al Republicii Moldova a înregistrat modificări esențiale atât ale importurilor, cât și ale exporturilor. Anul 2014 a fost anul embargoului impus de Rusia asupra fructelor și legumelor (iulie) și asupra produselor de carne (octombrie), acestea fiind suplimentare restricțiilor impuse în 2013 asupra vinurilor moldovenești.

În anul 2014, valoarea exporturilor a cifrat 2339,5 mil. USD, fiind în scădere cu 3,7% față de anul precedent. În componența exporturilor, în 2014, cota principală revine țărilor UE (53,3%), care înregistrează o creștere structurală de 6,5 puncte procentuale (p.p.) față de anul 2013. Exportul în statele CSI a deținut o cotă de 31,4% în 2014, în scădere cu 6,6 p. p. în perioada similară. Cota „Alte țări” în exportul total al RM în anul 2014 nu suportă modificări esențiale și se egalează cu 15,3%.

Tabelul 1

Comerțul exterior al Republicii Moldova, anii 2013-2014

Indicator	2014		Structura, %		Gradul de influență la creșterea (+), scăderea (-) indicatorilor	
	mil. dolari SUA	în % față de anul precedent	2013	2014	2013	2014
Export – total	2339,5	96,3	100	100	12,3	-3,7
Țările CSI – total	735,7	79,7	38,0	31,4	-0,2	-7,7
Țările Uniunii Europene – total	1246,0	109,6	46,8	53,3	5,7	4,5
Alte țări	357,9	97,3	15,1	15,3	6,8	-0,4
Import - total	5317,0	96,8	100	100	5,4	-3,2
Țările CSI – total	1449,2	86,7	30,4	23	0,9	-4,1
Țările Uniunii Europene – total	2567,7	103,9	45,0	48,3	2,9	1,7
Alte țări	1300,0	96,4	24,5	24,5	1,5	-0,9
Deficitul balanței comerciale – total	-3064,1	97,2	100	100	0,4	-2,8
Țările CSI – total	-749,1	95,3	24,4	24,4	1,8	-1,2
Țările Uniunii Europene – total	-1334,8	99,0	43,6	43,6	0,9	-0,4
Alte țări	-980,2	96,1	32,0	32,0	-2,3	-1,2

Sursa: Elaborat de autor în baza datelor Biroului Național de Statistică.

Panorama dinamicii exporturilor pe grupe principale de țări indică o dezvoltare nefavorabilă a statelor CSI, nivelul cărora s-a diminuat cu 20,3% în anul 2014. În cadrul acestei grupe de țări, scăderi notabile ale exportului s-au produs în relațiile comerciale cu Federația Rusă (-32,9%) și cu Ucraina (-22,2%).

Pe fundalul scăderii exportului către blocul CSI, acesta crește cu 9,6% pentru statele membre UE. Principalii parteneri de export din statele UE sunt România (18,5%) și Italia (8,4%), urmate de Germania (5,9%) și Anglia (4,6%). Cele mai însemnate creșteri anuale au fost înregistrate de partenerii cu cote subunitare în totalul exportului: Letonia (+126%), Danemarca (+58%), Slovenia (+48%), Croația (+42%).

Blocul „Alte țări”, care deține o cotă de 15% în totalul exporturilor anului 2014, înregistrează o scădere a exporturilor de 2,7% față de anul precedent. Principalii parteneri din acest bloc cu care Republica Moldova deține relații de comerț sunt Turcia (4,5%) și Elveția (2,1%), urmate de SUA (1,4%) și Georgia (1%). Exporturile spre Turcia și spre Georgia scad, respectiv, cu 17 și 13%. Către Elveția și către SUA, exporturile cresc cu 27%.

Exportul. Graficul de mai jos (Figura 1) indică de-a lungul perioadei analizate o evoluție oscilatorie a exportului Republicii Moldova, determinată de evenimentele internaționale, de care exportul este, în principiu, dependent și determinat. Astfel, în anul 2009, exportul național scade cu aproape 20%, ca urmare a crizei economice mondiale. În următorii doi ani, exportul se relansează și crește până la maximum înregistrat în perioada analizată (43,8% față de anul precedent în 2011), urmat în anul 2012 de o nouă scădere în mărime de 2,5% față de anul precedent, cauzată de reducerea cererii de pe piețele internaționale, dar și din cauza anului agricol nefavorabil. După o redresare în anul 2013, în 2014 exportul se reduce cu 3,7% sub impactul embargoului rusesc, dar și a scăderii prețurilor principalelor produse pe piețele internaționale.

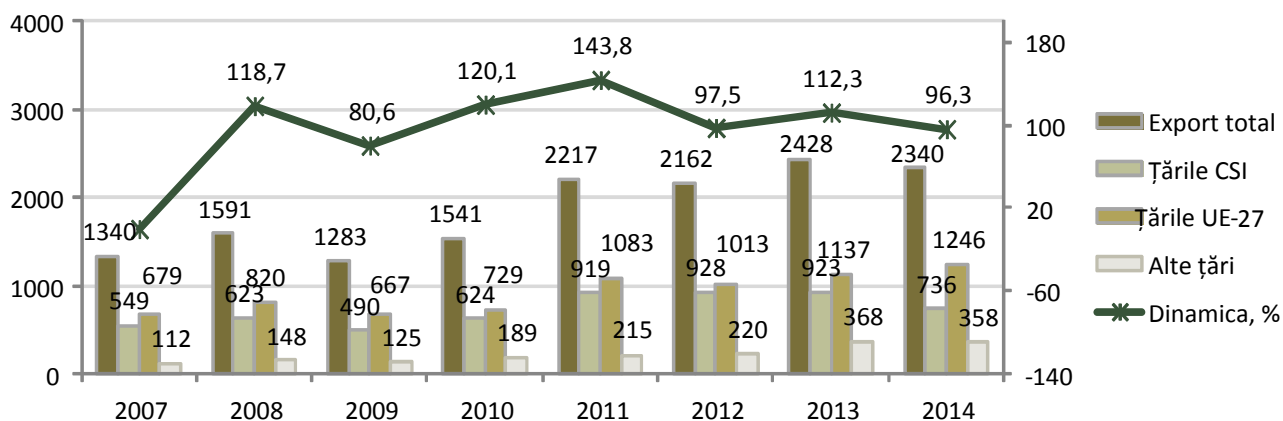

Fig. 1. Dinamica exporturilor de bunuri ale Republicii Moldova, 2007-2014, mil. dolari SUA

Sursa: Elaborată de autor în baza datelor Biroului Național de Statistică.

Figura 2 afișează o creștere a ponderii blocului european în relațiile de export ale Republicii Moldova de la 51% în 2007 la 53% în 2014. Perioada postcriză (după anul 2009) aduce cu sine o scădere a exportului spre zona UE de până la 47% în structura totală, dar evenimentele geopolitice și economice din spațiul estic (conflictul armat din Ucraina, sancțiunile asupra economiei rusești, embargoul rusesc asupra vinurilor, fructelor, legumelor și produselor de carne din Republica Moldova) au reorientat exporturile moldovenești spre piețele europene, în detrimentul pieței estice, astfel că în anul 2014, ponderea blocului CSI scade până la 31%. Concomitent, crește cota exportului spre „Alte țări”.

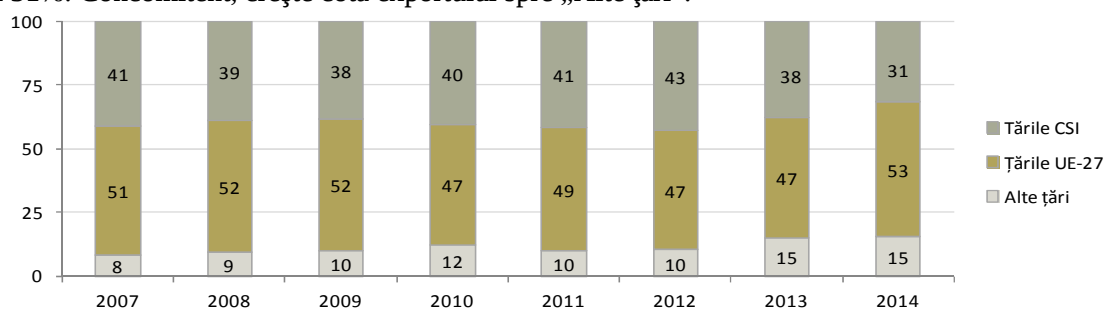

Fig. 2. Dinamica structurii exportului Republicii Moldova în perioada 2007-2014, %

Sursa: Elaborată de autor în baza datelor Biroului Național de Statistică.

În 2013, topul 3 al partenerilor de export al RM era constituit din Federația Rusă (26%), România (17%) și Italia (8%), Tabelul 2. În 2014, topul devine mai puțin concentrat (de la 51 la 47%) și se schimbă în defavoarea Rusiei, care cedează poziția fruntașă României (18,5%), Rusiei revenindu-i aproximativ aceeași cotă de 18% (o scădere de 8 p. p.). Italia obține un avans de 3 p. p. în cota importurilor.

Topul e continuat de Germania și de Republica Belarus, care au cote apropiate (5,8%). La distanțe mici una față de cealaltă se poziționează Ucraina, Anglia și Turcia, cu cote de aproximativ 4,6%. La reducerea exportului total cu 3,7% față de anul precedent, au contribuit, în sens direct, reducerea exportului spre: Rusia (-8,6 p. p.), ca urmare a embargourilor introduse, Ucraina (-1,3 p. p.) – în urma tensiunilor militare din estul țării, Turcia (-0,9%), Polonia (-0,9%), dar și alte state neincluse în lista primilor 18 parteneri de export ai RM. Principala contribuție la evoluția exportului total al RM îi revine Italiei (+2,4 p. p.) și Republicii Belarus (+1,8 p. p.).

Tabelul 1

Primele 18 țări partenere în export (88,3% în total exporturi)

Denumirea țării	EXPORT 2014		Structura, %		Gradul de influență la creșterea (+), scăderea (-) importurilor	
	Total, mil. \$	% față de anul precedent	2013	2014	2013	2014
TOTAL	2339,5	96,3	100,0	100,0	12,3	-3,7
România	434,0	105,6	16,93	18,55	2,5	0,9
Federația Rusă	423,7	67,1	26,02	18,11	-1,1	-8,6
Italia	243,4	131,4	7,63	10,40	-0,8	2,4
Germania	137,5	121,6	4,66	5,88	2,0	1,0
Republica Belarus	134,7	149,1	3,72	5,76	0,4	1,8
Ucraina	109,2	77,8	5,78	4,67	0,8	-1,3
Marea Britanie	108,2	102,6	4,34	4,62	1,0	0,1
Turcia	104,7	82,3	5,24	4,47	3,3	-0,9
Polonia	64,4	75,6	3,51	2,75	0,5	-0,9
Elveția	49,2	103,0	1,97	2,10	2,0	0,1
Kazahstan	45,3	115,4	1,62	1,94	-0,5	0,3
Bulgaria	37,9	116,3	1,34	1,62	-0,1	0,2
Franța	37,6	106,0	1,46	1,61	0,2	0,1
Statele Unite ale Americii	32,1	127,0	1,04	1,37	-0,2	0,3
Republica Cehă	29,9	116,7	1,06	1,28	0,4	0,2
Grecia	26,7	105,5	1,04	1,14	0,6	0,1
Georgia	24,5	87,3	1,15	1,05	0,4	-0,1
Austria	23,8	124,1	0,79	1,02	0,1	0,2

Sursa: Elaborat de autor în baza datelor Biroului Național de Statistică.

Circa o pătrime din totalul exporturilor moldovenești în anul 2014, ca și în anul 2013 (Tabelul 3), îi revine grupei de mărfuri II, conform Nomenclatorului Mărfurilor (NM) „Produse ale regnului vegetal” (23,5%), care în anul 2014 a înregistrat o creștere de 8,4% și a constituit 549,7 mil. dolari SUA. Cu ponderi mai mici, produsele vegetale sunt urmate de grupa IV „Produse alimentare, băuturi alcoolice, fără alcool și oțet; oțet” (16%), grupa XI „Materiale textile și articole din aceste materiale” (14%), grupa XVI „Mașini și aparate, echipamente electrice; aparate de înregistrat sau de reprodus sunetul și imaginile” (13%). Aceste patru grupe dețin în total 67% din exportul total.

Deși grupele de mărfuri menționate își păstrează pozițiile față de anul precedent, în structura listei se înregistrează modificări importante. Gradul de concentrare a exporturilor la nivelul primelor 4 grupe crește de la 65% în 2013 la 67% în 2014. Astfel, are loc o majorare a cotei „Produse ale regnului vegetal” cu 2,6 p. p., a grupei „Grăsimi și uleiuri de origine animală sau vegetală” cu 1,5 p. p. (datorată creșterii de 76% față de anul precedent). E necesar de evidențiat faptul că în urma embargoului impus de Rusia scade exportul grupei IV „Produse alimentare, băuturi alcoolice, fără alcool și oțet; tutun” pe piața CSI cu 12,6%, în cadrul căreia s-au redus subgrupele *Băuturi alcoolice, fără alcool și oțeturi* (-34%), *Preparate din legume, fructe sau din alte părți de plante* (-22%), *Preparate alimentare diverse* (-20%). În mod semnificativ, se reduce și subgrupa *Tutun și înlocuitori de tutun prelucrați* (-61%). Totodată, grupa „Metale comune și articole din metale comune” scade cu 56% față de anul precedent și își reduce ponderea cu 2,7 p. p., ca urmare a reducerii cu 86% a exportului de fontă, fier și oțel.

Tabelul indică creșteri ale mărfurilor agroalimentare și reduceri la nivelul mărfurilor cu un nivel de industrializare mai înalt, ceea ce denotă competitivitate și tehnologizare redusă a proceselor de producție.

Tabelul 2

Primele 14 grupe de mărfuri, care dețin 96,4% din total exporturi

Cod NM	Denumirea secțiunii de mărfuri	2014		Structura, %		Modificări structurale, p. p.
		mil. dolari SUA	în % față de anul precedent	2013	2014	2014
	EXPORT - total	2339,5	96,3	100	100	x
II	Produse ale regnului vegetal	549,7	108,4	20,9	23,5	2,6
IV	Produse alimentare, băuturi alcoolice, fără alcool și oțet; tutun	378,4	88,6	17,6	16,2	-1,4
XI	Materiale textile și articole din aceste materiale	330,1	99,9	13,6	14,1	0,5
XVI	Mașini și aparate, echipamente electrice; aparate de înregistrat sau de reprodus sunetul și imaginile	309,4	97,9	13,0	13,2	0,2
VI	Produse ale industriei chimice sau ale industriilor conexe	168,3	100,2	6,9	7,2	0,3
XX	Mărfuri și produse diverse	117,1	98,5	4,9	5,0	0,1
III	Grăsimi și uleiuri de origine animală sau vegetală	77,5	176,0	1,8	3,3	1,5
I	Animale vii și produse ale regnului animal	59,7	160,7	1,5	2,6	1,0
XIII	Articole din piatră, ipsos, ciment, azbest, produse ceramice; sticlă și articole din sticlă	58,7	100,9	2,4	2,5	0,1
XV	Metale comune și articole din metale comune	55,1	44,7	5,1	2,4	-2,7
VII	Materiale plastice și articole din acestea; cauciuc și articole din cauciuc	45,6	72,8	2,6	1,9	-0,6
XVI II	Instrumente optice, fotografice sau cinematografice, instrumente și aparate chirurgicale; instrumente muzicale;	36,0	87,4	1,7	1,5	-0,2
VIII	Piei brute [materie primă], piei tăbăcite, blănuri naturale și produse din acestea;	34,7	103,8	1,4	1,5	0,1
XII	Încălțăminte, obiecte de acoperit capul, umbrele etc.	34,0	94,4	1,5	1,5	0,0

Sursa: Elaborat de autor în baza datelor Biroului Național de Statistică.

În Tabelul 4 sunt prezentate datele privind exportul și importul pe diviziunea grupelor de mărfuri din complexul agroindustrial (CAI). În structura exportului, cota CAI se echivala cu 37,4% în anul 2008, după care a urcat rapid cu 9,7 p. p. și a atins o cotă de 41,7% în anul 2009. În acest an al crizei, pe fundalul reducerii exportului general al RM cu 20%, cresc indicii volumului fizic la aceste 4 grupe de mărfuri în condițiile reducerii indicilor fizici la celelalte grupe de mărfuri. Astfel, se explică creșterea ponderii înregistrată în 2009. În anul 2011, volumul fizic al grupelor menționate era depășit de cel al altor grupe, ceea ce a determinat ponderea CAI să se reducă până la 41,4%. În 2014, s-a înregistrat o nouă sporire a cotei CAI până la 45,5%, datorată, în principal, creșterii primelor două grupe de mărfuri (în componența cărora se includ cerealele (+44,3%), carnea (+79,4%), zahărul (+93,8%)). Reducerea cotei CAI de la 73,5% (1996) la 61,7% (2000) și, în continuare, la 45,5% (2014) indică diversificarea și industrializarea proceselor de producție și creșterea exportului mărfurilor cu o valoare adăugată mai înaltă [1, p. 39].

În ceea ce privește importurile, complexul CAI își variază cota de la 12,6% în anul 2007 la 13,5% în anul 2014. Majorările esențiale înregistrate în 2009 și în 2011 sunt tipice grupelor de mărfuri mai puțin elastice în comerțul internațional, care nu variază atât de puternic la șocurile economice, caz înregistrat pentru grupele de mărfuri CAI.

Tabelul 3

Comerțul exterior pe secțiuni conform sistemului armonizat, mil. dolari SUA

COD SA	Denumirea secțiunilor, a capitolelor	EXPORT								
		2005	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
	Total	1091,3	1 340,1	1 591,1	1 282,9	1 541,5	2 216,8	2 161,9	2 428,3	2 339,5
I.	Animale vii și produse ale regnului animal	17,2	13,6	10,1	9,1	27,0	38,0	37,8	37,2	59,7
II.	Produse ale regnului vegetal	131,9	162,7	210,1	263,9	340,7	471,0	360,5	507,0	549,7
III.	Grăsimi și uleiuri de origine animală sau vegetală și produse ale disocierii lor	37,8	55,3	62,9	50,7	47,6	77,5	89,7	44,0	77,5
IV.	Produse alimentare; băuturi alcoolice, fără alcool, oțet; tutun	396,2	274,6	311,9	281,0	316,9	330,6	390,9	427,3	378,4
	Produse C.A.I	583,1	506,2	595,0	604,7	732,2	917,1	878,9	1 015,5	1 065,4
	ponderea în export, %	53,4	37,8	37,4	47,1	47,5	41,4	40,7	41,8	45,5

COD SA	Denumirea secțiunilor, a capitolelor	IMPORT								
		2005	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
	Total	2311,8	3 689,5	4 898,8	3 278,3	3 855,3	5 191,3	5 212,9	5 492,4	5 317,0
I.	Animale vii și produse ale regnului animal	57,3	61,7	100,3	75,3	94,7	107,8	130,3	146,8	158,8
II.	Produse ale regnului vegetal	67,1	150,4	166,8	132,6	168,9	199,1	204,6	203,5	195,4
III.	Grăsimi și uleiuri de origine animală sau vegetală și produse ale disocierii lor;	9,9	16,0	20,9	16,1	19,3	25,1	28,4	30,0	25,6
IV.	Produse alimentare; băuturi alcoolice, fără alcool, oțet; tutun	150,6	237,9	343,4	289,7	308,6	355,8	380,0	403,5	339,6
	Produse C.A.I	284,9	465,9	631,4	513,6	591,5	687,8	743,3	783,8	719,3
	ponderea în import, %	12,3	12,6	12,9	15,7	15,3	13,2	14,3	14,3	13,5

Sursa: Elaborat de autor în baza datelor Biroului Național de Statistică.

Importul. De-a lungul perioadei 2007-2014, importul Republicii Moldova a prezentat o evoluție ascendentă, sporind anual, în medie, cu 5,35%, Figura 3. Principala contractare a importului s-a înregistrat în 2009 – anul crizei financiare internaționale – atunci când importul a înregistrat o scădere de 33,1%. Deși creșterea importului continuă până în 2013, anul 2014 se încheie cu o scădere de 3,2%.

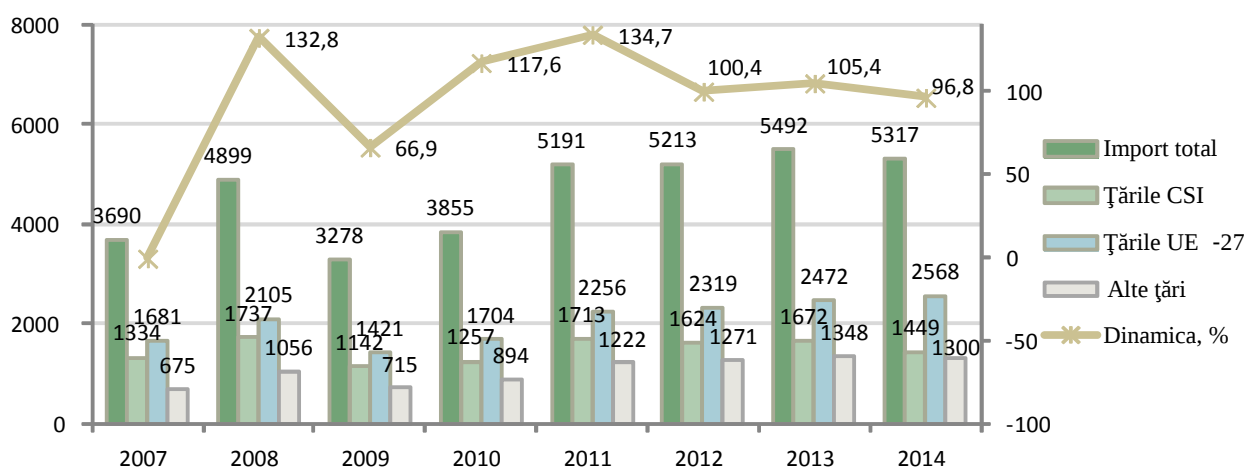

Fig. 3. Dinamica importurilor de bunuri, mil. dolari SUA

Sursa: Elaborată de autor în baza datelor Biroului Național de Statistică.

În structura importului de-a lungul perioadei analizate, a dominat cota statelor UE-27, urmată de blocul statelor CSI și de „Alte țări”. În evoluție, structura înregistrează modificări, iar ponderea importului din UE-27 și din „Alte țări” crește în defavoarea statelor CSI. Astfel, dacă în anul 2007, blocului CSI îi reveneau 36%, atunci în anul 2014, ca urmare a tensiunii geopolitice în Europa de est, cota acestuia scade până la 27%, în timp ce cota UE-27 crește de la 43% în 2008 la 48% în anul 2014, iar importul din „Alte țări” obține un avans de 6 p. p., ajungând la 24% în totalul importurilor.

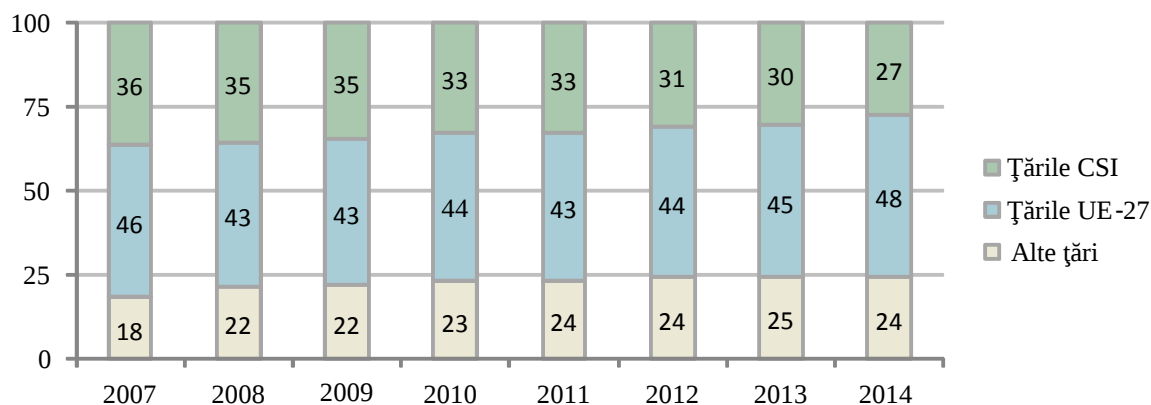

Fig. 4. Dinamica structurii importurilor de bunuri, %

Sursa: Elaborată de autor în baza datelor Biroului Național de Statistică.

Micșorarea importurilor cu 3,2% în 2014 a fost influențată, în mare parte, de evoluția relațiilor cu statele CSI (-4,1 p. p.) și cu „Alte țări” (-0,9 p. p.). Cererea crescândă dinspre statele europene a contribuit la compensarea scăderii cu 1,7 p. p.

Analiza structurală a importurilor pe ultimii doi ani indică o creștere a cotei principalului partener de import – UE, de la 45% în anul 2013 la 48,3% în anul 2014. Ritmul de dinamică a importurilor din zona europeană în anul 2014 a echivalat cu 3,9%, principalii parteneri de import rămân: România (15%), cu un ritm de dinamică a importurilor de 11,2%, Germania (8%) cu un spor de 8% și Italia (6%) cu o majorare de 2%. La o serie de state partenere, se înregistrează o diminuare a importurilor: Austria (-14%), Franța (-8%), Ungaria (-15%) etc.

La nivelul partenerilor CSI, majoritatea statelor înregistrează scăderi de ponderi. Federația Rusă, deși rămâne a fi partenerul de bază, deține 13,5% în anul 2014, în scădere cu circa 1 p. p. față de anul precedent. Dinamica importurilor este negativă și pentru: Ucraina (-17%, cu o pondere de 10,3%), Republica Belarus (-20%, cu o pondere de 3%), Kazahstan (-17%), Armenia (-10%), Azerbaidjan (-58%), Turkmenistan (-100%).

În cadrul blocului „Alte țări”, cea mai mare cotă a importurilor îi revine Chinei (9%), fiind urmată de Turcia (5,7%) și de SUA (1,4%). În timp ce importurile din unele state înregistrează creșteri – SUA (3,8%), Japonia (23%), Brazilia (de 2,6 ori), Serbia (+24%), scade esențial importul din Turcia (-21%), Israel (-51%), dar și din alte țări, care dețin ponderi nesemnificative în total importuri.

În 2014, lista primilor 18 parteneri de import ai RM era condusă de România (15%), Federația Rusă (14,4%) și Ucraina (10,3%). În anul analizat s-a remarcat o sporire a importurilor din România (111,2%), Polonia (109,2%), Germania (107,9%), Regatul Unit al Marii Britanii (110,4%) etc.

În același timp, ritmuri negative au fost înregistrate în cazul importurilor din Federația Rusă (-9%), Ucraina (-17,1%), Turcia (-21%), Republica Belarus (-20,4%), dar și din unele state europene (Austria, Franța, Ungaria, Bulgaria). Aceste diferențe de dinamică au determinat România să ia poziția de top în lista primilor 18 parteneri de import ai Republicii Moldova, poziție pe care o deținea Rusia, încă din anul 2010. La micșorarea importurilor totale ale RM, a contribuit, în cea mai mare măsură, reducerea importurilor din Ucraina (-2,1 p. p.), Turcia (-1,5 p. p.) și Federația Rusă (-1,3 p. p.).

În Tabelul 6 sunt afișate primele 15 grupe de mărfuri care dețin 98% din totalul importurilor Republicii Moldova în anul 2014. Topul 3 al grupelor de mărfuri intrate în țară în 2014 a fost constituit din grupa V „Produse minerale” (21,7%), grupa XVI „Mașini și aparate, echipamente electrice; aparate de înregistrat sau de reprodus sunetul și imaginile” (15,1%) și grupa VI „Produse ale industriei chimice sau ale industriilor conexe” (11,7%), care cuprindeau aproape jumătate din valoarea totală a importurilor în anul 2014 (48,5%).

Tabelul 4

Primele 18 țări partenere în import (85,9% din total import)

Denumirea țării	IMPORT 2014		Structura, %		Gradul de influență a țărilor la creșterea (+) și la scăderea (-) importurilor	
	Total, mil. \$	în % față de anul precedent	2013	2014	2013	2014
Import - total	5317,0	96,8	100,0	100,0	5,4	-3,2
România	803,1	111,2	13,15	15,10	1,9	1,5
Federația Rusă	717,2	91,0	14,35	13,49	-0,6	-1,3
Ucraina	546,4	82,9	12,00	10,28	1,2	-2,1
China	481,2	100,5	8,72	9,05	1,2	0,0
Germania	427,0	107,9	7,20	8,03	0,2	0,6
Italia	351,3	101,8	6,28	6,61	0,3	0,1
Turcia	300,9	79,0	6,94	5,66	-0,1	-1,5
Polonia	155,8	109,2	2,60	2,93	-0,2	0,2
Republica Belarus	142,0	79,6	3,25	2,67	0,1	-0,7
Austria	110,5	86,1	2,34	2,08	0,1	-0,3
Franța	93,8	92,3	1,85	1,76	0,0	-0,1
Ungaria	85,6	85,3	1,83	1,61	0,2	-0,3
Bulgaria	81,3	98,0	1,51	1,53	0,1	0,0
Statele Unite ale Americii	76,4	103,8	1,34	1,44	-0,1	0,1
Regatul Unit al Marii Britanii și al Irlandei de Nord	69,0	110,4	1,14	1,30	0,1	0,1
Republica Cehă	66,6	96,1	1,26	1,25	0,1	0,0
Olanda	56,2	114,7	0,89	1,06	0,0	0,1

Sursa: Elaborat de autor în baza datelor Biroului Național de Statistică.

Grupa de pe locul întâi însumează 1153,8 mil. dolari SUA și a înregistrat o diminuare de 8,2% față de anul precedent. Principala pondere în cadrul acestei grupe o deține gazul natural (35,5%), motorina (34,2%), benzina auto (13%). Ponderi semnificative mai dețin gazul lichefiat (5,5%) și energia electrică (4,5%). Scăderi considerabile de import s-au înregistrat la nivelul motorinei (-6,3%), al cărei indice valoric constituia 92,3%, al benzinei auto (-12%), care a scăzut atât fizic, cât și valoric cu cel puțin 6%, al energiei electrice (-50%), care a scăzut din contul reducerii cu 50% a volumului fizic importat. Este necesar de menționat faptul că ponderea energiei electrice s-a redus în cadrul grupeii de la 8,2% în anul 2014 la 4,5% în anul 2013 (cu o cotă de 1% în totalul importurilor), din cauza reducerii exportului de energie electrică a Ucrainei.

Tabelul 5

Primele 15 grupe de mărfuri, care dețin 98,0% în total importuri

Cod NM	Denumirea secțiunii de mărfuri	2014		Structura, %		Modificări structurale, p. p.	
		mil. dolari SUA	în % față de anul precedent	2013	2014	2013	2014
	Total, mil. USD	5 317,0	96,8	100	100	x	x
V.	Produse minerale	1 153,8	91,8	22,9	21,7	-0,5	-1,2
XVI.	Mașini și aparate, echipamente electrice; aparate de înregistrat sau de reprodus sunetul și imaginile	801,2	95,4	15,3	15,1	0,2	-0,2
VI.	Produse ale industriei chimice sau ale industriilor conexe	624,4	99,6	11,4	11,7	0,7	0,3
XI.	Materiale textile și articole din aceste materiale	357,0	92,3	7,0	6,7	-0,3	-0,3

XV.	Metale comune și articole din metale comune	345,9	107,4	5,9	6,5	0,4	0,6
IV.	Produse alimentare, băuturi alcoolice, fără alcool, oțet; tutun	339,6	84,2	7,3	6,4	0,1	-1,0
XVII.	Vehicule, aeronave, vase și echipamente auxiliare de transport	329,7	109,8	5,5	6,2	-0,4	0,7
VII.	Materiale plastice și articole din acestea, cauciuc și articole din cauciuc	328,4	102,4	5,8	6,2	0,0	0,3
II.	Produse ale regnului vegetal	195,4	96,0	3,7	3,7	-0,2	0,0
I.	Animale vii și produse ale regnului animal	158,8	108,1	2,7	3,0	0,2	0,3
XIII.	Articole din piatră, ipsos, ciment, azbest, ceramică; sticlă și produse similare	134,3	95,6	2,6	2,5	0,1	0,0
XX.	Mărfuri și produse diverse	121,5	92,4	2,4	2,3	-0,2	-0,1
X.	Pastă de lemn; hârtie și carton și articole din acestea	121,0	96,5	2,3	2,3	2,3	0,0
IX.	Lemn, cărbune de lemn și articole din lemn	102,5	105,7	1,8	1,9	0,0	0,2
XVIII.	Instrumente și aparate optice	95,6	115,3	1,5	1,8	0,0	0,3

Sursa: Elaborat de autor în baza datelor Biroului Național de Statistică.

Grupa de pe locul doi – grupa XVI „Mașini și aparate, echipamente electrice; aparate de înregistrat sau de reprodus sunetul și imaginile” a cifrat, în anul 2014, 801,2 mil. dolari SUA (în scădere cu 4,6% față de anul precedent) și deține o cotă de 15,1%. În cadrul grupei nominalizate, ponderea cea mai mare revine importurilor de fire, cabluri și alți conductori electrici (16%), aparate electrice pentru telefonie (9%), aparate de comutare pentru telefonie (7%), mașini de prelucrare automată a datelor (6%), mașini și utilaje pentru recoltat și treierat (6%). În comparație cu anul precedent, s-au redus importurile la fire și cabluri (-28%), aparate de comutare pentru telefonie (-9%), aparate electrice pentru telefonie (-13%), televizoare (-5%), mașini de prelucrare automată a datelor (-2%), aparate și dispozitive de laborator (-20%), dar și altele.

Locul trei în totalul importurilor îl ocupă grupa VI „Produse ale industriei chimice sau ale industriilor conexe” (în scădere cu 0,4% față de anul precedent) cu o cotă de 11,7%. În cadrul grupei de mărfuri nominalizate, cea mai mare pondere revine produselor farmaceutice (47%), pondere care a crescut cu 10% față de anul precedent. Alte ponderi semnificative revin produselor cosmetice (14%), insecticidelor, fungicidelor (11%), îngrășămintelor minerale (10%) și detergenților (6%).

Structura grupelor de mărfuri s-a respectat, în linii generale, față de anul precedent, cu excepția grupei IV „Produse alimentare; băuturi alcoolice, fără alcool, oțet; tutun”, care a scăzut cu 1 p. p. față de anul precedent și a ajuns să dețină 6,4% în totalul importurilor. Coborârea cu 3 poziții a acestei grupe se explică prin micșorarea atât a volumelor fizice importate, cât, mai ales, a prețurilor la unele produse agroalimentare. Astfel au ajuns să se reducă importurile de țigarete (-21%), produse de patiserie și brutărie (-13%), rachii și lichioruri (-14%), ciocolată (-15%), sosuri (-8%), bere (-17%), zahăr (-70%).

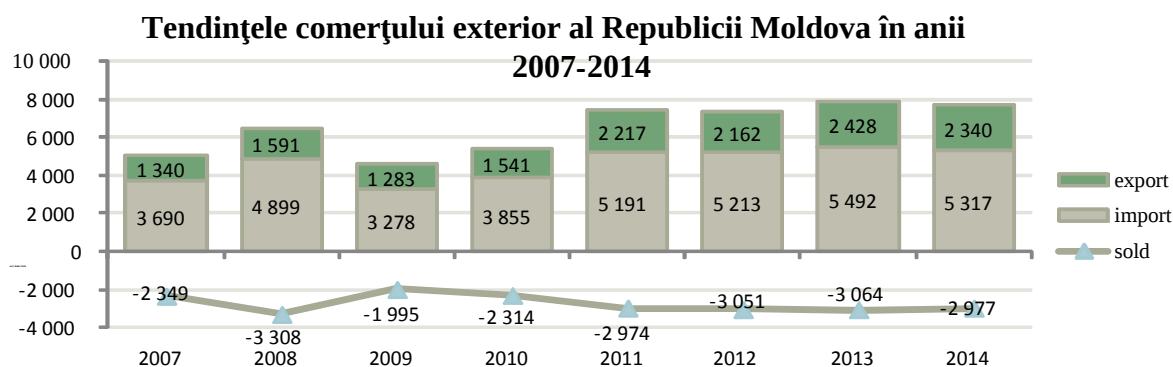

Fig. 5. Tendențele comerțului exterior al Republicii Moldova în anii 2007-2014, mil. dolari SUA

Sursa: Elaborată de autor în baza datelor Biroului Național de Statistică.

De-a lungul perioadei analizate (Figura 5), comerțul exterior al Republicii Moldova a avut un trend ascendent, cu excepția anului 2009. Analizând evoluția indicatorilor în perioada de după anul 2009, se constată că ritmul mediu anual de creștere a comerțului exterior s-a cifrat la 11%, exportul sporind anual, în medie, cu 13%, iar importul – cu 10%. Balanța comercială și-a păstrat valoarea negativă, care a sporit în mărime relativă cu 8%, în medie, anual.

Evaluarea prețurilor medii și a volumelor fizice de export și import

Pentru evaluarea prețurilor medii și a volumelor fizice, de obicei, se utilizează indicii prețului și indicele volumului fizic, care se calculează în baza formulelor lui Laspeyres. În teoria indicatorilor prețurilor la calcularea indicatorului Laspeyres pentru compararea prețurilor se utilizează volumele fizice de producție ale perioadei precedente din cele două perioade supuse analizei. Astfel, în cazul analizei prezente ca perioadă de bază servește anul 2013.

$$1. \quad I_p = \frac{\sum p_1 q_0}{\sum p_0 q_0} \quad (1)$$

$$2. \quad I_q = \frac{\sum p_0 q_1}{\sum p_0 q_0} \quad (2)$$

unde:

I_p – indicele prețului;

I_q – Indicele volumului fizic.

Analizând indicii prețurilor medii și ai volumelor fizice de export, în anul 2014 s-a înregistrat o reducere a prețurilor medii cu 0,3% și o majorare a volumelor fizice cu 4,3% (Tabelul 7). Întâietatea privind volumul fizic s-a atestat la grupele: „Animale vii și produse ale regnului animal” (+115,5%) și „Grăsimi și uleiuri de origine animală sau vegetală” (+104,2%). Creșteri mai puțin esențiale au punctat: „Mașini și aparate, echipamente electrice” (+22,1%), „Produse ale regnului vegetal” (+15,8%) și „Articole din piatră, ipsos, ciment” (+0,1%).

Reduceri semnificative de volum s-au înregistrat la nivelul grupelor: „Vehicule, aeronave, vase și echipamente auxiliare de transport” (-56,6%), „Metale comune și articole din metale comune” (-67,8%), „Pastă de lemn; hârtie și carton și articole din acestea” (-32%), „Materiale plastice și articole din acestea; cauciuc și articole din cauciuc” (-27%), „Produse minerale” (-31%) etc.

Cei mai mici indici ai prețurilor medii pe grupe de mărfuri s-au atestat la: „Grăsimi și uleiuri de origine animală sau vegetală” (-14%), „Produse alimentare; băuturi alcoolice, fără alcool, oțet; tutun” (-7,4%), „Produse ale regnului vegetal” (-7,7%), „Lemn, cărbune de lemn și articole din lemn” (-6,8%), „Mașini și aparate, echipamente electrice și părți ale acestora” (-6,3%) ș. a. Cele mai mari creșteri de prețuri medii s-au observat la nivelul grupelor: „Metale comune și articole din metale comune” (+29,1%), „Materiale textile și articole din aceste materiale” (+19,0%) și „Piei brute [materie primă], piei tăbăcite, blănuri naturale” (+18,0%).

Tabelul 6

Indicii volumelor fizice și ai prețurilor medii de export pentru principalele grupe de mărfuri în anul 2014

Nr. Gr.	Grupe principale	2013	2014	Raportul sumelor, %	Indicele prețurilor medii, %	Indicele volumelor fizice, %
		Suma, mii \$	Suma, mii \$			
I.	Animale vii și produse ale regnului animal	29 726,3	51 395,0	172,9	98,0	215,5
II.	Produse ale regnului vegetal	479 359,6	509 257,4	106,2	92,3	115,8
III.	Grăsimi și uleiuri de origine animală sau vegetală	43 728,3	76 788,6	175,6	86,0	204,2
IV.	Produse alimentare, băuturi alcoolice, fără alcool, oțet, tutun	412 937,3	352 328,2	85,3	92,6	99,2
V.	Produse minerale	30 689,4	20 365,8	66,4	98,2	69,3

VI.	Produse ale industriei chimice sau ale industriilor conexe	160 930,0	162 184,9	100,8	109,8	92,0
VII.	Materiale plastice și articole din acestea; cauciuc și articole din cauciuc	50 625,1	38 509,8	76,1	112,2	73,3
VIII.	Piei brute [materie primă], piei tăbăcite, blănuri naturale și produse din acestea	32 498,5	33 965,3	104,5	118,0	96,8
IX.	Lemn, cărbune de lemn și articole din lemn;	4 104,0	3 274,6	79,8	93,2	87,7
X.	Pastă de lemn sau din alte materiale fibroase celulozice; hârtie și carton și articole din acestea	23 666,5	17 771,3	75,1	113,4	68,1
XI.	Materiale textile și articole din aceste materiale	190 556,9	201 261,3	105,6	119,0	92,0
XII.	Încălțăminte, pălării, umbrele de soare, bastoane	35 924,7	33 960,9	94,5	105,6	91,1
XIII.	Articole din piatră, ipsos, ciment	46 814,2	46 699,1	99,8	99,4	100,1
XV.	Metale comune și articole din metale comune	63 211,1	20 962,3	33,2	129,1	32,2
XVI.	Mașini și aparate, echipamente electrice și părți ale acestora	265 872,1	270 720,4	101,8	93,7	122,1
XVII.	Vehicule, aeronave, vase și echipamente auxiliare de transport	34 973,1	13 459,2	38,5	100,4	43,4
XVIII.	Instrumente și aparate optice	26 182,9	22 309,8	85,2	95,3	90,3
Total		1 931 800,0	1 875 213,9	97,1	99,7	104,3

Sursa: Elaborat de autor în baza datelor Biroului Național de Statistică.

Analizând indicii prețurilor medii și ai volumelor fizice de import, în anul 2014 se constată o diminuare atât a valorii unitare (prețul mediu) a grupelor de mărfuri, cât și a volumelor fizice ale acestora. Astfel, indicele prețurilor medii pe total import a diminuat cu 2,6%, iar indicele volumului fizic – cu 1,8%.

Cele mai semnificative reduceri de cantitate s-au înregistrat în rândul grupelor „Produse alimentare, băuturi, tutun” (-16,3%), „Grăsimi și uleiuri de origine animalieră sau vegetală” (-9,3%), „Instrumente și aparate optice” (-8,0%). Majorări ale cantității importate s-au observat la nivelul grupelor: „Mijloace de transport” (+13,7%), „Produse ale regnului vegetal” (+11,9%), „Animale vii și produse ale regnului animal” (+9,9%), „Mașini, aparate și echipamente electrice” (+7,1%) ș. a.

Scăderea generală a indicilor de preț cu 2,6% se concretizează în indici reduși de preț pentru: „Produsele regnului vegetal” (88,3%), „Grăsimi și uleiuri de origine animalieră sau vegetală” (91,7%), „Încălțăminte, pălării; umbrele de soare; bastoane” (85,9%), „Articole din piatră, ipsos, ciment, sticlă și articole din sticlă” (89,9%) și „Grăsimi și uleiuri de origine animalieră sau vegetală” (91,7%).

Tabelul 7

Indicii volumelor fizice și ai prețurilor medii de import pentru principalele grupe de mărfuri în anul 2014

Nr. gr.	Grupe principale	2013	2014	Raportul sumelor, %	Indicele prețurilor medii, %	Indicele volumelor fizice, %
		Suma, mii \$	Suma, mii \$			
I.	Animale vii și produse ale regnului animal	130568,7	136342,5	104,4	95,7	109,9
II.	Produse ale regnului vegetal	166202,7	160072,2	96,3	88,3	111,9
III.	Grăsimi și uleiuri de origine animalieră sau vegetală	29300,9	24727,6	84,4	91,7	90,7

IV.	Produse alimentare, băuturi, tutun	366292,2	299738,9	81,8	98,2	83,7
V.	Produse minerale	1226226,7	1120122,9	91,3	96,6	94,9
VI.	Produse ale industriei chimice și produse conexe	521468,1	528375,5	101,3	101,5	99,8
VII.	Materiale plastice, cauciuc și articole din cauciuc	234993,0	245493,5	104,5	98,3	107,0
VIII.	Piei crude, tabăcite și articole din piele	28463,6	29345,4	103,1	112,0	97,0
IX.	Lemn, plută și împletituri din nuiele	79150,8	84566,4	106,8	101,0	106,1
X.	Hârtie și carton și articole din acestea	117969,9	114428,0	97,0	102,4	98,1
XI.	Materii textile și articole din acestea	144222,4	139143,7	96,5	106,5	93,8
XII.	Încălțăminte, pălării; umbrele de soare; bastoane	32236,4	28447,0	88,2	85,9	104,4
XIII.	Articole din piatră, ipsos, ciment, sticlă și articole din sticlă	62854,5	56317,3	89,6	89,9	99,5
XV.	Metale comune și articole din metale comune	239118,1	233287,7	97,6	95,5	102,3
XVI.	Mașini, aparate și echipamente electrice	572976,0	547842,7	95,6	97,3	107,1
XVII.	Mijloace de transport	283373,7	293145,2	103,4	96,5	113,7
XVIII.	Instrumente și aparate optice	32649,3	49445,2	151,4	162,2	92,0
Total		426866,	4090841,7	95,8	97,4	98,2

Sursa: Elaborat de autor în baza datelor Biroului Național de Statistică.

Concluzii. În condițiile unui deficit balanțier istoric, în Republica Moldova sunt necesare unele măsuri de redresare a situației existente:

1. Diversificarea piețelor de desfacere prin promovarea produselor autohtone;
2. Susținerea producătorului autohton prin subvenții, dar și prin accesul la fonduri străine de finanțare;
3. Problema majoră rămâne stimularea producerii în republică a mărfurilor substituibile cu cele de import. Astfel, importul depășește exportul, în principal, la următoarele subgrupe de mărfuri: detergenți (de 157 ori), crupe (de 30 ori), produse de parfumerie și cosmetică (de 3,3 ori), medicamente (2,2 ori) și altele. La poziția *Găini, rațe, găște și alte păsări domestice*, Republica Moldova nu înregistrează exporturi, în schimb, importă circa 11 mil. buc.

4. Intensificarea eforturilor în direcția dezvoltării grupelor de mărfuri cu un grad mai înalt de industrializare, deci, cu o valoare adăugată mai înaltă.

Referințe bibliografice

1. GANCIUCOV, V. *Analiza și elaborarea pronosticului balanțelor interramurale natural-valorice*: raport științific. Chișinău: Ed. IEFS, 2006. 168 p.
2. BIROUL NAȚIONAL DE STATISTICĂ AL REPUBLICII MOLDOVA. *Anuarul statistic al Republicii Moldova = Статистический ежегодник Республики Молдова = Statistical yearbook of the Republic of Moldova*. Chișinău, 2014. 558 p. ISBN 978-9975-78-932-5.
3. Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova [accesat 30 aprilie 2015]. Disponibil: www.statistica.md

Recomandat spre publicare: 08.05.2015

UNELE ASPECTE PRIVIND ACTIVITATEA INSTITUȚIILOR FINANCIARE
DIN REPUBLICA MOLDOVA

Ion MOROZNIUC¹, cercetător științific, INCE
Tatiana COLESNICOVA², doctor, conferențiar cercetător, INCE
Tatiana IAȚIȘIN³, doctorand, cercetător științific, INCE

Scopul publicației se reduce la o analiză economică detaliată și reală asupra evoluției activității instituțiilor financiare din RM, pentru a informa publicul cointerestat atât despre specificul și caracteristica sectorului bancar, cât și despre parcursul de dezvoltare a sectorului. Actualitatea tematicii este caracterizată prin faptul că studiul a fost realizat pe o perioadă îndelungată, cuprinzând evoluția sectorului bancar până la criza mondială și după aceasta prin comparația principalelor indicatori. Rezultatele obținute sunt relevante atât pentru instituțiile financiare, cât și pentru economia națională în întregime, ele pot contribui la dezvoltarea entităților economice în parte, prin cunoașterea situației din domeniu, pentru intensificarea relațiilor de interes reciproc între sectorul real al economiei și instituțiile financiare.

Cuvinte cheie: bancă comercială, sector bancar, active, depozite bănești, schimb valutar, monedă națională, credite neperformante, rulaj de casă, numerar, valută străină, stabilitatea financiară.

The purpose of the paper contains a real detailed economic analysis of the activity evolution of the financial institutions from the Republic of Moldova, in order to inform the interested public in the specific characteristics and features of the banking sector, as well as in the development of this sector. The actuality of this subject is characterized by the fact that the study refers to a long period of time, such it refers to the banking sector evolution before the global crisis and thereafter, by comparing the key indicators. Thus, it has been made a characterization of the real situation of the institutions from financial sector. The obtained results are relevant for both financial institutions and for the whole national economy. In this context they can contribute to economic development entities particularly, by knowing the real situation of this area.

Key words: commercial bank, banking sector assets, cash deposits, foreign exchange, local currency, nonperforming loans, cash turnover, cash, foreign currency, financial stability.

JEL Classification: F31; G00; E59; G21; E51.

Introducere. În Republica Moldova, la începutul anului 2014, funcționau 14 bănci licențiate de către Banca Națională a Moldovei (BNM), dintre care 4 sucursale ale băncilor și grupurilor financiare străine. Numărul total de subdiviziuni ale băncilor a constituit 1287, dintre care 344 filiale, 941 agenții și 2 puncte de schimb valutar. În anul 2013, sectorul bancar și-a continuat stabilizarea indicatorilor principali după revenirea din perioada de criză. Au fost înregistrate tendințe generale evolutive. Pe parcursul anului, sistemul bancar și-a orientat activitatea spre asigurarea fluxului monetar liber bazat pe principiul economiei de piață, deservirea necesităților agenților economici și a populației pentru păstrarea mijloacelor bănești și, mai puțin, spre creditarea activității economice a acestora.

Sistemul bancar a înregistrat, pe parcursul anului 2013, tendințe pozitive în activitatea sa. Activele au înregistrat o majorare față de anul 2012 cu 18,02 mld. lei sau cu 31%, însumând astfel 76,18 mld. lei. Creșterea activelor a fost determinată atât de sporirea datoriei cu 16,60 mld. lei (34,5%), cât și de majorarea capitalului cu 1,42 mld. lei (14,2%). Portofoliul de credite brut la 31 decembrie 2013 a constituit 42,69 mld. lei, majorându-se pe parcursul anului cu 7,2 mld. lei (20,6%). Soldul total al depozitelor la 1 ianuarie 2014 a constituit 51,89 mld. lei, mărindu-se față de sfârșitul anului 2012 cu 12,12 mld. lei (30,5%) datorită creșterii depozitelor persoanelor fizice cu 5,87 mld. lei (23%), alcătuind astfel 31,35 mld. lei, a depozitelor persoanelor juridice – cu 3,63 mld. lei (28,6%), însumând 16,32 mld. lei și a depozitelor băncilor – cu 2,62 mld. lei (162,8%), înregistrând 4,22 mld. lei. Ponderea depozitelor în PIB a crescut cu 6,9 p. p. față de 31 decembrie 2012 sau cu 52,0%. Ponderea depozitelor în valută străină în totalul depozitelor, la 1 ianuarie 2014, a constituit 44,7% (23,18 mld. lei), a căror valoare absolută a crescut, în comparație cu începutul anului, cu 5,75 mld. lei (33%).

¹ © Ion MOROZNIUC, ionmorozniuc@mail.ru

² © Tatiana COLESNICOVA, ctania@gmail.com

³ © Tatiana IAȚIȘIN, tatianaiatisin@yahoo.com

Depozitele în lei moldovenești în totalul depozitelor au consemnat 55,3% (28,71 mld. lei), majorându-se cu 6,37 mld. lei (28,5%), comparativ cu sfârșitul anului 2012. *Activele lichide* la finele anului 2013 au alcătuit 25,72 mld. lei, sporind față de începutul anului cu 6,56 mld. lei (34,2%). În structura activelor lichide, creditele interbancare nete până la o lună s-au mărit cu 5,94 mld. lei (2,8 ori), depozitele la BNM – cu 1,06 mld. lei (17,8%), numerarul și metalele prețioase – cu 342,4 mil. lei (13,9%).

Studiul asupra evoluției activelor băncilor comerciale și a sistemului bancar în întregime demonstrează o creștere care depășește cu mult rata creșterii PIB. Astfel, în anul 2013 în raport cu 2001, activele respective s-au majorat de circa 12,7 ori, pe când rata creșterii nominale a PIB – de doar 5,2 ori. Totuși, trebuie de menționat faptul că rata anuală de creștere a activelor sistemului bancar, până la declanșarea crizei, a fost cu mult superioară decât rata creșterii aceluiași indicator după criză. Dacă în anul 2007 față de 2006, activele au crescut cu 40,5%, atunci în anul 2011, creșterea a constituit doar 12,8% față de anul 2010, în anul 2012 față de 2011 – cu 18,3%, iar în anul 2013 în comparație cu 2012 – cu 31%. Astfel, rata medie anuală de creștere a activelor după criză a înregistrat 20,7%, Tabelul 1.

Creșterea activelor, a venitului net pe sistemul bancar, dar și a rentabilității capitalului acționar până în anul 2008 (începutul crizei financiare) a determinat atractivitatea sporită a băncilor comerciale pentru investitorii străini, însă, pe parcursul anilor postcriză, acest interes a scăzut în mod vizibil. Cota investițiilor străine predomină în volumul capitalului statutar al majorității băncilor, dar numai într-o singură bancă din cele 14 nu persistă capitalul străin.

Tabelul 1

Evoluția activelor și a venitului net pe sistemul bancar

	2001	2005	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2013/2012	
									(+, -)	(%)
Active (mld. lei)	6,00	18,01	39,12	39,94	42,30	49,28	58,16	76,18	18,02	131,0
Rata creșterii față de anul precedent, %	21,6	35,4	22,2	2,0	5,9	16,5	18,3	31,0	12,7	169,4
Venitul net (mld. lei)	0,25	0,48	1,27	-0,17	0,22	0,81	0,57	1,02	0,45	178,9
Rata creșterii față de anul precedent, %	-18,9	11,6	16,9	<0	>200	>200	<1	78,9	-	-
Rata creșterii nominale a PIB (%)	18,9	17,5	17,6	-4,6	6,9	6,4	6,7	8,9	2,2	132,8

Sursa: Elaborat de autori conform datelor BNS și ale BNM.

La 1 ianuarie 2014, *volumul total al depozitelor* în băncile comerciale a alcătuit 47,67 mld. lei (30,05 mld. lei însumau depozitele persoanelor fizice, iar 17,62 mld. lei – depozitele persoanelor juridice), fiind în creștere cu 9,51 mld. lei sau cu 24,9% în comparație cu data respectivă a anului 2013. Față de anul precedent, depozitele persoanelor fizice s-au majorat cu 4,79 mld. lei (19,0%), a persoanelor juridice – cu 4,72 mld. lei (36,6%). Astfel, pe parcursul anilor 2001-2013, volumul depozitelor bancare a crescut cu peste 13,8 ori (de la 3,44 mld. lei până la 47,67 mld. lei). Odată cu mărirea spectaculoasă a depozitelor, cota acestora în activele băncilor comerciale a înregistrat circa 62,6% în anul 2013, astfel, fiind în descreștere continuă din cauza creșterii avansate a activelor. Pondere majoritară în totalul depozitelor atrase este deținută, în continuare, de resursele mobilizate de la persoanele fizice – 65,8%, fiind asigurată, în acest fel, o bază stabilă pentru finanțarea activelor. Depozitele persoanelor juridice și cele de la bănci au constituit 34,2% din totalul resurselor atrase din afară. Menționăm că rata creșterii anuale a depozitelor bancare, în anul 2013, încă nu a atins nivelul ratei de creștere de până la criză. Astfel, dacă în anul 2007, rata creșterii depozitelor totale față de anul precedent a înregistrat circa 34%, apoi în anul 2013 față de 2010, acest indicator mediu anual a constituit doar 26,7%, Tabelul 2.

Tabelul 2

Volumul depozitelor bancare la 31 decembrie pentru anii respectivi, mld. lei

	2001	2005	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2013/ 2012, %
Volumul depozitelor persoanelor fizice	1,73	7,39	13,52	16,57	16,61	18,46	21,28	25,26	30,05	119,0
Rata creșterii (%)	74,0	-	30,7	22,6	0,2	12,1	12,0	18,7	19,0	---
Volumul depozitelor persoanelor juridice	1,71	6,35	9,58	10,63	7,22	8,48	8,83	12,9	17,62	136,6
Rata creșterii (%)	23,9	-	38,9	10,8	-6,4	3,0	7,8	24,7	36,6	---
Total depozite *	3,44	13,74	23,10	27,20	23,83	26,94	30,11	38,16	47,67	124,9
Rata creșterii (%)	38,4	-	34,0	17,7	-2,9	8,7	8,6	20,5	24,9	---
Total active	5,98	18,01	32,00	39,07	39,94	42,30	49,28	58,16	76,18	131,0
Cota depozitelor în activele băncilor (%)	57,6	76,2	72,2	69,5	66,2	66,0	65,4	65,6	62,6	---

Sursa: Elaborat în baza datelor Biroului Național de Statistică și ale Băncii Naționale a Moldovei, *nu sunt incluse depozitele băncilor – 4,22 mld. lei.

Volumul total al depozitelor la termen în moneda națională, atrase de bănci pe parcursul anului 2013, a înregistrat o descreștere cu 2,10 mld. lei sau cu 9,5%, aceasta, preponderent, datorându-se scăderii față de anul 2012 a volumului depozitelor la termen atrase de la persoanele juridice cu 2,72 mld. lei (28,4%), pe când depozitele la termen atrase de la persoanele fizice au evoluat în creștere cu 0,63 mld. lei (5,0%).

Pe parcursul anului 2013, volumul depozitelor la termen în valută străină a înregistrat o mișcare descendentă. Depozitele exprimate în valută străină s-au diminuat cu circa 268 mil. USD (19,3%), iar în MDL – cu 2,70 mld. lei (16,1%), în rezultatul reducerii depozitelor noi atrase de la persoanele fizice – cu 1,38 mld. lei (11,7%) și a celor atrase de la persoanele juridice – cu 1,33 mld. lei (26,5%). În același timp, deprecierea cursului leului moldovenesc față de moneda unică europeană și de dolarul SUA, pe parcursul anului 2013, a contribuit la o creștere cu circa 20% a depozitelor în valută străină (recalcul în lei MD), pe când în dolari SUA, creșterea a înregistrat doar 10,8%. La finele anului 2013, soldul depunerilor bănești ale persoanelor fizice a constituit 31,05 mld. lei, depășind cu 22,9% soldul creat la 1 ianuarie 2013, creștere generată de depunerile în moneda națională cu o dinamică mai accelerată (26,8%) decât cele în valută străină (18,0%). Volumul soldului depunerilor în moneda națională pe parcursul perioadei 2001-2013 a înregistrat o creștere de peste 18,7 ori, iar cel în valută străină – de 17 ori.

Ponderea depozitelor, în funcție de valută, către volumul total al depunerilor bănești ale persoanelor fizice pe parcursul anului respectiv, a variat între 45 și 56% cu prevalarea unei valute față de cealaltă. În anul 2013, acest raport a constituit 57,8% pentru moneda națională și 42,2% – pentru valuta străină, Tabelul 3.

Tabelul 3

Soldul depunerilor bănești ale persoanelor fizice la sfârșit de an, mld. lei

	2001	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2013/ 2012,%
Soldul total al depunerilor bănești	1,73	9,36	13,5	16,6	16,6	18,46	21,28	25,26	31,05	122,9
-în monedă națională	0,96	4,21	6,56	8,72	7,72	9,46	11,45	14,17	17,96	126,8
-în valută străină	0,77	5,15	6,96	7,85	8,89	9,00	9,83	11,09	13,09	118,0

Sursa: Elaborat în baza datelor Biroului Național de Statistică și ale Băncii Naționale a Moldovei.

În anul 2013, evoluția creditelor noi acordate a consemnat o dinamică pozitivă, alcătuind 30,5 mld. lei, în creștere cu 14,3% în comparație cu începutul anului. Cererea în creștere a creditelor a fost influențată benefic de scăderea ratelor dobânzilor și de evoluția din sectorul agricol. Însă sporirea acestui indicator a fost caracteristică doar creditelor acordate în moneda națională, volumul cărora a crescut cu 28,8% față de anul 2012, însumând 21,3 mld. lei, pe când volumul creditelor în valută străină a scăzut cu 9,3%, constituind 9,2 mld. lei.

Volumul creditelor în moneda națională, acordate persoanelor juridice pe parcursul anului 2013, s-a majorat cu 30,4%, (alcătuind 16,97 mld. lei), deținând cota de 79,7% în totalul creditelor noi acordate. Creditele acordate persoanelor fizice, deși dețin o pondere modestă în volumul total de creditare (20,3%), au înregistrat o creștere accentuată, de 22,7% față de anul 2012, atingând volumul de 4,31 mld. lei. Creditele acordate persoanelor juridice, în valută străină, au înregistrat o scădere de 9,9%, însumând 8,94 mld. lei și deținând o pondere de 97,1% din totalul creditelor acordate în valută străină. Soldul total al creditelor în economie la 31 decembrie a însumat 42,69 mld. lei, în creștere cu 18,7% față de soldul format la sfârșitul anului precedent, depășire generată atât de creșterea soldului creditelor pe termen scurt (19,5%), cât și de creșterea soldului creditelor pe termen mediu și lung (18,6%). Ponderea soldului creditelor pe termen mediu și lung a constituit 87,4% în totalul de credite pe economie și a însumat 37,32 mld. lei, fixând astfel o ușoară descreștere față de finele anului precedent. Ponderea creditelor pe termen scurt a constituit 12,6% din soldul creditelor pe economie înregistrate la sfârșitul anului, fixând o ușoară creștere în comparație cu soldul format la începutul anului, Tabelul 4.

Tabelul 4

Soldul creditelor în economie și structura lor (la sfârșitul anului respectiv)

	2000	2005	2009	2010	2011	2012	2013	2013/ 2012 (%)	Structura %	
									2012	2013
Soldul creditelor (mld. lei), dintre care:	2,29	9,99	23,88	26,92	30,96	35,95	42,69	118,7	100,0	100,0
Pe termen scurt	1,84	5,27	5,36	3,93	3,83	4,49	5,37	119,5	12,5	12,6
ponderea, %	80,5	52,8	22,5	20,9	12,4	12,5	12,6	-	-	-
Pe termen mediu și lung	0,45	4,72	18,52	22,99	27,13	31,46	37,32	118,6	87,5	87,4
ponderea, %	19,5	47,2	77,5	79,1	87,6	87,5	87,4	-	-	-
Rata creșterii volumului creditelor, %	40,1	35,0	-4,9	12,7	15,0	16,1	18,7	-	-	-

Sursa: Elaborat în baza datelor Biroului Național de Statistică și ale Băncii Naționale a Moldovei.

Menționăm că interesul populației pentru împrumuturi a scăzut. Conform datelor oficiale de la sfârșitul anului 2013, băncile dețineau un portofoliu de credite în mărime de circa 42,7 mld. lei, iar soldul depozitelor era de aproape 47,7 mld. lei.

În sectorul bancar, perioada de criză a fost însoțită de creșterea dramatică a volumului creditelor nefavorabile, care a determinat sectorul bancar, per ansamblu, să înregistreze pierderi în anul 2009, pentru prima dată în istorie. Creditele neperformante în creștere sunt un alt indicator care demonstrează că sistemul bancar este afectat de evoluțiile negative din economia națională, dar și de pe piețele externe. Pe parcursul anului 2013, creditele neperformante în valoare absolută s-au micșorat cu 189,3 mil. lei (3,7%), însumând 4,88 mld. lei, iar ponderea creditelor neperformante (substandard, dubioase și compromise) în totalul creditelor s-a micșorat cu 2,9 p. p. față de finele anului 2012, constituind 11,6% la 31 decembrie 2013. De asemenea, s-a micșorat și ponderea creditelor neperformante nete în capitalul normativ total cu 9,3 p. p., înregistrând 16,6% la sfârșitul anului.

Ponderea reducerilor pentru pierderi la credite în totalul volumului de credite la 1 ianuarie 2014 a constituit 9,7%, fiind în scădere în comparație cu începutul anului, cu 1,0 p. p. Menționăm că reducerile calculate la toate activele și angajamentele condiționale ale sectorului bancar au constituit 5,22 mld. lei, iar reducerile pentru pierderi din deprecieri formate – 2,39 mld. lei, cu o diferență înregistrată de 2,83 mld. lei. Stabilizarea nivelului portofoliului de credite neperformante a fost cea mai importantă realizare din anul

de după criză, 2010, însă va necesita timp pentru ca acest indicator să scadă până la nivelul admisibil stabilit în statele mai dezvoltate. De exemplu, portofoliul de credite neperformante pentru țările din UE este de maximum 5,5%.

La 1 ianuarie 2013, Banca de Economii a Moldovei (BEM), unica instituție financiară controlată de stat (56,2% de acțiuni), a raportat pierderi record de peste 313 mil. lei, situația fiind influențată negativ de creșterea vertiginoasă a cotei creditelor neperformante. Degradarea portofoliilor bancare a fost consecința managementului defectuos, a lipsei controlului din partea statului ca acționar majoritar, dar și a litigiilor dintre acționari.

Scurgerile de bani și traficul de influență atestat în activitatea BEM au adus prejudicii majore mediului de afaceri. Potrivit Agenției de rating și consultanță investițională Estimator-VM, la începutul anului 2013, capitalizarea bursieră a instituției a fost de doar 332,4 mil. lei față de 936,3 mil. lei în octombrie, anul 2012. Acest lucru s-a întâmplat după ce acțiunile BEM, comercializate prin intermediul sistemului interactiv al bursei, s-au ieftinit de la 40 la 14,2 lei pentru o unitate. Mai târziu, banca a încheiat un acord de comercializare a activelor și creditelor în valoare totală de 940 mil. lei, datorită căruia și-a îmbunătățit, în mod apreciabil, situația financiară, înregistrând, la 31 martie 2013, creșteri pentru majoritatea indicatorilor. Conform ratingului băncilor, întocmit de revista „Profit”, după trimestrul I al anului 2013, BEM a înregistrat rezultate impresionante (creșterea cu 93% a valorii în rating comparativ cu trimestrul IV, anul 2012), ceea ce i-a permis instituției să urce de pe poziția a cincea pe a patra în grupul de bănci cu active de peste 3 mld. lei. Având indicatori mici de rentabilitate, BEM a reușit să mărească portofoliul de credite cu 9%, a redus o parte din creditele neperformante (valoarea absolută s-a redus cu 27%), înregistrând un rezultat financiar pozitiv. Însă, banca avea un nivel ridicat de active cu lichiditate înaltă în bilanț, fapt care afecta eficiența utilizării resurselor.

Situația deplorabilă din ultimii ani a scos în evidență problema managementului ineficient, mai ales, a proprietății de stat. Decizia politică de preluare a unei bănci falimentare în plină criză, raidurile corporative, acțiunile întârziate și contradictorii ale instituțiilor publice, dar și devalorizarea totală a acțiunilor în rezultatul emisiunilor suplimentare au afectat grav Banca de Economii. Însă, cea mai mare degradare a băncii aparține totuși activității de creditare defectuoasă, în lipsa oricărui principiu de prudență. O altă problemă care a lovit banca a fost atacul mediativ, care a provocat retragerea unui volum important al depozitelor.

Evoluțiile din perioada anilor 2009-2013 au bulversat starea financiară a băncii, iar situația a degradat în măsura în care băncii putea să-i fie retrasă licența. La data de 30.09.2013, ponderea activelor BEM, în total active ale sectorului bancar, a înregistrat doar 10,5%, în scădere cu 2 p. p. în comparație cu 31.12.2010, iar a creditelor – în scădere cu 8 p. p. Situația degenera în mod continuu, devenind critică către începutul anului 2013, iar necesitatea de a asigura plata unor provizioane mai mari pentru pierderile obținute la credite a condus la o scădere bruscă a capitalului normativ total (ajungând sub limita critică de 200 mil. lei) și a suficienței capitalului ponderat la risc. Un posibil faliment al BEM ar fi produs un șoc în sistemul bancar, cu urmări grave pentru securitatea financiară a statului.

Problema creditelor nefavorabile rămâne a fi una de actualitate majoră pentru mai multe bănci din sistemul bancar moldovenesc. Această situație va impune băncile să fie, în continuare, extrem de precaute și rezervate în procesul acordării creditelor sectorului real al economiei, ceea ce va face ca relansarea economică să se manifeste într-un ritm mai lent decât în cazul în care băncile ar fi acordat mai multe credite. Totodată, băncile vor trebui să fie mai hotărâte în acțiunile de recuperare a creditelor problematice, în consecință, tot mai multe întreprinderi ar putea intra în procedură de faliment, iar activele acestora, ar fi preluate de bănci pentru comercializare și pentru recuperarea creditelor neachitate.

În anul 2013, încasările în numerar de către instituțiile bancare au însumat 81,41 mld. lei comparativ cu 73,81 mld. lei, încasări efectuate în anul precedent, fiind în creștere cu 10,6%. O situație similară a fost înregistrată și la capitolul eliberări de numerar. Pe parcursul anului au fost efectuate eliberări de mijloace bănești în numerar în sumă de 86,32 mld. lei ori în creștere cu 11,8% față de anul 2012. În ultimul deceniu, volumul rulajului de casă a cunoscut o creștere stabilă (mai accentuată în perioada 2004-2007), o excepție s-a înregistrat în anul 2009, cu recuperarea și stabilizarea în perioada anilor următori: 2010-2013. În comparație cu anul 2000, încasările totale s-au mărit de la 10,54 mld. lei până la 81,41 mld. lei în anul 2013, adică de peste 7,7 ori. Cea mai mare pondere la capitolul „Încasări” o dețin încasările de la comercializarea mărfurilor de consum, pondere care a înregistrat 40,6% în anul 2001 și 56,5% – în 2013, evoluând astfel de la 6,17 până la 46,04 mld. lei. O situație similară s-a înregistrat și la capitolul „Eliberări”. După o creștere durabilă pe parcursul anilor 2001-2008, acest indice a suferit o reducere esențială cu 3,1 mld. lei (5%) în anul 2009, ca mai apoi decalajul să fie recuperat pe deplin în anul 2010 și stabilizat în perioada 2011-2013.

În urma cercetării, eliberările au evoluat de la 15,15 mld. lei în anul 2001 până la 86,32 mld. lei în anul 2013 sau de 5,7 ori. Variația cea mai pronunțată în interiorul acestui indicator au înregistrat-o eliberările pentru cumpărarea valutei străine de la persoane fizice, care a crescut de 12,6 ori de la 3,1 până la 39,15 mld. lei în anul 2013, iar ponderea în total eliberări a variat de la 20,5% până la 45,3%.

Majorarea încasărilor pe parcursul anului 2013 a fost determinată de creșterea cu 12,9% a plăților pentru alte servicii acordate de întreprinderi, de comercializarea mărfurilor de consum – cu 10,6%, din impozite și taxe – cu 23,9%, de la transportul de pasageri – cu 17,5% etc. La capitolul „Eliberări”, creșterea volumului a fost înregistrată la majoritatea absolută a subindicatorilor. Ponderea „încasărilor de la comercializarea mărfurilor de consum” a evoluat în ultimii ani de la 54,7% în anul 2008 până la 56,5% în anul 2013, iar ponderea subindicatorului „de la vânzarea valutei străine” – a scăzut de la 8,4% până la 6,5%. De asemenea, la capitolul „Eliberări”, ponderea principalului subindicator „pentru cumpărarea valutei străine” în volumul total a variat de la 46,1% în anul 2008 până la 45,3% în anul 2013, iar eliberările „pentru salarii, burse, plăți sociale, pensii, indemnizații” – de la 14,1% până la 12,4%, Tabelul 5.

Tabelul 5

Evoluția și dinamica rulajului de casă în instituțiile financiare, mld. lei

	2001	2005	2010	2011	2012	2013	Structura,%		2013/ 2012 %
							2012	2013	
Total încasări, dintre care:	15,02	33,49	62,42	70,65	73,81	81,41	100,0	100,0	110,3
– de la comercializarea mărfurilor de consum	6,17	18,08	34,38	38,62	41,64	46,04	56,4	56,5	110,6
– din plățile pentru chirie și servicii comunale	0,56	1,17	2,26	3,91	4,71	4,82	6,4	5,9	102,3
– de la transportul de pasageri	0,32	0,67	1,42	1,65	1,89	2,22	2,6	2,7	117,5
– de la vânzarea valutei străine (persoane fizice)	1,52	2,64	4,44	4,96	4,80	5,28	6,5	6,5	110,0
– din impozite și taxe	0,70	0,82	1,33	1,52	2,09	2,59	2,8	3,2	123,9
– de la întreprinderi	--	--	3,13	3,85	4,59	5,18	6,2	6,4	112,9
– alte servicii	--	--	3,13	3,85	4,59	5,18	6,2	6,4	112,9
– alte încasări	5,75	10,11	18,59	19,99	18,67	15,27	19,1	18,8	81,8
Total eliberări, dintre care:	15,15	33,94	62,71	71,33	77,21	86,32	100,0	100,0	111,8
– pentru salarii, burse, pensii, indemnizații și asigurare	3,16	6,87	9,56	9,95	10,57	10,71	13,7	12,4	101,3
– pentru produse agricole	2,18	2,38	2,38	2,88	3,44	3,39	4,5	3,9	98,5
– pentru cumpărarea valutei de la persoane fizice	3,10	15,32	27,34	32,12	35,11	39,15	45,5	45,3	111,5
– pentru alte scopuri	6,71	9,37	22,83	26,39	28,09	33,07	30,0	38,4	120,0

Sursa: Elaborat de autor conform datelor BNS și ale BNM.

Rulajul total al valurilor tranzacționate contra MDL în anul 2013 a însumat echivalentul de 22,79 mld. USD, majorându-se cu 59,0% față de anul 2012. În structura rulajului total, cumpărările de valută străină pe piața valutară internă contra MDL au constituit 11,42 mld. USD, iar vânzările – 11,37 mld. USD. Ascensiunea spectaculoasă a tranzacțiilor a fost propulsată, îndeosebi, pe piața valutară prin virament, atât de băncile rezidente (de 4,4 ori) și de BNM (de 2,3 ori), cât și de tranzacțiile băncilor nerezidente (cu 56,5%). În comparație cu anul 2012, cumpărările de valută străină în anul 2013, efectuate de către băncile licențiate, s-au majorat, în mod semnificativ, cu 4,18 mld. USD (cu 62,4%), cu preponderență, datorită creșterii cumpărărilor de valută străină de la băncile rezidente – cu 3,34 mld. USD (de 4,4 ori) și de la BNM – cu 229,2 mil. USD (de peste 12 ori) etc. De asemenea, vânzările de valută străină, efectuate de către băncile licențiate, au crescut în anul 2013 cu 4,12 mld. USD, (cu 61,2%), majorarea fiind condiționată, îndeosebi, de creșterea vânzărilor către băncile rezidente – cu 3,35 mld. USD (de 4,4 ori) și de către BNM – cu 223,7 mil. USD (67,8%).

În gestionarea riscurilor, un efect al abordării băncilor comerciale, este sporirea indicatorilor lichidității acestora. Băncile rămân încă destul de reticente în creditarea sectorului real al economiei, în schimb, investesc activele disponibile în valori mobiliare de stat. Nivelul extrem de înalt de lichiditate în sistemul bancar, pe de o parte, reflectă capacitatea sistemului bancar de a acoperi eventualele pierderi și își ridică imunitatea față de eventualele turbulențe din economie; pe de altă parte însă, menținerea unor astfel de niveluri de lichiditate presupune costuri enorme de oportunitate, generate de posibilitatea ratată de a transforma aceste active în credite bancare pe termen lung. Totodată, valoarea înaltă a lichidității duce la utilizarea ineficientă a resurselor disponibile și reduce rentabilitatea băncilor.

Respectarea de către bănci a indicatorilor lichidității relevă existența surselor adecvate de finanțare pentru acoperirea necesităților potențiale atât pe termen scurt, cât și pe termen lung, pentru susținerea plăților aferente obligațiunilor și determină nivelul redus de vulnerabilitate a băncilor.

Situația financiară din sistemul bancar. În anul 2013, sectorul bancar a obținut rezultate financiare satisfăcătoare pe fundalul unor riscuri crescând atât pe plan intern, cât și extern. Însă, calitatea portofoliului de creditare nu a înregistrat o îmbunătățire vizibilă. Atragerea depozitelor a fost anemică pe parcursul întregii perioade a anului. Deciziile referitoare la BEM și la volatilitatea cursului de schimb au avut un impact negativ asupra încrederii deponenților în sistemul bancar autohton – o parte dintre aceștia, orientându-se spre depozite în valută cu maturități scurte.

Pe parcursul anului 2013, sectorul bancar a înregistrat următoarele tendințe: capitalul de gradul I, care reflectă un nivel de consolidare a băncilor licențiate și care permite acoperirea eventualelor pierderi fără prejudicierea siguranței financiare, a marcat o creștere de 14,6%, înregistrând 7,92 mld. lei. La data de 01.01.2014, toate băncile, cu excepția uneia, dispuneau de un capital de gradul I corespunzător minimului necesar (norma ≥ 200 mil. lei). Cota investițiilor străine în capitalul băncilor licențiate a constituit 72,2%, cu 0,5 p. p. în creștere în comparație cu sfârșitul anului 2012.

Activele băncilor au totalizat 76,18 mld. lei, cu 31,0% în creștere față de finele anului 2012 și indică o tendință persistentă de extindere a activității bancare. De asemenea, s-a mărit și ponderea lor în PIB, de la 66,0% până la 76,3%. Un impact semnificativ asupra majorării activelor a avut dinamica pozitivă la articolele: „*numerar și echivalente de numerar*” și „*împrumuturi și creanțe*”, care au crescut, respectiv, cu 69,5% (24,35 mld. lei) și cu 20,7% (43,73 mld. lei).

La 1 ianuarie 2014, activele lichide au alcătuit 25,72 mld. lei, fiind în creștere cu 6,56 mld. lei în comparație cu data respectivă a anului precedent (34,2%). În structura activelor lichide, creditele interbancare nete până la o lună s-au majorat cu 5,94 mld. lei (2,8 ori), depozitele la BNM – cu 1,06 mld. lei (17,8%), numerarul și metalele prețioase – cu 342,4 mil. lei (13,9%), iar valorile mobiliare lichide s-au micșorat cu 789,5 mil. lei (10,7%). Volumul total al creditelor noi acordate în anul 2013 s-a aflat pe un trend de creștere cu 14,3% față de anul precedent și a totalizat 30,50 mld. lei, iar volumul total al depozitelor noi atrase la termen a constituit 34,13 mld. lei, fiind în scădere cu 12,3%. Și soldul creditelor la sfârșitul anului a evoluat în creștere față de începutul anului, aceasta fiind o dovadă de dinamizare a procesului de creditare. Pe parcursul anului s-a îmbunătățit și calitatea portofoliului, creditele neperformante în valoare absolută au constituit 4,88 mld. lei, ceea ce denotă o ușoară scădere față de finele anului trecut (cu 3,7%). Ponderea creditelor neperformante nete în capitalul normativ total s-a redus cu 9,3 p. p. și înregistrează 16,6%, reducându-se astfel și riscul pierderilor de capital.

Soldul total al depozitelor la 01.01.2014 a sporit cu 30,5% și a înregistrat 51,89 mld. lei (inclusiv, depozitele persoanelor fizice – cu 23,0%, însumând 31,35 mld. lei), majorându-se cu 12,12 mld. lei (30,5%) față de sfârșitul anului precedent datorită creșterii depozitelor persoanelor fizice cu 5,87 mld. lei (23,0%)

până la 31,34 mld. lei, a depozitelor persoanelor juridice – cu 3,63 mld. lei (28,6%) până la 16,32 mld. lei și a depozitelor băncilor – cu 2,62 mld. lei (162,8%) până la 4,22 mld. lei. Ponderea depozitelor în PIB a crescut cu 6,9 p. p. față de 31 decembrie 2012, constituind, astfel, 52,0%. Ponderea depozitelor în valută străină în totalul depozitelor a înregistrat 44,7% (23,18 mld. lei), valoarea absolută fiind în creștere comparativ cu sfârșitul anului 2012 cu 5,75 mld. lei (33,0%). Depozitele în lei moldovenești au avut o pondere de 55,3% (28,71 mld. lei), majorându-se cu 6,37 mld. lei (28,5%).

Activele oficiale de rezervă la sfârșitul anului 2013 au constituit 2,82 mld. dolari SUA, fiind în creștere cu 0,85 mld. dolari SUA (43,1%) în comparație cu anul 2012, atunci când alcătuiau 1,97 mld. dolari SUA. Obligațiunile băncilor, la 1 ianuarie 2014, au alcătuit 64,53 mld. lei, majorându-se cu 16,60 mld. lei (34,5%) comparativ cu începutul anului. Ponderea majoră în totalul datoriilor a venit datoriilor financiare evaluate la costul amortizat. Astfel, volumul depozitelor clienților a însumat 55,27 mld. lei, fiind în creștere cu 15,36 mld. lei (38,5%) față de cel din 31 decembrie 2012.

Ponderea obligațiunilor băncilor mari în totalul obligațiunilor sectorului bancar la 1 ianuarie 2014 constituia 77,6%, majorându-se față de începutul anului cu 12,6 p. p. În același timp, s-a înregistrat o diminuare bruscă a ponderii obligațiunilor băncilor mijlocii cu 11,5 p. p., alcătuiind 20,2% în totalul obligațiunilor sectorului bancar. La începutul anului 2014, profitul băncilor licențiate a alcătuit 1,02 mld. lei, mărindu-se, comparativ cu anul precedent, cu 586 mil. lei (2,3 ori). Rentabilitatea activelor și a capitalului acționar a reprezentat, respectiv, 1,6 și 9,4%, fiind în creștere cu 0,8 p. p. și cu 5,1 p. p.

Așadar, pe termen scurt, situația din sistemul bancar va depinde, în mare parte, de evoluțiile din exterior. Scenariul pesimist presupune că sistemul bancar va resimți efectele, îndeosebi, prin reducerea consumului de pe piețele externe, consum care va reduce numărul companiilor debitoare ce exportă în Europa. Prin urmare, băncile vor reduce creditarea, iar acest fapt se va răsfrânge asupra profitabilității. În acest context, perspectivele economice globale vor rămâne sumbre în viitorul apropiat, mai ales, în cazul zonei EURO. În particular, criza datoriilor suverane creează riscuri noi pentru băncile comerciale.

În concluzie, putem menționa că:

1. Influențele economice din regiunea EURO au demonstrat, încă o dată, cât de vulnerabilă la șocurile externe este economia națională. Totuși, recuperarea rapidă a consumului intern a fost primul și principalul impuls pentru creșterea economică din perioada anilor 2010-2013. Însă, pe viitor, o dezvoltare economică sustenabilă poate fi asigurată doar prin tranziția de la creșterea bazată pe import și pe consum la creșterea bazată pe producere și pe export.

2. Este important ca statul să soluționeze, în mod sistemic, deficiențele instituționale, mai ales, în lipsa de atractivitate pentru investitori. Stimularea investițiilor interne, atragerea investitorilor externi și majorarea exporturilor vor constitui principalele provocări pentru Moldova și în următorii ani.

3. Sistemul bancar al Republicii Moldova, pe parcursul a mai multor ani, se dezvoltă cu ritmuri mai avansate decât ritmurile dezvoltării altor sectoare ale economiei naționale. Dar, resursele creditare, în mare parte, sunt îndreptate spre obținerea profitului garantat și rapid din creditele acordate pe termen scurt, pe când procesul dezvoltării durabile a ramurilor economiei necesită prevalarea creditării pe termen lung. De asemenea, ratele dobânzilor înalte la depozite și interesul populației pentru obținerea veniturilor sunt factori care nu încurajează investirea banilor în sectorul real al economiei.

4. După criză (perioada anilor 2010-2013), sectorul bancar a înregistrat o evoluție apreciabilă, chiar dacă nivelul de „bancarizare” a țării este destul de redus, iar creșterea continuă a cererii pentru servicii și produse bancare din partea agenților economici și, îndeosebi, din partea populației, constituie premise care vor asigura înregistrarea unei dinamici de dezvoltare favorabilă în viitor. Pentru sistemul bancar, anul 2013 poate fi considerat drept unul favorabil ca în majoritatea domeniilor economiei naționale, dar cu multe învățăminte pentru dezvoltarea sistemului bancar autohton, ca urmare a crizei. Băncile vor fi mai receptive să reia creditarea sectorului real al economiei doar odată cu apariția semnalelor sigure de relansare a acesteia. În cazul dat, ar putea fi observată o creștere a creditării sectorului real al economiei.

5. Declinul Băncii de Economii a fost generat de constrângerile critice ale economiei naționale: cadrul regulator ineficient, pasivitatea instituțiilor publice, justiția neadecvată, nivelul scăzut de transparență. Decizia din 2009 de a prelua o bancă falimentară, „Investprivatbank”, în plină criză economică, a fost determinantă pentru BEM. Preluarea activelor necalitative a sporit riscul băncii, iar executarea lentă a gajului aferent creditelor compromise a dus la înrăutățirea indicatorilor de capitalizare și la lichiditate. Un impact negativ decisiv pentru situația băncii a avut promovarea unei politici de creditare falimentară, realizată fără respectarea strictă a normelor de prudențialitate. Schemele complexe de creditare frauduloasă și dezinformarea a provocat un șoc neașteptat pentru bancă.

Referințe bibliografice

1. BIROUL NAȚIONAL DE STATISTICĂ AL REPUBLICII MOLDOVA. *Anuarul statistic al Republicii Moldova* = *Статистический ежегодник Республики Молдова* = *Statistical yearbook of the Republic of Moldova*. Chișinău, 2014. 558 p. ISBN 978-9975-78-932-5.
2. BANCA NAȚIONALĂ A MOLDOVEI. Raport anual 2012 [accesat 5 mai 2015]. Disponibil: <https://www.bnm.md/en/node/49541>
3. BANCA NAȚIONALĂ A MOLDOVEI. Raport anual 2013 [accesat 30 aprilie 2015]. Disponibil: <http://www.bnm.org/ro/content/raport-anual-2013>
4. BANCA NAȚIONALĂ A MOLDOVEI. Raport anual 2014 [accesat 5 mai 2015]. Disponibil: www.bnm.md/ro/content/raport-anual-2014
5. BIROUL NAȚIONAL DE STATISTICĂ AL REPUBLICII MOLDOVA. Buletin statistic trimestrial pentru anul 2014 [accesat 30 aprilie 2015]. Disponibil: <http://www.statistica.md/pageview.php?l=ro&idc=263&id=2210>
6. BIROUL NAȚIONAL DE STATISTICĂ AL REPUBLICII MOLDOVA. Buletin statistic trimestrial pentru anul 2013 [accesat 30 aprilie 2015]. Disponibil: <http://www.statistica.md/pageview.php?l=ro&idc=263&id=2210>
7. BIROUL NAȚIONAL DE STATISTICĂ AL REPUBLICII MOLDOVA. Buletin statistic trimestrial pentru anul 2012 [accesat 30 aprilie 2015]. Disponibil: <http://www.statistica.md/pageview.php?l=ro&idc=263&id=2210>

Recomandat spre publicare: 22.05.2015

MICROFINANȚAREA – VERIGA IMPORTANTĂ DE DEZVOLTARE A SECTORULUI FINANCIAR NEBANCAR DIN REPUBLICA MOLDOVA

Viorica POPA¹, doctorand, cercetător științific, INCE

Evoluția sectorului financiar nebankar din Republica Moldova, în anul 2014, demonstrează că deși acesta deține proporții reduse în economia țării, în comparație cu sectorul bancar, raza lui de cuprindere este foarte vastă, oferind servicii de creditare complementare celor din sectorul bancar, disponibile întreprinderilor mici și mijlocii pe întreg teritoriul țării. Drept urmare, în economia moldovenească trebuie să se producă ameliorări substanțiale în ceea ce privește: potențialul economic, comportamentul agenților economici, forța de competiție a produselor și a producătorilor agricoli și, nu în ultimul rând, capacitatea instituțională și administrativă cu o abordare specială pentru mediul rural. Scopul articolului reprezintă rolul și importanța sectorului de microfinanțare din Republica Moldova în perioada de incertitudine. Astfel, se elucidează principalele tendințe de dezvoltare a instituțiilor de microfinanțare în ultimii cinci ani, fiind reflectată prin îmbunătățirea tuturor indicatorilor. Actualitate. Accesul dificil la finanțare în Republica Moldova servește drept o constrângere actuală de care se ciocnește întregul sector al IMM. De aceea, microfinanțarea este un instrument puternic împotriva sărăciei. Accesul la servicii durabile, din punct de vedere financiar, permite săracilor să își mărească veniturile, să construiască valori și să reducă vulnerabilitatea față de șocurile externe. Metodele de cercetare aplicate în această lucrare sunt: metoda abstracției științifice, metoda analizei și sintezei, metoda logică și metodele statistice. Actele legislative ale Republicii Moldova reprezintă baza studiului elaborat, care reglementează activitatea sectorului de microfinanțare, datele statistice ale Biroului Național de Statistică al Republicii Moldova pentru anii 2010-2014 și, respectiv, Rapoartele de activitate a Comisiei Naționale a Pieței Financiare din Republica Moldova. Din punct de vedere științific, activitatea și caracteristica instituțiilor financiare nebankare au fost puțin studiate atât la nivel european, cât și în Republica Moldova, fiind reflectate, în mod tradițional, în articole sau în monografii. Rezultate. În final, autorul propune cele mai importante avantaje competitive ale instituțiilor financiare nebankare din Republica Moldova, axându-se pe recomandări valoroase pentru instituțiile financiare bancare și nebankare.

Cuvinte cheie: sector bancar, stabilitate financiară, microfinanțare, incertitudine, active, împrumuturi, credite, profitabilitate, solvabilitate.

The evolution of the nonbank financial sector in Moldova in 2014, demonstrates that, although it has a low share in the economy, compared with the banking sector, the radius of coverage is very extensive, offering services complementary to the banking sector loans, available for small and medium enterprises throughout the country. As a result, Moldovan economy should produce substantial improvements in terms of economic potential, the behaviour of economic, competitive products and farmers and not least institutional and administrative capacity with special approach for rural areas. The purpose of article is represented by the role and importance of the microfinance sector in Moldova in the period of uncertainty. Thus, it highlights the main trends of development of microfinance institutions in the past five years, as reflected by the improvement of all the indicators. Novelty. Difficult access to finance in Moldova serves as a current constraint that collides the entire SME sector. Thus, microfinance is a powerful tool against poverty. Access to financially sustainable services enables the poor people to increase their income, build value and reduce vulnerability to external shocks. Research methods used in this paper are: the method of scientific abstraction, analysis and synthesis method, the logical method and statistical methods. Information basis of the study consisted in legislative acts of the Republic of Moldova, which regulates the sector of microfinance, statistical data of the National Bureau of Statistics of the Republic of Moldova for the years 2010-2014, respectively, activity reports of the National Commission of Financial Market of the Republic Moldova on the microfinance sector activity. From the scientific point of view, the activity and features of the NFIs have been studied very little, both in Europe and Moldova, being made, usually traditionally, articles or monographs. Results. In conclusion, the author proposes the most important competitive advantages of NFIs in Moldova, focusing on significant recommendations for non-bank financial institutions.

Key words: banking sector, financial stability, microfinance, uncertainty, assets, loans, credit, profitability, solvency.

JEL Classification: E5; G12; G21; G23; G32; H81.

¹ © Viorica POPA, violin_s@yahoo.com

Introducere. Instituțiile financiare au un rol important în dezvoltarea economiei naționale, deoarece susțin, în mod permanent, procesele de producție, alocarea capitalului, realizarea de profit și asigurarea în timpul investiției de capital. Dar este oare suficient ca băncile să presteze toate serviciile financiare pentru care există cerere pe piață sau ca instituțiile financiare nebankare să asigure diversitatea și acoperirea întregului spectru de servicii financiare?

Astfel, activitatea instituțiilor financiare nebankare este complementară cu cea a băncilor, pentru că acestea prestează servicii care nu sunt potrivite pentru gradul de risc pe care și-l poate asuma o bancă. Avantajele competitive ale instituțiilor financiare nebankare derivă din faptul că pot fi orientate spre anumite sectoare de activitate sau spre grupuri de clienți care beneficiază atât de o reglementare flexibilă, cât și, uneori, de anumite stimulente fiscale. De asemenea, instituțiile financiare nebankare consolidează, în mod semnificativ, rezistența sistemului financiar la șocurile generate de crizele economice.

Activitatea de reglementare a sectorului financiar nebankar. Regulatorul sectorului financiar nebankar este Comisia Națională a Pieței Financiare (CNPF), care își exercită activitatea conform prevederilor Legii nr. 192-XIV din 12.11.1998, „privind Comisia Națională a Pieței Financiare”, care stabilește funcțiile și drepturile CNPF la capitolul: reglementare, licențiere și supraveghere a activității participanților profesioniști la piața financiară nebankară. De asemenea, Legea mai prevede că „împuternicirile CNPF în domeniul: reglementării, licențierii și supravegherii participanților profesioniști nu le dublează pe cele ale Băncii Naționale a Moldovei. Comisia Națională a Pieței Financiare este o autoritate autonomă a administrației publice centrale, responsabilă față de Parlament, care autorizează și reglementează activitatea participanților pe piața financiară nebankară și supraveghează respectarea legislației de către ei...”. (10). (Art. 1, *Legea privind Comisia Națională a Pieței Financiare nr. 192-XIV din 12 noiembrie 1998 [în redacția Legii Nr. 129-XVI din 7 iunie 2007]*).

Autoritățile administrației publice centrale au o influență directă asupra sectorului de microfinanțare:

- i. Parlamentul (emite legi);
- ii. Președintele (promulgă legi, emite decrete);
- iii. BNM (reglementează și supraveghează activitatea financiară a băncilor);
- iv. Ministerul Finanțelor (reglementează și supraveghează activitatea financiară a AEÎ, reglementează atât ținerea evidenței financiare și prezentarea rapoartelor financiare, cât și efectuarea auditului extern);
- v. Ministerul Economiei (reglementează concurența, acordă suport în dezvoltarea micului business, elaborează prognoze și programe economice și sociale);
- vi. Inspectoratul Fiscal de Stat (definește modul de ținere a evidenței fiscale, de calculare și achitare a impozitelor).

Conform Legii nr. 280-XV din 22.07.2004, „cu privire la organizațiile de microfinanțare”, organizațiile de microfinanțare au drept scop sporirea accesului populației, antreprenorilor individuali și întreprinderilor micro-, mici și mijlocii la sursele financiare. Organizația de microfinanțare poate fi constituită ca o societate cu răspundere limitată sau ca o societate pe acțiuni. Principiile de activitate ale organizațiilor de microfinanțare sunt:

1. asigurarea unei stabilități financiare în domeniul microfinanțării;
2. asigurarea transparenței în activitatea de microfinanțare;
3. respectarea principiului concurenței loiale.

Conform legii nr. 139-XVI din 21.06.2007, *Asociația de Economii și Împrumut* (AEÎ) este o organizație necomercială cu statut juridic special, constituită, în mod benevol, de persoane fizice și juridice, asociate după principii comune, care acceptă de la membrii lor depuneri de economii, le acordă acestora împrumuturi și alte servicii financiare conform categoriei licenței pe care o deține.

În anul 2014, Asociația Centrală a Asociațiilor de Economii și Împrumut (AEÎ) a înaintat solicitarea privind permiterea extinderii scopului și a modului de utilizare a fondului de lichidități (a Fondului Rezervei Instituționale și a Fondului Excesului de Lichidități), completarea Fondului de Lichidități¹ cu o nouă componentă – Fondul Excesului de Lichidități (FEL). FEL reprezintă o oportunitate investițională pentru AEÎ, care deține mijloace financiare disponibile, neutilizate conform prevederilor punctelor: 12 și 13 din Normele de prudență financiară a AEÎ. De asemenea, FEL constituie o alternativă de acces la resursele financiare, în special, pentru asociațiile de categoria A, care sunt dependente de creditele externe, obținute la momentul actual de la băncile comerciale și/sau organizațiile de microfinanțare.

¹ *Hotărârea CNPF „Cu privire la aprobarea Regulamentului privind fondul de lichidități al asociațiilor de economii și împrumut”, 2015.*

Deci, instituțiile de microfinanțare s-au dezvoltat ca o alternativă a sectorului bancar. În prezent, produsele oferite de organizațiile de microfinanțare reprezintă alternativa pentru creditele acordate de băncile comerciale. *Principala deosebire dintre organizațiile de microfinanțare și asociațiile de economii și împrumut constă în faptul că organizațiile de microfinanțare sunt categorii de entități care desfășoară activități de creditare cu titlu profesional și care nu atrag depozite sau alte fonduri rambursabile de public (membri).*

Analiza sectorului financiar nebancar din Republica Moldova în anul 2014. În anul 2014, indicatorii sectorului financiar nebancar din Republica Moldova au avut o tendință dinamică de creștere. Totuși, atât economia nefastă din 2014, cât și problemele din sectorul bancar (privind tranzacțiile dubioase ale unor bănci comerciale și situația precară a acestora) nu au generat probleme semnificative în sectorul financiar nebancar. Dimpotrivă, în anul 2014 asistăm la o redresare modestă a sectorului nebancar (creșteri de 1,74 p. p. ale activelor sectorului nebancar, raportate la PIB față de anul 2013, care au constituit – 5,7% active/PIB, dintre care: 3,4% – sectorul de microfinanțare, 2,3% – sectorul de asigurări, iar sectorul bancar a constituit 87,5%).

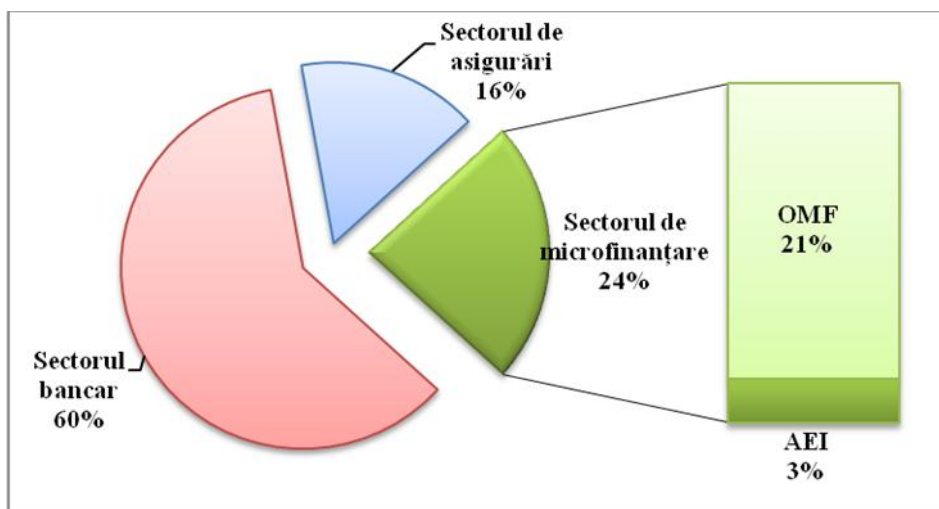

Fig. 1. Structura sistemului financiar în 2014 (% din total active)

Sursa: Calculele autorului conform datelor CNPF, BNM.

În anul 2014, **valoarea consolidată a activelor organizațiilor de microfinanțare** a constituit 3,318 mil. MDL, fiind în creștere cu 32,2% sau cu 809 mil. MDL față de finele anului precedent. Însă, în anul 2010, s-a înregistrat o scădere a activelor cu 7,7% în raport cu anul 2009. Un proces similar a fost înregistrat și în anul 2009, atunci când s-a atestat o scădere a activelor cu 21,2% în comparație cu anul 2008, scădere datorată, în mare parte, **influenței crizei economico-financiară mondială**. În raport cu PIB, activele au crescut în anul 2010 de la 2,6% la 3,4% în anul 2014, iar din anii 2011-2012 se observă o descreștere a acestui indicator.

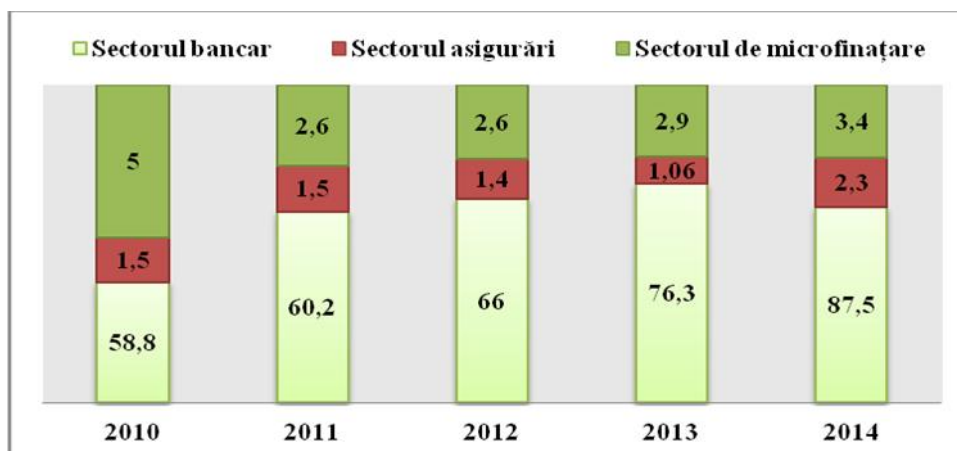

Fig. 2. Evoluția structurii sistemului financiar în anii 2010-2014 (active raportate la PIB), %

Sursa: Calculele autorului conform datelor CNPF, BNM.

Totuși, pe fundalul unei crize a creditelor care afectează mediul de afaceri din Republica Moldova, sectorul de microfinanțare este considerat unul stabil și rămâne a fi o alternativă viabilă sau o soluție care ar putea relansa piața de creditare din Moldova. Prin urmare, în anul 2014, instituțiile de microfinanțare, reprezentând o sursă de finanțare alternativă la creditele bancare, au acordat cu 28% mai multe împrumuturi față de anul 2013, respectiv, profitul acestor instituții a cunoscut o creștere de 41%. Cel mai mare risc pentru sectorul nebancar (microfinanțare) ar fi declinul unor ramuri care ar putea influența negativ activitatea instituțiilor nebancare în anul 2015. De aceea, OM nu ar putea crea situații de criză în sistemul financiar, deoarece nu atrage bani de la deponenți. De asemenea, în cazul în care OM se finanțează din banii proprii sau atrase prin împrumuturi nebancare, ele nu creează riscuri pentru sistemul financiar.

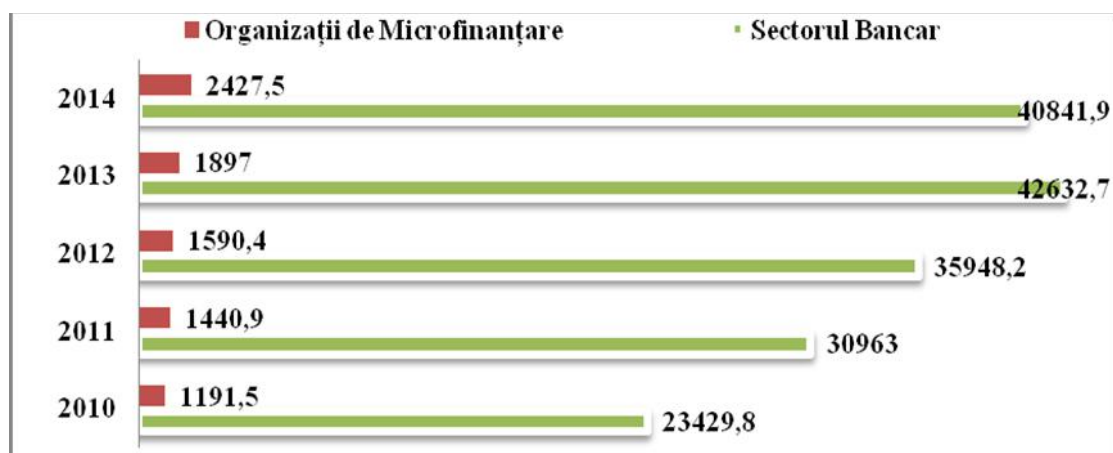

Fig. 3. Resurse financiare acordate de către instituțiile bancare și nebancare

Sursa: Calculele autorului conform datelor CNPF, BNM.

Dacă analizăm stabilitatea sectorului bancar în anul 2014, constatăm că a fost perturbată de unele efecte negative care au declanșat modificări la principalii indicatori prudențiali. Problemele din sectorul bancar au fost încorporate atât de tranzacțiile dubioase ale unor bănci comerciale, cât și de situația precară a acestora (Figura 4) și au influențat, în mod negativ, gradul de intermediere financiară, calculat ca ponderea în PIB a creditelor acordate de către bănci, acesta înregistrând o valoare de 36,6% la finele anului 2014, fiind în scădere cu 5,6 p. p. față de sfârșitul anului 2013.

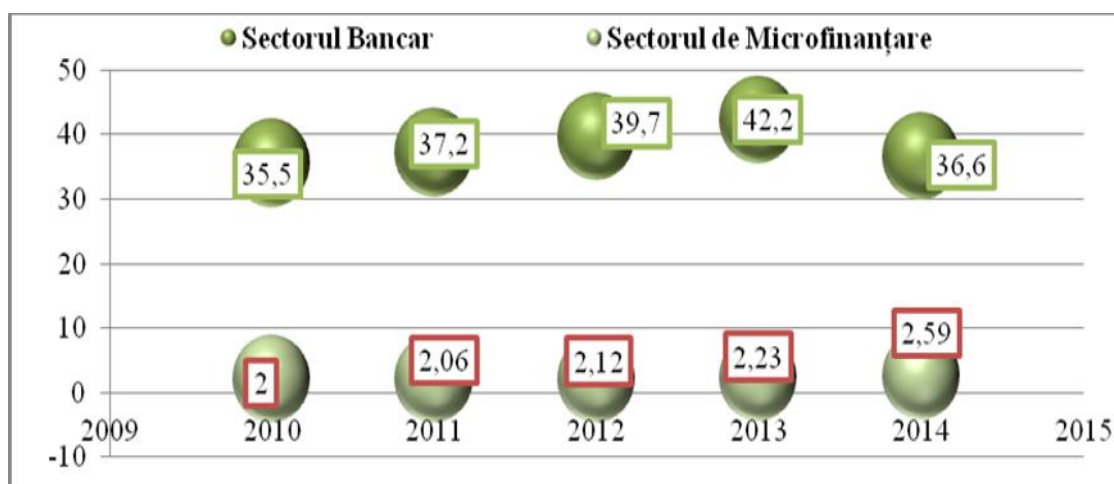

Fig. 4. Gradul de intermediere financiară (credite bancare și împrumuturile OMF în PIB), %

Sursa: Calculele autorului conform datelor CNPF, BNM.

Totuși, pentru Republica Moldova problema accesului la credite rămâne a fi una dintre cele mai importante constrângeri pentru mediul de afaceri. O caracteristică importantă evidențiată în ultimii ani este dispersarea, relativ proporțională, a împrumuturilor acordate de către OMF pe întregul spectru al domeniilor economiei naționale. Iar în anul 2014, ponderea cea mai mare, de circa 22,7%, era

reprezentată de împrumuturile acordate pentru consum; 18,4% din împrumuturi au fost acordate pentru industrie și comerț, prioritar întreprinderilor micro-, mici și mijlocii, pe când 15,3% sunt constituite din împrumuturile acordate pentru imobil, ponderea semnificativă a acestora se datorează valorilor mari ale împrumuturilor pentru procurarea locuințelor față de numărul relativ mic de beneficiari ai unor astfel de credite.

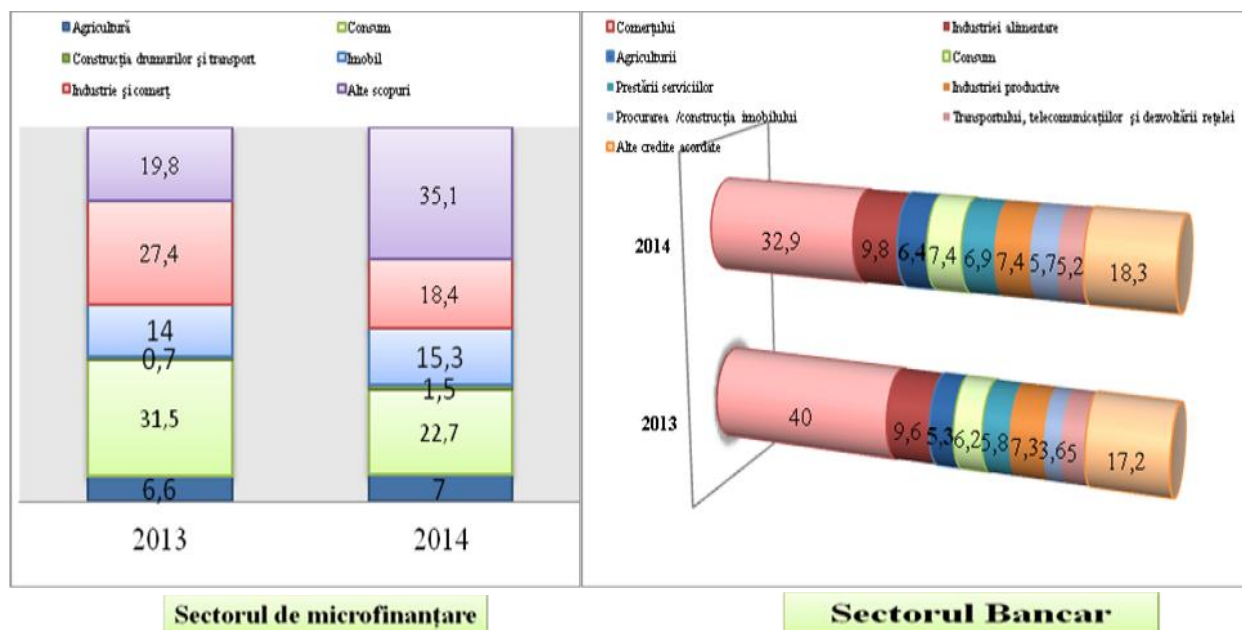

Fig. 5. Tipuri de credite și împrumuturile acordate de către Băncile comerciale și OMF pe direcții de utilizare, în 2013-2014, %

Sursa: Calculele autorului conform datelor CNPF, BNM.

Pentru evitarea riscurilor generate de activitatea de creditare, instituțiile financiare bancare și cele nebancare se orientează spre creditarea ramurilor care aduc profit. Astfel, observăm că în anul 2014, ponderea cea mai mare în portofoliul total de credite bancare a fost deținută de creditele acordate comerțului (32,9%), fiind urmate de creditele acordate industriei alimentare (9,8%), consumului (7,4%) și industriei prelucrătoare (7,4%), de creditele acordate pentru prestarea serviciilor (7%) și de creditele acordate agriculturii (6,4%).

Evoluția sectorului nebancar, conform indicatorului profitabilității (profit), în perioada anilor 2013-2014, a cunoscut o creștere de 41%, iar profitul băncilor pe întregul sistem a scăzut cu 23,7% față de perioada similară a anului 2013, din cauza rezultatelor financiare negative înregistrate la trei bănci comerciale.

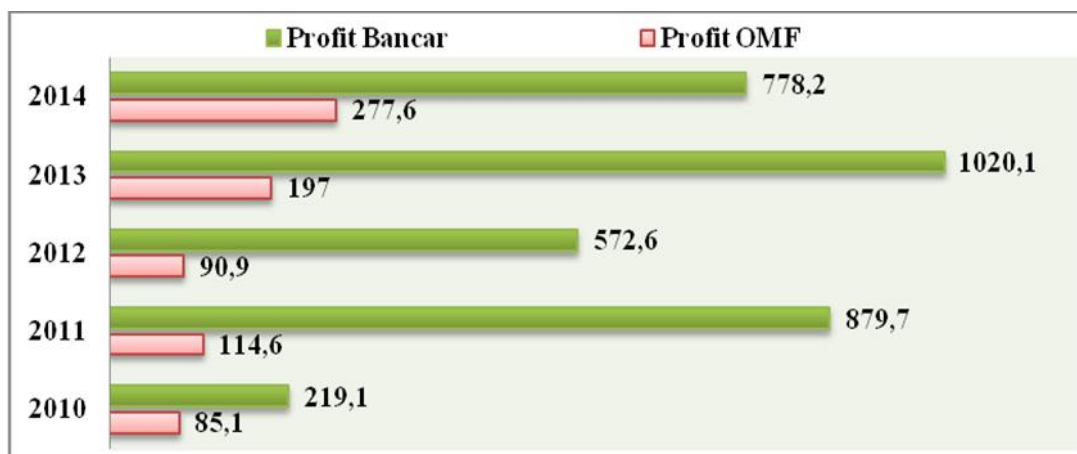

Fig. 6. Evoluția profitabilității instituțiilor de microfinanțare și bancare în 2010-2014

Sursa: Calculele autorului conform datelor CNPF, BNM.

În anul 2014, rata de rentabilitate a activelor OMF a constituit 8,3%, fiind în descreștere cu 0,4 p. p. față de valoarea înregistrată la sfârșitul anului 2013 (7,9%). Creșterea acestui indicator a fost condiționată de ascensiunea profitului net cu 40,6% față de anul 2013, în coraport cu valoarea relativ constantă a activelor înregistrate.

În acest context, analiza evoluției sectorului nebanca din Republica Moldova demonstrează că microfinanțarea permite gospodăriilor sărace să treacă de la supraviețuirea cotidiană la planificări pentru viitor, la investiții pentru o mai bună nutriție, la condiții îmbunătățite de viață. Apariția acestor instituții este cauzată atât de necesitatea activității de microfinanțare a sectorului rural, cât și de susținerea financiară a businessului mic și mijlociu și, anume, a activității antreprenoriale în sfera de producție, comerț și prestarea serviciilor.

Avantajele competitive ale instituțiilor financiare nebanca:

- ✓ pot fi orientate spre anumite sectoare de activitate sau spre grupuri de clienți, care beneficiază atât de o reglementare mai flexibilă, cât și, uneori, de anumite stimulente fiscale.

- ✓ dezvoltarea sectorului de microfinanțare contribuie la redresarea pieței muncii. În anul 2013, 10,7% din populația economică activă din Republica Moldova a beneficiat de împrumuturile sectorului de microfinanțare, sector reprezentat de asociațiile de economii și împrumut și de organizațiile de microfinanțare. Respectiv, 36,525 persoane au fost beneficiarii de împrumuturi ai asociațiilor de economii și împrumut, pe parcursul anului 2013, ceea ce a constituit cu 6% mai mult față de anul 2012.

- ✓ reprezentanții sectorului de microfinanțare vorbesc despre o sustenabilitate a microfinanțării consolidată pe viitor pe piața locală, în contextul în care serviciile de microfinanțare se bucură de un succes tot mai mare în mediul rural.

- ✓ oferă servicii de creditare care le completează pe cele din sectorul bancar, fiind disponibile întreprinderilor mici și mijlocii pe întreg teritoriul țării.

- ✓ OM nu pot crea situații de criză în sistemul financiar, deoarece nu atrag bani de la deponenți;

- ✓ în cazul în care OM se finanțează din banii proprii sau atrase prin împrumuturi nebanca, ele nu creează riscuri pentru sistemul financiar.

Pe lângă tendințele pozitive analizate, sectorul de microfinanțare se confruntă cu o serie de probleme, care împiedică, în mod continuu, dezvoltarea acestuia. Astfel, printre principalele constrângeri identificate, enumerăm:

- ✓ cadrul legal imperfect;

- ✓ sistemul slab de gestionare a riscurilor din cauza unui management neperformant;

- ✓ lipsa supravegherii din partea CNPF, care duce la o concurență neloială;

- ✓ diversificarea slabă a produselor oferite de către AEÎ;

- ✓ lipsa de informații despre istoria de creditare a beneficiarilor, care duce la sporirea riscurilor pentru creditori;

- ✓ rata dobânzii înaltă;

- ✓ riscuri asumate de nerambursare, în condițiile lipsei unui gaj la împrumuturile pe termen scurt (8).

Concluzii. Astfel, putem constata că pentru a asigura un mediu economic stabil și transparent, este necesară continuarea aplicării unor principii prudențiale sănătoase (care rămân a fi importante în contextul financiar actual), dar și continuarea îmbunătățirii managementului de performanță în cadrul fiecărei bănci comerciale.

Atât BNM, cât și CNPF trebuie să monitorizeze cu atenție evoluțiile mediului economic și financiar pe plan național și posibilele riscuri la adresa sectorului financiar bancar și nebanca și să acționeze în vederea menținerii indicatorilor prudențiali la un nivel adecvat.

Referințe bibliografice

1. Legea privind Comisia Națională a Pieței Financiare: nr. 192-XIV din 12.11.1998. In: Monitorul Oficial al Republicii Moldova. 1999, nr. 22-23, art. 91.
2. Legea asociațiilor de economii și împrumut: nr. 139-XVI din 21.06.2007. In: Monitorul Oficial al Republicii Moldova. 2007, nr. 112-116, art. 506.
3. Legea cu privire la organizațiile de micro-finanțare: nr. 280-XV din 22.07.2004. In: Monitorul Oficial al Republicii Moldova. 2004, nr. 138-146, art. 737.
4. *Codul european de bună conduită pentru acordarea de microcredite*. Comisia Europeană, Direcția Generală Politică Regională. 2013 [accesat 17 martie 2015]. ISBN 978-92-79-25964-7. Disponibil:

- http://ec.europa.eu/regional_policy/thefunds/doc/code_bonne_conduite_ro.pdf
5. POPA, Viorica. Rolul și importanța instituțiilor financiare nebankare în perioada de incertitudine: raport. 2015 [accesat 06 mai 2015]. Disponibil: <http://ince.md/ro/noutci-i-evenimente/mese-rotunde/510-masa-rotund-istabilitatea-financiar-a-republicii-moldova-realitate-probleme-i-soluii.html>
 6. POPA, V., POPA, N. Analiza funcționării și organizării sectorului de microfinanțare prin prisma indicatorilor de stabilitate financiară. In: Economie Financiară și Monetară – EFM 2013: Conferința internațională anuală, 25 octombrie 2012. București: Ed. Academia Română, 2013, pp. 149-158. ISSN 2344-3642.
 7. POPA, Viorica. Sectorul bancar. In: Tendințe în economia Moldovei. 2014, nr. 16, (trim. IV), pp. 53-63 [accesat 06 mai 2015]. ISSN 1857-3126. Disponibil: <http://ince.md/ro/activitatea-ince/publicatii/met/501-la-data-de-23-aprilie-2015-a-avut-loc-lansarea-publicaciei-trimestriale-tendine-n-economia-moldovei.html/>
 8. Studiul de evaluare a pieței de micro-finanțare în Republica Moldova [accesat 05 mai 2015]. Disponibil: <http://www.cnpf.md/file/AEI/3.pdf>
 9. Banca Națională a Moldovei [accesat 06 mai 2015]. Disponibil: www.bnm.md
 10. Consiliul Național al Pieței Financiare. 2015 [accesat 06 mai 2015]. Disponibil: www.cnpf.md

Recomandat spre publicare: 21.05.2015

FORMAREA FINANTELOR PUBLICE ÎN REPUBLICA MOLDOVA

Ion MOROZNIUC¹, cercetător științific, INCE

Această publicație reflectă rezultatele unui studiu asupra evoluției finanțelor publice din Republica Moldova. Organul central de specialitate, care elaborează și promovează politica unică a formării și gestionării finanțelor publice, al aplicării pârghiilor financiare în concordanță cu exigențele economiei de piață, este Ministerul Finanțelor (MF), care în numele statului participă la încheierea acordurilor bilaterale și multilaterale în vederea promovării și protejării investițiilor, evitării dublei impuneri și a combaterii evaziunilor fiscale.

Cuvinte cheie: finanțe publice, creștere economică, strategie națională, management, deficit bugetar, venituri publice, echilibru, cheltuieli publice, buget.

This publication reflects the results of a study about the evolution of public finances in the Republic of Moldova. The Ministry of Finance is the central body that elaborates and promotes the unique policies of formation and management of public finances, the application of financial instruments with the requirements of the market economy. This Ministry participates in bilateral and multilateral agreements to promoting and protecting investments, avoiding double taxation and combating tax evasion.

Key words: public finance, economic growth, national strategy, management, budget deficit, public revenues, balance, public expenditure, budget.

JEL Classification: G0; G01; G2; G20; O4; P44.

Introducere. Pe parcursul anului 2014, finanțele publice au avut o structură optimală din punctul de vedere al durabilității și al consolidării fiscale, valorile finale ale deficitului bugetar față de PIB estimat, înregistrând 1,8%, iar cel al cheltuielilor – 38,7%. Totodată, creșterea economică peste prognozele inițiale a contribuit la majorarea accentuată a veniturilor bugetare față de cheltuieli. Astfel, executarea cheltuielilor la un nivel de 96,4% față de prevederile inițial planificate a influențat menținerea deficitului bugetar sub nivelul de 2% din PIB.

De la proclamarea independenței, Republica Moldova a realizat și continuă să efectueze reforme privind gestionarea finanțelor publice, fiind asistată de mai mulți parteneri de dezvoltare și de instituțiile financiare internaționale. Eforturile de reformă au fost ancorate în cadrul acțiunilor pentru punerea în aplicare a strategiilor naționale de dezvoltare. Una dintre cele mai importante evoluții recente în reforma managementului finanțelor publice a fost elaborarea proiectului legii finanțelor publice și responsabilității bugetar-fiscale. Adoptarea și punerea în aplicare a acestei legi va marca o etapă importantă în promovarea reformelor managementului finanțelor publice și va contribui, în continuare, la modernizarea și consolidarea sistemului național de management al finanțelor publice.

Există mai multe strategii dedicate reformelor și dezvoltării sectorului public, care prevăd atât revizuiți legislative și normative, cât și planuri de acțiuni care înglobează mai multe probleme critice cu impact asupra finanțelor publice. Prin urmare, înțelegem de ce Moldova are nevoie de o strategie de îmbunătățire a managementului finanțelor publice: deoarece acest management acoperă o gamă largă și diversificată de domenii tematice, iar reforma managementului finanțelor publice nu poate fi privită într-un mod static, ceea ce înseamnă că activitățile și prioritățile trebuie să fie analizate în contextul circumstanțelor în schimbare și în cel al ideilor noi. Gestionarea finanțelor publice constituie o parte integrantă a managementului economic. Deci, managementul finanțelor publice este un instrument important pentru furnizarea politicilor fiscale și pentru realizarea obiectivului final de creștere susținută și de dezvoltare.

În anul 2014, după o perioadă de recesiune și de recuperare, caracterizată printr-o oarecare stabilizare a economiei, guvernarea a continuat să întreprindă măsuri, pe alocuri neordinare, care s-au soldat cu creșteri în majoritatea domeniilor și a ramurilor economiei naționale. Astfel, s-a ameliorat mediul de afaceri

¹ © Ion MOROZNIUC, ionmorozniuc@mail.ru

și s-a eficientizat sectorul public, ceea ce a avut un impact direct asupra colectării veniturilor la buget. Deoarece veniturile publice depind, în mare măsură, de activitatea economică și de consumul final, majorarea cererii interne a avut consecințe pozitive asupra formării finanțelor publice. De regulă, dificultățile în economie revin bugetului public național, care nu reușește să fie un instrument eficient pentru susținerea categoriilor vulnerabile ale populației, deoarece vulnerabilitatea este direct proporțională cu stagnarea economiei. De altfel, revenirea economică pe parcursul perioadei de după criză nu a fost însoțită de o promovare autentică a reformelor structurale, care ar fi încurajat dezvoltarea durabilă a economiei naționale.

În anul 2014, eforturile Guvernului au fost totuși direcționate spre consolidarea finanțelor publice și spre executarea calitativă a bugetului public național în condiții extrem de complicate, ca urmare a instabilității financiare și economice mondiale și, în special, a zonei EURO. În aceste circumstanțe, banii publici acumulați în buget trebuiau să fie alocați, cu o economisire prudentă, pentru investiții concrete, în așa fel, încât relansarea economică din anii 2010-2014 să continue la un nivel înalt în anii următori. Colectarea finanțelor publice pe parcursul anului 2014 a consemnat o evoluție ascendentă, înregistrând un ritm de creștere de 10,1% față de anul precedent și însumând 42,46 mld. lei, chiar dacă sarcina prevăzută pentru un an nu a fost asigurată în deplină măsură (98,8%).

În raport cu produsul intern brut (PIB), veniturile curente în anul 2014 au constituit 35,2% sau cu 0,3 p. p. peste realizările anului 2013 (34,9%). Veniturile fiscale continuă să dețină partea majoră în veniturile bugetului, iar principala sursă de venit rămâne, ca în anii precedenți, impozitele interne pe mărfuri și servicii, în special, veniturile acumulate din TVA. Relațiile favorabile cu organismele financiare internaționale și cu alți donatori externi au făcut posibilă finanțarea programelor de asistență financiară din partea partenerilor de dezvoltare pe parcursul anului 2014 și a permis atragerea la buget a suportului financiar extern sub formă de granturi în valoare de peste 4,0 mld. lei. Această asistență oferită Republicii Moldova de către organizațiile financiare internaționale și de către țările donatoare reprezintă o contribuție substanțială în scopul recuperării economice și al implementării reformelor necesare pentru modernizarea și relansarea economiei naționale. Cheltuielile publice totale în anul 2014 au alcătuit 44,4 mld. lei (94,0% față de volumul prevăzut), fiind cu 14,8% mai mari în comparație cu anul 2013. Cheltuielile publice raportate către PIB au constituit 40,7% sau cu 2,0 p. p. în creștere față de nivelul atestat în anul 2013. Astfel, deficitul bugetar în anul 2014 a înregistrat 1,95 mld. lei sau circa 1,8% din PIB estimat în perioada respectivă. La 1 ianuarie 2015, soldul datoriei de stat externe a constituit circa 1,31 mld. dolari SUA, majorându-se cu 15,9 mil. dolari comparativ cu începutul anului 2014. Datoria de stat internă a alcătuit 7,08 mld. lei, fiind în creștere cu circa 400,0 mil. lei sau cu 6,1% față de aceeași dată a anului precedent.

Astfel, conchidem că echilibrarea finanțelor publice și eficientizarea lor este posibilă doar prin: continuarea reformelor în sectorul public și, în primul rând, în sfera gestionării fondurilor publice, combaterea sectorului neformal, introducerea reformei sectorului de asigurare socială și de pensii și dezvoltarea pieței valorilor mobiliare de stat.

Bugetul public național (BPN) este un factor principal în dezvoltarea finanțelor publice, care reprezintă totalitatea veniturilor și a cheltuielilor bugetului de stat, ale bugetelor unităților administrativ-teritoriale, ale bugetului asigurărilor sociale de stat și ale fondurilor asigurărilor obligatorii de asistență medicală, iar legile respective reprezintă documente financiare importante ale anului. Astfel, bugetul devine un instrument eficient pentru coordonarea activităților Guvernului și ale instituțiilor acestuia. Veniturile BPN sunt constituite din impozite, taxe și din alte încasări specificate de legislația în vigoare.

Veniturile proprii (curente) obținute în anul 2014 la BPN au alcătuit 42,46 mld. lei, dintre care circa 61,9% (în anul 2013 – 57,9%) revin veniturilor administrate de bugetul de stat (BS), 21,9% (în 2013 – 22,3%) – veniturilor administrate de bugetul asigurărilor sociale de stat (BASS), 9,9% (în anul 2013 – 14,0%) – veniturilor administrate de bugetele unităților administrativ-teritoriale (BUAT) și 6,4% (în 2013 – 5,7%) – veniturilor administrate de compania națională de asistență medicală (CNAM). Rezultatele obținute arată o îmbunătățire a colectărilor de venituri la BPN față de anul precedent și o stabilizare a finanțelor publice ale statului. În comparație cu anul 2013, veniturile proprii s-au mărit la toate componentele BPN (BS – cu 17,6%, BASS – cu 7,9%, BUAT – cu 10,3% și CNAM – cu 21,9%), cu excepția BUAT, colectările proprii ale căroră au alcătuit 75% față de anul precedent, deoarece 4 unități administrativ-teritoriale au fost

implicate în experimentarea autonomiei financiare. Nivelul executării veniturilor bugetului public național pe componente în anul 2013 poate fi analizat, observând datele din Tabelul 1.

În anul 2014, veniturile curente acumulate la BPN au fost asigurate față de sarcinile stabilite la nivelul de 98,9%, însă, depășind cu 10,1% sau cu 3,49 mld. lei nivelul obținut în anul 2013 la capitolul „venituri”. În volumul total al veniturilor bugetului public național, veniturile fiscale au constituit 35,64 mld. lei, iar încasările nefiscale – 1,35 mld. lei sau au atins un nivel de 110,7 și 100,0% în comparație cu realizările anului 2013. În raport cu anul 2013, veniturile fiscale s-au majorat cu 3,45 mld. lei, iar încasările nefiscale s-au situat la același nivel. Pentru susținerea bugetului și pentru proiectele finanțate din surse externe, din partea donatorilor externi și a investitorilor autohtoni, au fost debursate granturi în sumă de peste 4,13 mld. lei, dintre care granturi externe – 4,05 mld. lei. Pe parcursul anului 2014, bugetul public național a colectat venituri fiscale în proporție de 83,9% din totalul veniturilor, ceea ce arată o creștere cu 10,8% sau cu 1,1 p. p. față de anul 2013.

Tabelul 1**Volumul și structura veniturilor BPN pe componente, mld. lei**

	Prevăzut 2014	Executat		Devieri (+, -)		%		Structura (execut. 2014) %
		2014	2013	față de prevăz. 2014	față de execut. 2013	față de prevăz. 2014	față de execut. 2013	
Venituri în BPN (total/curente), dintre care:	42,96	42,46	36,91	-0,50-	5,56	98,8	115,1	100,0
	38,75	38,32	34,83	0,43	3,51	98,9	110,1	100,0
Bugetul de stat (total/curente)	28,20 24,15	27,72 23,72	22,44 20,17	-0,48 -0,424	5,28 3,55	98,3 98,2	123,5 117,6	65,3 61,9
Bugetul asigurărilor sociale de stat (total/curente)	12,19 8,366	12,04 8,38	10,61 7,78	-0,154 0,012	1,449 0,617	98,7 100,1	113,7 107,9	28,4 21,9
Bugetele unităților administrativ- teritoriale (total/curente)	11,144 3,781	11,09 3,783	9,44 4,88	-0,057 - 0,019	1,64* - 1,10*	99,5 100,1	117,4 77,5	26,1 9,9
Bugetul companiei naționale de asistență medicală (total/curente)	4,655 2,455	4,64 2,437	4,16 2,00	-0,017 - 0,017	0,477 0,437	99,6 99,3	115,5 121,9	10,9 6,4

*fără cele 4 UAT incluse în experiment.

Sursa: Elaborat de autor, conform datelor Ministerului Finanțelor.

Veniturile administrate de Serviciul Fiscal de Stat constituie 55,9% din volumul veniturilor BPN, iar 36,3% revin veniturilor administrate de Serviciul Vamal. Sarcina anuală de colectare a veniturilor a fost realizată de către organele fiscale la un nivel de 100,5% (cu 122,3 mil. lei mai mult decât prevederile anuale) și de către organele vamale – la nivel de 97,7% (cu 361,5 mil. lei mai puțin față de prevederile anuale). Totodată, în comparație cu anul 2013, încasările administrate de către organele Serviciului Fiscal au crescut cu 3,15 mld. lei sau cu 15,3%, iar veniturile administrate de către organele Serviciului Vamal – cu 819,0 mil. lei sau cu 5,6%. Încasările nefiscale au alcătuit 3,2% din total venituri, iar la sursa de „alte venituri”, încasările anuale au constituit 5,47 mld. lei (12,9% din volumul total al veniturilor).

Studiul despre evoluția formării părții de venituri la BPN arată că, pe parcursul anilor 2005-2014, s-a observat o creștere stabilă a indicilor principali – venitul global, majorându-se de peste 2,9 ori (de la 14,53 până la 42,46 mld. lei), cu excepția anului 2009, atunci când acumulările de venituri au fost afectate de impactul crizei economice și financiare mondiale, fiind cu mult mai mici (cu circa 9%) decât în anul anterior.

Trebuie să menționăm că rata medie anuală de creștere a încasărilor la buget în anii de după criză a fost mai modestă decât până la criză. Astfel, dacă în anii 2006-2008, rata medie anuală de creștere a veniturilor a constituit 19,6%, atunci, în anii postcriză (2010-2014), această rată a înregistrat doar 10,8%. Astfel, deducem că efectele negative ale crizei în sectorul finanțelor publice încă nu au fost epuizate pe deplin. În volumul veniturilor colectate pe parcursul anilor de analiză, sursei veniturilor fiscale îi revine ponderea cea mai mare, care variază între 82 și 92%, Tabelul 2.

Tabelul 2

Evoluția acumulărilor de venituri în BPN și structura acestora, mld. lei

	2005	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2014/ 2013 %
Venituri, total	14,53	23,24	27,54	30,16	33,53	36,91	42,46	115,0
ponderea, %, dintre care:	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	-
Venituri fiscale	12,06	19,52	22,55	25,60	28,86	32,19	35,64	110,7
ponderea, %	83,0	84,0	81,8	84,9	86,1	92,4	83,9	-
Încasări nefiscale	0,76	0,84	1,42	1,18	1,34	1,35	1,35	100,0
ponderea, %	5,3	3,6	5,2	3,9	4,0	3,9	3,2	-
Alte venituri	1,70	2,88	3,58	3,38	3,33	3,37	5,47	162,3
ponderea, %	11,7	12,4	13,0	11,2	9,9	3,7	12,9	-

Sursa: Elaborat de autor, conform datelor BNS și ale Ministerului Finanțelor.

Cheltuielile bugetului public național sunt determinate de cheltuielile bugetare prevăzute de lege pentru satisfacerea necesităților societății, dintre care: acoperirea necesităților social-culturale și de cercetări științifice, întreținerea aparatului de stat, acoperirea necesităților militare, achitarea datoriei de stat, acordarea de subvenții, dezvoltarea sectorului economic al economiei naționale etc. Pe parcursul anului 2014, din bugetul public național au fost efectuate cheltuieli în volumul total de 44,40 mld. lei din cele 47,23 mld. lei aprobate sau cu 2,83 mld. lei sub nivelul prevederilor anuale. Astfel, nivelul executării părții de cheltuieli a BPN a constituit 94,0 % din volumul prevăzut pentru anul de referință. Însă, în comparație cu anul 2013, cheltuielile BPN au crescut cu 5,73 mld. lei sau cu 11,5%. Studiul efectuat denotă faptul că la toate cele patru componente ale BPN au fost înregistrate economii de cheltuieli bugetare, comparativ cu prevederile anuale, în volum de 2,83 mld. lei. Prin urmare, cheltuielile efectuate din bugetul de stat au fost cu 1,68 mld. lei sub nivelul celor prevăzute, din bugetele unităților administrativ-teritoriale – cu 0,88 mld. lei, din bugetul asigurărilor sociale de stat – cu 0,24 mld. lei, iar din bugetul companiei naționale de asistență medicală – cu 0,23 mld. lei. Volumul cheltuielilor publice efectuate din BPN în anii 2013 și 2014, inclusiv din componentele acestuia, este analizat în Tabelul 3.

Tabelul 3

Cheltuielile publice efectuate din BPN și pe tipuri de bugete, mld. lei

	Prevăzut		Executat		Devieri +; –		% față de prevăzut	
	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014
Bugetul public național	40,1	47,23	38,67	44,40	-1,43	-2,83	96,4	94,0
Bugetul de stat	24,54	31,03	23,90	29,35	-0,64	-1,68	97,4	94,6
Bugetele unităților administrativ-teritoriale	9,37	12,23	8,88	11,35	-0,49	-0,88	94,8	92,8
Bugetul asigurărilor sociale de stat	10,77	12,27	10,74	12,03	-0,03	-0,24	99,7	98,0
Bugetul companiei naționale de asistență medicală	4,32	4,91	4,23	4,68	0,09	-0,23	97,9	95,4

Sursa: Elaborat conform datelor Ministerului Finanțelor.

În anul 2014, partea preponderentă a cheltuielilor publice din BPN (circa 66,3%) a fost direcționată pentru realizarea programelor cu caracter social-cultural. În domeniul economiei naționale au fost direcționate circa 17,5% pentru: apărare, menținerea ordinii publice și a securității naționale – 7,3%, pentru servicii de stat cu destinație generală – 4,9% etc. În anul 2013, ponderea indicatorilor nominalizați a constituit: 68,2, 16,0, 7,2 și 5,4%. Prin urmare, executarea bugetului public național în anul 2014 s-a soldat cu un deficit bugetar, exprimat prin depășirea cheltuielilor față de venituri cu 1,95 mld. lei, majorându-se cu 0,19 mld. lei în comparație cu situația anului precedent.

În acest sens, este necesar să menționăm că evoluția cheltuielilor publice a fost totuși stabilă, marcând o creștere remarcabilă pe tot parcursul perioadei vizate. În mare parte, această creștere a avut loc datorită aflului de ajutor extern, fără precedent pentru Republica Moldova, care a permis stabilizarea bugetului și evitarea unui scenariu macroeconomic dezastruos.

Pe parcursul anilor 2005–2014, cheltuielile efectuate din BPN s-au majorat de aproape 3,2 ori (de la 13,95 mld. lei până la 44,40 mld. lei). Majoritatea cheltuielilor bugetare efectuate în perioada indicată revin cheltuielilor pentru „acțiuni social-culturale”, ponderea cărora a variat între 63,3% și 72,6%. În anul 2013, acest indicator a înregistrat 66,3%. În pofida tuturor presiunilor existente, Guvernul a reușit totuși să mențină deficitul bugetar la un nivel apreciabil și chiar dacă nu s-a încadrat în atingerea țintei inițiale de a realiza un deficit de sub 1% din PIB, insistența cu care această politică a fost implementată a constituit un reper esențial în cadrul reformelor. În anul 2014, datorită eforturilor depuse în vederea asigurării veniturilor bugetare în continuă creștere și a disciplinei financiare, a fost posibilă menținerea deficitului bugetului public național la un nivel de 1,8% din PIB estimate, cu păstrarea obiectivului de reducere în următorii ani până la 0,7% din PIB. Deci, se pretinde obținerea unui deficit bugetar dintre cele mai mici din țările regiunii Europene.

În concluzie, putem menționa că:

1. Pe parcursul anului 2014, eforturile Guvernului au fost direcționate spre consolidarea finanțelor publice și spre executarea calitativă a BPN în condiții extrem de complicate din punct de vedere financiar. Concomitent, politica bugetar-fiscală propusă pentru anii viitori urmărește atât echilibrarea și fortificarea surselor bugetare, cât și unificarea și simplificarea sistemului fiscal. Însă, din cauza existenței riscurilor externe, politica dată nu va putea asigura stabilitatea fiscală pentru următorii ani.

2. Atât în condițiile creșterii economice, cât și ale creșterii presiunilor existente în plan intern și extern, Guvernul a reușit totuși să mențină deficitul bugetar la un nivel apreciabil. Și chiar dacă nu s-a încadrat în atingerea țintei inițiale de a realiza un deficit de sub 1% din PIB, insistența cu care această politică a fost implementată a constituit un reper esențial pentru reformele din sectorul public.

3. În scopul realizării unei creșteri economice durabile pe termen mediu, este necesar să asigurăm atât îmbunătățirea aspectului calitativ al finanțelor publice, cât și echilibrarea prudentă a cheltuielilor cu veniturile bugetare prin: i) readucerea graduală a deficitului bugetar la termeni sustenabili de finanțare; ii) minimalizarea dependenței de granturile și de creditele externe prin dezvoltarea pieței valorilor mobiliare de stat; iii) îmbunătățirea continuă a sistemului de planificare și gestionare a finanțelor publice; iv) continuarea reformelor în sectorul public, care au drept scop eficientizarea cheltuielilor bugetare.

Referințe bibliografice

1. Raport privind executarea Bugetului Public Național pentru anul 2013 [accesat 12 martie 2015]. Disponibil: <http://www.mf.gov.md/reports/7?y=2013&m=y>
2. Raport privind executarea Bugetului Public Național pentru anul 2014 [accesat 29 martie 2015]. Disponibil: <http://www.mf.gov.md/reports/7?y=2014&m=y>
3. Legea bugetului de stat pe anul 2012: nr. 282 din 27.12.2011. In: Monitorul Oficial al Republicii Moldova. 2012, nr. 19-20, art. 46.
4. Legea bugetului de stat pe anul 2013: nr. 249 din 01.11.2012. In: Monitorul Oficial al Republicii Moldova. 2013, nr. 263-269, art. 853.
5. Legea bugetului de stat pe anul 2014: nr. 339 din 23.12.2013. In: Monitorul Oficial al Republicii Moldova. 2014, nr. 14-16, art. 34.
6. Legea bugetului asigurărilor sociale de stat pentru anul 2014: nr. 329 din 23.12.2013. In: Monitorul Oficial al Republicii Moldova. 2014, nr. 17-23, art. 50.
7. Legea bugetului asigurărilor sociale de stat pentru anul 2013: nr. 250 din 08.11.2012. In: Monitorul Oficial al Republicii Moldova. 2013, nr. 254-262, art. 840.
8. BIROUL NAȚIONAL DE STATISTICĂ AL REPUBLICII MOLDOVA. *Anuarul Statistic al Republicii Moldova = Статистический ежегодник Республики Молдова*. Chișinău: Statistică, 2013. 556 p. ISBN 978-9975-4068-4-0.
9. BIROUL NAȚIONAL DE STATISTICĂ AL REPUBLICII MOLDOVA. *Anuarul Statistic al Republicii Moldova = Статистический ежегодник Республики Молдова*. Chișinău: Statistică, 2014. 558 p. ISBN 978-9975-78-932-5.

Recomandat spre publicare: 22.05.2015

ARMONIZAREA LEGISLAȚIEI FISCALE A REPUBLICII MOLDOVA LA STANDARDELE UNIUNII EUROPENE PRIVIND PREVENIREA ȘI COMBATAREA FENOMENULUI EVAZIONIST

Vasile ȘARCO, doctorand, Universitatea de Stat din Moldova

Desfășurarea corectă și eficientă a complexului de activități fiscale presupune o existență a unor structuri specializate, investite cu autoritate de a preveni, combate fraudă și evaziunea fiscală. În vederea combaterii, diminuării fraudei și evaziunii fiscale în Republica Moldova este necesar, în primul rând, de reformat cadrul legislativ și instituțional, care prezintă o multitudine de lacune. Funcția de investigare și de combatere a fraudelor fiscale în republică trebuie să revină doar unui singur serviciu abilitat prin lege, pentru că existența mai multor servicii fragmentează această activitate și îi diminuează rezultatele, or bunele practici internaționale vin, în acest sens, să susțină ipostaza dată.

Cuvinte cheie: fiscalitate, fraudă economică, evaziune fiscală, combaterea evaziunii fiscale.

Proper and efficient conduct of the fiscal activities requires the existence of specialised structures, invested with authority to prevent, combat fraud and fiscal evasion. In order to combat and reduce fraud and fiscal evasion in the Republic of Moldova it is necessary first of all to reform the institutional and legislative framework in context that presents a multitude of gaps. The function of investigating and combating the fiscal fraud in the country must belong to a service authorized by law, because the existence of multiple services fragmentise this activity and diminishes the results, good international practices in this regard come to support this hypothesis.

Key words: fiscality, economic fraud, tax evasion, combating tax evasion.

JEL Classification: H26; H29; K34.

Introducere. Pentru combaterea și diminuarea fraudei și evaziunii fiscale în țara noastră este nevoie, în primul rând, de reformat cadrul legislativ și instituțional, care lasă mult de dorit și care prezintă o multitudine de lacune. Pornind de la aspirațiile Republicii Moldova de a se integra în Uniunea Europeană, este vădit faptul că țara noastră trebuie să declare drept o prioritate armonizarea cadrului legal pentru combaterea fraudelor fiscale și să devină parte componentă activă a serviciilor speciale de informație din cadrul Uniunii Europene, privind contracararea evaziunii fiscale. Acordul de Parteneriat și Cooperare încheiat între Moldova și Comunitățile Europene și Statele Membre constituie o dovadă că alinierea la legislația UE este o sarcină serioasă.

Oportunități de diminuare a fraudei fiscale și armonizarea legislației naționale în context cu rigorile europene. Orice bună desfășurare a complexului de activități fiscale presupune o existență a unor structuri specializate, investite cu autoritate de a preveni, combate fraudă și evaziunea fiscală. Este evident faptul că realizarea obiectivelor politicii fiscale se face prin structurile centrale și teritoriale ale Ministerului Finanțelor și ale Inspectoratului Fiscal Principal de Stat de pe lângă Ministerul Finanțelor (IFPS), care a fost înființat prin Legea RM nr. 876 din 22 ianuarie 1992 și este organul ierarhic superior din sistemul unic al Serviciului Fiscal de Stat. IFPS își desfășoară activitatea în domeniul administrării impozitelor, taxelor și a altor venituri bugetare, activitate pentru care, potrivit legii, este abilitat de a o exercita prin intermediul procedurilor de gestiune, colectare, control fiscal, soluționare a contestațiilor și prin dezvoltarea unor relații de parteneriat cu contribuabilii, inclusiv prin acordarea de servicii de asistență.

IFPS este responsabil atât la nivel central, cât și la nivel teritorial, în numele și în contul statului, să colecteze taxele, impozitele, contribuțiile și alte venituri ale bugetului de stat, dar și veniturile altor autorități și instituții publice, prin aplicarea legislației aprobate [4].

Totuși, crearea unei structuri specializate privind combaterea evaziunii fiscale este necesară, așa cum este creată la nivel de UE – OLAF. În baza informațiilor și a experienței acumulate, OLAF ajută autoritățile responsabile de gestionarea fondurilor europene (din UE și din afara UE) să identifice diversele tipuri de fraudă, tendințele existente, amenințările și riscurile potențiale și să protejeze interesele financiare ale UE prin prevenirea fraudei. De la înființarea sa, OLAF a efectuat 3 500 de investigații care au avut drept rezultat:

- ✓ recuperări la bugetul UE de peste 1,1 miliarde de euro și
- ✓ condamnări la închisoare, totalizând 900 de ani [5].

Un alt exemplu elocvent pentru Republica Moldova ar fi activitatea Agenției Naționale de Administrare Fiscală (ANAF) din România, misiunea căreia este colectarea și gestionarea eficientă a impozitelor, taxelor, contribuțiilor sociale și a altor sume datorate bugetului general consolidat, pentru a asigura resursele necesare finanțării cheltuielilor publice. Responsabilitatea ANAF, de a crea și de a menține o administrație fiscală eficientă, pentru ca fiecare leu colectat să fie încasat rapid și cu costuri cât mai mici, totodată, este și o dovadă a respectului față de contribuabili. ANAF face publică activitatea desfășurată și realizările ei, consultă și informează atât contribuabilii, cât și mediul de afaceri despre modificările aduse legislației. Se consideră că o mai bună informare a contribuabililor va conduce la îmbunătățirea percepției față de instituțiile administrației fiscale, la creșterea încrederii față de aceasta și, în consecință, la creșterea gradului de conformare voluntară. Orientarea către serviciile la distanță este prioritară [6].

Doar în anul 2014, ANAF a identificat 2,13 miliarde de euro prejudicii și a dispus 84 de milioane de euro sancțiuni. În anul 2014, inspectorii Direcției generale antifraudă fiscală au verificat activitatea a 24.160 contribuabili și au identificat și evaluat prejudicii cauzate bugetului de stat în valoare totală de 778,78 milioane euro (3.465.582.583 RON (în continuare – lei)), pentru care au întocmit 714 sesizări ale organelor de urmărire penală și au instituit măsuri asigurătorii asupra unor active identificate în valoare totală de peste 557,44 milioane euro (2.480.645.205 lei). În aceeași perioadă, inspectorii antifraudă din cadrul DGAF - Direcția de combatere a fraudelor, care sunt detașați la unitățile de Parchet, au întocmit 2.339 de rapoarte de constatare tehnico-științifică, prin care au sesizat prejudicii cauzate bugetului de stat în valoare totală de peste 1,34 miliarde euro (6.044.357.750 lei), au efectuat 785 de investigații economico-financiare în vederea indisponibilizării de bunuri și au încheiat 1.521 de procese-verbale de verificări fiscale.

De asemenea, în anul 2014, inspectorii DGAF au constatat 19.429 de contravenții pentru care au dispus sancționarea cu amenzi în valoare totală de 20,97 milioane de euro (93.319.350 lei) și au confiscat bunuri, numerar și venituri în valoare totală de 62,88 milioane de euro (279.835.918 lei). Suplimentar, inspectorii antifraudă au dispus măsura suspendării activității comerciale a 1.628 contribuabili, dintre care 1.535 au încălcat obligațiile legale privind utilizarea aparatelor de marcat electronice fiscale [7].

Referitor la situația actuală în domeniul vizat în Republica Moldova, considerăm că sunt necesare schimbări în abordarea problematicilor administrative fiscale, respectiv, simplificarea prin modificarea legislației și a politicii fiscale, reducerea numărului de forme și introducerea noilor reguli interne, a regulamentelor și a procedurilor.

Opinăm că este nevoie de o nouă politică fiscală în raport cu tratamentul care trebuie aplicat contribuabilului. Tipul de tratament trebuie să fie bazat, atât cât este posibil, pe situația specifică a fiecărui contribuabil. În acest sens, punctele de plecare sunt profilul fiscal și riscul.

Alături de formele considerate clasice [1], pentru administrația fiscală din Republica Moldova ar fi valabilă și introducerea unui alt tip de control. În locul verificării ulterioare a aspectelor fiscale relevante, cum este cazul inspecției fiscale, se poate realiza observarea la locul desfășurării a activităților economice, ceea ce are drept scop controlul situației curente a activităților în curs de desfășurare, în momentul în care au loc.

Administrarea fiscală privind combaterea fraudei fiscale necesită o reorganizare pe trei faze diferite de tratament al contribuabilului și, anume:

1. Prevenirea prin asigurarea serviciilor adecvate;
2. Intensificarea verificărilor generale;
3. Depistarea fraudei fiscale într-un mod specializat.

Este necesar ca administrația fiscală din republică să utilizeze și să implementeze practicile europene care prezintă o varietate largă de metode sau proceduri privind combaterea fraudei fiscale, cum ar fi: verificarea extinsă, verificarea simplificată, controlul situației fiscale pe ansamblu, verificarea punctuală a unui element pentru a adapta mai bine mijloacele disponibile la avizele financiare, făcând, cel mai adesea, recurs la proceduri ușoare, controale pe perioade scurte, pentru a favoriza șansele de recuperare [3].

În acest sens, sunt binevenite strategiile de control bazate, exclusiv, pe o analiză de risc, deoarece această metodă, care este pe larg folosită de alte state europene, oferă posibilitatea de a îmbunătăți selecția contribuabililor și a sectoarelor cu risc ridicat.

O altă practică care poate fi implementată în republică este organizarea de structuri specializate în controlul contribuabililor cu risc ridicat în momentul înregistrării fiscale și ulterior acesteia (post-monitorizare). În acest context, subliniem necesitatea îmbunătățirii cooperării prin încheierea de protocoale cu alte instituții naționale și internaționale, care este deosebit de benefică pentru administrația fiscală. Considerăm că pentru prevenirea și combaterea eficientă a evaziunii și a fraudei fiscale este foarte important managementul de înaltă calitate aplicat în cadrul administrației fiscale.

Practica internațională privind diminuarea fraudei fiscale arată că sancțiunea administrativă este de preferat celei penale, deoarece cea administrativă are următoarele avantaje:

1. este mai operativă decât un proces penal, care implică parcurgerea unor proceduri obligatorii, de lungă durată;
2. sancțiunile administrative au un impact favorabil asupra încasărilor bugetare.

Este binevenită implementarea practicii internaționale în combaterea evaziunii fiscale prin constituirea unei structuri specializate de analiză a informațiilor în cadrul IFPS, de exemplu, crearea unui departament de „financial intelligence”. Un astfel de departament „financial intelligence” furnizează instituției din care face parte informațiile, cunoștințele și recomandările de care managerii au nevoie pentru a-și realiza sarcinile [2]. Crearea unui asemenea departament reprezintă o necesitate dictată de situația reală și, anume: inspectorii fiscali duc lipsă de informații înainte de a demara un control operativ și inopinat.

Centralizarea informațiilor într-un astfel de departament, atât oferite de contribuabili, cât și obținute de la terți, va permite creșterea eficienței activității de inspecție fiscală. Procesul de „financial intelligence” include mai multe activități: colectarea, evaluarea, colanționarea, analiza, diseminarea și reevaluarea informațiilor privind societățile comerciale, dar și asociații și administratorii lor, care fac parte din grupuri de crimă organizată specializate în săvârșirea de fraude fiscale și în spălarea sumelor de bani provenite din acestea.

Misiunea principală a unui departament de „financial intelligence” este obținerea de informații cu valoare despre societăți comerciale, asociați, administratori, persoane și grupuri care sunt implicate în activități de fraudare a bugetului de stat, înțelegerea cum își desfășoară acțiunile, descrierea modului în care acționează și, nu în ultimul rând, prevederea viitoarelor acțiuni.

Sunt două moduri de a folosi conceptul de „financial intelligence” sau informația cu valoare în domeniul fraudelor fiscale: tactic și strategic. Fiecare dintre ele se bazează pe aceleași informații brute și, în general, se completează reciproc, ambele fiind la fel de importante în combaterea fraudelor fiscale.

În acest context, IFPS ar putea realiza o evaluare a indicatorilor de eficiență și de calitate a activității efectuate și să revadă prioritățile. Considerăm că prin înființarea unui departament de „financial intelligence”, IFPS va putea să prevină și să combată cu succes fraudele fiscale din ce în ce mai complexe, care sunt desfășurate prin moduri de operare dintre cele mai sofisticate, foarte greu de depistat prin metode clasice de verificare.

Anterior s-a menționat că fraudă fiscală se adaptează foarte repede la măsurile de contracarare întreprinse de organele de resort din țară investite cu funcții de control în acest sens. Astfel, de îndată ce simt că se întetesc și se concentrează controalele și inspecțiile fiscale într-un anumit punct al teritoriului sau în jurul unei anumite metode frauduloase, grupările criminale opresc afacerile ilegale și testează alte metode. De aceea, acumularea de informații și investigarea permanentă a acestui fenomen fraudulos este principiul de la care trebuie să pornească serviciile abilitate cu control în activitatea lor. Acest fapt este demonstrat și de experiența statelor dezvoltate, doar schimbul de informații și cooperarea serviciilor pot opri și diminua evaziunea și fraudă fiscală.

IFPS trebuie să se adapteze la noile cerințe și manifestări în domeniul fraudelor fiscale, implicându-se tot mai larg în activitatea judiciară, fiindcă trebuie să devină prima verigă în identificarea infracțiunilor fiscale în domeniile în care au atribuții de control și să asigure, în timp util, furnizarea de informații organelor de urmărire penală.

Concluzii. Astfel, cele expuse pot fi realizate numai prin armonizarea legislației fiscale la standardele europene, deoarece instituțiile implicate în combaterea fraudei și evaziunii fiscale, cadrul legal care reglementează sistemul fiscal și atribuțiile instituțiilor implicate în administrarea fiscală nu oferă o claritate și o coerență solidă pentru a asigura colectarea deplină și eficientă a veniturilor fiscale la Bugetul Public Național.

Situația care s-a creat în Republica Moldova este plauzibilă, fiindcă se pare că autoritățile nu sunt interesate în combaterea fraudelor fiscale, ci sunt interesate doar în colectarea de impozite, făcând să crească din an în an presiunea fiscală. Așadar, cadrul legal care se prezintă prin Codul fiscal, existent în două ipostaze: codul propriu-zis și o extensie a acestuia prin legile de punere în aplicare a titlurilor codului. Administrarea multiplelor categorii de impozite implică activitatea mai multor instituții decât cele menționate în Codul fiscal, ceea ce creează presiuni suplimentare pentru agenții economici cu administrarea fiscală și nu facilitează eficiența și eficacitatea organelor statului în asigurarea veniturilor la buget.

Cadrul instituțional existent conține constrângeri și împiedică transformarea IFPS într-o instituție puternică, capabilă să preia întreaga responsabilitate privind diminuarea și combaterea fraudelor fiscale. În acest context, IFPS trebuie eliberat de toate sarcinile improprii scopului pentru care a fost creat, de fortificat cu competențe suplimentare la compartimentul care vizează efectuarea investigațiilor infracțiunilor din domeniul fiscal, de sporit capacitatea materială și umană a acestuia și acordarea unei flexibilități mai mari în repartizarea operativă a resurselor între servicii pe plan teritorial și în structuri.

În prezent, din numărul total de încasări efectuate de Serviciul Vamal în vamă, doar circa 9,4% sunt taxe vamale, restul fiind alte impozite și taxe, în care rolul principal îl joacă IFPS. Totodată, Codul Vamal nu indică niciun drept de implicare a IFPS în activitatea acestuia, chiar dacă Codul fiscal conține o astfel de prevedere. Or, conchidem că funcția de investigare și combatere a fraudelor fiscale în Republica Moldova trebuie să revină doar unui singur serviciu abilitat prin lege – IFPS, pentru că existența a mai multor servicii fragmentează această activitate și îi diminuează rezultatele, astfel, bunele practici internaționale vin, în acest sens, să susțină ipostaza dată.

Referințe bibliografice

1. BREZEANU, P. *Fiscalitate: concepte, teorii, politici și abordări practice*. București: Wolters Kluwer, 2010. 488 p. ISBN 973-191174-X.
2. INTERNATIONAL MONETARY FUND. *Financial intelligence units: an overview*. Washington, 2004. 134 p.
3. HURLOIU, I., ROȘCA, P. *Managementul activităților de prevenire și combatere a fraudelor fiscale la nivel internațional*. Chișinău, 2011. 235 p. ISBN 978-9975-101-71-4.
4. Serviciul Fiscal de Stat al Republicii Moldova [accesat 08 aprilie 2015]. Disponibil: www.fisc.md
5. European Commission [accesat 08 aprilie 2015]. Disponibil: www.ec.europa.eu
6. Agenția Națională de Administrare Fiscală [accesat 08 aprilie 2015]. Disponibil: www.static.anaf.ro
7. DIRECȚIA GENERALĂ ANTIFRAUDĂ FISCALĂ. 2,13 miliarde euro prejudicii identificate. 84 milioane euro sancțiuni dispuse [accesat 08 aprilie 2015]. Disponibil: www.antifrauda.ro/2014-c-41.html

Recomandat spre publicare: 30.04.2015

**POLITICI SOCIALE,
DEMOGRAFIE**

ABORDĂRI TEORETICO-METODICE DE EVALUARE A UNOR INDICATORI DE DEZVOLTARE A POTENȚIALULUI UMAN

Galina SAVELIEVA¹, doctor, INCE

Această lucrare reflectă mecanismul de stabilire a abordărilor metodologice pentru evaluarea impactului politicilor socioeconomice de dezvoltare a potențialului uman bazat pe utilizarea analizei multifactoriale. Cu toate acestea, având o semnificație importantă pentru a asigura securitatea dezvoltării populației, ca o condiție de dezvoltare stabilă socioeconomică a țării, au fost determinate mărimile admisibile ale unor indicatori principali de securitate demografică, bazându-se pe analiza regresională. Scopul principal al acestei lucrări constă în promovarea politicilor demosocioeconomice avansate pentru a asigura dezvoltarea potențialului uman, luând în considerare previziunile în domeniu. Ținând cont de rezultatele obținute, au fost elaborate recomandări cu privire la posibilitățile de utilizare a acestora în practica autorităților publice, a căror funcție este de a dezvolta și de a promova politici eficiente în domeniu.

Cuvinte cheie: analiză de corelație și de regresie, dezvoltare a potențialului uman, indicatori demografici, monitorizare, nivel prag, politici socioeconomice.

This paper reflects on the development of methodological approaches mechanism for assessing the impact of socio-economic policies based on human potential use multifactor analysis. However, having important significance to ensure the safety population as a condition stable socio-economic development of the country was determined threshold level of some main indicators of demographic security based on regression analysis using. The main goal is to promote socio-economic policies advanced demo in order to ensure the development of human potential, considering the predictions in the field. The results obtained were developed recommendations on the possibilities of their use in the practice of public authorities whose function is to develop and promote effective policies in the field.

Key words: correlation and regression analysis, development of human potential, demographic indicators, monitoring, threshold level, socio-economic policies.

JEL Classification: J1; J11; M5; O15.

Introducere. Dezvoltarea avansată a potențialului uman este o condiție necesară pentru progresul social și economic al țării. De aceea, tocmai dezvoltarea umană ar trebui să fie un factor cheie în realizarea noilor proiecte de investiții, în promovarea unui model inovativ social-orientat de dezvoltare economică, care are drept scop îmbunătățirea sănătății și reducerea mortalității, sporirea activității economice și creșterea ocupării forței de muncă din diferite grupe sociale și de vârstă, protecția socială eficientă și asigurarea unui nivel de trai decent. Conform Obiectivelor de Dezvoltare ale Mileniului, formulate de Adunarea Generală a ONU din 18 septembrie 2000, a fost stabilit faptul că *omul este o valoare supremă* și că securitatea demografică a țării constituie scopul și obiectivul principal de asigurare a stabilității macroeconomice a fiecărei societăți. Republica Moldova, împreună cu 147 de state ale lumii (din 191 de țări), a semnat la New York, în anul 2000, „Declarația Mileniului a Națiunilor Unite: dezvoltarea umană – obiectiv de importanță primordială”, care confirmă aspirațiile Republicii Moldova privind promovarea valorilor fundamentale ale umanității.

Cu toate acestea, în ultimele decenii, situația sociodemografică a dobândit contururi mai alarmante. Procesele de depopulare, aprofundarea procesului de îmbătrânire a populației, mortalitatea ridicată, în special, la bărbații cu vârstă aptă de muncă și speranța de viață a populației mai joasă decât în țările dezvoltate, rata natalității, care nu asigură o simplă înlocuire a generațiilor și regresul institutului familiei au un impact negativ asupra domeniilor diverse de activitate, împiedicând dezvoltarea socioeconomică a țării.

Această listă incompletă a proceselor negative determină asigurarea securității demografice drept obiectiv principal în categoria problemelor urgente de semnificație națională. În pofida situației actuale și a îmbunătățirii parametrilor de reproducere a populației, constatăm că, neîndoielnic, este necesar de elaborat politici speciale, argumentarea și promovarea cărora este imposibilă fără studii complexe, evaluări

¹ © Galina SAVELIEVA, gts6@mail.ru

ale nivelului și dinamicii de dezvoltare a indicatorilor demografici, socioeconomi, care permit identificarea legităților, a modificărilor structurale și a zonelor cu probleme în dezvoltarea potențialului uman. În acest context, pe primul plan, apare chestiunea referitor la mobilizarea tuturor rezervelor care sunt capabile, cel puțin parțial, să atenueze tensiunea apărută în rezultatul impactului negativ al proceselor demografice asupra stabilității dezvoltării economice a țării. Pentru realizarea acestei sarcini, a fost elaborat Programul Național Strategic în domeniul securității demografice a Republicii Moldova (2011-2025), aprobat prin Hotărârea Guvernului RM nr. 768 din 12 octombrie 2011. Ca urmare a documentului dat, în Republica Moldova au fost efectuate unele contribuții în scopul îmbunătățirii condițiilor de reproducere a populației prin aplicarea unor politici în domeniu. Totodată, evaluarea eficacității politicilor necesită aprofundarea cunoștințelor despre populație, aplicarea abordărilor calitative noi și a deciziilor practice în domeniu în locul utilizării abordărilor cantitative învechite.

Dezvoltarea potențialului uman este un proces natural de schimbări cantitative și calitative în rândul populației, care, pe măsura dezvoltării societății umane, devin tot mai complexe. Astfel, metodele tradiționale nu sunt suficiente pentru a explica toate schimbările asociate cu acest proces. În acest context, este importantă studierea relațiilor dintre fenomenele demografice, determinarea influenței proceselor sociale, economice, sociopsihologice etc. și evaluarea interlegăturilor reciproce, utilizând metode specifice. De asemenea, un rol semnificativ aparține evaluării impactului politicilor socioeconomice și al implicațiilor pe care le produc, analizei calitative și cantitative a interdependențelor multifuncționale dintre cursul demografic, dar și a impactului politicilor de gestionare a problemelor demografice și a posibilităților de relansare economică. Aplicarea modelelor și a metodelor avansate în acest domeniu va asigura tratarea complexă și sporirea efectelor politicilor promovate.

În Programul Național Strategic, în domeniul securității demografice a Republicii Moldova (2011-2025), sunt enumerați 10 indicatori principali, prin intermediul cărora va fi efectuată monitorizarea nivelului de securitate demografică și evaluarea calitativă a impactului factorilor de influență de menire demosocioeconomică. Implicarea practică constă atât în analiza cauzelor amenințărilor posibile, cât și în evaluarea cantitativă a factorilor de influență asupra acestora (în domeniul cercetărilor, *amenințărilor* reprezintă fenomene și tendințe demografice, sociale sau economice, care influențează negativ și pun în pericol procesele demografice vitale).

Mecanismul de determinare a celor mai importanți indicatori demografici. Având drept scop argumentarea profundă a politicilor eficiente promovate în domeniu, dar și monitorizarea efectelor acestora, a fost elaborat mecanismul de determinare a celor mai importanți indicatori demografici care se referă atât la asigurarea securității demografice, cât și la dezvoltarea potențialului uman. Mecanismul dat a fost bazat pe îmbinarea **următoarelor metode**:

- analiza și sinteza politicilor direcționate către dezvoltarea populației și asigurarea securității demografice, inclusiv determinarea amenințărilor demografice în scopul prevenirii acestora;
- comparația indicatorilor principali în acest domeniu cu cei din alte țări;
- interviul cu experți în domeniu, studierea și argumentarea profundă a căilor de soluționare a problemelor existente;
- analogia, scopul căreia a constat în descoperirea evenimentelor, a fenomenelor care au avut loc în procesul dezvoltării demosocioeconomice într-o perioadă anterioară, într-o amplasare diferită etc. și care au multe trăsături comune cu cele analizate. În acest sens, este necesar de a evita unele erori anterioare;
- analiza statistică, inclusiv analiza factorială, care dă posibilitatea de a evalua influența setului de factori asupra fenomenului demografic analizat într-o anumită perioadă de timp.

Cercetările au fost îndreptate spre **măsurarea și analiza empirică** a fenomenelor demografice respective, prin intermediul indicatorilor care, în cea mai mare măsură, reflectă mediul de influență. Astfel, au fost determinați indicatorii care influențează direct sau indirect fenomenul demografic concret (indicatorii demografici, inclusiv cei care se referă la calitatea vieții populației, starea familială și susținerea familiei de către stat, nivelul de trai și de bunăstare al populației, caracteristica pieței forței de muncă, dezvoltarea economică, starea ecologică). În total, acești indicatori reprezintă fundamentul pentru efectuarea analizei multidimensionale a indicatorilor demografici, care vizează asigurarea securității demografice.

Modelarea indicatorilor s-a efectuat prin intermediul realizării a șase etape consecutive:

- determinarea scopului cercetării și a tipului de variabile care vor fi utilizate la calcularea modelului unui fenomen demografic, analiza datelor demosocioeconomice, inclusiv pronosticul unor date în caz de necesitate etc.;

- etapa aprioră (analiza esenței obiectului cercetat, formatizarea datelor inițiale etc.);
- parametrizarea (selectarea tipului modelului, determinarea parametrilor modelului, expresia matematică a legăturilor reciproce dintre variabile, selectarea criteriilor și a restricțiilor, determinarea componentei variabilelor);
- etapa informațională (culegerea datelor statistice necesare pentru modelare);
- identificarea modelului (analiza statistică a modelului obținut și evaluarea parametrilor acestuia);
- verificarea certitudinii modelului obținut (cum au fost realizate problemele legate de specificarea sau identificarea modelului, exactitatea calculelor variabilelor examinate în raport cu modelul obținut, corespunderea modelului obținut cu variabilele demosocioeconomice reale, dar și cu evoluțiile reale ale acestora).

În procesul realizării etapelor sus-menționate, au fost efectuate unele lucrări specifice:

1. verificarea cazurilor de modificare a metodologiilor de calculare a datelor statistice la completarea factorilor de influență pentru perioada 1998-2008 și pentru perioada 2009-2013, având drept scop compararea lor;

2. analiza corelației dintre factori pentru a stabili prezența legăturilor strânse sau nesemnificative în baza utilizării unor criterii (Brave-Pearson (r), Spearman (r_s), Signification, t-Stiudent), în cazul în care datele corespund cerințelor stabilite;

3. reducerea până la 10 a numărului factorilor incluși în modelul definitiv, știind că baza datelor are 15 cazuri (15 ani) și un spațiu – nivelul național, ceea ce nu este suficient pentru modelare;

4. selectarea modelelor conform criteriilor stabilite (Signification, t-Stiudent), dar și utilizând metoda interviului cu experții în domeniu. Această necesitate reiese din faptul că, în mare măsură, datele statistice pentru perioada analizată sunt asimetrice.

La determinarea modelului definitiv a fost luată în considerație semnificația factorilor incluși în analiză, forma de corelație și logistica acestora (inclusiv influența directă sau indirectă). De asemenea, având drept scop utilizarea modelelor în activitatea practică a colaboratorilor din autoritatea publică interesată, s-a hotărât că toate modelele trebuie să fie sub formă lineară (cea mai simplă și accesibilă pentru calculare și analiză).

La selectarea factorilor, s-a ținut cont de următoarele **condiții**:

- factorii trebuie să fie măsurabili cantitativ;
- factorii nu trebuie să aibă o corelație de interdependență puternică, deoarece includerea în model a unor astfel de factori poate duce la instabilitatea estimării ratelor de regresie.

Atât evaluarea calitativă a tipului de repartizare a datelor statistice obținute, cât și calculele necesare pentru construirea modelelor s-au efectuat în baza utilizării pachetului de prelucrare și de analiză a datelor statistice SPSS (Statistical Package for Social Science).

Indicatorii privind rata natalității, rata totală a fertilității, rata mortalității, rata mortalității infantile, speranța de viață la naștere, ratele nupțialității și divorțialității au fost supuși modelării. Acești indicatori au o importanță majoră pentru luarea la timp a deciziilor necesare și pentru elaborarea previziunilor demografice privind numărul populației în scopul promovării politicilor eficiente de protecție socială și medicală, de pensionare, de asigurare a stabilității financiare a bugetelor de asigurare socială și medicală etc. Elaborarea unei politici efective trebuie să se bazeze pe o cunoaștere fundamentală a evoluției tuturor fenomenelor sociale, economice și demografice, care influențează direct sau indirect dezvoltarea populației, ținând cont de tendințele actuale și de posibilele transformări de dezvoltare. Acest lucru determină realizarea politicilor preconizate pe două direcții: pe de o parte, înlăturarea cauzelor care generează tendințe negative, iar pe de altă parte, prevenirea apariției unor astfel de cauze.

Politicile preconizate pot fi realizate practic, prin analiza multifactorială, în baza modelelor de corelație și regresie. Numărul de factori sau al variabilelor (prin care au fost exprimați factorii) selectate este nelimitat și, în acest sens, nu există restricții. De regulă, cantitatea totală a factorilor reflectați în diverse surse informaționale nu este univocă și poate fi la un nivel de 140 și mai mult. La cercetarea impactului politicilor demosocioeconomice asupra indicatorilor principali de dezvoltare a populației, au fost utilizați mai mult de 120 de indicatori. Astfel, pentru fiecare indicator modelat a fost inclus un număr extins de **indicatori de influență**: rata natalității – 114 indicatori, rata totală a fertilității – 114, rata mortalității – 112, rata mortalității infantile – 21, speranța de viață – 54, rata divorțialității – 61 și rata nupțialității – 87. Totodată, ca urmare a complexității obținerii sau a lipsei datelor statistice pentru perioada stabilită pentru analiză, imposibilitatea obținerii unor date statistice, dar și verificarea legăturilor dintre factori în scopul lipsei multicolinearității (coliniaritatea se observă în situațiile în care două dintre variabilele independente

sunt foarte puternic corelate între ele, iar corelația lor medie este înregistrată, de asemenea, la un nivel ridicat cu variabila dependentă), numărul indicatorilor a fost redus în mod esențial.

Astfel, procesul de determinare a modelelor multidimensionale (de corelație și regresie) constă în:

- determinarea celor mai importanți factori de influență estimați prin sistemul de indicatori respectivi în timp;

- determinarea directă sau indirectă a influenței dintre indicatorii analizați, dar și evaluarea calitativă a formei de repartizare a datelor statistice. Astfel, s-a stabilit că majoritatea datelor sunt repartizate corect, dar întâlnim și unele devieri în abaterile medii. De exemplu, au fost repartizate asimetric datele privind cazurile de SIDA, numărul de avorturi (inclusiv și mini), indemnizația unică la naștere și indemnizația lunară pentru îngrijirea copilului, veniturile disponibile ale populației, rata sărăciei extreme, răspândirea substanțelor dăunătoare în atmosferă etc., acest lucru fiind explicat prin faptul că selecția datelor, în unele cazuri, este eterogenă (au loc observații cu deosebiri bruște) sau insuficient de mare (de exemplu, $n=9$);

- verificarea, efectuarea calculelor suplimentare (în caz de necesitate) și analiza datelor în timp, dar și clasificarea, codificarea și crearea bazei finale de date în formă electronică;

- evaluarea intercorelării datelor în sine, inclusiv a celor interdependente, evaluarea certitudinii interlegăturii anumitor indicatori din totalitatea generală (dacă legătura dintre indicatori nu are un caracter întâmplător și are loc o eroare ocazională a selecției în domeniu);

- calcularea și determinarea modelelor de regresie liniară, ținând cont de anumite criterii. Fiecare model a fost verificat, în conformitate cu F -criteriu, iar parametrii acestor modele, respectiv, pe t -criteriu, dar și cu unele reguli generale: coeficientul de corelație este o valoare cantitativă, care descrie relația dintre doi sau mai mulți indicatori și variază în limita de la +1 până la -1, inclusiv corelarea este puternică dacă coeficientul este mai mare de 0,70, iar dacă el depășește 0,90, atunci corelația se consideră foarte puternică. În urma analizei, a fost determinat coeficientul de corelație în cuantumul de 0,6;

- calcularea nivelului prag al indicatorilor principali de dezvoltare a populației, dar și elaborarea recomandărilor în domeniu.

Astfel, fiind respectate toate condițiile (inclusiv ale criteriilor stabilite), în modelul final au rămas circa 4-10 indicatori de influență pentru fiecare indicator modelat. În Tabelul 1 este arătat numărul factorilor care au fost inițial supuși selectării, factorii rămași după reactualizarea modelului în anul 2014 și coeficienții care măsoară intensitatea legăturii liniare și care reflectă ponderea factorilor de influență asupra indicatorului cercetat.

Tabelul 1

Unele caracteristici ale modelelor indicatorilor de securitate demografică

Denumirea indicatorului modelat	Perioada de prezentare a datelor	Numărul de variante calculate pentru obținerea modelului definitiv (anul 2014)	Numărul factorilor incluși			Densitatea dintre factorii incluși în modelul definitiv - R	Coeficientul de determinare R^2 (gradul de influență a factorilor incluși în model)	Eroarea standardă a modelului
			inițial în modele	după selectarea potrivit criteriilor	în modelul reactualizat în anul 2014			
Rata natalității	1999-2013	8 variante	114	12	10	0,998	0,997	0,0502
Rata totală a fertilității	1998-2013	8 variante	114	9	6	0,969	0,939	0,02231
Rata mortalității	1999-2013	7 variante	112	10	5	0,979	0,958	0,1326
Rata mortalității infantile	1997-2013	6 variante	21	8	5	0,997	0,995	0,2849
Speranța de viață la naștere	1998-2013	2 variante	54	9	4	0,996	0,993	0,1322
Rata divorțialității	1999-2013	6 variante	61	10	6	0,981	0,963	0,1303
Rata nupțialității	1999-2013	7 variante	87	12	5	0,962	0,925	0,2362

Sursa: Datele BNS, www.statistica.md

În procesul calculării indicatorilor sus-menționați, potrivit modelelor propuse pentru perioada anterioară, s-a stabilit că rezultatele obținute corespund, în totalitate, datelor efective ale acestora și că verificarea rezultatelor a confirmat veridicitatea rezultatelor atinse. Modelele indicatorilor demografici principali,

reactualizați în anul 2014, diferă de cei obținuți în anii 2008 și 2011, iar caracteristicile principale ale acestor modele sunt mai bune decât cele anterioare (ținând cont de extinderea ariei de date în timp incluse în calcul). Totodată, diferența bazei de date a factorilor de influență creată în timp, modificarea metodologiilor de preluare a datelor statistice a dus la: evoluția asimetrică a indicatorilor variabili, lipsa unor date în timp, incomparabilitatea datelor respective, ceea ce a influențat negativ procesul de calculare a modelelor. Astfel, a apărut necesitatea de a consulta specialiștii-practicieni în domeniu.

Prin urmare, ținând cont de argumentările științifice și de opinia specialiștilor-practicieni în domeniu, au fost determinate mărimile admisibile ale unor indicatori principali care au o semnificație majoră pentru dezvoltarea potențialului uman și pentru asigurarea securității demografice în Republica Moldova pentru perioada 2014-2016, potrivit modelelor calculate (Tabelul 2), caracteristicile cărora se reflectă în datele din Tabelul 3.

Tabelul 2

Modelele indicatorilor principali de securitate demografică*

$Y_1 = -6,757 + 0,017 X_1 + 0,075 X_2 + 0,027 X_3 - 0,013 X_4 + 0,082 X_5 - 0,001 X_6 - 0,002 X_9 + 0,003 X_{10} + 0,012 X_{11} + 0,066 X_{12} + \varepsilon$ unde: Y_1 – Rata natalității (la 1000 de locuitori); X_1 – născuți-vii la 1000 de femei cu vârsta de 20-24 ani; X_2 – născuți-vii la 1000 de femei cu vârsta de 25-29 ani; X_3 – morbiditatea prin tumori maligne a femeilor, numărul bolnavilor la 100 mii de locuitori; X_4 – morbiditatea prin tumori maligne a bărbaților, numărul bolnavilor la 100 mii de locuitori; X_5 – asigurarea copiilor cu locuri în instituțiile preșcolare, numărul de copii ce revine la 100 de locuri; X_6 – indemnizația lunară pentru îngrijirea copilului – persoane asigurate (în vârstă de până la 3 ani); X_9 – numărul de femei ce au terminat graviditatea prin avort; X_{10} – morbiditatea copiilor în vârstă de 0-14 ani, bolnavi înregistrați cu diagnosticul caz nou, la 1000 de copii; X_{11} – morbiditatea prin dereglări narcologice, bolnavi luați sub supraveghere, cu diagnosticul stabilit pentru prima dată (la 100 mii locuitori) – alcoolism și psihoză alcoolică; X_{12} – ponderea divorțialității privind durata căsătoriei de la 1 până la 4 ani, în % din total; ε – eroarea modelului.
$Y_2 = 2,267 + 0,017 X_1 - 0,001 X_2 - 0,004 X_4 + 0,069 X_5 - 0,064 X_8 + 0,001 X_9 + \varepsilon$ unde: Y_2 – rata totală a fertilității, copii per femeie de vârstă fertilă (15-49 ani); X_1 – rata specifică de fertilitate la grupa de vârstă 15-49 ani, născuți-vii la 1000 femei; X_2 – morbiditatea prin dereglări narcologice: morbiditatea prin alcoolism și psihoză alcoolică, bolnavi aflați sub supraveghere la finele anului (la 100 mii de locuitori), inclusiv femei; X_4 – morbiditatea femeilor la 100 mii de femei. Bolnave luate la evidență cu diagnosticul caz nou: tuberculoză activă; X_5 – rata divorțialității (la 1000 de locuitori), ‰; X_8 – asigurarea populației cu locuințe – revin metri pătrați de suprafață totală, în medie, pe 1 locuitor; X_9 – consumul apei potabile, mil. m³; ε – eroarea modelului.
$Y_3 = 4,180 + 0,008 X_1 + 0,436 X_3 + 0,021 X_4 + 0,008 X_8 - 5,615 X_9 + \varepsilon$ unde: Y_3 – rata mortalității (numărul decedaților la 1000 de locuitori), ‰, total; X_1 – bărbați decedați în vârstă aptă de muncă (la 100 mii de bărbați cu vârsta respectivă); X_3 – rata divorțialității (numărul divorțurilor la 1000 de locuitori) ‰; X_4 – ponderea șomerilor pe termen lung, % din total; X_8 – consumul apei potabile, mil. m³; X_9 – coeficientul concentrării veniturilor disponibile totale (Gini); ε – eroarea modelului.
$Y_4 = 2,434 + 1,517 X_3 + 1,108 X_4 + 1,419 X_5 - 0,440 X_7 - 0,182 X_8 + \varepsilon$ unde: Y_4 – rata mortalității infantile (copii decedați cu vârsta sub 1 an la 1000 de născuți vii), ‰ total; Mortalitatea infantilă pe principalele clase ale cauzelor de deces – la 1000 de născuți vii, inclusiv: X_3 – boli ale organelor de respirație; X_4 – anomalii congenitale;

X_5 – stări care apar în perioada perinatală; X_7 – din numărul total de copii născuți-vii prematur, în % față de total născuți-vii; X_8 – rata mortalității perinatale la 1000 de născuți, dintre care născuți-morți. ϵ – eroarea modelului.
$Y_5 = 77,626 - 0,020 X_1 + 0,001 X_2 - 0,274 X_3 - 0,008 X_5 + \epsilon$ unde: Y_5 – speranța de viață la naștere , ani, total; X_1 – rata mortalității pentru vârsta de 25-44 ani, la 100 mii de locuitori; X_2 – PIB per capita, dolari SUA; X_3 – rata mortalității la femei, ‰; X_5 – Indicele Prețurilor de Consum (IPC), % ϵ – eroarea modelului.
$Y_6 = 1,608 + 0,003 X_1 + 0,066 X_2 + 0,523 X_4 - 12,111 X_5 + 0,100 X_9 - 0,090 X_{10} + \epsilon$ unde: Y_6 – rata divorțialității (numărul divorțurilor la 1000 de locuitori), ‰; X_1 – persoane plecate peste hotare în căutarea unui loc de muncă (mii persoane); X_2 – invaliditatea copiilor (cazuri la 1000 de copii) cu vârsta de: 0-15 ani 11 luni 29 zile / 0-17 ani 11 luni 29 zile de la 01.01.2008; X_4 – ponderea cheltuielilor de consum pentru procurarea băuturilor alcoolice, %; X_5 – coeficientul concentrării veniturilor disponibile totale (Gini); X_9 – gospodării ce nu au la întreținere copii sau gospodării fără copii; X_{10} – nivelul de amenajare a fondului locativ (la sfârșitul anului), ponderea în % a suprafeței locuibile dotate cu canalizare, total; ϵ – eroarea modelului.
$Y_7 = 342,765 - 0,319 X_1 - 7,140 X_3 - 6,456 X_9 - 2,191 X_{11} + 1,622 X_{12} + \epsilon$ unde: Y_7 – rata nupțialității (numărul căsătoriilor la 1000 de locuitori), ‰; X_1 – rata de ocupare, %; X_3 – coeficientul concentrării veniturilor disponibile bănești (Gini); X_9 – asigurarea populației cu locuințe, revin metri pătrați de suprafață totală, în medie, pe 1 locuitor total; X_{11} – revin femei la 100 de bărbați; X_{12} – ponderea populației la grupa de vârstă 25-49 ani (în % față de total); ϵ – eroarea modelului.

- reactualizate în baza informației BNS pentru perioada 1998/1999-2013.

Sursa: Calculele au fost efectuate de cercetătorul științific M. Vremiş.

Tabelul 3

Caracteristica comparativă a mărimilor admisibile ale indicatorilor principali demografici pentru Republica Moldova

	Denumirea indicatorilor	2013 efectiv*	Mărimile admisibile		
			2009-2012	2012-2014	2014-2016
1.	Rata totală de fertilitate, copii per femeie de vârstă fertilă	1,24	1,21-1,47	1,19-1,41	1,2-1,4
2.	Speranța de viață la naștere, ani	71,85	69,4-70	69,1-71,9	70,0-72,3
3.	Rata natalității, ‰	10,60	10-12‰	9,9-11,4‰	9,9-11,5
4.	Rata mortalității, ‰	10,6	10,6-12,2	10,95-12,35	10,4-11,6
5.	Rata mortalității infantile, ‰	9,42	10,3-13	9,4-11,7	9,0-10,7
6.	Rata nupțialității, ‰	6,9	5,9-8,1	6,0-7,7	6,0-7,4
7.	Rata divorțialității, ‰	3,0	2,2-4,3	2,5-4,2	2,4-3,4

Sursa: Datele BNS, www.statistica.md

Mărimile admisibile ale indicatorilor menționați nu sunt potrivite pentru îmbunătățirea esențială a situației demografice, în special, asigurarea reproducerii potențialului uman. Astfel, este necesară luarea deciziilor în favoarea implementării politicilor socioeconomice pentru sporirea natalității, a fertilității, pentru reducerea mortalității, îndeosebi, la vârsta aptă de muncă a bărbaților etc. Mărimile propuse sunt valabile pentru o perioadă de trei ani și trebuie să fie reexamineate în funcție de situația socioeconomică a țării. Totodată, aceste mărimi pot servi drept orientări pentru elaborarea și promovarea seriei de politici și de acțiuni menite să asigure securitatea demografică și să ofere Republicii Moldova o dezvoltare socioeconomică stabilă. De asemenea, mărimile recomandate relevă o continuitate logică a indicatorilor prevăzuți în Programul Național Strategic în domeniul securității demografice a Republicii Moldova (2011-2025).

Potrivit modelelor propuse de către specialiștii-practicieni, se pot determina unele previziuni care țin de dezvoltarea indicatorilor demografici principali. Acest lucru este confirmat de modelul ce vizează rata mortalității infantile, care, conform calculelor estimative pe principalele clase ale cauzelor de deces, va constitui circa 10‰ în anul 2014.

Tabelul 4

**Determinarea cuantumului așteptat al indicatorului cu privire la
rata mortalității infantile pentru anul 2014***

Cauzele mortalității infantile	2013 persoane		2014 persoane		Ratele așteptate (calculate) pe 2014 ‰
	7 luni	12 luni	7 luni	12 luni	
Boli ale organelor de respirație	24	35	33	44	1,136422 (X ₃)
Anomalii congenitale	52	98	65	111	2,866884 (X ₄)
Stări care apar în perioada perinatală din numărul total de copii născuți-vii prematur, în % față de totalul născuți-vii	86	153	84	151	3,899995 (X ₅)
Rata mortalității perinatale la 1000 de născuți, dintre care născuți-morți	-	4,4	-	4,3	X ₇
	7,3	7,1	6,5	6,8	X ₈

* datele prelabile pentru anul 2014 calculate de BNS, www.statistica.md.

Examinând datele preliminare cu privire la unele clase principale de deces și la modelul indicatorului sus-menționat (Tabelul 2), cuantumul posibil în anul 2014 va constitui:

$$Y_4 = 2,434 + 1,517 \times 1,14 + 1,108 \times 2,87 + 1,419 \times 3,9 - 0,440 \times 4,3 - 0,182 \times 6,8 + 0,2849 = 10,03\%$$

Astfel, după acest model poate fi determinată influența cantitativă a fiecărui factor și poate fi aflat cuantumul la care este posibil de redus rata dintr-un anumit factor (de exemplu, ponderea anomaliilor congenitale constituie 3,17996). De asemenea, pot fi stabilite atât potențialele căi de micșorare a indicatorului dat, cât și politicile care necesită a fi promovate pentru asigurarea sănătății mamei și a copilului în scopul reducerii mortalității infantile în țară. Dacă în anul 2014, indicatorul dat îngloba cuantumul calculat, atunci, având mărimile admisibile determinate pentru perioada 2014-2016 de 9,0-10,7‰, este evident că, pe viitor, acest indicator va atinge nivelul maxim și va reprezenta o amenințare pentru asigurarea securității demografice și pentru dezvoltarea stabilă a potențialului uman.

Concluzii. Conchidem că sunt importante următoarele metode științifice: măsurarea și analiza empirică a unor indicatori care determină dezvoltarea potențialului uman și care asigură securitatea demografică, deoarece oferă posibilitatea de a prevedea influența negativă a amenințărilor demografice și sociale, dar și de a susține implicațiile politice în vederea prevenirii acestora. Doar 7 indicatori au fost supuși modelării, ceea ce reprezintă un număr insuficient. Având un mecanism simplu, bazat pe analiza multifactorială conform modelelor regresionale, cea mai mare problemă vizează crearea bazei de date a variabilelor analizate. Modificarea metodologiilor de preluare a datelor statistice a avut drept consecință: evoluția asimetrică a indicatorilor variabili, lipsa unor date în dinamică, incomparabilitatea datelor respective în timp, care au influențat negativ procesul de modelare, iar în unele cazuri au fost obținute rezultate nepotrivite, necesitând eforturi adiționale pentru reexaminarea componenței inițiale a factorilor, recalcularea și analiza repetată.

Așadar, în primul rând, având necesitatea sporirii calității și a certitudinii rezultatelor obținute

din utilizarea mecanismului propus, se recomandă să fie reexaminată aria de selecție a datelor incluse în analiză. În special: majorarea numărului de cazuri de cercetare, având în vedere nu doar nivelul național, dar și cel regional și raional, determinarea atât a listei de factori(a variabilelor) noi, cât și a perioadei analizate sau a timpului în care toți factorii analizați vor fi comparabili în dinamică. În al doilea rând, se indică includerea în modelare a unor indicatori atât demografici, cât și sociali (de exemplu, pot fi analizați indicatorii care se referă la procesul de îmbătrânire, la fluxul migrațional etc.). În al treilea rând, menționăm că ar fi bine ca previziunile unor indicatori principali să fie utilizate în pronosticul demografic.

Referințe bibliografice

1. GAGAUZ, O., PENINA, O. Dezvoltarea demografică a Republicii Moldova: situația actuală și tendințele viitoare. In: Procesele socio-demografice în societatea contemporană: de la meditații la acțiuni: tezele conf. șt. int., 15-16 oct. 2009. Chișinău, 2009, pp. 48-56. ISBN 978-9975-9742-1-9.
2. JABA, E., GRAMA, A. *Analiza statistică cu SPSS sub Windows*. București: Polirom, 2004. 272 p.
3. LILEA, E. et al. *Statistică - Teorie și Aplicații*. București: Ed. ASE, 2006. 240 p.
4. SAVELIEVA, G., TARAGAN, R., TOMCEAC, A. Unele abordări cu privire la măsurarea multidimensională a impactului îmbătrânirii demografice în Republica Moldova. In: Rolul Euroregiunilor în dezvoltarea durabilă în contextul crizei mondiale. Exemplu: Euroregiunea Siret-Prut-Nistru: conferință științifică internațională, 7 iulie 2012. Ediția a VIII-a. Academia Română Iași, Institutul de Cercetări Economice și Sociale „Gh. Zane”. Iași: Editura „Tehnopress”, 2012, volumul XI, pp. 156-164. ISBN 978-973-702-917-1.
5. MINISTERUL MUNCII, PROTECȚIEI SOCIALE ȘI FAMILIEI AL REPUBLICII MOLDOVA. *Raport Social Anual 2011*. Chișinău: Bon Offices, 2012. 168 p. ISBN 978-9975-80-656-5, ISBN 978-9975-80-656-8.
6. MINISTERUL MUNCII, PROTECȚIEI SOCIALE ȘI FAMILIEI AL REPUBLICII MOLDOVA. *Raport Social Anual 2012*. Chișinău, 2013. 174 p. [accesat 10 martie 2015]. Disponibil: http://www.mmprsf.gov.md/file/2014/RAPOARTE/MMPSF_RS_2012.pdf
7. MINISTERUL MUNCII, PROTECȚIEI SOCIALE ȘI FAMILIEI AL REPUBLICII MOLDOVA. *Raport Social Anual 2013*. Chișinău, 2014 [accesat 15 martie 2015]. Disponibil: <http://www.docdroid.net/n3kk/raport-social-2013.pdf.html>
8. *Evaluarea situației demografice în Republica Moldova și determinarea mărimilor admisibile a indicatorilor principali ai securității demografice (final)*: raport științific. Institutul de Economie, Finanțe și Statistică. Proiectul de cercetare aplicativă 08.817.08. 010 A . Chișinău, 2009. 347 p.
9. *Determinarea metodelor și modelelor de măsurare multidimensională a impactului îmbătrânirii demografice asupra diferitelor tipuri de variabile economice și sociale (intermediar)*: raport științific. Institutul de Economie, Finanțe și Statistică. Proiectul de cercetare aplicativă 08.817.08.32 A. Chișinău, 2012. 280 p.
10. *Determinarea metodelor și modelelor de măsurare multidimensională a impactului îmbătrânirii demografice asupra diferitelor tipuri de variabile economice și sociale*: raport științific. Institutul de Economie, Finanțe și Statistică. Proiectul de cercetare aplicativă 08.817.08.32 A. Chișinău, 2015, pp. 240-263.
11. Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova [accesat 19 martie 2015]. Disponibil: <http://www.statistica.md/>.

Recomandat spre publicare: 15.05.2015

UNELE ASPECTE ALE PERFEȚIONĂRII SISTEMULUI DE PRESTAȚII SOCIALE PENTRU FAMILIILE CU COPII

Ana TOMCEAC¹, cercetător științific, INCE

Actualitate: În situația demosocioeconomică nefavorabilă din Republica Moldova, soluționarea problemelor cu care se confruntă familia cu copii a devenit un obiectiv prioritar al protecției sociale. Scop: identificarea măsurilor de suport pentru familiile cu copii și rolul acestora în prevenirea riscurilor care ar putea genera marginalizarea copiilor. Metode: analiza impactului, monitorizarea, analiza datelor privind beneficiarii programului de ajutor social și mecanismul de aplicare a acestuia, meta-analiza, utilizarea rezultatelor cercetărilor anterioare și experiența internațională în domeniu. Rezultate: au fost identificate problemele existente care vizează asigurarea financiară a prestațiilor acordate familiilor cu copii la nivelul necesar pentru reducerea sărăciei în rândul acestor familii; au fost elaborate concluzii și propuneri cu privire la intensificarea politicilor în domeniu și la reorientarea spre un sistem de garanții multisectoriale pentru familiile cu copii.

Cuvinte cheie: protecție socială, prestații sociale, indemnizații adresate familiilor cu copii.

Topicality: Given the ongoing unfavorable demographic, social and economic situation in Moldova, solving problems facing families with children has become a top objective of social protection. Goal: to identify measures to support families with children and their role in preventing risks that may lead to the marginalization of children. Methods: impact analysis, monitoring, analysis of data on beneficiaries of social aid program and its implementation mechanism, Meta-analysis, use of results of previous research and international experience in the field. Results: The study identified problems related to providing financial benefits at a sufficient level to reduce poverty among families with children. Elaborated conclusions and proposals on intensifying and targeting policies to a system of guarantees multisectoral for families with children.

Key words: social protection, social benefits, benefits for families with children.

JEL Classification: H53; H75; I3; J10; J18; P46.

Introducere. Transformările economice și sociale din Republica Moldova au afectat nivelul de trai al familiilor cu copii, dar au contribuit la sporirea cererii de asistență socială îndreptată spre susținerea acestora. Impactul următoarelor fenomene: sărăcia, migrația ilegală și investițiile insuficiente în domeniul protecției sociale au influențat negativ capacitatea familiilor de a crește și a îngriji copiii. În același timp, scăderea natalității, atestată în ultimii ani în Republica Moldova, nu are un impact benefic asupra echilibrului intergenerații și duce atât la fenomenul „îmbătrânirii” populației, cât și la generarea unui nivel ridicat de dependență: crește numărul copiilor cu vârsta de 0-14 ani, a bătrânilor cu vârsta de 60 de ani și la mai mult de 100 de persoane cu vârsta de 15-59 ani (la începutul anului), acest număr a crescut de la 45,0 în 2012 până la 46,5 în 2014). În această situație demografică nefavorabilă, soluționarea problemelor cu care se confruntă familia cu copii a devenit un obiectiv prioritar al protecției sociale, având drept scop dezvoltarea armonioasă a generației tinere sănătoase și competitive.

Politicile familiale. Un rol important în susținerea familiilor cu copii îl are sistemul de asistență socială, care acordă familiilor securitate împotriva riscurilor sociale, inclusiv cel al sărăciei și constituie un instrument principal de redistribuire a rezultatelor dezvoltării economice în avantajul familiilor cu copii. Structura gospodăriilor, după numărul de copii în gospodărie, demonstrează în Cercetarea Bugetelor Gospodăriilor Casnice confirmă faptul că în anul 2013, din total gospodării, doar 32,4% dintre acestea au la întreținere copii cu vârsta de până la 18 ani, dintre care majoritatea (57,2%) au un copil, 32,8% – doi copii și circa 10,0% – trei și mai mulți copii. Deci, bunăstarea familiilor cu copii depinde, în mod direct, de eficientizarea și modernizarea sistemului de asistență socială. Aspectul financiar rămâne a fi una dintre problemele principale ale sistemului de asistență socială. Reducerea nivelului de fertilitate și creșterea ratei de dependență demografică determină creșterea cheltuielilor de ordin social ale bugetului public național, inclusiv ale costului programelor destinate asistenței sociale. Conform prevederilor Cadrului bugetar

¹ © Ana TOMCEAC, ana.tomceac@mail.ru

pe termen mediu în perioada 2010-2014, cheltuielile pentru asigurarea sistemului de asistență socială au crescut de 1,4 ori (de la 10,2 la 13,9 mld. lei pe an). Totodată, ponderea acestora în PIB în perioada respectivă s-a diminuat cu 1,6 p. p. (de la 14,3% din PIB în 2010 la 12,7% din PIB în 2014). În Strategia sectorială de cheltuieli în domeniul protecției sociale, costul programului de protecție a familiei și copilului pentru anul 2014 a fost estimat la nivel de 1025,9 mil. lei și a demonstrat o creștere de 9,5% față de anul precedent. Fără a ține seama de subprogramul „Protecție a familiei și copilului” (include atât prestații bănești, cât și servicii sociale), se recomandă respectarea principiului „interesul superior al copilului” și asigurarea unui mediu protector familial pentru asigurarea dezvoltării armonioase a copilului și a promovării drepturilor fundamentale, iar cheltuielile pentru aceste scopuri constituie numai 7,4% din suma totală a cheltuielilor din sectorul Protecția socială. Finanțarea programului dat se efectuează din contul bugetului de stat, al BASS, al bugetelor unităților administrativ-teritoriale și din alte surse conform legislației. Cheltuielile de asistență socială au demonstrat creșterea înregistrată pentru implementarea politicilor familiale menționate.

Indemnizații adresate familiilor cu copii. Conform prevederilor Legii nr. 289 – XV din 22 iulie 2004 cu privire la indemnizațiile pentru incapacitatea temporară de muncă și la alte prestații de asigurări sociale (cu modificările respective), protecția socială a familiilor cu copii se realizează printr-o îmbinare a programelor de asistență socială cu cele de asigurări sociale din care fac parte: indemnizațiile acordate la naștere, indemnizațiile pentru îngrijirea și întreținerea copilului, mărimea cărora diferă în funcție de statutul beneficiarului (dacă persoana este sau nu asigurată). Creșterea cheltuielilor a fost însoțită de o creștere modestă a numărului născuților-vii și a indemnizațiilor adresate familiilor cu copii. Totodată, analiza tendințelor reflectate în Figura 1 indică faptul că nu are un caracter pronatalist creșterea continuă a indemnizațiilor adresate familiilor cu copii.

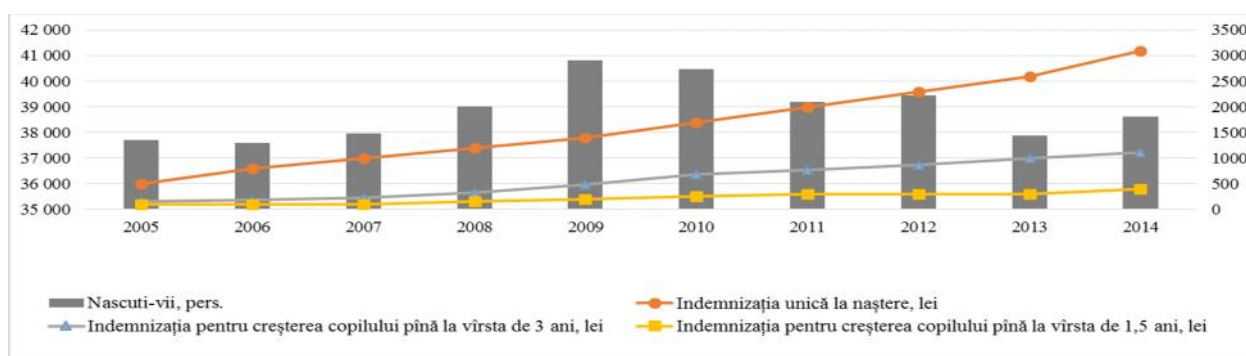

Fig. 1. Născuți-vii și indemnizațiile adresate familiilor cu copii, 2005-2014

Sursa: BNS, www.statistica.md, MMPSE, www.mmpef.gov.md.

Și în cazul în care cuantumul indemnizației unice la nașterea copilului s-a majorat în anul 2014 de 6 ori mai mult față de 2005 – de la 500 de lei până la 3100 de lei la nașterea primului copil (la nașterea fiecărui copil următor – 3400 de lei), tendința de creștere a numărului copiilor născuți-vii în perioada respectivă demonstrează creșterea/scăderea neuniformă: o creștere până în anul 2009, cu o tendință de diminuare către 2013 față de 2009 și o creștere de circa 2% în 2014 față de anul precedent. Cuantumul indemnizației unice la nașterea fiecărui copil următor până în anul 2004 a fost mai mic față de cel acordat pentru primul copil. Începând cu anul 2005, indemnizația a fost acordată în cuantumul egal pentru primul copil și pentru copilul următor, dar din anul 2008 a fost aplicat mecanismul stimulator al natalității copiilor ca factor al securității demografice. Prin urmare, în anul 2014, indemnizația unică la nașterea copilului următor a fost mai mare cu circa 9,7% decât indemnizația unică la nașterea primului copil.

Totodată, impactul pozitiv al indemnizațiilor adresate familiilor cu copii este nesemnificativ, deoarece mărimea acestor indemnizații este mică și nu influențează, în mod vizibil, îmbunătățirea stării materiale a familiilor. Fiind una dintre sursele de venit ale gospodăriilor casnice cu copii, indemnizațiile pentru copii variază, ținând cont de numărul copiilor în gospodărie, de la 1,2% în gospodăriile cu un copil până la 4,7% în gospodăriile cu 3 copii și mai mulți. Conform datelor statistice în anul 2013, indemnizațiile au constituit 21,3 lei pe lună în gospodăriile cu un copil, indicând o creștere cu 135,7% față de anul 2010, în gospodăriile cu 3 copii și mai mulți – cuantumul indemnizațiilor s-a dublat. Dat fiind faptul că indemnizațiile adresate familiilor cu copii nu sunt acordate conform principiului de testare a veniturilor, impactul acestora asupra sărăciei a fost, în general, nesemnificativ, iar eficiența lor

în asigurarea bunăstării familiilor – insuficientă. În funcție de bunăstare, constatăm că pentru îngrijirea și întreținerea copilului, în totalul veniturilor gospodăriilor, contribuția indemnizațiilor marchează un nivel de 1,4% în cazul gospodăriilor cele mai puțin asigurate (quintila I) și de 0,7% pentru gospodăriile cele mai înstărite (quintila V). Totodată, cuantumul acestora în lei, medii lunare pe o persoană diferă în mod esențial: în anul 2013, indemnizațiile pentru copii, în cazul gospodăriilor celor mai puțin asigurate (quintila I) au constituit 13,2 lei per persoană, fiind o sumă mai mică decât cea achitată pentru gospodăriile mai înstărite – 19,1 lei (quintila V). Unul dintre motivele acestor discrepanțe constă în modul de calculare a indemnizațiilor: pentru cei asigurați – baza de calcul a indemnizațiilor reprezintă venitul mediu lunar asigurat, iar pentru persoanele neasigurate, cuantumul indemnizației se stabilește din contul mijloacelor bugetului de stat. Conform tendințelor reflectate în Tabelul 1, indemnizațiile pentru îngrijirea copilului au fost în creștere: în 2014, pentru persoanele asigurate, s-a constatat o creștere de 7,4 ori față de anul 2005, iar pentru persoanele neasigurate – de 4 ori pentru un copil.

Tabelul 1

Evoluția indemnizațiilor adresate familiilor cu copii și a minimumului de existență, 2009-2014

Anii	Născuți-vii, persoane	Indemnizația unică la naștere, lei	Indemnizația pentru creșterea copilului până la vârsta de 3 ani, lei	Indemnizația pentru creșterea copilului până la vârsta de 1,5 ani, lei	Minimul de existență, lei *
2009	40 803	1400	478,9	200	964,3
2010	40 474	1700	675,3	250	1095,9
2011	39 182	2000	768,6	300	1238,3
2012	39 435	2300	868,5	300	1256,2
2013	37 871	2600	997,9	300	1322,2
2014	38 622	3100	1108,9	400	1327,2

Notă: * – Minimul de existență pentru copii cu vârsta de 1-6 ani

Sursa: BNS, www.statistica.md, MMPSE, www.mmmpsf.gov.md, www.cnas.md.

Însă, pentru copiii cu vârsta de 1-6 ani, mărimea indemnizațiilor rămâne a fi nesemnificativă și nu asigură minimul de existență: în anul 2014, indemnizațiile pentru îngrijirea copilului au acoperit minimul de existență de circa 30 la sută pentru copiii cu vârsta de până la 1,5 ani, din categoria persoanelor neasigurate și, în proporție de 83,6 la sută, pentru copiii din categoria persoanelor asigurate.

Astfel, cuantumul prestației pentru îngrijirea copilului este foarte mic și nu este destul de eficient pentru evitarea sărăciei în rândul copiilor (conform evaluărilor Ministerului Economiei, în Republica Moldova circa 14,9% sunt afectați de sărăcie, iar dintre toți copiii săraci, circa 89% trăiesc în mediul rural). De asemenea, acest cuantum nu permite mamei „să se întrețină și să-și întrețină copilul în bune condiții de sănătate și conform unui nivel de viață convenabil” [1], chiar dacă indicatorul sus-menționat reprezintă mărimea valorică a volumului minim de consum al bunurilor materiale și a serviciilor pentru „satisfacerea necesităților principale, menținerea sănătății și pentru susținerea viabilității omului”, în cazul nostru, a copilului. Totodată, cercetările internaționale demonstrează faptul că, în cazul în care prestațiile familiilor cu copii nu asigură copilului nivelul minim acceptabil de consum și alcătuiesc circa 1-2% din veniturile familiei, nu va avea loc o schimbare pozitivă pentru susținerea familiilor nici chiar atunci când se va observa o dublare a creșterii prestațiilor [2], fapt care are un impact negativ asupra sănătății copiilor. Analiza unui indicator important în domeniul sănătății în rândul copiilor – *Rata incidenței malnutriției la copiii cu vârsta de 0-5 ani* (este calculat de Centrul Național de Management în Sănătate, subordonat Ministerului Sănătății și prezintă un indicator complex, deoarece evoluția acestuia depinde de mai mulți factori, dintre care fac parte: sărăcia, nivelul de educație, calitatea serviciilor medicale etc.) arată că în Republica Moldova din 1000 de copii cu vârsta respectivă, mai mult de 6 copii suferă de malnutriție, dintre care circa 3 copii prezintă o întârziere de dezvoltare fizică. De asemenea, copiii care suferă de retard de creștere, ca urmare a sărăciei, sunt supuși unui risc mai mare de a se îmbolnăvi și/sau de a deceda.

Programul de testare a veniturilor pentru familiile cu venituri reduse – „Ajutorul Social”. Conform evaluărilor Ministerului Economiei, incidența sărăciei crește odată cu numărul copiilor în gospodărie și este cea mai mare tocmai în aceste gospodării: fiecare a treia (34,6%) gospodărie cu 3 sau mai mulți copii a fost săracă în anul 2013 și nivelul sărăciei în acestea este de 3 ori mai mare față de media pe țară. Din totalul familiilor din mediul rural cu 3 și mai mulți copii, 42% sunt afectate de sărăcie. În situația dată, suportul pentru familie reprezintă cadrul organic pentru politica de susținere a copiilor. Cel mai important program lansat în anul

2008 pentru susținerea familiilor defavorizate a fost acordarea ajutorului social cu aplicarea unui nou mecanism de evaluare a bunăstării familiilor nevoiașe în perioada vulnerabilității acestora. Mecanisme de testare a veniturilor sunt aplicate pentru 3 tipuri de prestații sociale: ajutorul social, ajutorul pentru perioada rece a anului și ajutoarele materiale din cadrul Fondului Republican de Susținere Socială a Populației (FRSSP). Totodată, acest sistem este redistributiv și noncontributiv (bugetul se formează în funcție de necesitățile și de posibilitățile financiare ale statului la momentul dat). Venitul lunar minim garantat de stat (în continuare–VLMG), stabilit anual în bugetul de stat, începând cu 1 aprilie 2015, a constituit 765 lei, ceea ce indică o creștere cu 6,25% față de anul precedent (720 lei). Ținând cont de faptul că ajutorul social este orientat spre familii/gospodării, nu spre persoane (indiv. din familie), cuantumul lunar se calculează pentru familie în funcție de numărul și de componența acestora, cu aplicarea unei scale de echivalență care determină VLMG stabilit pentru fiecare membru (deci, se calculează pe adult echivalent) cu mărirea suplimentară a acestuia în cazul persoanelor cu grad de invaliditate. Astfel, conform datelor din Tabelul 2, cuantumul VLMG, stabilit pentru anul 2014, a fost mai mic decât minimul de existență pentru o persoană (44,2%) și decât cuantumul Pragul absolut al sărăciei pe adult echivalent (60,2%). În mod substanțial, pentru familia constituită din doi adulți și doi copii cu vârsta mai mică de 3 ani (fără persoane cu necesități speciale), VLMG pe lună va constitui: $720 + (720 \times 0,70) + 2 \times (720 \times 0,50) = 720 + 504 + 2 \times 360 = 1944$ lei, iar pentru a evita Pragul sărăciei extreme, familia respectivă va avea nevoie de un venit disponibil mediu în cuantum mai mare de 2587 lei lunar.

Tabelul 2

Coraportul dintre venitul lunar minim garantat de stat și minimul de existență, mărimea pragului sărăciei

	lei
Venitul lunar minim garantat de stat (VLMG), 2014	720,0
Minimul de existență în medie pe lună pentru o persoană, 2014	1627,1
Pragul absolut al sărăciei, pe adult echivalent pe lună, 2013	1196,0
Pragul sărăciei extreme, pe adult echivalent pe lună, 2013	646,8
Coraportul dintre VLMG și minimul de existență, %	44,2
Coraportul dintre VLMG și pragul absolut al sărăciei, 2013	60,2
Coraportul dintre VLMG și pragul sărăciei extreme, 2013	111,3

Sursa: Elaborat de autor în baza datelor: BNS, www.statistica.md, ME, www.mec.gov.md.

Astfel, analizând datele indicate în Tabelul 3, cu privire la caracteristicile familiilor beneficiare de ajutor social, în anul 2013 au beneficiat de cel puțin o plată a prestației de ajutor social doar o treime dintre cele 155 de mii, dintre care circa 54% au avut în componență cel puțin un copil. Majoritatea (83%) beneficiarilor provin din mediul rural și reprezintă familiile constituite din „alții cu copii (19%)” și familiile în componență cărora este un adult cu copii (18,8%).

Tabelul 3

Caracteristicile familiilor cu copii beneficiare de ajutor social, anul 2013

	Total			Urban			Rural		
	Nr. de familii	% din total	Mărimea medie, lei	Nr. de familii	% din total urban	Mărimea medie, lei	Nr. de familii	% din total rural	Mărimea medie, lei
Total cereri pozitive	54356	100,0	739	11168	100,0	675	43188	100,0	756
<i>Dintre care cu copii:</i>	<i>29437</i>	<i>54,1</i>		<i>4929</i>	<i>44,1</i>		<i>24508</i>	<i>56,7</i>	
cuplu + 1copil	2270	4,2	809	307	2,7	814	1963	4,5	808
cuplu + 2 copii	3179	5,8	1081	331	3,0	1083	2848	6,6	1080
cuplu + 3+ copii	3720	6,8	1512	335	3,0	1556	3385	7,8	1507
1 adult + copii	10272	18,9	957	2172	19,4	953	8100	18,8	958
alții cu 1+ copii	9996	18,4	1038	1784	16,0	1156	8212	19,0	1012

Sursa: MMPSF, www.mmssf.gov.md.

O măsură suplimentară de susținere a populației pentru acoperirea cheltuielilor sporite în perioada rece a anului a fost completarea Programului de testare a veniturilor pentru familiile cu venituri reduse, cu o prestație adițională – Ajutor pentru Perioada Rece a Anului, acordat pe o perioadă de cinci luni (noiembrie –martie) familiilor care solicită ajutor social și care au un venit global mediu lunar mai mare decât venitul lunar minim

garantat conform legislației, dar mai mic decât nivelul venitului lunar minim garantat majorat de 1,6 ori. Cuantumul acestui ajutor constituie, începând cu 1 ianuarie 2013, 250 lei/lună. De cel puțin o plată a ajutorului au beneficiat în anul 2013 (5 luni) circa 116 mii de familii (sau mai mult de 2 ori decât cei care au beneficiat de ajutor social), iar în anul 2014 (3 luni) – 94,4 mii de familii.

Eficiența distribuției ajutorului social. Conform calculelor Ministerului Economiei, în baza datelor CBGC, alocațiile pentru ajutorul social au fost cele mai eficiente în protecția celor mai sărace familii – circa 82% din banii alocați pentru ajutorul social în anul 2013 au ajuns la cele mai sărace familii și circa 73% din beneficiarii de ajutor social se încadrează în quintilele I și II (vezi Tabelul 4).

Tabelul 4

Eficiența distribuției ajutorului social pe quintile, anul 2013, %

	Quintile				
	I	II	III	IV	V
Distribuția sumei ajutorului social	58,1	24,2	8,3	6,9	2,6
Distribuția numărului de beneficiari de ajutor social	47,9	25,4	12,8	10,7	3,2

Sursa: Ministerul Economiei, în baza CBGC, www.mec.gov.md.

Deși ajutorul social este orientat mai eficient în comparație cu alte plăți sociale, circa 26,7% din familiile beneficiare nu sunt sărace (conform venitului disponibil ele aparțin quintilelor III-V). Unul dintre motive, și nu ultimul, constă în subestimarea veniturilor și a altor dificultăți la verificarea lor, cum ar fi veniturile din produsele agricole și din remitențele informale.

Concluzii. Cu toate că în ultimii ani au avut loc schimbări considerabile în cadrul reformelor din sistemul de susținere socială a familiilor cu copii, cercetările științifice în domeniu demonstrează că prestațiile sociale destinate acestora nu facilitează, în mod adecvat, creșterea bunăstării copiilor. Ponderea deplorabilă a indemnizațiilor pentru îngrijirea și întreținerea copilului (în RM, indemnizațiile pentru susținerea familiilor cu copii constituie circa 1,2% din veniturile familiei) denotă că sistemul de protecție socială, fiind o premisă principală pentru dezvoltarea complexă a resurselor umane, nu este destul de eficient pentru protejarea copiilor de riscul vulnerabilității. Totodată, cercetările internaționale relevă că prestațiile monetare acordate pentru sprijinirea copiilor, inclusiv cele prestate pe perioade de lungă durată (până la 14-18 ani), joacă un rol important în luarea deciziilor legate de nașterea copilului. În Franța, conform estimărilor efectuate de D. Adkins [3], creșterea de 10% a alocațiilor pentru copii din media veniturilor familiei a influențat creșterea ratei fertilității cu 25% (în cazul mamelor care nu lucrează). Dar, pentru femeile care sunt angajate, acest efect preconizat poate fi negativ [4] și solicită promovarea măsurilor care vor contribui la corelarea vieții familiale cu activitățile profesionale prin facilitarea de a îmbina munca și creșterea copiilor, inclusiv pentru tinerii angajați imediat după absolvirea studiilor, recunoscând faptul că aceștia nu dispun de contribuții de asigurare socială necesară pentru acordarea indemnizațiilor de maternitate sau de creștere a copilului. Concomitent, se recomandă intensificarea și reorientarea politicilor active de sprijin familial pentru creșterea copilului în Republica Moldova spre un sistem de garanții multisectoriale pentru familii: impozitarea, serviciile subvenționate, îngrijirea copiilor și educația timpurie, de dezvoltare a copilului, concediul de maternitate și orele de lucru, politicile de ocupare pentru tineri și alte aranjamente sociale mai largi, obiectivul lor principal, fiind copilul.

Referințe bibliografice

1. Convenția OIM nr. 103 cu privire la protecția maternității, adoptată la Geneva, 28.06.1952. Ratif. prin HP nr. 994-XII din 15.10.1996. In: Monitorul Oficial al Republicii Moldova. 1996, nr. 75-76, art. 718.
2. Convenția privind revizuirea convenției asupra protecției maternității din 1952: nr. 183 din 15.06.2000 [accesat 15 martie 2015]. Disponibil: http://www.cdep.ro/pls/legis/legis_pck.http_act_text?id=37057
3. ОБЧАРОВА, Л.Н., ПРОКОФЬЕВА, Л.М. *Семья и дети в России: особенности современной жизни и взгляд в будущее*: коллективная монография. Учреждение Российской академии наук, Институт социально-экономических проблем народонаселения. Москва: ИСЭПН РАН, 2009. 274 с. ISBN 978-5-903198-18-4 [accesat 19 martie 2015]. Disponibil: <http://www.academia.edu/>
4. ADKINS, D. The role of institutional context in European regional fertility patterns. Annual meeting of the Population Association of America. Boston, 2003 [accesat 01 aprilie 2015]. Disponibil: <https://aifs.gov.au/publications/fertility-and-family-policy-australia/>
5. GRANT, J., HOORENS, S., SUJA, S., et al. *Low Fertility and Population Ageing: Causes, Consequences, and Policy Options*. European Commission. Copyright, 2004. 143 p. [accesat 01 aprilie 2015]. Disponibil: http://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/monographs/2004/RAND_MG206.pdf

Recomandat spre publicare: 21.04.2015

EXPERIENȚA INTERNAȚIONALĂ ÎN DOMENIUL SISTEMULUI EDUCAȚIONAL SECUNDAR PROFESIONAL

Raisa TARAGAN¹, cercetător științific, INCE

Schimbările și transformările societății, înregistrate în ultimii ani, tranziția către societatea bazată pe cunoaștere reprezintă provocările pentru sistemul de educație și de formare profesională în întreaga lume. În acest articol, a fost analizată și efectuată o sinteză a sistemului educațional profesional în țările UE și a experienței internaționale în acest domeniu pentru a oferi cele mai bune opțiuni de a determina necesitatea armonizării sistemului de învățământ profesional în Republica Moldova în condițiile unei crize demografice.

Cuvinte cheie: educație, formare profesională, capital uman.

Company transformations and changes recorded in recent years, the transition to the knowledge-based society represent challenges for the system of education and training around the world. In this article, has been analysed and a summary of the professional education system in EU countries and the international experience in this field in order to provide the best options to make it necessary to harmonise the system of professional education in the Republic of Moldova under the conditions of a demographic crisis.

Key words: education, vocational training, human capital.

JEL Classification: I2; I20; I21; I28.

**„Instruirea trebuie transformată în fapte, altfel se pierde”.
(H. de Balzac)**

Introducere. Procesele de transformare a societății, înregistrate în ultimii ani și tranziția către societatea bazată pe cunoaștere reprezintă provocări pentru sistemul de educație și de formare profesională. Pe lângă asigurarea accesului la educație și dobândirea unui nivel ridicat de calificare, relevanța și calitatea pregătirii celor care învață devine semnificativă. În acest context, asigurarea calității în învățământul profesional și tehnic dobândește noi valențe și implică noi roluri instituționale.

Politica de ocupare la nivel european accentuează importanța cunoașterii bazate pe investiția în capitalul uman și în educație pentru dezvoltarea economică. Pornind de la această linie directoare, este necesar să se investească în capitalul uman prin educație și formare profesională în scopul dobândirii de competențe specifice unei activități performante la locul de muncă, să se extindă și să se îmbunătățească investiția în resurse umane prin creșterea accesului la stagii de practici adecvate specializării educaționale.

Uniunea Europeană pune accentul pe învățământul profesional și a prezentat un plan de reforme prin care urmărește atât atragerea unui număr mai mare de studenți în sistemul de educație profesional, cât și sporirea calității. Din măsurile adoptate, menționăm promovarea mobilității pentru a facilita câștigarea de experiență în străinătate, dar și accesul flexibil la formare și la calificări pentru toate etapele vieții.

Comisia Europeană tinde spre reformarea învățământului profesional, astfel încât să corespundă cu cererea de pe piață. Prin urmare, este nevoie ca Europa să „transforme imaginea” educației profesionale și să o adapteze la „realitatea zilelor noastre”.

Învățământul profesional și formarea profesională reprezintă o legătură vitală între lumea educației și cea a muncii. În climatul economic actual, este mai important decât oricând reunirea eforturilor și transformarea într-o opțiune mai atractivă pentru ucenici, elevi și alte persoane care vor să își amelioreze competențele. Printre metodele de impulsione a învățământului profesional și a formării profesionale, regăsim: asigurarea unui acces flexibil la formare și la calificări, care să fie deschis tuturor etapelor vieții, promovarea mobilității pentru a facilita câștigarea de experiență în străinătate sau într-un sector diferit al economiei, garantarea celei mai înalte calități posibile a învățământului și a formării.

Educația profesională pune, mai degrabă, accentul pe cunoștințele tehnice și practice decât pe cunoștințele teoretice, adresându-se, în mod special, celor care preferă să învețe o meserie în detrimentul persoanelor care doresc să urmeze cursuri universitare.

¹ © Raisa TARAGAN, www.raisa_t1@rambler.ru

Țările UE au sisteme diferite de educație profesională, iar numărul celor înscriși în acest sistem variază mult de la o țară la alta. Însă, în medie, rata de participare din statele membre este cu mult mai mare decât cea înregistrată în celelalte țări dezvoltate.

Educația secundar-profesională în unele țări din UE

Germania. Un sistem educațional profesional importat este în Germania, ea fiind țara care și-a dezvoltat industria pe un astfel de învățământ. Nemții și-au dat seama la timp că adolescenții se plictisesc de teorie și că cei care nu au aptitudini pentru studii superioare, riscă să abandoneze învățământul fără a primi vreo calificare. Fără pregătire, acești tineri riscă să mărească rândurile șomerilor sau în cazul în care reușesc să se angajeze, primesc salarii josnice, fiind muncitori necalificați.

Reprezentativ pentru statele germanofone este sistemul de învățământ dual, care are o vechime de circa 200 de ani, acolo unde aproximativ jumătate dintre liceeni îl urmează, recent, fiind introdus și în facultăți. Mai târziu, modelul a fost importat și aplicat și de alte state europene din vest: Austria, Franța, Spania, Italia, Marea Britanie etc., care au reușit, astfel, să țină mai bine sub control ratele șomajului și să atragă investiții în industrie, pentru că au avut angajați calificați.

Acest sistem este un sistem performant de educație și formare profesională, caracterizat de îmbinarea dintre formarea practică orientată și învățarea teoretică a know-how-ului și a competențelor cheie. Între școală, familie (părinte și elev) și companie se încheie un contract de practică, iar partenerul economic se obligă să ofere tinerilor elevi posibilitatea să efectueze practica la un loc de lucru, astfel încât elevul să fie pregătit temeinic. În timpul studiilor, elevul are statut de angajat, primind o remunerație din partea partenerilor economici. Acest sistem de pregătire profesională este cu atât mai atractiv, cu cât la finalizarea școlii, absolvenții au prioritate la angajări în cadrul societăților implicate, fapt care îi avantajează pe agenții economici la asigurarea pe viitor a forței de muncă calificată.

În învățământul și formarea profesională din Germania există aproximativ 350 de calificări profesionale recunoscute. Formarea profesională inițială poate începe după învățământul obligatoriu, în general, de la vârsta de 15 ani și cuprinde școli cu program normal și parțial și companii care oferă formare în sistemul dual. Durata formării este de la 2 la 3,5 ani și majoritatea ocupațiilor presupun 3 ani de formare.

Cu privire la formarea inițială în sistemul dual (*duales System*), formarea la locul de muncă este finanțată de firme, iar componenta școlară – de statul federal (*Land*). Tinerii primesc o bursă de formare, care este o sumă fixă pentru fiecare profesie. În timpul perioadei de formare, cursanții sunt asigurați în caz de: boală, venituri mici, șomaj și accidente. Ei nu trebuie decât să plătească materialele, mâncarea, uniforma și deplasarea. Multe firme aduc contribuții la plata acestor costuri.

Austria. O particularitate a sistemului austriac educațional este legătura strânsă dintre economie și procesul de instruire. De acest sistem de instruire adaptat practicii nu profită doar ucenicii, ci și absolvenții școlilor superioare de meserii și cei ai facultăților de profil și ai universităților.

Atât în cadrul școlilor de meserii, cât și în școlile înalte de formare profesională se aplică sistemul dual de instruire – îmbinarea dintre teorie și practică. Planurile de învățământ sau punctele cheie ale instruirii sunt adaptate necesităților din economie. Astfel, ucenicii sunt instruiți în întreprinderi pentru diverse meserii sau efectuează aici perioade de practică.

În cazul unor proiecte comune derulate între școli și agenți economici (de exemplu, proiectele de diplomă sau proiectele din unele firme cu orientare spre practică) se transpun rezultatele cercetării și ale dezvoltării.

Această îmbinare este considerată în toată Europa drept una exemplară și reprezintă un factor cheie pentru succesul economiei austriece. Investitorii străini apreciază, în mod deosebit, abilitățile specifice meseriei și cunoștințele cu o bază solidă ale angajaților.

Austria dispune de o rețea cuprinzătoare de unități terțiare de învățământ. Școlile de meserii oferă circa 393 de domenii de învățământ, sunt orientate către nevoile companiilor și mențin foarte intens contactul cu industria.

În afară de orientarea spre practică, sistemul de educare austriac pune un accent deosebit și pe specializare. Fie că este vorba despre școli de formare din domeniul tehnic sau economic, există întotdeauna posibilitatea unei specializări superioare.

Marea Britanie. Educația în UK este o problemă specifică fiecărei regiuni. Prin lege, toți copiii între 5-16 ani trebuie să beneficieze, în mod obligatoriu, de educație (full-time). După educația secundară (gimnaziu), studenții dau examene cu subiecte de nivelul Certificat General de Educație Secundară (GCSE), iar după promovarea examenelor GCSE, studenții pot părăsi învățământul secundar și, ca alternativă, pot alege să-și continue educația în colegii vocaționale sau tehnice sau, după un an suplimentar de studiu,

pot susține un examen la cursuri avansate pentru cei care doresc să obțină posturi de conducere în afaceri, administrație și profesii. De asemenea, și cursuri nonvocaționale sunt oferite pentru nivelele GCSE. Colegiul „Lancaster&Morecambe College (LMC)” este primul colegiu comercial (Fairtrade College) din nord-vestul Angliei și este recunoscut pentru practicile sale renumite.

Colegiul utilizează învățământul vocațional printr-o gamă largă de cursuri și un număr mare de tipuri de învățare, inclusiv, studiu la zi (full-time), ucenicii și învățare prin muncă.

Școala stabilește legături strânse cu mulți angajatori locali și oferă o instruire specializată, chiar și la locurile de muncă. Colegiul are spații amenajate ca locuri de muncă pentru studenți, incluzând restaurantul Coulson, saloane bine echipate de hair beauty și un magazin. De asemenea, colegiul oferă studenților oportunitatea de a obține deprinderi de bază, calificări profesionale care le asigură accesul către specializări superioare, universități sau angajarea în domeniul ales. LMC are campusul colegiului, unde și sălile de clasă, laboratoarele, dotările speciale, spațiile amenajate pentru profesori oferă un mediu evoluat pentru cursanți, în care aceștia sunt implicați, într-un mod activ și conștient, pentru continua creștere a nivelului de cunoaștere și care oferă studenților locuri de muncă reale, îmbogățindu-le experiența de învățare.

Școlile de meserii din Finlanda și Polonia sunt ridicate la rang de artă

Un principiu de bază, conform căruia Finlanda și Polonia au ridicat învățământul profesional la rang de artă, este învățământul din plăcere. Tinerii sunt motivați să-și transforme pasiunile în meserii.

Finlanda și Polonia au reinventat școlile de arte și meserii, atunci când s-au confruntat cu un deficit de specialiști pe piața forței de muncă. Pentru a-i atrage pe tineri, le-au oferit șansa de a învăța doar ceea ce le place, iar acum își permit luxul de a-și alege elevii care au înțeles că diploma de meserie are aceeași valoare ca cea de licențiat.

De ce este atras cel mai mult un tânăr? Aceasta a fost întrebarea. În Finlanda și în Polonia, specialiștii au studiat nevoile pieței, pasiunile tinerilor și oferta școlilor. Le-au îmbinat și au obținut, drept rezultat, un învățământ profesional bazat pe hobby-uri, care cuprinde școlile de arte și meserii (transformând, pe bună dreptate, meseriile în artă).

Polonezii mai au o pasiune: mașinile vechi. Și, pentru că nu prea existau meseriași care să le facă funcționale, s-a înființat o școală specială, care funcționează la Toruń. Muzeul acestei școli este plin de exemplare, cel mai spectaculos fiind un vehicul transformat din celebrul Polski Fiat. Elevii sunt încântați de acest învățământ, deoarece, imediat după terminarea școlii, își găsesc de lucru. Cei mai mulți însă, aleg să-și deschidă propriile ateliere, uneori, chiar în fabrici cu renume din străinătate.

Și Finlanda a înființat școala de arte și meserii în Helsinki, unde încălzirea globală și nevoile societății au impus apariția unui nou domeniu. Finlanda, fiind o țară bogată, are o mare pasiune pentru bucătăria națională. Tocmai de aceea, școala de arte și meserii scoate anual la concurs posturi de bucătari. Sunt mulți doritori de a obține acest post, dar ajung aici doar cu un examen de admitere foarte serios.

Școala colaborează cu diverse hoteluri și restaurante din Helsinki, are deschis propriul restaurant, foarte popular în oraș și transmite elevilor secretele tuturor bucătăriilor din lume, de la mâncarea asiatică până la specialitățile locale. Educația este foarte valoroasă. În ambele țări, nevoia de specialiști ai unor meserii aplicate este foarte mare, de aceea școlile de arte și meserii își permit luxul de a-și alege elevii. Nu este deloc o rușine să studiezi la școala profesională, pentru că, după absolvire, elevii pot câștiga la fel de bine ca un absolvent de facultate. Profesorii și elevii dau dovadă de seriozitate, iar materialul predat este, în permanență, actualizat și adaptat după nevoile pieței sau ale diversilor angajatori.

România. Potrivit Ministerului Educației Naționale (MEN), în scopul unei mai bune corelări cu cerințele angajatorilor și a unei articulări mai bune în structura învățământului preuniversitar, în decembrie 2013 a fost modificată Legea Educației, în măsura în care, începând cu anul școlar 2014-2015, învățământul profesional are o durată de trei ani și este organizat după finalizarea clasei a VIII-a (după ciclul gimnazial).

Din anul 2014, elevii care termină clasa a VIII-a nu mai sunt obligați să meargă la liceu. Ei pot alege școala profesională, în care vor fi înscriși, în mod automat, din anul 2015, cei care nu vor avea o medie de admitere peste 5. De asemenea, din anul 2015, școala profesională va deveni obligatorie pentru elevii cu medii mai mici de 5 la admiterea la liceu.

Specialiștii susțin că învățământul profesional trebuia reformat înainte de această măsură, iar ministrul Educației a mai anunțat și alte modificări în educație, începând cu anul viitor.

Școlile profesionale sunt obligate să încheie parteneriate cu agenții economici pentru practica elevilor, însă dacă tinerii sunt talentați pot fi angajați după terminarea studiilor. De asemenea, elevii primesc și o bursă lunară de la stat. În acest fel, copiii sunt pregătiți pentru piața muncii, iar reprezentanții companiilor obțin specialiști pregătiți chiar de ei înșiși.

Parteneriatele dintre școli și companii au devenit obligatorii de acum doi ani, ceea ce a dus la dezvoltarea învățământului profesional.

Ministerul Educației, prin agenția specializată Centrul Național de Dezvoltare a Învățământului Profesional și Tehnic, este implicat în două inițiative majore de cooperare. Una dintre acestea vizează Germania, pe baza acordului semnat cu Academia Baden Wurtemberg în iunie 2013, cu scopul adaptării curriculumului pentru trei calificări din domeniul mecanicii. Este vorba despre un proiect-pilot, care are trei componente: promovarea învățământului profesional, adaptarea curriculumului la cerințele companiilor și identificarea de calificări noi pe piața muncii pentru a fi introduse în oferta de pregătire. A doua inițiativă este cooperarea cu: Ministerul austriac al Educației și Camera de Comerț din Austria, în vederea elaborării unui master plan pentru modernizarea sistemului de învățământ profesional și tehnic din România.

Cele mai puternice zone pentru învățământul profesional sunt cele în care sunt implicați angajatori străini și în care absolvenții au un loc de muncă asigurat. Printre acestea, enumerăm județele: Alba, Timiș, Satu Mare, Bihor, Hunedoara, Argeș, Sălaj și Brașov. Angajatorii străini provin din Germania, Austria, Franța, iar calificarea cea mai căutată de către aceștia este industria constructoare de mașini și subansamble, dar și cea mecanică agricolă și de prelucrare a lemnului.

Actualmente, învățământul profesional și tehnic din România se realizează prin intermediul școlilor de artă și meserii, denumite, pe scurt, SAM.

Vom prezenta doar un exemplu pozitiv de colaborare a Ministerului Educației cu investitori din Germania. Școala Profesională Germană Kronstadt (SPGK), **prima școală profesională în sistem dual din România**, funcționează din anul 2012 în clădirea fostului Grup Școlar Industrial Rulmentul, iar pentru reabilitarea acesteia, primăria a alocat aproape un milion de lei. De dotarea sălilor de clasă, a cabinetelor și a laboratoarelor s-au ocupat companiile din acest proiect, ale căror investiții au ajuns la un milion de euro după dotarea a patru ateliere și a sălii de sport, iar de reabilitarea acestora s-a ocupat tot municipalitatea.

Cursurile la Școala Profesională Kronstadt se desfășoară pe perioada a doi ani și asigură patru calificări (meserii): operator la mașini cu comandă numerică, electromecanic utilaje și instalații industriale, sculer matrițer și confecționar articole din piele și înlocuitori. Elevii de la „Kronstadt” beneficiază de burse de studiu de 400 de lei lunar, 200 de lei din partea statului și 200 de lei din partea companiilor. Transportul și masa sunt asigurate de școală și de companii pe perioada practicii, iar elevilor din afara județului le este asigurată cazarea. Cel mai important este însă faptul că la sfârșitul anilor de pregătire, elevii au un loc de muncă oferit în companiile **în care au efectuat practica**.

Școala Profesională Germană Kronstadt din Brașov are contracte încheiate cu 10 companii din regiunea Brașovului, în cadrul cărora elevii realizează practica și în care au prioritate la angajare după absolvire. Pentru admiterea în școala profesională de scurtă durată, elevii trec printr-un proces de testare și de interviu la care participă atât școala, cât și companiile partenere. Stagiile de pregătire practică a elevilor se desfășoară la Brașov doar în companiile partenere. Diploma de calificare pe care o primesc elevii în urma absolvirii învățământului profesional de scurtă durată este recunoscută pe plan european. De asemenea, elevii care doresc să-și continue studiile după școala profesională, se pot întoarce la liceu pentru a obține diploma de bacalaureat.

Spania. Învățământul profesional și tehnic din Spania este complet independent de învățământul de cultură generală. În acest fel, toate orele sunt alocate formării profesionale, ceea ce favorizează formarea competențelor vizate.

Islanda. Formarea profesională în Islanda face parte din învățământul secundar superior, care nu este obligatoriu, dar oricine a finalizat învățământul obligatoriu are dreptul de a urma un ciclu de studii într-o școală secundară superioară. În special, sunt înscriși elevii cu vârsta cuprinsă între 16-20 de ani, totuși, nu este impusă o limită de vârstă la admitere. Durata cursurilor variază în funcție de complexitatea calificării, de la un semestru la zece, dar de cele mai multe ori, studiile au o durată de patru ani.

Suedia. Învățământul profesional suedez pregătește elevii pentru anumite cariere sau profesii, care sunt, în mod tradițional, neacademice și direct legate de un meșteșug, de o ocupație sau de „vocație”. În măsura în care piața forței de muncă devine tot mai specializată, guvernul și companiile investesc din ce în ce mai mult în viitorul educației profesionale prin cursuri de formare finanțate de stat și prin inițiative de ucenicii sau de stagii de formare subvenționate pentru întreprinderi.

În toate aceste trei țări: Spania, Islanda și Suedia, instruirea practică comasată se realizează la finalul ciclului la agenții economice, în ore special alocate în timpul anului școlar. În cadrul acestei instruiți practice, elevul este asimilat lucrătorilor de la agenții economice. Spațiile de învățământ sunt generoase și foarte bine dotate, astfel încât toți elevii să aibă acces la resurse. Calificările formate de instituția de învățământ

sunt strict corelate cu cerințele pieței muncii locale, în măsura în care majoritatea absolvenților găsesc un loc de muncă în domeniul în care au fost formați. Elevii desfășoară activități de învățare în vederea atingerii competențelor legate direct de activitățile pe care le vor efectua pe piața muncii.

În **Belgia**, învățământul obligatoriu durează până la vârsta de 18 ani, iar pentru obținerea unei specialități, menționăm învățământul tehnic secundar și învățământul secundar profesional.

Învățământul tehnic secundar oferă o pregătire practică și permite studenților să învețe o meserie pe care să o poată practica la finalizarea cursului. De asemenea, studenții pot alege să-și continue studiile urmând un curs de specialitate. Absolvenții acestor școli, la finalizarea studiilor, au posibilitatea de a se înscrie la universitate sau la o altă instituție de învățământ superior.

Învățământul secundar profesional (vocațional) este destinat tinerilor care nu intenționează să-și continue studiile după vârsta de 18 ani, dar care doresc să învețe o anumită meserie sau să lucreze în comerț. În aceste școli, se pune accent mai puțin pe cultura generală, studiile fiind axate mai mult pe pregătirea practică în întreprinderi.

Concluzii și recomandări.

Ca o urmare a studierii sistemului de învățământ secundar profesional din țările UE și a analizării exemplurilor, menționăm crearea sistemului de învățământ dual, în care meseria se însușește în baza teoriei predate timp de 1-2 zile pe săptămână și în baza practicii de producție timp de 3-4 zile pe săptămână. Acest sistem de învățare prin exersare este unul destul de eficient și cu tradiții de secole în UE, timp în care atât agentul economic, cât și ucenicul, adică ambele sisteme, au congrescut practic și au devenit indivizibile.

Considerăm că acest sistem este relevant și pentru sistemul educațional din Republica Moldova. Iar pentru funcționarea acestuia, **se recomandă:**

- asigurarea finanțării sistemului de educație din Moldova, astfel încât să se poată asigura și calitatea actului educațional la nivelul celorlalte țări din Europa;
- schimbarea profundă a mentalității despre învățământul profesional și tehnic din Moldova;
- implicarea reală a agenților de ocupare a forței de muncă în activitățile educaționale, ceea ce ar permite apropierea dintre sistemul de învățământ profesional și tehnic și piața forței de muncă;
- realizarea de standarde de pregătire profesională, recunoscute de Cadrul European al Calificărilor Profesionale.

Referințe bibliografice

1. Education and Training 2020 [accesat 13 aprilie 2015]. Disponibil: http://europa.eu/legislation_summaries/education_training_youth/general_framework/ef0016_ro.htm
2. GHEAȚĂ, C., ȚINTEA, I.V., STRANSCHI, A. ș. a. „PROVIDENCE”- Ghid de bune practici pentru furnizarea de competențe pe piața muncii. Grupul Școlar Industrial „UNIREA”. 2010. 35 p. [accesat 15 aprilie 2015]. Disponibil: <http://www.leonardoprovidence.eu/wp-content/uploads/2010/11/ghid-de-bune-practici-pentru-furnizarea-de-competente-pe-piata-muncii3.pdf>
3. MINISTERUL FONDURILOR EUROPENE. Exemple de bune practici - povești de succes [accesat 18 aprilie 2015]. Disponibil: <http://www.fonduri-ue.ro/posdru/index.php/implementeaza/exemple-de-bune-practici>
4. Educația în Germania. 2015 [accesat 13 martie 2015]. Disponibil: <http://www.viza.md/node/19055>
5. Sistem dual de educație. 2015 [accesat 21 aprilie 2015]. Disponibil: <http://www.advantageaustria.org/international/zentral/business-guide-oesterreich/investieren-in-oesterreich/arbeit-und-beruf/ausbildung.ro.html>
6. Școlile de meserii din Finlanda și Polonia, ridicate la rang de artă. 2015, 11-19 iulie [accesat 28 aprilie 2015]. Disponibil: <http://www.studentie.ro/cariera/ghid-cariera-i69/sfaturi-cariera-c149/scolile-de-meserii-din-finlanda-si-polonia-ridicate-la-rang-de-arta-id35070>
7. PANTAZI, R. Prima generație de absolvenți de învățământ profesional de scurtă durată. 2014, 31 iulie [accesat 10 mai 2015]. Disponibil: <http://www.hotnews.ro/stiri-esential-17785983-prima-generatie-absolventi-scoala-profesionala-scurta-durata-scoala-profesionala-germana-kronstadt-anunta-pest-90-dintre-elevii-sai-sunt-angajati-companiile-care-facut-practica.htm>
8. Sistemul de învățământ din Belgia. 2011, 28 aprilie [accesat 13 mai 2015]. Disponibil: <http://www.rombel.com/stiri-belgia/54720-lskufh.html>

Recomandat spre publicare: 25.05.2015

TRANSFORMAREA FAMILIEI ÎN REPUBLICA MOLDOVA: CONVERGENȚA ȘI DIVERGENȚA ÎN CONTEXTUL TENDINȚELOR EUROPENE

**Irina PAHOMII¹, cercetător științific,
Centrul de Cercetări Demografice, INCE**

Actualitatea articolului constă în descrierea tendințelor recente în formarea și în funcționarea familiei în Republica Moldova în contextul tendințelor europene, al consecințelor acestora din perspectiva dezvoltării socioeconomice și demografice, dar și al provocărilor noi pentru politicile sociale, demografice și familiale. Scopul articolului a fost descrierea comparativă a procesului de tranziție a familiei în Republica Moldova și în alte state europene. Metoda de bază utilizată a fost analiza datelor statistice în aspect comparativ. Drept rezultate și concluzii, menționăm că lucrarea oferă o schiță a unei game largi de aspecte problematice și de preocupări care vin să susțină factorii de decizie în eforturile acestora de a îmbunătăți politicile familiale.

Cuvinte cheie: tranziție, familie, căsătorie, coabitări nonmaritale, natalitate extraconjugală, fertilitate.

Actuality of this paper consist in description of recent trends in formation and functionality of families in Republic of Moldova in context of European trends and consequences of this in terms of socioeconomical and demographical development and also a new challenges for social and family policies. The purpose of this article was comparative description of transformation of family in Republic of Moldova and other European countries. Method: Main method used in this article was comparative analyses of statistical data. Results and conclusion: The paper gives an outline of a wide range of problematic issues and concerns that will be helpful to policy-makers in their efforts towards further improvements in family policies.

Key words: transition, family, marriage, non-marital cohabitation, birth, extra conjugal birth, fertility.

JEL Classification: J10; J12; J13.

Introducere. Procesul de tranziție de la un regim totalitar la o societate democratică are o importanță incontestabilă pentru țara noastră, însă, ca orice proces de tranziție, are implicații esențiale asupra tuturor instituțiilor sociale și domeniilor vieții. Astfel, schimbări revoluționare au survenit și în institutul familiei, schimbări care sunt percepute, frecvent, ca anomalii sau mutații indezirabile, care urmează să fie ajustate prin metodele ingineriei sociale [5]. Însă, acestea reprezintă, în mare măsură, consecințele tranziției rapide de la un regim totalitar la o societate democratică. Procesul de tranziție este asociat cu transformările radicale ale sistemelor valorice și socionormative, acești factorii fiind principalii determinanți ai schimbărilor care au survenit în cadrul institutului căsătoriei și familiei. Anomia socială și nesiguranța în ziua de mâine au afectat funcționalitatea familiei. Situația socială ambiguă a dus la diversificarea strategiilor de adaptare în ceea ce privește formarea și dezvoltarea familiei. O modalitate de adaptare la condițiile sociale în schimbare a devenit amânarea evenimentelor cruciale de viață (căsătoria și nașterea copilului) și inversarea ordinii acestora: nașterea copilului, în multe cazuri, precedă înregistrarea căsătoriei, iar coabitările nonmaritale tind să substituie căsătoria legală [2].

În cazul Republicii Moldova, ca și în al altor țări în tranziție, situația familiilor a fost agravată de: scăderea bruscă a nivelului de trai, șomaj, migrația de muncă, creșterea inaccesibilității locuințelor, în special, pentru familiile tinere, diminuarea garanțiilor sociale, timpul prelungit de lucru (ocupația dublă) în scopul asigurării nevoilor materiale ale familiei, răspândirea comportamentului deviant (alcoolism, narcomanie, violență în familie). În timp ce unele persoane și familii reușesc să facă față problemelor, alții trebuie să se bazeze pe sprijinul societății, ceea ce este deosebit de aparent pentru: persoanele singure, familiile monoparentale, familiile cu copii și persoanele în vârstă etc. În aceste condiții, guvernele, în special, ale țărilor în tranziție, urmează să construiască și să perfecționeze politici sociale care să corespundă noilor necesități ale oamenilor.

¹ © Irina PAHOMII, bragairina92@mail.ru

În prezentul articol sunt descrise tendințele recente în formarea și în funcționarea familiei în Republica Moldova în contextul tendințelor europene, consecințele acestora din perspectiva dezvoltării socioeconomice și demografice, dar și a provocărilor noi pentru politicile sociale, demografice și familiale.

Tendențele naționale în contextul celor internaționale

Înainte de începerea celei de-a doua tranziții demografice, adică până la mijlocul anilor 1990, comportamentul populației Republicii Moldova în sfera familiei și a căsătoriei se caracteriza prin următoarele: căsătoria era înregistrată precoce și practic universală, vârsta medie a femeilor la prima căsătorie constituia aproximativ 22 de ani, fiind cu 3-4 ani mai scăzută decât în țările Europei occidentale. Ponderea femeilor care n-au fost niciodată căsătorite a fost una foarte mică. Nașterea primului copil în familie asemenea căsătoriei a fost precoce și universală, de regulă, acest eveniment avea loc în primul an de căsătorie. Circa 90% din numărul total de nașteri anuale reveneau femeilor cu vârsta de până la 30 de ani. Ponderea femeilor care n-au născut niciun copil pe parcursul vieții a fost, de asemenea, nesemnificativă. S-a observat prevalența modelului familial cu doi copii, ponderea nașterilor extraconjugale nefiind înaltă și constituind circa 13%. Acest model a fost specific aproape pentru toate statele ex-socialiste, cu excepția Estoniei, a Ungariei și a fostelor țări iugoslave și a RDG.

După anii 1990, comportamentul populației în sfera familiei și a căsătoriei a cunoscut schimbări profunde în toate țările ex-socialiste, tinzând să ajungă din urmă Europa occidentală. Pe parcursul multor secole, Europa Occidentală a avut un rol istoric deosebit, fiind un promotor al transformărilor socioeconomice, politice, tehnologice și culturale. Oare și în aspectul demografic comportamentul populației din Europa Occidentală și de Nord prezintă un prototip al viitorului comportament al populației din Europa Centrală și de Est? Răspunsul la această întrebare provoacă discuții aprinse în mediul științific. Demografii sunt unanim de acord doar în ceea ce privește necesitatea stringentă a promovării politicilor sociale și demografice eficiente în scopul diminuării efectelor negative a schimbărilor intervenite în funcționarea institutului familiei.

În toate țările europene se observă scăderea semnificativă a intensității căsătoriilor, ceea ce demonstrează dinamica indicatorului rata totală de nupțialitate (RTN). În comparație cu anul 1990, valoarea acestuia pentru Republica Moldova a scăzut de două ori. Același fapt este caracteristic și pentru alte țări în tranziție. Însă, este bine cunoscut faptul că în Europa occidentală scăderea intensității căsătoriilor a început cu cel puțin două decenii mai devreme decât în spațiul ex-socialist, Tabelul 1.

Tabelul 1

Dinamica ratei totale a nupțialității (RTN)

	1990	1995	2000	2009	2011
Republica Belarus			0,65	-	0,86
Bulgaria	0,9	0,55	0,52	0,43	0,36
Estonia	0,79	0,45	0,39	0,4	0,41
Letonia	0,92	0,47	0,4	-	0,53
Lituania	1,06	0,68	0,51	-	0,75
Polonia	0,91	0,67	0,63	-	0,58
R. Moldova	1,1	0,79	0,58	0,68	0,65
România	0,92	0,73	0,64	-	0,53
Rusia	1	0,75	0,6	-	-
Slovenia	0,51	0,51	0,45	-	0,38
Ungaria	0,77	0,56	0,49	-	0,36
R. Slovacă	0,96	0,58	0,52	-	0,39

Pentru R. Moldova calculele autorului. Anul 2009 Bulgaria calculele autorului; Estonia – oficiul statistic al Estoniei; Eurostat http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=demo_nind&lang=en

Sursa: Anii 1990, 1995, 2000 D. Filipov.

<http://www.un.org/esa/socdev/family/Publications/mtphilipov.pdf> [3, 3]

Răspândirea uniunilor consensuale a obținut o amploare semnificativă, acestea fiind foarte populare, în special, în mediul tinerilor și pot fi privite ca un fenomen concurent pentru căsătoria legală. Cea mai scăzută pondere a uniunilor consensuale din datele disponibile pentru țările europene s-a înregistrat

în Polonia, acest fenomen explicându-se prin importanța majoră a valorilor religioase în această țară. Grecia și Italia se caracterizează și ele prin dimensiuni scăzute ale fenomenului vizat, datorită menținerii normelor și a valorilor tradiționale. Republica Moldova asemenea Ucrainei, Republicii Belarus, Rusiei au o pondere a uniunilor consensuale relativ mai înaltă decât țările din Europa de Sud și aproape de două ori mai scăzută decât în Norvegia, Estonia, Franța, Figura 1.

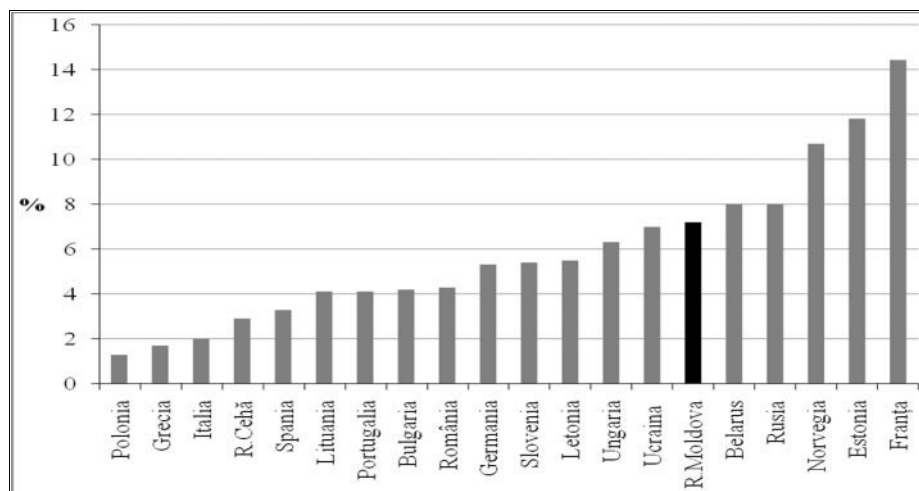

Fig. 1. Ponderea uniunilor consensuale din numărul total de cupluri

Sursa: OECD Family database, http://www.oecd.org/document/4/0,3746,en_2649_34637_37836996_1_1_1_1,00.html, Demoscope Weekly, statistica.md.

O tendință despre care am menționat mai devreme este amânarea formării familiei, tinerii dau o preferință tot mai mare studiilor și avansării în cariera profesională. Deși, începând cu mijlocul anilor 1990, vârsta medie la prima căsătorie a crescut la bărbați cu 3,4 ani, la femei – cu 2,6 ani, constituind în anul 2012, respectiv, 27,25 și 24,30 ani, iar în comparație cu alte țări, valoarea acestui indicator este cu mult mai scăzută. Valori similare la acest capitol sunt obținute și în Ucraina, Rusia și Republica Belarus, pe când în România, familiile se întemeiază cu doi ani mai târziu, în Germania – cu cinci, iar în Suedia – circa cu opt ani, căsătoriile fiind formate după 30 de ani, Figura 2.

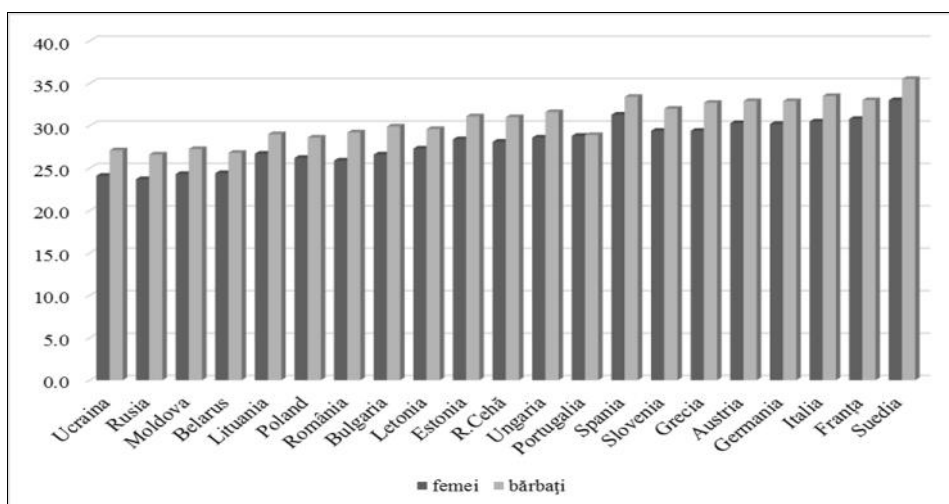

Fig. 2. Vârsta medie a femeilor și a bărbaților la înregistrarea primei căsătorii, anul 2011

*pentru Rusia, anul 2010.

Sursa: Eurostat <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do>, BNS, Demoscope Weekly.

Creșterea vârstei la prima căsătorie și scăderea semnificativă a RTN, în mare parte, se explică prin amploarea fenomenului de uniuni consensuale, care, în mod evident, în anii următori vor înregistra în Republica Moldova și în alte țări ex-sovietice o creștere solidă, așa cum acest lucru s-a întâmplat în țările Europei Occidentale doar cu câteva decenii mai devreme.

Un alt fenomen care afectează foarte mult formarea și evoluția familiei este divorțialitatea, însă analiza detaliată a acestui fenomen prezintă un lucru mai dificil din cauza inaccesibilității datelor statistice respective. Demografiile europene constată că după anii 1990, divorțialitatea nu a suferit schimbări esențiale. Tendințele divorțialității au fost influențate mai mult de schimbările legislative, care au avut doar un efect temporar, ceea ce s-a concentrat într-o perioadă scurtă. Cea mai mare rată totală de divorțialitate (RTD) în țările europene variază la nivelul de 0,4-0,5, fiind observată în Estonia, Letonia, Lituania, însă niveluri similare au fost observate și înainte de perioada de tranziție. O RTD sub 0,2 a fost observată în: Bulgaria, Croația, Polonia și România. În perioada de după anii 1990 au avut loc unele fluctuații, dar nivelul de 0,2 a fost rareori depășit [1].

În ceea ce privește Republica Moldova, RTD a cunoscut anumite fluctuații, înregistrând în perioada anilor 1980-1990, valori de 0,32-0,35, cotația maximă fiind înregistrată în 2005–de 0,46, ca mai târziu, în 2012, să ajungă iarăși la nivelul de 0,33. Astfel, în comparație cu alte țări europene, nivelul divorțialității în Republica Moldova este unul înalt.

Divorțialitatea conferă un anumit grad de instabilitate familiei, parțial, însă instabilitatea căsătoriilor este compensată de recăsătorirea persoanelor divorțate. Astfel, ponderea căsătoriilor repetate a ajuns în Republica Moldova în 2013 până la 16,5% la bărbați și 14,1% la femei.

Cea mai mare schimbare care s-a produs în cadrul familiei contemporane este scăderea fertilității și reducerea numărului de copii în familie, ceea ce are un impact important asupra dinamicii numărului și structurii populației, Figura 3.

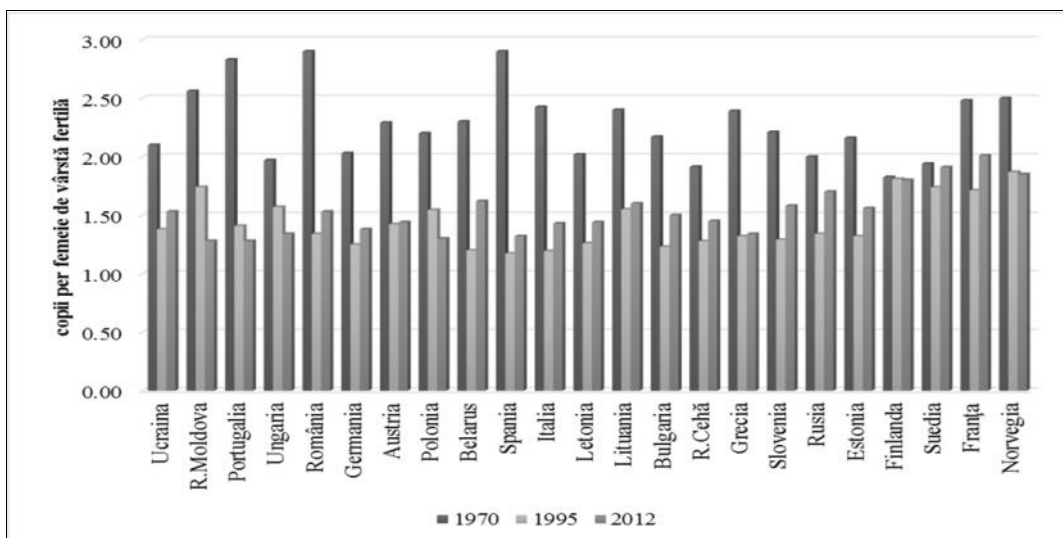

Fig. 3. Dinamica ratei totale de fertilitate (RTF)

Sursa: OECD Family database.

http://www.oecd.org/document/4/0,3746,en_2649_34637_37836996_1_1_1_1,00.html Eurostat

<http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tsdde220&plugin=1>
 Demoscope Weekly; statistica.md.

În prezent (anul 2013), valoarea indicatorului *rata totală de fertilitate (RTF)* pentru Republica Moldova este una destul de optimă—de 1,65*, asigurând aproape în totalitate înlocuirea generatională. Totuși, tendința generală este de reducere a RTF, acest lucru observându-se încă din 1970 atât în țările ex-socialiste, cât și în unele țări din Europa de Sud (Portugalia, Spania, Grecia). Pentru a menține natalitatea la un nivel optim, unele țări au promovat o politică pronatalistă forțată (limitarea accesului populației la contraceptive și avorturi), un exemplu, în acest sens, a fost România, în perioada regimului totalitar dezvoltat de Ceaușescu. Ineficiența acestei politici a fost demonstrată de faptul că după încetarea regimului totalitar, adică după anii 1990, RTF s-a redus aproape de două ori în țările din Europa de Nord (Finlanda, Suedia, Norvegia) și în Franța. Însă, prin adoptarea unor politici familiale active și de lungă durată au reușit să obțină revenirea la dimensiuni firești a diminuării evolutive a natalității.

Deși indicatorul RTF este utilizat, pe larg, în literatura de specialitate, demografiile europene

*Conform calculelor Centrului de Cercetări Demografice

au demonstrat că în perioadele de restructurare a modelului natalității (deplasarea nașterilor spre vârstele tinere sau invers – amânarea acestora spre vârstele mature), acesta prezintă informații eronate cu privire la nivelul real al natalității. Astfel, se recomandă de înlăturat acest indicator din circuitul științific [4].

Cel mai veridic indicator al fertilității este considerată fertilitatea descendentă a cohortelor feminine. Deși se observă o tendință constantă de reducere a acesteia în comparație cu alte țări, nivelul de natalitate în țara noastră este mai înalt decât în Italia, Spania, România, Rusia, Ucraina, Belarus etc., apropiindu-se de nivelul natalității a cohortelor feminine născute în anul 1965 din Suedia, Franța, Norvegia, deci țările în care situația natalității este considerată una favorabilă și se menține la nivelul care asigură înlocuirea simplă a generațiilor, Figura 4.

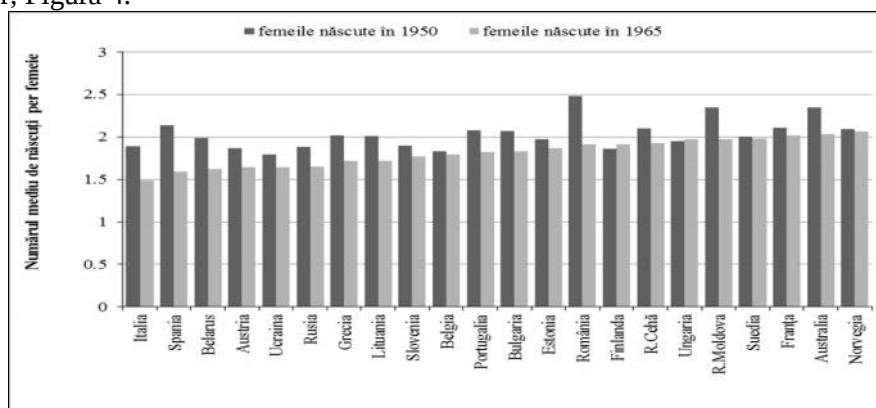

Fig. 4. Rata totală de fertilitate a cohortelor feminine născute în anii 1950 și 1965

Sursa: OECD Family database.

http://www.oecd.org/document/4/0,3746,en_2649_34637_37836996_1_1_1_1,00.html

Demoscope Weekly; statistica.md.

Răspândirea căsătoriilor neînregistrate și a relațiilor sexuale premaritale a dus la faptul că sarcina, iar în unele cazuri și nașterea copilului, precedă înregistrarea căsătoriei. Astfel, diferența dintre vârsta medie a femeii la prima căsătorie și vârsta medie a mamei la prima naștere s-a redus foarte mult, acest fenomen fiind specific pentru țările cu un nivel înalt al uniunilor consensuale (Franța, Suedia). Însă, această situație poate fi extrapolată și asupra Republicii Moldova, pentru că indicatorii menționați înregistrează aceleași tendințe, ceea ce arată rolul semnificativ al uniunilor consensuale și, respectiv, al nașterilor extraconjugale în restructurarea proceselor de formare a familiei și a natalității, Figura 5.

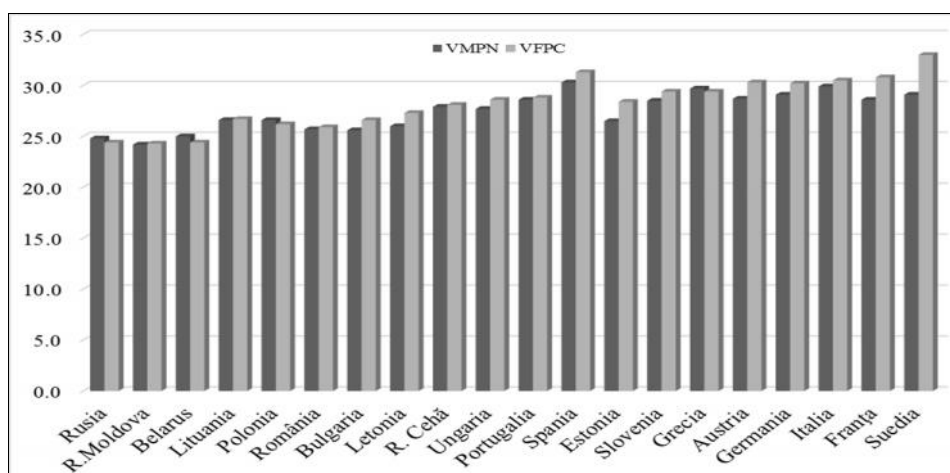

Fig. 5. Vârsta medie a femeii la înregistrarea primei căsătorii (VFPC) și vârsta medie a mamei la prima naștere (VMPN), anul 2012

Sursa: OECD Family database.

http://www.oecd.org/document/4/0,3746,en_2649_34637_37836996_1_1_1_1,00.html

Eurostat <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do>

Demoscope Weekly; statistica.md.

O modificare importantă în organizarea familiei contemporane ține de creșterea natalității

extraconjugale, acest fenomen fiind considerat drept una dintre caracteristicile principale ale celei de-a doua tranziții demografice [6]. Răspândirea uniunilor consensuale a contribuit la creșterea numărului și a ponderii copiilor născuți în afara căsătoriei în majoritatea țărilor europene, deși există unele diferențe determinate de normele culturale, religioase, de tradiții și obiceiuri. Astfel, în Europa de Sud se menține un nivel relativ scăzut al nașterilor extraconjugale (Grecia – 5,9%), pe când în unele țări ponderea nașterilor extraconjugale a depășit valoarea de 20%, însă sunt țări care au trecut limita de 50-60%. Este impresionantă viteza cu care se extinde acest fenomen: în Italia, pe parcursul anilor 2000-2012, ponderea nașterilor în afara căsătoriei a crescut de la 9,7% până la 28%, în Spania – de la 17,7% până la 35,5%. În România, în anul 1990, nașterile extraconjugale au constituit numai 4%, în 2000 – deja 24,1%, iar în 2012 – 31%. Republica Moldova, în ultimii zece ani, ocupă o poziție cu un nivel relativ scăzut al nașterilor extraconjugale (22,4%), iar valori similare au fost înregistrate și în fostele țări ex-socialiste, Figura 6.

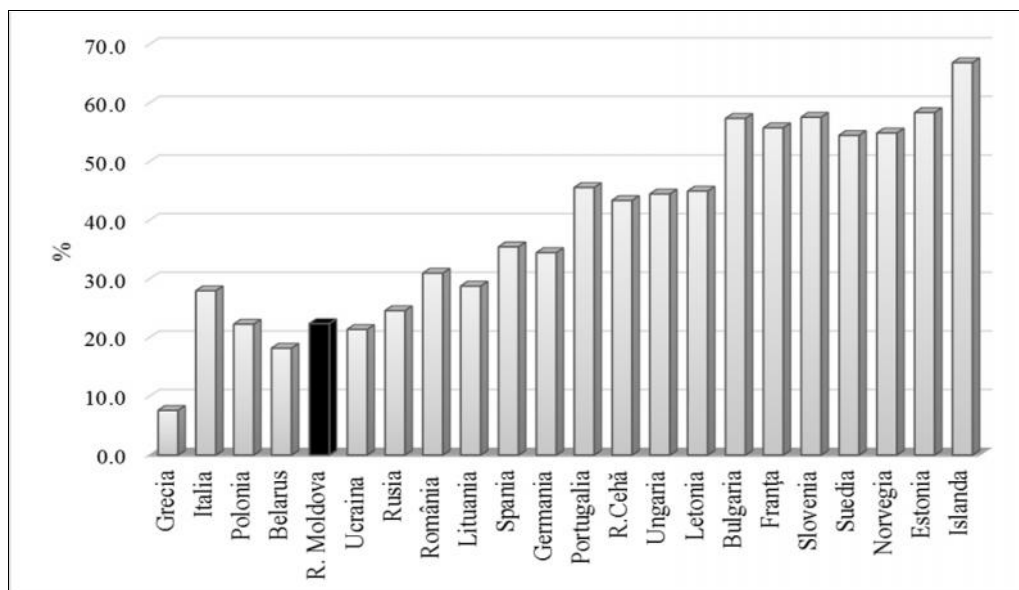

Fig. 6. Ponderea nașterilor extraconjugale, anul 2012

Sursa: Eurostat.

<http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tps00018&plugin=1>

Rusia, Franța 2011

Demoscope Weekly; statistica.md.

Concluzii. Această scurtă schiță de explicație a tendințelor demografice recente, care vizează formarea familiei, relevă o mare varietate a motivelor cu un impact paralel. Probabil, politicile adecvate de familie trebuie să se refere la probleme care țin de situația economică a familiei, la orientarea membrilor familiei spre obținerea studiilor superioare și a unei specializări profesionale, la schimbarea normelor și a valorilor care afectează familiile, la impactul anomiei sociale, cel puțin asupra unor grupuri de populație, la construirea și acumularea capitalului social. Atât pentru identificarea grupurilor respective ale populației care se confruntă cu problemele menționate, cât și pentru identificarea instrumentelor care prezintă direcțiile prioritare în domeniul politicilor familiale, sociale și demografice relevante, este necesară efectuarea unui studiu aprofundat cu privire la particularitățile formării și funcționării familiei.

Referințe bibliografice

1. DORBRITZ, J. Divorces. Chapter 2.3. In: Dimiter Philipov and Juergen Dorbritz by. Demographic consequences of the transition in countries of Central and Eastern Europe. Strasbourg: Council of Europe Publishing, 2003. 203 p. [accesat 11 mai 2015]. ISBN 92871517-2-5. Disponibil: [http://books.google.md/books?id=H86HsZ0axLEC&pg=PA86&lpg=PA86&dq=Dorbritz+\(2003\),+Divorces&source=bl&ots=4idItyh7mE&sig=u_nwMI8hha1W17jqZK62jW1ss4M&hl=ru&ei=XFffTZPUNMrbsgab](http://books.google.md/books?id=H86HsZ0axLEC&pg=PA86&lpg=PA86&dq=Dorbritz+(2003),+Divorces&source=bl&ots=4idItyh7mE&sig=u_nwMI8hha1W17jqZK62jW1ss4M&hl=ru&ei=XFffTZPUNMrbsgab)
2. PHILIPOV, D. Major trends affecting families in Central and Eastern Europe. 2003 [accesat 13 mai 2015]. Disponibil: <http://www.un.org/esa/socdev/family/Publications/mtphilipov.pdf>
3. PHILIPOV, D. Changes in Demographic Trends. Chapter 2. In: Dimiter Philipov and Juergen Dorbritz

- by. Demographic consequences of the transition in countries of Central and Eastern Europe. Strasbourg: Council of Europe Publishing, 2003. 203 p. [accesat 15 mai 2015]. ISBN 92871517-2-5. Disponibil: [http://books.google.md/books?id=H86HsZ0axLEC&pg=PA86&lpg=PA86&dq=Dorbritz+\(2003\),+Divorces&source=bl&ots=4idItyh7mE&sig=u_nwMI8hha1W17jqZK62jW1ss4M&hl=ru&ei=XFffTZPUNMrbsgab](http://books.google.md/books?id=H86HsZ0axLEC&pg=PA86&lpg=PA86&dq=Dorbritz+(2003),+Divorces&source=bl&ots=4idItyh7mE&sig=u_nwMI8hha1W17jqZK62jW1ss4M&hl=ru&ei=XFffTZPUNMrbsgab)
4. PHILIPPOV, D., SPEDER, Z., BILLARI, F. Soon, later, or ever? The impact of anomie and social capital on fertility intentions in Bulgaria (2002) and Hungary (2001). In: Population Studies. 2006, vol. 60 (3), pp. 289-308.
 5. SOBOTKA, T., LUTZ, W. Misleading Policy Messages from the Period TFR: Should We Stop using It. In: European demographic Research Papers 4. Vienna: Vienna Institute of demography of the Austrian Academy of Sciences, 2009.
 6. ЗАХАРОВ, С. В. Новейшие тенденции формирования семьи в России. В: Мир России. 2007, том. XVI, № 4, сс. 73-112.
 7. ЗАХАРОВ, С. В. Рождаемость в России: первый и второй демографический переход [accesat 19 aprilie 2015]. Disponibil: http://www.demoscope.ru/weekly/knigi/konfer/konfer_08.html
 8. SOBOTKA, T. Overview chapter 6: The diverse faces of the second demographic transition in Europe. In: Demographic Research. 2008, vol. 19, pp. 171-224.
 9. HOEM, J., JASILIONIENE, A., KOSTOVA, D. et al. Traces of the Second Demographic Transition in selected countries in Central and Eastern Europe: union formation as a demographic manifestation. In: European Journal of Population. 2009, vol. 25, issue 3, pp. 123-156.

Recomandat spre publicare: 29.05.2015

OPORTUNITĂȚI ȘI POLITICI DE PRELUNGIRE A VIEȚII ACTIVE ECONOMICE A VÂRSTNICILOR

Valentina COTELNIC¹, cercetător științific, INCE

Actualitate. Implementarea politicilor orientate către soluționarea problemelor vârstnicilor, care vizează ocuparea și echilibrul forței de muncă, educația, ocrotirea sănătății, protecția socială etc. sunt destul de actuale în general, iar îndeplinirea riguroasă a obligațiilor sociale ale statului pentru susținerea persoanelor în vârstă este problema care rămâne a fi una dintre principalele care persistă în țară. Scopul: pentru stabilirea obiectivelor prioritare și a angajamentelor cu privire la politicile socioeconomice destinate populației vârstnice, dar și pentru a reflecta situația reală a acestora, au fost analizate actele legislative pentru prelungirea vieții active economice a persoanelor vârstnice. Metodele. Având obiectivul de a analiza situația persoanelor în etate, pe principalele grupe de vârstă: 50-54 de ani, 55-59 de ani, 60-64 de ani, 65-69 de ani, 70-74 de ani, 75 de ani și peste, au fost efectuate analize, studii, cercetări în domeniu, la nivel național, ceea ce a permis evidențierea particularităților specifice fiecărei grupe de vârstă, cu privire la ocuparea acestora. Rezultate. Deoarece în actele legislative existente în domeniu lipsesc prevederile orientate pentru: protecția vârstnicilor împotriva discriminării după vârstă, formarea atitudinii pozitive față de lucrătorii vârstnici, dar și pentru susținerea persoanelor cu vârsta de 50 de ani și mai mult, au fost propuse un șir de completări, de modificări și de recomandări la actele legislative pentru soluționarea problemelor vârstnicilor și pentru ca această categorie de vârstă să rămână activă în societate.

Cuvinte cheie: piață a forței de muncă, persoane vârstnice active, obiective-obligațiuni prioritare, cadru legislativ.

Actuality. Implementation of policies aimed at solving the problems of the elderly, focused on employment and its balance, education, healthcare, social protection etc. are quite actual, in general, and the rigorous achievement of the social commitments of the state for supporting the elderly is an issue that remains to be one of the main persisting in the country. Purpose. In order to establish priority objectives and commitments regarding the socio-economic policies intended for elderly population, as well as to reflect the actual situation of the elderly, legislative acts aimed at prolonging life, economic assets of older persons were analyzed. Methods. According to the established objective - the analysis of the situation of the elderly, by main age groups: 50-54 years, 55-59 years, 60-64 years, 65-69 years 70-74 years 75 years and over, were carried out analyses, studies, research in this area at national level, which allowed to emphasize the particularities of each age group, regarding their employment. Results. Due to the lack of provisions in the existing legal acts regarding the protection of elderly against age discrimination, development of positive attitude to elderly workers, and support for persons aged 50 and over, it have been proposed additions, amendments and recommendations to legislative acts, which are intended to solve the issues of the elderly, in order to keep them active in the society.

Key words: labour market, active elderly, objectives-priority bonds legislative framework.

JEL Classification: J21; J68; J82; J83.

Introducere. În Republica Moldova, problemele cu privire la creșterea capacităților capitalului uman sunt multiple și vizează ocuparea și echilibrul forței de muncă, educația, ocrotirea sănătății, protecția socială etc. Dintre acestea, dezvoltarea pieței forței de muncă autohtone, evidențierea cauzelor și a problemelor din domeniu rămân a fi principalele probleme care persistă în Republica Moldova.

Una dintre modalitățile de valorificare a capitalului uman este oferirea posibilităților de angajare în câmpul muncii, ceea ce oferă oportunități de dezvoltare a capacităților, de satisfacere a necesităților personale și sociale. Astfel de oportunități se referă și la persoanele vârstnice, lipsa unui loc de muncă adecvat însemnând nu doar afectarea nivelului de trai, dar și pierderea confortului sociopsihologic. Având în vedere acest fapt, în continuare, punem accentul pe posibilitățile vârstnicilor de a fi activi în plan economic.

¹ © Valentina COTELNIC, vcotelnic@gmail.com

Politicile orientate către soluționarea problemelor vârstnicilor. Încă în anul 1991, de Adunarea Generală a ONU au fost adoptate „Principiile Națiunilor Unite pentru persoanele în vârstă, destinate a le permite să trăiască mai bine în anii câștigați”. Implementarea în viață a prevederilor înscrise a impus necesitatea creării unui sistem de mecanisme capabile să pună în evidență cele mai importante obiective în favoarea persoanelor vârstnice, respectând cinci principii de bază cu privire la: Independență, Participare, Integrare, Autorealizare și Demnitate. Prelungirea vieții active economice a persoanelor vârstnice a fost prevăzută în cadrul celei de-a II-a Asamblée Mondiale a ONU (General Assembly of the United Nations), care vizează problemele îmbătrânirii (Madrid, 2002), Declarația Politică și MIPAA (www.un.org/madrid_imtplanaction.htm), stabilind obiectivele prioritare și angajamentele statelor membre cu privire la politicile socioeconomice destinate populației vârstnice, accentul fiind pus pe îmbătrânirea activă. Republica Moldova, de asemenea, și-a asumat soluționarea în domeniu a problemelor vârstnicilor, inclusiv păstrarea capacităților fizice și intelectuale necesare pentru menținerea statutului economic activ și pentru participarea dinamică pe piața forței de muncă.

Persoanele în etate urmează să aducă o contribuție semnificativă la dezvoltarea societății. De aceea, este important ca ei să aibă posibilitatea de a studia în condiții egale și, în consecință, ar trebui să fie recunoscute, apreciate și utilizate aptitudinile și abilitățile lor, astfel, având o participare activă în societate. În acest context, Strategia națională cu privire la politicile de ocupare a forței de muncă pentru anii 2007-2015, aprobată prin Hotărârea Guvernului nr. 605 din 31 mai 2007, a stabilit drept obiectiv prioritar facilitarea aflării productive a lucrătorilor în etate în câmpul muncii. De asemenea, Codul Muncii al Republicii Moldova stipulează drepturile și responsabilitățile angajaților și ale patronilor în cadrul instruirii profesionale și definește, pentru prima dată, termenul de „instruire continuă”.

În spațiul european, principalele acțiuni ale programelor adresate vârstnicilor vizează difuzarea inovațiilor referitoare la potențialul de activitate a vârstnicilor, tranziția de la activitatea profesională la pensionare, condițiile favorabile pentru persoanele vârstnice de a fi independente și integrarea acestora în cadrul comunității etc. Situația în domeniul educației nonformale pentru persoanele în vârstă în țările UE se efectuează prin formare, la birourile speciale, în universități.

Politicile orientate către soluționarea problemelor vârstnicilor sunt stipulate în Programul național strategic în domeniul securității demografice (2011-2025), aprobat prin Hotărârea Guvernului RM nr. 768 din 12 octombrie 2011. Ținând cont de prevederile din MIPAA, prin Hotărârea Guvernului nr. 406 din 02 iunie 2014 a fost aprobat Programul pentru integrarea problemelor îmbătrânirii în politici.

În Republica Moldova, la începutul anului 2015 locuiau 3555,2 mii de persoane, dintre care cu vârsta de 60 de ani și peste constituie circa 15 la sută din numărul total al populației stabile, iar dintre ei, în mediul rural locuiau circa două treimi de persoane în vârstă. Fiecare a treia persoană a fost cu vârsta cuprinsă între 60-64 ani, iar circa 14,0% sunt persoane care au mai mult de 80 de ani. Structura pe vârstă a populației poartă amprenta caracteristică unui proces de îmbătrânire demografică, datorat, îndeosebi, scăderii natalității în ultimii ani. Astfel, a fost înregistrată creșterea ponderii persoanelor cu vârsta de peste 65 de ani și peste, iar în anul 2014 coeficientul de îmbătrânire al populației s-a majorat cu 0,5 p. p. față de anul 2013 și a constituit 16,2%, în mediul rural persoanele cu vârsta de peste 60 de ani reprezintă 16,1% din totalul populației rurale față de 15,2% în mediul urban.

Inevitabil, îmbătrânirea populației produce modificări cantitative, care se observă în descreșterea numărului populației active și în reducerea raportului de înlocuire între generații și modificări calitative, care se manifestă prin creșterea inerției în mobilitatea profesională, dar și prin diversificarea formelor de ocupare, ceea ce contribuie la caracteristicile cantitative și calitative ale forței de muncă (analiza datelor din AFM arată că, odată cu atingerea vârstei de 50 de ani și peste, descrește rata de participare pe piața muncii). Analiza comparativă a evoluției principalilor indicatori ai participării forței de muncă la activitatea economică pe parcursul ultimilor șapte ani denotă descreșteri continue. În anul 2014, populația economic activă (1232,4 mii de persoane) a fost în descreștere cu 0,3% sau cu 3,5 mii persoane față de anul 2013.

Astfel, putem constata că, în perioada de criză economică (2009), cel mai mult au avut de suferit persoanele din categoria de vârstă de 65 de ani și mai mult. Dacă în anul 2008, acestea constituiau 40,7 mii sau 3,5% din populația activă, atunci în anul 2009, acest indice s-a diminuat până la 27,9 mii de persoane (cu -12,8 mii), iar în anul 2014, această categorie de persoane constituia 31,6 mii sau 2,6% din populația activă. În anul 2014, a fost înregistrată o ușoară creștere pe grupele de vârstă, deci, la persoanele cu categoria de vârstă de 55-64 de ani a fost înregistrată o creștere cu 11,2 mii persoane față de anul 2013, iar rata de activitate a constituit 41,2%, fiind în ușoară descreștere față de nivelul anului 2013 (-0,2 p. p.).

Pe când cei din grupa de vârstă de 65 de ani și peste au înregistrat o creștere cu 7,1 mii de persoane față de anul 2013, iar rata de activitate a constituit 8,9%, fiind și ea în creștere cu 2,0% față de anul 2013. Doar cei cu vârsta de 15-64 de ani au înregistrat descreșteri cu 10,5 mii de persoane din populația activă față de anul 2013. Simultan creșterii ne semnificative a populației economic activă, în anul 2014 s-a înregistrat și o creștere ușoară a populației ocupate cu 12 mii de persoane, de la 1172,8 mii în anul 2013 până la 1184,9 mii de persoane. Ca în cazul populației economic active și la populația ocupată nu au fost înscrise disparități pe sexe – 49,6% femei și 50,4% bărbați față de anul 2013, atunci când au fost înregistrate 50,2% femei și 49,8% bărbați și, respectiv, pentru persoanele din mediul urban – 45,4% față de 54,6% din mediul rural.

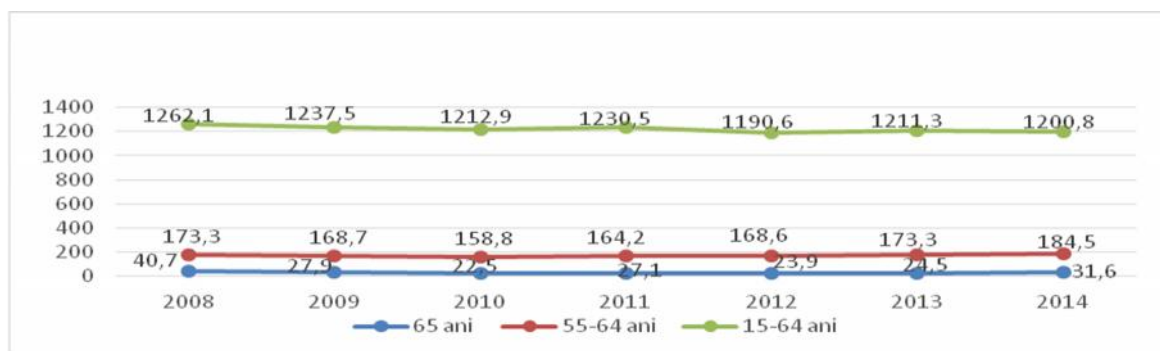

Fig. 1. Evoluția populației economic active, pe grupe de vârstă, pentru anii 2008-2014, mii pers.
Sursa: În baza datelor BNS, www.statistica.md.

Rata de ocupare a persoanelor vârstnice (55-64 ani) a fost de 40,7% față de 39,5% în anul 2013, mai mult cu 1,2 p. p. Rata de ocupare a persoanelor cu studii superioare și medii de specialitate a fost mai înaltă, întrucât odată cu aptitudinile au crescut și oportunitățile de plasare în câmpul muncii. Numărul persoanelor cu vârsta de 65 de ani și peste, active din punct de vedere economic, a fost de 31,6 mii, ceea ce constituie 2,6% din totalul persoanelor active.

Pentru determinarea situației reale a persoanelor în etate, cu suportul financiar și consultativ al Departamentului ONU pentru Afaceri Economice și Sociale, în anul 2012 a fost efectuată cercetarea la nivel național, „Îmbătrânirea populației în Republica Moldova”. Obiectivul acestui studiu era analiza situației persoanelor cu vârsta de 50 de ani și peste, pe principalele grupe de vârstă: 50-54 de ani, 55-59 de ani, 60-64 de ani, 65-69 de ani, 70-74 de ani, 75 de ani și peste, ceea ce a permis evidențierea particularităților specifice fiecărei grupe de vârstă. Dat fiind faptul că numai acest studiu reprezintă, în prezent, un material disponibil pentru a reflecta situația actuală a vârstnicilor, evidențiem cele mai importante caracteristici cu privire la ocuparea acestei categorii de vârstă. Mai mult de o treime din vârstnicii angajați au deficiențe la locul de muncă, condiții nocive, stres profesional, teama de a-și pierde locul de muncă, majoritatea nefiind satisfăcută de salariu. Deci, 36,8% din respondenții cu vârsta de 50-54 de ani, 34,0% – de 55-59 de ani, 32,8% – de 60-64 de ani și 16,1% de respondenți cu vârsta de 65 ani și peste au remarcat că asupra stării sănătății lor influențează negativ: condițiile nocive de la locul de muncă, factorii de natură fizică, chimică, biologică etc. Mai mult de jumătate din respondenți nu sunt de acord cu faptul că sunt bine remunerați (circa 55,3% din lucrătorii cu vârsta de 50-54 de ani, 57,2% – de 55-59 de ani, 62,6% – de 60-64 de ani și 61,3% – cu vârsta de 65 de ani și peste). Mulți respondenți au remarcat faptul că nu le place activitatea pe care o desfășoară (inclusiv, 18,4% din respondenții cu vârsta de 50-54 de ani, 17,0% – de 55-59 de ani și 8,2% – de 60-64 de ani consideră că lucrul lor este plictisitor și neinteresant). Faptul că aceste persoane rămân să lucreze în continuare la locul lor de muncă reconfirmă posibilitățile limitate de angajare a vârstnicilor la un alt loc de muncă, în special, a persoanelor de vârstă prepensionară. Dintre respondenții cu vârsta de 50-54 de ani, circa 76,9% consideră că locul lor de muncă nu le oferă vreo posibilitate de avansare în carieră. Astfel consideră și 80,5% dintre lucrătorii cu vârsta de 55-59 de ani.

Prin urmare, menționăm că situația actuală a vârstnicilor pe piața forței de muncă este dificilă, deoarece din partea angajatorilor există unele discriminări în procesul de angajare după criteriul de vârstă, iar în procesul de activitate profesională, deseori, salariile lor sunt mai mici decât cele ale persoanelor tinere etc.

O altă problemă ar fi faptul că femeile sunt pensionate la vârsta de 57 de ani. Pe de o parte, se pare că statul are grijă de femei, le protejează, însă, în realitate, ele se descurajează și au posibilități limitate de a-și asigura un nivel de trai decent atât financiar, cât și social.

Ratificarea principalelor convenții ale OIM și aderarea la diverse organisme internaționale impun adoptarea unor decizii conturate de promovarea politicii naționale în domeniul ocupării forței de muncă și, în special, de ocupare a vârstnicilor. Astfel, Strategia națională cu privire la politicile de ocupare a forței de muncă pe anii 2007-2015 a fost armonizată la Strategia Europeană de Ocupare Revizuită, cu recomandările Consiliului Europei și Organizației Internaționale a Muncii, ținând cont de respectarea principiului nediscriminării în toate domeniile indiferent de vârstă, gen, naționalitate etc. La elaborarea Cadrului legislativ național care reglementează diferite aspecte specifice ale formării, ale ocupării forței de muncă și ale relațiilor de muncă, s-au luat în considerare recomandările și standardele internaționale [1-3]. De asemenea, formarea profesională și ocuparea forței de muncă este reflectată în mai multe hotărâri de Guvern, în care a fost stipulat faptul că formarea profesională continuă se adresează tuturor cetățenilor, indiferent de vârstă, sex, religie, apartenență politică, ideologică sau etnică, în vederea dezvoltării libere a personalității și a adaptării ei la viața social-economică a țării.[4] Dezvoltarea socioeconomică a țării și transformările demografice în structura populației, apariția problemelor noi specifice acestora impun necesitatea modificării, a completării permanente a actelor legislative existente care țin de ocuparea populației potrivit situației actuale.

Concluzii. În rezultatul analizei situației în domeniu, s-a stabilit că piața forței de muncă actuală diferă de situația anilor precedenți, inclusiv, prin implicarea și aprofundarea fenomenului de îmbătrânire.

Având în vedere faptul că în actele legislative existente în domeniu lipsesc: prevederile orientate pentru protecția vârstnicilor împotriva discriminării după vârstă, formarea atitudinii pozitive față de lucrătorii vârstnici, dar și susținerea persoanelor cu vârsta de 50 de ani și mai mult, *se recomandă* modificarea actelor legislative și normative atât în sfera ocupării, cât și în sfera introducerii înlesnirilor pentru desfășurarea activității de antreprenoriat prin:

a. dezvoltarea potențialului economic local prin susținerea afacerilor în domeniul serviciilor din mediul rural, unde ar putea fi ocupate și persoanele în etate;

b. aplicarea unui grafic de lucru flexibil, utilizarea forței vârstnice de muncă la domiciliu, stimularea creării condițiilor prielnice, ținând cont de diferențele de gen și de specificul activităților în mediul rural și urban;

c. perfecționarea politicilor de menținere și de reintegrare în activitatea economică prin facilitarea accesului vârstnicilor la serviciile oferite de agențiile de stat și cele private de ocupare a forței de muncă, acordarea pentru ei a suportului consultativ și informațional, oferirea serviciilor necesare pentru angajare, inclusiv, instruirea și recalificarea profesională a persoanelor de vârstă prepensionară și pensionară;

d. crearea condițiilor pentru utilizarea potențialului instituțiilor de învățământ, sociale și culturale în asigurarea cu programe de instruire suplimentară a vârstnicilor, dezvoltarea competențelor care contribuie la angajarea lor, în special, în mediul rural;

e. crearea unor condiții sigure și sănătoase de muncă pentru a contribui la prelungirea duratei de aflare în câmpul muncii etc.

Prioritate în politica de ocupare a vârstnicilor are protecția împotriva discriminării de facto, dar și dezvoltarea mecanismelor de control și de contracarare a cazurilor de discriminare a lucrătorilor vârstnici. Pentru a exclude discriminarea după vârstă în rândul persoanelor în etate (refuzul neîntemeiat la angajare, concedierea ilegală, salarizarea redusă, lipsa posibilităților reale pentru recalificare și dobândirea unei poziții mai avantajoase în muncă etc.), propunem reactualizarea cadrului de drept și, anume:

a) a *Codului Muncii*, inclusiv:

- de a completa *art. 47, pct. 2*, cu sintagma „vârstă”: „Se interzice orice limitare, directă sau indirectă, în drepturi ori stabilirea unor avantaje, directe sau indirecte, la încheierea contractului individual de muncă în funcție de sex, vârstă,...” și, în continuare, conform textului;

- de a exclude din *art. 55, lit. f)* sintagma „pe o perioadă de până la 2 ani”;

- de a exclude din *art. 82, lit. i)* sintagma „atingerea vârstei de 65 de ani...” pentru ca persoanele vârstnice să continue activitatea de muncă și după pensionare.

b) de a modifica și a completa *art. 3, lit. c din Legea nr. 102-XV din 13 martie 2003, cu privire la ocuparea forței de muncă și protecția socială a persoanelor aflate în căutarea unui loc de muncă*, inclusiv, se va substitui termenul „defavorizate” cu sintagma „prepensionare, vârstnice, tinere” și se va completa *art. 8* cu sintagma „vârstă”.

c) de a modifica *art. 41, pct. 1 din Legea cu privire la pensiile de asigurări sociale și de stat nr. 156-XIV din 14.10.1998*, în acest context propunem unificarea vârstei de pensionare necesară obținerii dreptului la pensie pentru limita de vârstă de 62 de ani atât pentru bărbați, cât și pentru femei, dar și majorarea stagiului de cotizare.

Referințe bibliografice

1. Legea cu privire la ocuparea forței de muncă și protecția socială a persoanelor aflate în căutarea unui loc de muncă: nr. 102-XV din 13.03.2003. In: Monitorul Oficial al Republicii Moldova. 2003, nr. 70-72, art. 312.
2. Codul muncii al Republicii Moldova: nr. 154-XV din 28.03.2003. In: Monitorul Oficial al Republicii Moldova. 2003, nr. 159-162, art. 648.
3. Legea cu privire la asigurarea egalității de șanse între femei și bărbați: nr. 5-XVI din 9.02.2006. In: Monitorul Oficial al Republicii Moldova. 2006, nr. 47-50, art. 200.
4. Hotărârea Guvernului cu privire la organizarea formării profesionale continue: nr. 1224 din 09.11.2004. In: Monitorul Oficial al Republicii Moldova. 2004, nr. 208-211, art. 1424.
5. Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova [accesat 19 aprilie 2015]. Disponibil: www.statistica.md
6. *Îmbătrânirea populației în Republica Moldova: cercetare la nivel național*. Ministerului Muncii, Protecției Sociale și Familiei, Departamentul ONU pentru Afaceri Economice și Sociale (UNDESA), Fondul ONU pentru Populație. Chișinău, 2012. 236 p.
7. BIROUL NAȚIONAL DE STATISTICĂ AL REPUBLICII MOLDOVA. *Forța de muncă în Republica Moldova. Ocupare și șomaj = Labour force in the Republic of Moldova. Employment and Unemployment*. Chișinău: Statistica, 2009. 368 p. ISBN 978-9975-4034-8-1.

Recomandat spre publicare: 08.05.2015

EVALUAREA SĂRĂCIEI MULTIDIMENSIONALE DUPĂ VÂRSTA CAPILOR GOSPODĂRIEI CASNICE ÎN REPUBLICA MOLDOVA

Valentina VINOGRADOVA¹, cercetător științific, INCE

Probabilitatea intrării gospodăriei casnice în sărăcie depinde de existența mai multor factori, unul dintre care vizează caracteristicile individuale ale persoanelor care conduc aceste gospodării casnice. În articol se examinează impactul vârstei capului gospodăriei casnice asupra nivelului de sărăcie. Se evaluează nivelul de sărăcie a gospodăriilor casnice, calculat pe diferite criterii: sărăcia absolută, sărăcia relativă, sărăcia deprivativă și sărăcia multidimensională.

Cuvinte cheie: gospodărie casnică, risc de sărăcie, rată a sărăciei, sărăcie absolută, sărăcie relativă, sărăcie deprivativă, sărăcie multidimensională.

The probability of occurrence of a household in poverty depends on the availability of many factors, some of which are the individual characteristics of persons, heading these households. The article examines the influence of the age of the head of household on poverty level. It is given the estimation of poverty level of households, calculated on different criteria: absolute poverty, relative poverty, deprivation poverty and multidimensional poverty.

Key words: households, risk of poverty, poverty level, absolute poverty, relative poverty, deprivation poverty, multidimensional poverty.

JEL Classification: I3; I32; R2.

Introducere. Rata sărăciei este parametrul principal în evaluarea sărăciei gospodăriilor casnice. Totodată, aplicarea diverselor criterii de măsurare a sărăciei indică valori diferite ale ratelor de sărăcie. Cel mai eficient mijloc în cercetarea aspectelor sărăciei este utilizarea sistemelor diferitelor abordări de măsurare a acesteia. A fost analizat nivelul de sărăcie a gospodăriilor casnice conduse de persoane din diverse grupe de vârstă, conform criteriilor de bază (calcularea sărăciei absolute, calcularea sărăciei relative, calcularea sărăciei după nivelul de deprivare), a fost efectuată evaluarea, construită în baza criteriilor multidimensionale de sărăcie și care unește toate cele trei abordări. Totuși, utilizarea diverselor criterii la evaluarea sărăciei duce la rezultate diferite.

Rata sărăciei absolute se determină prin raportul procentual al numărului de gospodării casnice ale căror cheltuieli de consum pe cap de locuitor sunt mai mici decât pragul sărăciei și al numărului total de gospodării.

Următorul criteriu de măsurare a sărăciei este sărăcia relativă. *Rata sărăciei relative* este determinată de ponderea gospodăriilor casnice și de cheltuielile de consum pe cap de locuitor care sunt mai mici decât pragul sărăciei relative. Iar pentru acest prag, se acceptă o valoare egală cu 75% din mediana cheltuielilor de consum.

Criteriul de *deprivare*, utilizat de către noi pentru măsurarea criteriului de sărăcie, ține cont de șapte și de mai multe privări dintre cele zece existente, conform cărora gospodăriile casnice îndură lipsuri. În acest studiu, am selectat următoarele deprivări:

Gospodăriile casnice nu pot să-și permită:

- ✓ Cheltuieli neprevăzute în sumă de 5000 lei;
- ✓ Să includă în regimul alimentar carne sau pește o dată la 2 zile;
- ✓ Să cumpere îmbrăcăminte și încălțăminte nouă;
- ✓ Să asigure locuința cu suficientă încălzire;
- ✓ Să schimbe mobila veche;
- ✓ Să cumpere medicamentele necesare;
- ✓ Să-și ia un concediu de o săptămână în afara localității;
- ✓ Să primească în ospetie cel puțin o dată pe lună;

Gospodăriile casnice aveau datorii:

- ✓ la achitarea serviciilor comunale;
- ✓ la rambursarea creditului bancar.

¹ © Valentina VINOGRADOVA, vvinogradova@mail.ru

În continuare, remarcăm următorul fapt: criteriul de privațional de măsurare a sărăciei indică o evaluare și mai înaltă a sărăciei decât cele două criterii anterioare [1, p. p. 409, 425-426]. Utilizarea criteriului de calculare a nivelului sărăciei multidimensionale permite să evidențiem gospodăriile casnice care sunt sărace în baza criteriilor monetare și, în același timp, care cunosc cele mai mari lipsuri.

În total, pe țară se observă o tendință clară, *indiferent de criteriile de calculare a nivelului de sărăcie, cu cât capul gospodăriei casnice este mai tânăr, cu atât mai mic este nivelul de sărăcie și, invers, cu cât este mai în vârstă, cu atât nivelul de sărăcie este mai mare* (Tabelul 1). Această constatare vizează, îndeosebi, vârstele maxime ale capilor gospodăriilor casnice. După calcularea nivelului de sărăcie conform primului criteriu (**sărăcia absolută**), într-o situație mai bună s-au aflat gospodăriile casnice, capii cărora sunt mai tineri de 30 de ani (6,1%) și de la 30 până la 39 de ani (8,1%). Persoanele de această vârstă au cea mai mare capacitate de a munci, iar nivelul scăzut de sărăcie a gospodăriilor casnice poate fi explicat printr-un număr mai mic de persoane întreținute.

Tabelul 1

Evaluarea nivelului de sărăcie a capilor GC cu vârstă diferită, %

Vârsta capului GC (pe grupe)	Criteriile de evaluare a sărăciei			
	Sărăcia absolută	Sărăcia relativă	Sărăcia deprivativă	Sărăcia absolută, relativă și deprivativă
Până la 30 de ani	6,1	13,9	8,8	1,6
30 - 39 de ani	8,1	14,0	21,6	4,3
40 - 49 de ani	11,9	22,0	24,8	4,5
50 - 59 de ani	13,4	25,0	30,4	4,5
60 - 64 de ani	11,7	27,7	28,2	6,8
65 de ani și peste	16,6	30,6	35,1	5,5
Total	12,1	23,2	27,0	4,7

Sursa: Calculat conform datelor CBGC al Republicii Moldova, tr. I, anul 2014.

Răspândirea sărăciei în rândul gospodăriilor casnice ale căror capi au vârsta de la 40 până la 49 de ani (11,9%) provoacă o îngrijorare deosebită, deoarece, la această vârstă, posibilitățile economice într-o situație normală ating nivelul maxim, ceea ce permite asigurarea economiilor pentru viitor sau pentru investiții costisitoare (în învățământul superior al copiilor, în construcția de locuințe etc.).

În continuare, sesizăm faptul că nivelul de sărăcie a gospodăriilor casnice cu vârsta capilor de la 60 până la 64 de ani a fost mai mic (11,7%) decât în cazul capilor cu vârsta de la 40 până la 49 de ani (11,9%). În Republica Moldova, vârsta de ieșire la pensie constituie pentru femei 57 de ani, iar pentru bărbați – 62 de ani. Cu toate acestea, în primii ani de ieșire la pensie, o parte semnificativă a pensionarilor continuă să lucreze, de aceea nivelul de sărăcie a gospodăriilor casnice pentru această categorie este relativ mic. În gospodăriile casnice unde vârsta capului este de la 50 până la 59 de ani, nivelul de sărăcie absolută este mai mare (13,4%) și ocupă poziția a doua. În această grupă de vârstă includem și persoanele cu vârsta de prepensionare (sau femeile cu vârsta timpurie de pensionare), care se pot confrunta cu problema pierderii lucrului din cauza reducerii locurilor de muncă, a reorganizației etc. De aceea, ținând cont de vârstă, nu le este dificil doar să-și găsească un loc de muncă adecvat specialității, ci, în general, să-și găsească de lucru având un salariu suficient, ceea ce reduce simțitor veniturile gospodăriei casnice și majorează riscul sărăciei. De asemenea, un potențial motiv al creșterii nivelului de sărăcie a acestor tipuri de gospodării casnice poate fi existența persoanelor din generațiile mai în vârstă care necesită îngrijire sau a adulților mai tineri (copiii capului gospodăriei casnice), care sunt inactivi din punct de vedere economic, fie șomeri, fie câștigă puțin.

În ceea ce privește creșterea nivelului de sărăcie a gospodăriilor casnice, conduse de persoane cu vârsta de peste 65 de ani, menționăm că, de regulă, aceștia sunt pensionari care locuiesc singuri și care, în afară de pensii, nu au venituri suplimentare. Nivelul de sărăcie a gospodăriilor date este cel mai înalt – de 16,6%. La această vârstă, starea de sănătate se înrăutățește brusc, iar cheltuielile pentru procurarea medicamentelor și pentru serviciile medicale devin un factor care predispune la sărăcie. Relevăm faptul că nivelul de sărăcie absolută a depășit valoarea medie numai în cazul a două tipuri de gospodării casnice: în care vârsta capilor a fost de la 50 până la 59 de ani (1,1 ori) și peste 65 de ani (1,4 ori). Pentru celelalte gospodării casnice, a fost înregistrat un nivel procentual mai mic decât valoarea medie (12,1%).

La calcularea nivelului de sărăcie conform celui de-al doilea criteriu (**sărăcia relativă**), constatăm următorul fapt: *la creșterea treptată a vârstei are loc o creștere treptată a nivelului de sărăcie*. Pozițiile extreme sunt ocupate de aceleași gospodării casnice, nivelul cărora a fost calculat după primul criteriu: pe cea mai bună poziție se plasează gospodăriile casnice în care capii au o vârstă mai mică de 30 de ani (13,9%) și până la 39 de ani (14,0%), iar pe cea mai joasă – în care capii au vârsta de 65 ani și peste (30,6%). În continuare, reliefăm faptul că nivelul de sărăcie relativă depășea de 2 ori nivelul de sărăcie absolută atât în valoare medie, cât și pentru fiecare vârstă în parte. De asemenea, valorile nivelului de sărăcie, calculat după al doilea criteriu, în gospodăriile casnice cu trei grupe de vârstă (de la 50 de ani la 65 de ani și peste) au fost mai mari decât valoarea medie de 1,1 ori, de 1,2 ori și de 1,3 ori.

În toate gospodăriile casnice, cu excepția gospodăriilor în care vârsta capilor a fost mai mică de 30 de ani, nivelul de sărăcie, calculat după al treilea criteriu (**sărăcia deprivativă**), a fost mai mare decât la utilizarea celor două criterii monetare anterioare. În acest caz, nivelul de sărăcie după lipsuri a fost mai mic în gospodăriile casnice conduse de persoane mai tinere de 30 de ani și de la 30 până la 39 de ani (respectiv, 8,8 și 21,6%) și cel mai mare a fost în gospodăriile conduse de persoane de 65 ani și peste (35,1%). Sesizăm că decalajul dintre gospodăriile casnice cu vârsta capilor până la 30 de ani și de la 30 până la 39 de ani, după mărimea nivelului de sărăcie, în primul caz (sărăcia absolută), a fost de 2 p. p., iar în al doilea (sărăcia relativă), – de 0,1 p. p., dar la aplicarea criteriului al treilea (sărăcia deprivativă), diferența a constituit 12,8 p. p.

Utilizarea criteriului **multidimensional** de calculare a sărăciei permite de a identifica acele gospodării casnice care se află într-o stare de sărăcie multidimensională, adică, sunt sărace conform criteriilor monetare și, în același timp, suferă de cele mai mari privațiuni. În cea mai bună situație se află gospodăriile casnice conduse de persoane tinere. Nivelul de sărăcie a gospodăriilor casnice în care capii au o vârstă de până la 30 de ani este cel mai mic – de 1,6%, ceea ce arată că valoarea lui este de 3 ori mai mică decât valoarea medie (4,7%). De asemenea, în cea mai rea situație au fost gospodăriile casnice în care capii aveau vârsta de 60-64 de ani, iar nivelul de sărăcie era cel mai înalt – de 6,8%, depășind valoarea medie de 1,4 ori. Gospodăriile casnice cu capii din cea mai mare categorie de vârstă ocupă poziția a doua după mărimea nivelului de sărăcie (5,5%), calculat după acest criteriu.

Structura gospodăriilor casnice conduse de persoane cu diferite vârste, care se confruntă cu sărăcia multidimensională. Săraci „după venituri” și săraci „prin privare” – acestea sunt grupuri de săraci, deși, parțial întretăiate, dar, mai degrabă, complementare decât reduplicative. Totuși, utilizând, simultan, trei criterii de măsurare a sărăciei, bazate pe abordările: absolută, relativă și deprivativă, se poate selecta un grup de gospodării casnice, care sunt cele mai vulnerabile în cazul sărăciei. Gospodăriilor casnice, care se află, în același timp, într-o stare de sărăcie absolută, relativă și deprivativă, le sunt specifice următoarele caracteristici, legate de vârsta capilor gospodăriilor casnice:

1. În structura gospodăriilor casnice sărace și nesărace, conduse de persoane din grupele de vârstă de la „până la 30 de ani” până la „50-59 de ani”, inclusiv, ponderea gospodăriilor casnice sărace a fost mai mică decât ponderea celor nesărace. De asemenea, în gospodăriile casnice la conducerea cărora se aflau persoane de 60-64 de ani și de 65 de ani și peste, au fost înregistrate mai multe gospodării sărace decât nesărace, Figura 1.

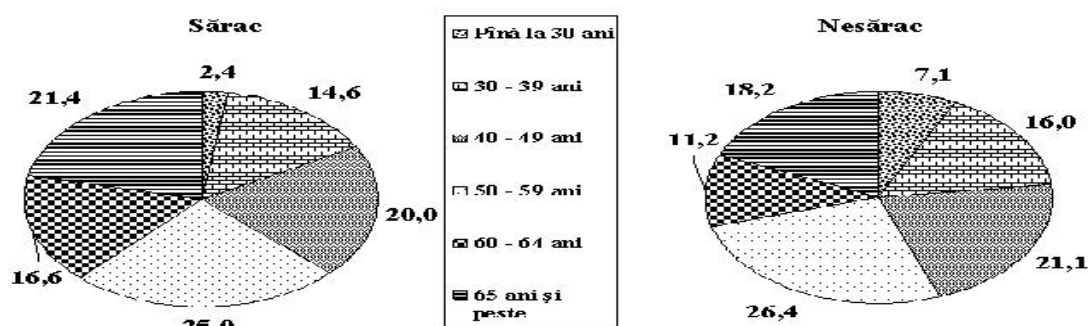

Fig. 1. Structura GC după vârsta capilor gospodăriilor casnice

Sursa: Calculat și construit conform datelor CBGC al Republicii Moldova, tr. I, anul 2014.

2. În gospodăriile casnice, care sunt sărace după trei criterii, observăm că cele mai multe gospodării casnice sunt cele conduse de către persoane cu vârsta între 50-59 de ani, indicând 25,0%. Totuși, acest nivel procentual este de 1,1 ori mai puțin decât ponderea acestora printre gospodăriile casnice nesărace (26,4%). De asemenea, menționăm și o pondere mare a gospodăriilor casnice, care se confruntă cu sărăcia, în același timp, prin evaluarea monetară și deprivativă, gospodării în care vârsta capilor este de 65 de ani și peste, pondere care atinge 21,4%, fiind de 1,2 ori mai mare decât ponderea gospodăriilor casnice nesărace (18,2%).

3. Deși ponderea gospodăriilor casnice în care capii au vârste cuprinse între 60 și 64 de ani a ocupat doar locul patru din șase printre sărace, simultan, după trei criterii (16,6%), ponderea gospodăriilor casnice nesărace cu capi de această vârstă a fost de 1,5 ori mai mică (11,2%).

4. Fiind cele mai puține printre cele sărace, gospodăriile casnice conduse de persoane mai tinere de 30 de ani înregistrează un nivel procentual de 2,4%, ceea ce este de 3 ori mai puțin decât ponderea acestor gospodării casnice în numărul total de gospodării casnice nesărace (7,1%).

Astfel, în Republica Moldova se observă impactul vârstei capului gospodăriei casnice asupra sărăciei. În structura gospodăriilor casnice care sunt cele mai sărace, concomitent, după trei criterii, predomină gospodăriile casnice în care capii au vârsta cuprinsă între 50-59 de ani (25,0%) și 65 de ani și peste (21,4%).

Concluzii. Analizând datele obținute cu ajutorul fiecăruia dintre cele trei criterii în parte (calcularea sărăciei absolute, calcularea sărăciei relative, calcularea sărăciei deprivative), dar și în baza criteriilor multidimensionale de sărăcie, care conțin toate cele trei abordări, remarcăm următoarele legități:

a) La evaluarea nivelului de sărăcie a gospodăriilor casnice după vârsta persoanelor care le conduc, în total, pe țară, după toate criteriile de sărăcie se observă, în mod vizibil, o tendință de reducere a sărăciei la o vârstă mai mică și creșterea nivelului de sărăcie la vârstele mai mari.

Cel mai puțin afectate sunt gospodăriile casnice conduse de persoane cu vârsta mai mică de 30 de ani. La utilizarea fiecăruia dintre cele trei criterii de calculare a sărăciei, nivelul de sărăcie a acestor gospodării casnice a fost cel mai mic.

b) Cu toate acestea, la compararea cu valoarea medie a nivelului de sărăcie pe țară, calculată pentru fiecare criteriu în parte, relevăm că nivelul de sărăcie a gospodăriilor casnice conduse de persoane mai tinere de 30 de ani este de 2 ori mai redus decât nivelul de sărăcie calculat după primul și al treilea criteriu (sărăcia absolută și sărăcia relativă) și este de 3 ori mai mic decât nivelul de sărăcie deprivativă și multidimensională.

c) Cele mai defavorizate sunt gospodăriile casnice, în care vârsta capilor este de 65 de ani și peste. Aplicând criteriile de calculare a sărăciei absolute, relative și deprivative, aceste gospodării casnice s-au aflat în cea mai rea situație și ocupau primele poziții după mărimea nivelului de sărăcie, iar la utilizarea criteriului multidimensional – a doua poziție.

d) Totuși, comparând nivelul de sărăcie a acestor gospodării casnice cu valoarea medie a nivelului de sărăcie pe țară, calculată conform fiecărui criteriu în parte, constatăm că în gospodăriile casnice conduse de persoane de 65 de ani și peste, nivelul de sărăcie a fost de 1,2 ori mai înalt la calcularea nivelului de sărăcie multidimensională, de 1,3 ori mai înalt la calcularea sărăciei relative și deprivative și de 1,4 ori – la calcularea sărăciei absolute.

Referințe bibliografice

1. *Perfecționarea metodologiei și evaluarea nivelelor de sărăcie și excluziune socială în contextul cerințelor UE. Abordări metodologice ale măsurării multidimensionale a sărăciei și evaluarea ei în Republica Moldova: raport științific.* Conducător A. Rojco. Institutul Național de Cercetări Economice. Proiectul de cercetare aplicată 11.817.08.33A. Etapa a. 2014. Chișinău: INCE, 2014. 615 p.

Recomandat spre publicare: 07.05.2015

CERINȚE
de prezentare a articolelor științifice spre publicare în revista
„ANALELE INSTITUTULUI NAȚIONAL
DE CERCETĂRI ECONOMICE”, cat. „C”

În scopul asigurării calității și evaluării echitabile a publicațiilor științifice, autorii, la prezentarea articolelor spre editare, sunt rugați să țină cont de următoarele criterii:

Conținutul articolului trebuie să corespundă unui nivel științific înalt al revistei științifice. Articolul trebuie să dețină caracter original și să conțină o nouă determinare. Formulele teoretice trebuie confirmate prin calcule practice. Lucrarea trebuie să prezinte interes pentru un mediu vast de cititori ai revistei. Obligatoriu, în articol trebuie indicată distincția dintre viziunea autorului sau rezultatele obținute de cele anterior publicate.

Articolele se prezintă la redacție conform cerințelor de prezentare cu două luni până la editare, pe suport electronic (**format Word 2003**) și tipărite **în una din limbile: română, engleză sau rusă**. Textul va fi tipărit pe o singură parte.

Structura articolului:

1. Titlul articolului (Bold, centrat);
2. Autorul articolului (**Prenumele Numele, gradul științific, titlul științific, instituția**); cu Nota în subsol la prima pagina a articolului: **© Nume Prenume (autor), email**
3. Rezumatul va conține: **Actualitate, Scop, Metode, Rezultate**, în limba **română și engleză (maximum 1 pagină)**
4. Cuvinte cheie (în limba **română și engleză**)
5. Clasificare JEL
6. **Introducere**
7. **Conținutul de bază – indicați o denumire la tema cercetată**
8. **Concluzii**
9. **Referințe bibliografice.**

Textul va fi scris:

- cu caractere – Times New Roman; **14 pt**; interval – 1,5; *Paper size*: A4 210 x 297 mm, *Margins*: top – 20 mm, bottom – 20 mm, left – 20 mm, right – 20 mm, alineat – 100 mm.
- lucrarea va conține **maximum 8 pagini A4**.

Elementele grafice (tabele și figuri) se vor plasa, nemijlocit, după referința respectivă în text. Toate elementele, obligatoriu, sunt însoțite de **denumire și număr de ordine** (deasupra tabelului, sub figură, bold, centrat), **sursă (bold, cursiv, aliniere stânga)** și, după necesitate, **informație suplimentară**: note, legendă (sub element). Se admit figuri scanate doar de calitate înaltă. **La includerea în lucrare a elementelor grafice, autorii sunt rugați să țină cont de formatul de editare a revistei.**

Referințele bibliografice se plasează la sfârșitul articolului în ordine alfabetică (*Nume, inițiala prenumelui, titlu, editură, an, pagini*). Bibliografia va conține până la **8 referințe bibliografice**. În text se vor indica trimiteri bibliografice (de ex. [5]).

Articolele tipărite (în 2 exemplare) se semnează de către autor și se fixează data. De asemenea, autorul semnează pe fiecare din exemplarele de control declarația privind responsabilitatea pentru autenticitatea materialului spre editare:

Notă: Declar pe propria răspundere că lucrarea prezentată este autentică, fără tentă de plagier.

Data prezentării: _____

Semnătura: _____

La exemplarul de control se anexează **recenzia**. Autorul, la prima prezentare a articolului, de asemenea, semnează că a făcut cunoștință cu **cerințele de prezentare** a articolului spre publicare.

Formularul pentru recenzie este completat în limba română (rusă) și este însoțit de semnătura recenzentului (cu gradul științific de doctor habilitat, doctor conferențiar, doctor) și stampilă. **Obligatoriu**, în recenzie trebuie să fie evaluate, în afară de momentele pozitive, neajunsurile, care, până la a doua prezentare, trebuie să fie cercetate și modificate de către autorul articolului.

Colegiul redacțional își asumă responsabilitatea și dreptul de a apela la alt recenzent pentru lucrare. **Decizia privind publicarea sau excluderea articolului în/din ediția revistei se ia la ședința colegiului redacțional.** Colegiul redacțional nu duce discuții cu autorul articolului exclus și are dreptul să nu cerceteze articolele, care nu sunt prezentate conform cerințelor de prezentare.

Manuscrisul articolului nu se restituie. Într-un număr al revistei, de regulă, se publică doar **un articol** al unui autor sau coautor.

Colegiul redacțional al revistei Analele INCE

Bun de tipar: 22.07.2015
Formatul 84/108/16. Coli de tipar 14,74.
Com. 12. Tirajul 100 ex.